

EESTI ELANIKKONNA VALIMISKÄITUMISE MOTIIVID JA MEHCHANISMID

Avaliku arvamuse küsitluste sekundaaranalüüs

Marti Taru
Rein Toomla

Tartu 2002

SISUJUHT

1.	Uuringu taust.....	3
2.	Tulemuste lühikokkuvõte.....	5
2.1.	Hoiakute väljakujunemine.....	5
2.2.	Valimisaktiivsus.....	6
2.3.	Hinnangud valimissüsteemi õiglusele.....	8
2.4.	Mitte-erakondlikud kandidaadid kohalikel valimistel.....	9
2.5.	Erakondade toetajaskondade iseloomustus.....	9
2.6.	Naiste osakaal volikogudes – vajadus kvoodisüsteemi järele?.....	15
3.	Sissejuhatus teemadesse.....	16
3.1.	Hoiakute väljakujunemine.....	16
3.1.1.	Hoiakute kooskõlalises.....	17
3.2.	Valimisaktiivsus.....	18
3.3.	Arvamused Riigikogu valimissüsteemi õigluse kohta.....	18
3.4.	Arvamused üksikkandidaatide ja erakonnaväliste valimisliitude kandideerimisest kohalikel valimistel.....	19
3.5.	Erakondade toetajate iseloomustus.....	20
3.6.	Arvamused volikogudes naiste osakaalu suurendavast kvoodisüsteemist.....	20
4.	Hoiakute väljakujunemine.....	23
4.1.	'Ei tea' vastuste analüüs.....	23
4.1.1.	Üldised poliithoiakud.....	23
4.1.2.	Hinnangud eri valdkondade arengule.....	27
4.1.3.	Usaldus ühiskondlike institutsioonide vastu.....	30
4.1.4.	Poliitilised tegevused.....	33
4.2.	Hoiakute kooskõlalises analüüs.....	37
4.2.1.	Kokkuvõtteks kooskõlalisesest.....	46
4.3.	Teadmised poliitilisesest süsteemist.....	47
4.4.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	48
5.	Osavõtt valimistes.....	51
5.1.	Küsitlustulemuste usaldatavus.....	51
5.1.1.	Valimisaktiivsesse prognoos.....	53
5.1.2.	Valima minna kavatsejate sotsiaalsed ja psühholoogilised omadused.....	54
5.2.	Põhjused hääletada või mitte hääletada.....	60
5.2.1.	Hääletama mineku põhjused.....	60
5.2.2.	Hääletama mittemineku põhjused.....	62
5.3.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	64
6.	Arvamused Riigikogu valimissüsteemi õigluse kohta.....	66
6.1.	On Riigikogu valimise süsteem Eesti elanike arvates õiglane?.....	66
6.1.1.	Hoiakute profiil.....	67
6.1.2.	Sotsiaal-demograafiline profiil.....	77
6.2.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	80
7.	Arvamused üksikkandidaatide ja erakonnaväliste valimisliitude kandideerimisest kohalikel valimistel.....	82
7.1.	Hoiakute profiil.....	83
7.1.1.	Üksikkandidaatide kandideerimine.....	84
7.1.2.	Mitte-erakondlikud valimisliidud.....	86
7.1.3.	Erakondade eelistused.....	88
7.2.	Sotsiaal-demograafiline profiil.....	89
7.2.1.	Üksikkandidaatide kandideerimine.....	89
7.2.2.	Erakonnavälised valimisliidud.....	93

7.3.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	97
8.	Suuremate erakondade toetajate arvamusel poliitilise ja erakondliku süsteemi kohta	98
8.1.	Erakondade toetajate arvamusel riigieelarve suhtes.....	98
8.2.	Usaldus riigi- ja ühiskondlike institutsioonide suhtes	111
8.3.	Valimisaktiivsus	114
8.3.1.	Valimiseelistuse kujunemine ja erakondade tegevuse jälgimine.....	116
8.4.	Üldised poliitilised hoiakud	119
8.4.1.	Arvamusel valimiste korralduse suhtes	120
8.4.2.	Ootused Riigikogu liikmete omaduste suhtes	124
8.4.3.	Arvamusel poliitilise ja erakondliku süsteemi kohta	134
8.4.4.	Arvamusel erakondade ja poliitikute kohta	137
8.4.5.	Arvamusel muudatuste kohta valimissüsteemis.....	144
8.5.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	147
9.	Arvamusel naiste osakaalu suurendavast kvoodisüsteemist Riigikogus ja kohalikes volikogudes	151
9.1.	Erakonna-eelistus.....	151
9.2.	Sotsiaal-demograafiline profiil.....	152
9.3.	Vahekokkuvõte ja arvamus.....	156
10.	TABELID.....	158
10.1.	Valimisaktiivsus	158
10.2.	Hinnangud valimissüsteemi õiglusele.....	172
10.3.	Arvamusel mitte-erakondlike valimisliitude lubatavusest	177
10.4.	Erakondade toetajate iseloomustus	181
10.5.	Kvoodisüsteem naiste osakaalu suurendamiseks volikogudes	224

1. UURINGU TAUST

Käesolev uuring on läbi viidud Riigikogu Kantselei tellimisel. Uuringu ülesandeks oli analüüsida senitellitud avaliku arvamuse küsitluste andmeid põhjalikumalt eesmärgiga mõista elanikkonna poliitilise käitumise mehhanisme ja motiive. Uurimisülesanne töötati välja autorite väljapakutud esialgse kavandi alusel koostöös Riigikogu uuringute tellimise nõukojaga. Peamised eesmärgid esitab allpool toodud uuringu programm, mis sai aluseks nii teostatud analüüsile kui ka töö täitjate ja Riigikogu Kantselei vahelisele lepingule. Eesti elanike valimiskäitumise ning kodanikuteadlikkuse sekundaaruuringu fookuses on järgmised uurimisküsimused:

1. Poliitiliste hoiakute ja teadmiste väljakujunemise määr. Eesmärk on anda üksikindikaatorite 'ei tea' vastuste jaotus, indiviidide ET vastuste arv ning vastanute jaotus selle alusel. Poliitiliste hoiakute ja teadmiste väljakujunemise määra determinantide analüüsi eesmärk on selgitada, kas ja kuidas on hoiakute väljakujunemine seotud sotsiaaldemograafiliste muutujatega. Determinantide nimistusse kuuluvad sugu, vanus, haridustase, tööhõivestaatus, sissetulek, elukoht, kodakondsus ja rahvus.

Programmilisele eesmärgile lisandus hoiakute kooskõllalisuse ning poliitilist süsteemi puudutavate teadmiste kirjeldus.

2. Valimisaktiivsuse analüüs vaatleb 2002 oktoobris KOV ja 2003 märtsis RK valimistel osaleda kavatsevate ja mitte kavatsevate inimeste sotsiaaldemograafilist tausta ja nende põhjendusi tulevastel valimistel hääletada või, vastupidi, mitte hääletada.

Programmilisele eesmärgile lisandus varasemate valimiste osavõtuaktiivsuse ning küsitlustulemuste võrdlus ja valimisaktiivsuse prognoos.

3. Kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel mitte-erakondlike kandidaatide lubamist-keelamist toetavate inimeste kirjeldus kandidaatide omaduste ja erakonna-eelistuse lõikes.

Programmilisele eesmärgile lisandus mitte-erakondlike valimisliitude lubamist-keelamist toetavate inimeste kirjeldus kandidaatide omaduste ja erakonna-eelistuse lõikes.

4. Suuremate erakondade toetajate eelistused sotsiaal-poliitiliste hoiakute lõikes, Riigikogu kandidaatide omaduste suhtes, erakonna- või isikuvalimiste suhtes.

5. Valimissüsteemi õiglaseks pidavate ja mittepildavate isikute kirjeldus põhiliste sotsiaaldemograafiliste ja poliitiliste hoiakute lõikes.

6. Naiskvootide loomist pooldavate ja vastustavate isikute kirjeldus põhiliste sotsiaaldemograafiliste muutujate lõikes ja nende erakonna-eelistused.

7. Võimalusel võrdlusandmed teiste riikidega.

Võrdlusandmed on toodud naiste osakaalu suurendava kvoodisüsteemi kohta.

8. Põhilised andmeanalüüsi meetodid: sagedusjaotuste analüüs, summeerivate indeksite moodustamine, klassifitseerimine, risttabelite analüüs, regressioonanalüüs.

9. Analüüsi järeldused ja sellest tulenevad poliitikasoovitused seoses elanikkonna valimisaktiivsuse ja kodanikuteadvuse tõstmise võimalustega

Empiiriliseks analüüsiks kasutati peamiselt kolme avaliku arvamuse küsitluse andmeid:

- a) detsember 2001 – ES Turu-uuringute AS
- b) september 2001 – Saar Poll ja uurimisrühm R.Vetiku juhtimisel.
- c) juuni 2002 – ES Turu-uuringute AS

Lisaks nendele andmetele kasutati ka Tartu Ülikooli politoloogia osakonnas läbi viidud avaliku arvamuse küsitluste andmeid.

ES Turu-uuringute AS-i ja Saar Polli poolt läbiviidud üle-eestilised küsitlused on läbi viidud Riigikogu kantslei tellimusel. Igal uuringul on olnud oma kitsam fookus:

- septembris 2001 Saar Polli ja R.Vetiku juhtimisel tegutsenud uurimisrühma poolt läbi viidud küsitluse fookuses olid hinnangud riigivõimuorganitele ja valitsemisele, Eesti elanike meeleolud ja arvamused sotsiaalse ja poliitilise arengu ning keskkonna kohta, samuti hinnangud enda ja oma perekonna eluolu kohta ning isikute infotarbimise ja sotsiaal-poliitilise aktiivsuse kohta.
- detsembris 2001 ES Turu-uuringute AS-i poolt läbi viidud küsitluse fookuses oli valimistel osalemine ja valimiste korraldus. Andmekogumine toimus 30 november – 7 detsember, kokku küsitleti 950 elanikku. Kaalutud valim vastab hästi Eesti elanikkonna profiilile soo, vanuse, haridustaseme, elukoha tüübi ja soo lõikes.
- juunis 2002 ES Turu-uuringute AS-i poolt läbi viidud küsitluse fookuses olid hinnangud riigivõimuorganitele ja valitsemisele, Eesti elanike meeleolud ja arvamused sotsiaalse, majandusliku ja poliitilise arengu ning keskkonna kohta, samuti hinnangud enda ja oma perekonna eluolu kohta ning indiviidide infovajaduste ja -tarbimise kohta. Andmekogumine toimus 20-27 mai ja 4-7 juuni, kokku küsitleti 1015 elanikku. Kaalutud valim vastab hästi Eesti elanikkonna profiilile soo, vanuse, haridustaseme, elukoha tüübi ja soo lõikes.
- TÜ politoloogia osakonnas korraldatud üle-eestilised küsitlused on olnud kontsentreeritud poliitilistele hoiakutele ja käitumisele, mitmetes küsitlustes on käsitletud valimisaktiivsust üsna põhjalikult. Valimite suurused on ulatunud 950-st kuni 1145-ni, valimid (mõnel juhul kaalutud) on esindavad Eesti valimisealise elanikkonna või kodanikkonna suhtes.

Nagu näha, on elanikkonna eelistuste tundmaõppimiseks kogutud palju andmeid. Kuid mis kasu on andmetest, kui neid ei rakendata riigi juhtimisel: seaduste ja madalama jõuga otsuste väljatöötamisel ning poliitikute ja ametnike teadmistepagasi täiendamisel ja kaasajastamisel? Käesoleva analüüsi üks märksõnu ongi integreerimine: otsustamiseks vajaliku teadmise loomine erineval ajal ja erinevate töörühmade poolt kogutud andmetest. Kahtede riigisiseste valimiste ja rahvusvahelist iseloomu omavate rahvaküsitluste lähenemise ajal on valimiskäitumise lähem tundmaõppimine igati põhjendatud.

Valimiskäitumise determinantide selgitamisel on aluseks võetud mudel, mille kohaselt indiviidi tegevus sõltub hoiakutest, väärtustest, sotsiaalsest positsioonist ja asendist elukaarel, hoiakud ja väärtused omakorda sõltuvad sotsiaalsest keskkonnast ja asendist elukaarel.

Andmeanalüüsis kasutatud tehnikad – liitindeksite moodustamine ja regressioonanalüüs – ületavad oma võimaluselt üksikindikaatorite sagedusjaotuste ja risttabelite analüüsi võimalusi. Summeerivad indeksid annavad üldistatuma pildi uuritavast nähtusest ning võimaldavad teha järeldusi valdkondade kohta, mis on piiritletud üksikküsimustega. Regressioonanalüüs erineb risttabelite analüüsist mitmes mõttes. Olulisemaid erinevusi on selles, et regressioonanalüüs toob välja tuua otseseosed – seosed kahe muutja vahel, mis ei sõltu teiste muutujate väärtustest.

2. TULEMUSTE LÜHIKOKKUVÕTE

2.1. HOIAKUTE VÄLJAKUJUNEMINE

Poliitilised hoiakud on väljakujunenud suurel osal valijakonnast kuid paljudel juhtudel baseeruvad need vastuolulistel hoiakutel ja lünklikel teadmistel.

Hoiakute analüüs uuris inimeste poliitilist teadlikkust ning otsustamist. Tulemused heidavad valgust otsuste aluseks olevate hoiakute terviklikkusele, nende omavahelisele kooskõllalisusele ja poliitilist süsteemi puudutavate teadmiste täielikkusele.

Hoiakute väljakujunemise analüüs lähtus väitest, et hoiakute väljakujunemist saab mõõta poliitilist süsteemi puudutavatele küsimustele antud 'ei tea' vastuste arvu abil. Hoiakute väljakujunemise määra iseloomustab liitindeks: mida vähem 'ei tea' vastuseid on indiviid andnud, seda paremini on tema hoiakud välja kujunenud.

Enamikul intervjueeritustest on hinnanguline seisukoht enamiku teemade suhtes: sõltuvalt teemast on vähem kui 25%-le küsimustest andnud 'ei tea' vastuse 10%-20% intervjueeritustest. Üldiste hoiakute blokis oli 4 küsimust, vähemalt ühe 'ei tea' vastuse andis 28% vastanutest, 2 või enam 'ei tea' vastust andis 7% vastanutest. Eesti arengu kohta käivate küsimuste blokis oli 14 küsimust, vähemalt 2 'ei tea' vastust andis 27% vastanutest, vähemalt 4 'ei tea' vastust andis 12% vastanutest. Ühiskondlike institutsioonide usaldamist puudutavas küsimusteblokis oli 16 küsimust, vähemalt 3 'ei tea' vastust andis 28% vastanutest, vähemalt 5 'ei tea' vastust aga 18% vastanutest. Poliitilisi tegevusi puudutavas küsimusteblokis oli 12 küsimust. Kodanike hulgas andis vähemalt 3 'ei tea' vastust 30% vastanutest ja vähemalt 4 'ei tea' vastust 21% vastanutest; mittekodanike hulgas andis vähemalt 3 'ei tea' vastust 14% vastanutest ja vähemalt 4 'ei tea' vastust 11% vastanutest.

'Ei tea' vastuste arv on kontsentreeritud suhteliselt väiksesse kategooriasse, mis tähendab, et sellesse kategooriasse kuuluvad inimesed annavad igauks suhteliselt suure arvu 'ei tea' vastuseid. Suure arvu 'ei tea' vastuste andmise tõenäosust vähendab kõrgem vanus, kõrgem haridustase või kuulumine juhtivtöötajate hulka. Ilmselt on mentaalsete ja sotsiaalse kapitaliga seotud ressursside küllus tegurid, mis soodustavad hoiakute väljaarenemist.

'Ei tea' vastuste analüüsile järgnes hoiakute kooskõllalisus vaatlus. Hoiakute kooskõllalisus tähendab, et sisuliselt sarnastele kuid erinevalt vormistatud küsimustele antud vastused langevad sisuliselt kokku. Võrreldavad küsimused-väited puudutavad üldiseid valimiseelstusi ja valimiste korraldust ning ka üldisemalt erakondi ja poliitilist süsteemi.

Küsimustepaaride kaupa võrreldes kõigub kooskõllaliste hoiakutega inimeste osakaal 49% ja 91% vahel. Valimis tervikuna on kooskõllaliste hoiakutega inimeste osakaal väiksem, jäädes vahemikku 24%-68%. Kõige väiksem on kooskõllaliste hoiakutega vastanute arv mitte-erakondlike valimisliitude kohalikel valimistel lubamise-keelamise suhtes (34%) ja Riigikogu valimistel üleriiklike või ringkondlike nimekirjade kasutamise suhtes (24%). Umbes poolel valimist on kooskõllalised hoiakud ajakirjanduse objektiivsuse kohta (47%), riigieelarve põhjendatuse kohta (49%), uute või tunnustatud tegijate valimise kohta Riigikokku (50%). Kooskõllaliste hoiakutega vastanute osa poliitilise vastutuse jagunemise isikute või erakondade vahel kohta ulatub 56%-st kuni 68%-ni, sõltuvalt küsimustest.

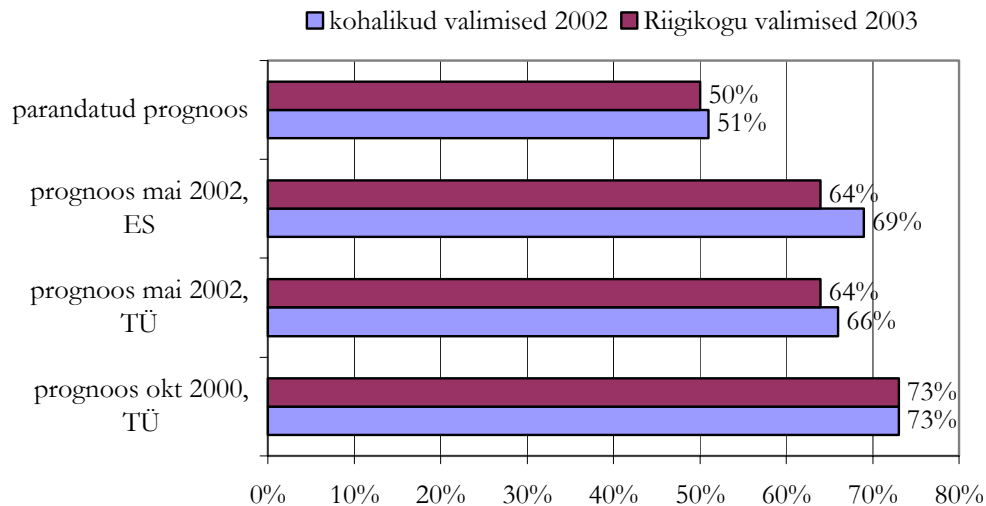
Hoiakute kooskõllalisuse määr sõltub küsimuste-väidete keerukusest; keerukamana esitatud probleemide puhul on väiksemad nii kooskõllaliste hoiakutega vastanute osakaal kui ka vastanute üldarv.

Teadmised poliitilise süsteemi kohta sõltuvad küsimuste iseloomust. Päevakajalist teavad paljud: peaministri ja Tallinna linnaeapa viisid õigete isikutega kokku üle 80%

intervjueritustest. Baasteadmisi poliitilise süsteemi kohta teab väiksem osa: põhiseaduse muutmise üht põhimõtet teadis 44%, Eesti Presidendi kandideerimisvanust 56% ja kandideerimiskordade arvu Riigikogusse 42% intervjueritustest. Riigikogu liikmete arvu teadis 73% intervjueritustest.

2.2. VALIMISAKTIIVSUS

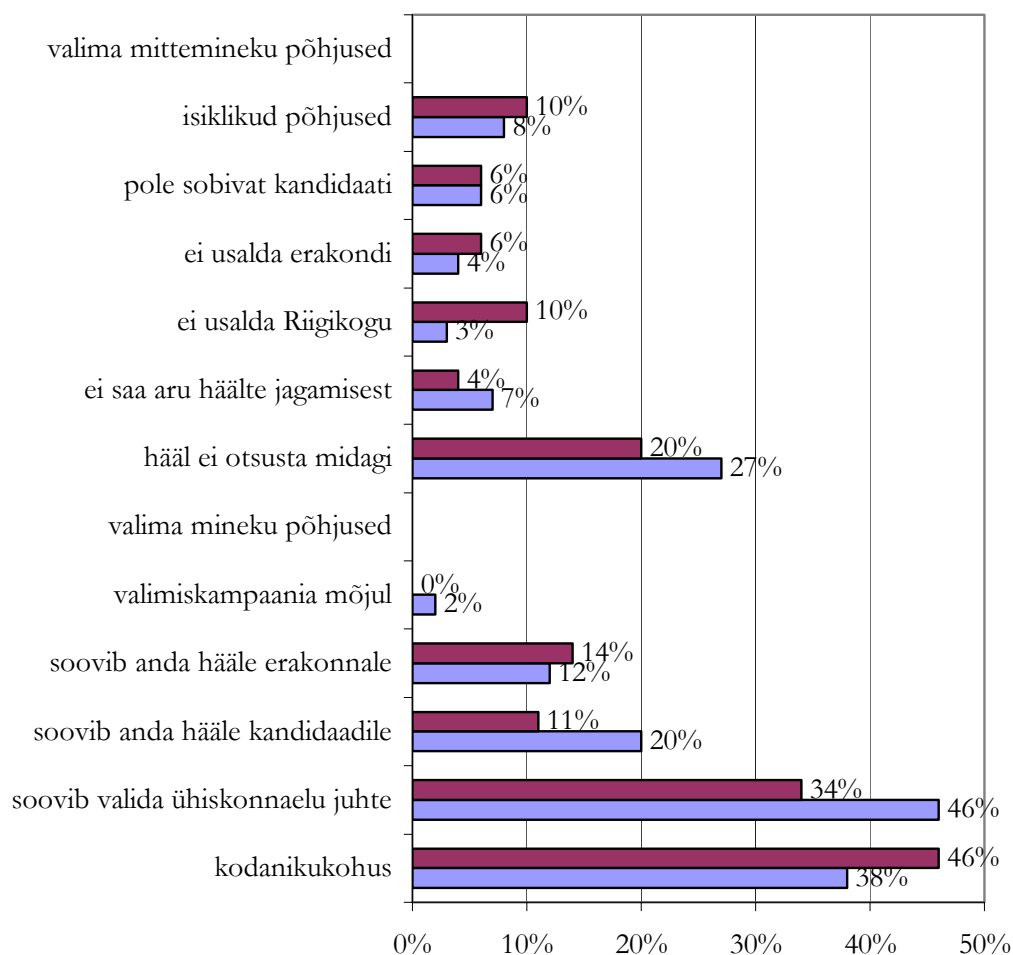
Kohalikel valimistel 2002 ja Riigikogu valimistel 2003 osaleb tõenäoliselt 50% kodanikest.

Otsesed küsitlustulemused prognoosivad küll kõrgemat osalusmäära kuid varasemate küsitlustulemuste ja tegeliku osalusmäära erinevuste arvestamisel võib arvata, et tegelikult läheb valima vähem inimesi.

- Sotsiaal-demograafiliste omaduste hulgas suurendavad valima mineku tõenäosust kõrgem haridustase ja elukoha asumine väikeasulas; valima mineku tõenäosust vähendavad kuulumine pensionäride, õppurite või ettevõtjate hulka.
- Hoiakutest suurendavad valima mineku tõenäosust tajutud psühholoogiline side (erakond, mis esindab intervjueritu vaateid) Keskerakonna või Isamaaliiduga kuid tajutud sideme puudumine erakondadega vähendab tõenäosust valimistel osaleda. Suurem rahulolu Riigikogu liikmete tegevusega ja Vabariigi Valitsuse rahvusvahelise suunitlusega tegevusega suurendab tõenäosust Riigikogu valimistel osaleda kuid suurem rahulolu Vabariigi Valitsuse siseriikliku tegevusega vähendab tõenäosust valimistel osaleda
- Levinuimad põhjused tulevastel valimistel hääletada on kodanikukohuse täitmine ja soov valida ühiskonnaelu juhte. Levinuim põhjus mitte hääletada on arvamus, et valija hääl ei otsusta midagi. Valimisseadusega või poliitilise süsteemi osade mitteusaldamisega seotud tegurid on loobumise põhjuseks vähem kui kümnendikule valijaskonnast.

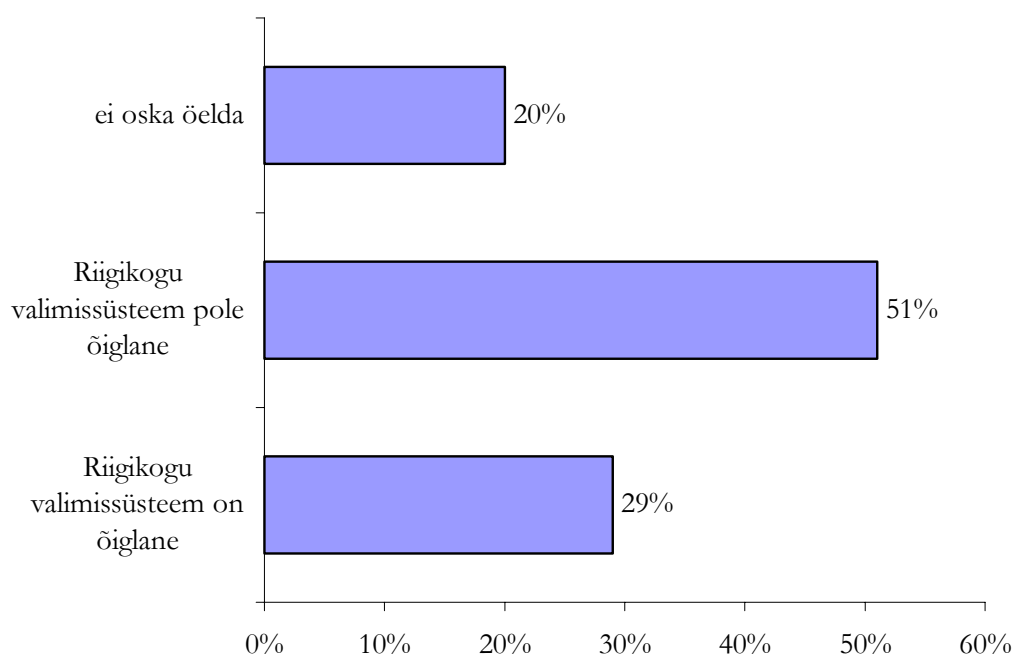
■ kohalikud valimised 2002, kõik vastanud ■ Riigikogu valimised 2003, kodanikud

Valima minemise ja mitteminemise põhjuste struktuur sarnaneb detsembris 2001 ES Turu-uuringute ES-i poolt läbiviidud uuringu tulemustega. Tollal olid levinumate valimamineku põhjuste hulgas kodanikukohus (48%), soov otsustada, kes hakkavad juhtima riigi elu (40%), soov hääletada kindla kandidaadi poolt (38%), soov hääletada kindla erakonna poolt (21%). Levinumate valima mittemineku põhjuste hulgas olid pettumus poliitikas ja poliitika mittehuvipakkuvus (mõlemad 32%), arvamus, et valija häälest ei sõltu midagi (30%), sobiva erakonna või kandidaadi puudumine (17% ja 13%) ja valimissüsteemi pidamine ebaõiglaseks (12%).

2.3. HINNANGUD VALIMISSÜSTEEMI ÕIGLUSELE

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate sotsiaalne asend:

- Vanus: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt palju kuni 40 aastaseid (õiglaseks pidajate hulgas 61% ja ebaõiglaseks pidajate hulgas 38%) ja vähe üle 50 aastaseid (21% ja 44%)
- Elukohta tüüp: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt palju Tallinna elanikke (39% ja 27%) ja vähe väikeasulate elanikke (18% ja 33%)
- Kodakondsus: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt palju Eesti kodanikke (87% ja 91%) ja vähe kodakondsuseta või muu riigi kodakondsusega isikuid (13% ja 9%).
- Sissetulek: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt vähe kuni 2000 krooni kuus pereliikme kohta saavate leibkondade esindajaid (56% ja 65%) ja palju üle 3000 krooni kuus pereliikme kohta saavate leibkondade esindajaid (26% ja 16%).
- Haridustase: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt vähe alg- või põhiharidusega isikuid (80% ja 85%) ja palju kõrgharidusega isikuid (20% ja 15%).
- Hõivestaatus: valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt vähe pensionäre (12% ja 25%) ja palju õppureid (18% ja 7%).
- Soo ja regiooni lõikes on valimissüsteemi õiglaseks ja mitteõiglaseks pidavad kategooriad väga sarnased.
Valimissüsteemi õiglaseks pidavate hoiakud
- Valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt vähe Rahvaliidu toetajaid (4% ja 10%) ja neid, kes ei toeta ühtegi erakonda (23% ja 31%) ; suhteliselt palju on neid, kes toetavad Reformierakonda (19% ja 7%) või Isamaaliitu (12% ja 3%).

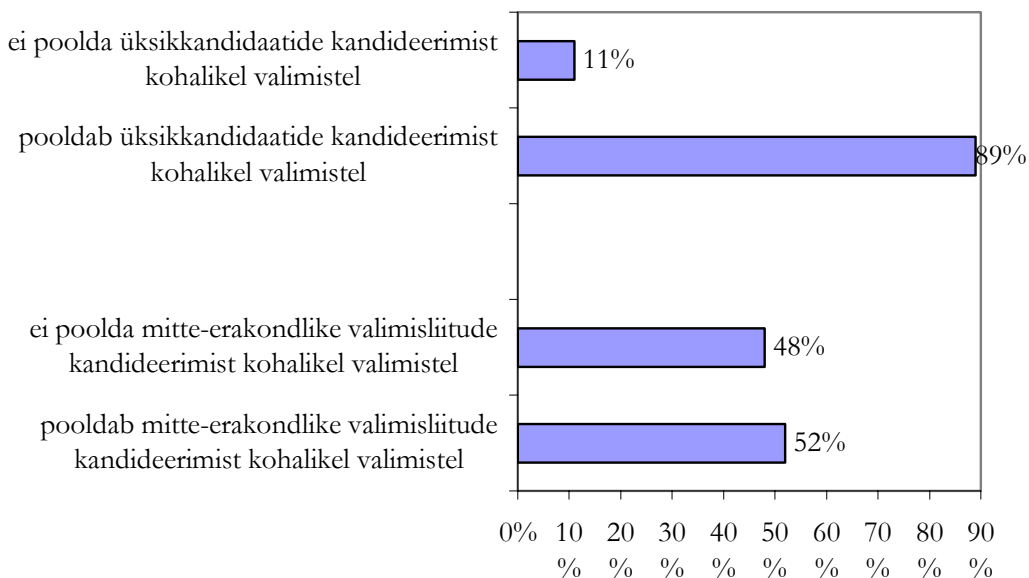
Valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on suhteliselt palju

- erakondadekeskse poliitilise süsteemi toetajaid: nad eelistaksid Riigikogu valimistel teha valik erakondade vahel (29% ja 15%), paneksid suurema poliitilise vastutuse erakondadele (47% ja 30%), leiavad, et lisaks liikmemaksudele tuleks erakondi

finantseerida riigieelarvest (34% ja 24%), pooldavad valimisliitude keelamist kohalike omavalitsuste volikogude valimistel (54% ja 44%) ja ainult üleriigiliste valimisnimekirjade kasutamist (54% ja 40%),

- uuendusmeelseid: sooviksid, et valimissüsteem soosiks uute poliitikute valitukssaamist (42% ja 38%), leiavad, et Eestile oleks hea kui tekiks juurde uusi erakondi (29% ja 19%) ja pooldavad interneti kaudu läbiviidava eelhääletuse korraldamist (69% ja 46%).

2.4. MITTE-ERAKONDLIKUD KANDIDAADID KOHALIKEL VALIMISTEL

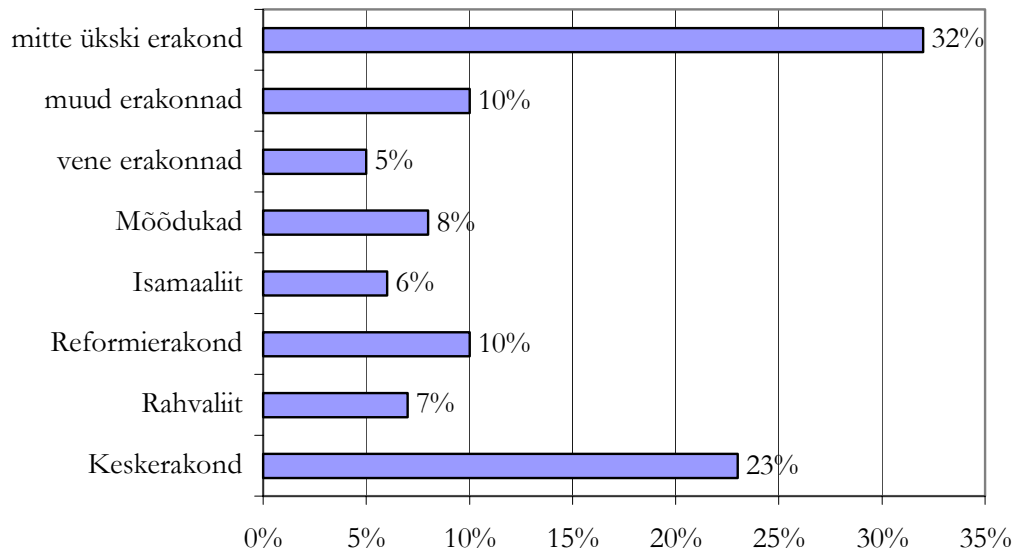

Omadused, mida peetakse olulisteks Riigikogu liikmete juures.

- Üksikkandidaatide kandideerimist pooldavate hulgas on suhteliselt **palju** neid, kes peavad oluliseks poliitiku professionaalseid omadusi: Eesti õigussüsteemi tundmist (pooldajate hulgas 61% ja vastaste hulgas 48%), kursisolekut erinevate valdkondadega (48% ja 36%) ja tihedat sidet oma valimisringkonna valijatega (31% ja 21%). Samas on nende hulgas suhteliselt **vähe** neid, kes peavad oluliseks kommunikatsioonioskusi: võõrkeelte oskust (27% ja 38%) ja väitlusoskust (5% ja 13%). Teiste omaduste tähtsustamise mõttes ei erine kategooriad omavahel.
- Mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist pooldavate hulgas on suhteliselt **palju** neid, kes peavad oluliseks kandidaadi tuntust (5% ja 2%) ja suhteliselt **vähe** neid, kes peavad oluliseks võõrkeelte oskust (24% ja 34%). Teiste omaduste tähtsustamise mõttes ei erine kategooriad omavahel.
- Mõlema idee toetajad ja vastustajad on erakonna-eelistustes üsna sarnased. Siiski võib välja tuua, et üksikkandidaatide kandideerimise pooldajate hulgas on suhteliselt palju Rahvaliidu toetajaid (8% ja 5%) ja vähe Isamaaliidu (5% ja 8%) ning vene erakondade toetajaid (4% ja 8%). Mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimise pooldajate hulgas on suhteliselt palju Mõõdukate toetajaid (9% ja 6%) ja vene erakondade toetajaid (6% ja 3%) ja suhteliselt vähe väikeste erakondade toetajaid (8% ja 11%).

2.5. ERAKONDADE TOETAJASKONDADE ISELOOMUSTUS

Detsembris 2001 oli Eesti populaarseim erakond 'mitte ükski erakond' kolmandiku valijate toetusega (32%) ...

Erakondade toetajate eelistused Riigikogu kandidaatide omaduste suhtes erinevad märgatavalt. Igas reas on paksult märgitud erakond, mille toetajaskonna arvamus asub keskmisest kõige kaugemal. Näeme, et Reformierakonna ja vene erakondade toetajaskonnad erinevad kõige suurema arvu Riigikogu kandidaadi omaduste tähtsustamise poolest. Riigikogu liikmete ettevalmistuse küsimuses erineb Rahvaliidu toetajaskond teiste erakondade toetajaskondadest.

	Keskerakond	Rahvaliit	Reformierakond	Isamaaliit	Möödukad	Vene erakonnad	Mitte ükski erakond
Omadused, mida peetakse oluliseks inimeste juures, keda valitakse Riigikogusse							
Suur elukogemus	36%	31%	18%	38%	32%	35%	25%
Eesti õigussüsteemi hea tundmine	61%	66%	60%	75%	61%	65%	56%
Kursisolek erinevate valdkondadega	44%	53%	48%	56%	56%	27%	45%
Oskus avalikkusega suhelda	43%	40%	53%	42%	41%	49%	35%
Tihe side valimisringkonnaga	28%	37%	20%	31%	19%	37%	31%
Eesti keele oskus	30%	42%	34%	36%	37%	7%	29%
Hea reputatsioon	32%	25%	23%	28%	30%	41%	40%
Usaldusväarsus	42%	47%	53%	36%	42%	21%	51%
Tarkus, haritus	49%	38%	64%	48%	51%	69%	59%
Haridus või kogemus, mis peaks Riigikogu liikmetel olema edukaks tegevuseks							
Seadusandluse hea tundmine	79%	85%	81%	83%	80%	81%	78%
Majanduselu hea tundmine	75%	80%	75%	67%	67%	65%	74%
Ühiskonnaelu probleemide ja inimeste hea tundmine	73%	80%	80%	78%	76%	78%	74%
Head juhtimisoskused	52%	42%	46%	45%	52%	51%	50%

Erakonna kommunikatsioonistrateegia kavandamisel ja hindamisel on kasulik olla teadlik valijate tähelepanust erakonnale. Erakondade tegevust on aktiivselt jälginud kümnendik kuni neljandik valijaskonnast. Rahulolu erakonna, kelle poolt hääletati 1999 Riigikogu valimistel, tegevusega on väljendanud aga vähemalt kaks kolmandikku valijaskonnast. Teiste erakondade toetajaskondadest eristuvad vene erakondade toetajad ja need, kes on vastanud, et nad praegu ei toeta ühtegi erakonda. Neile on iseloomulik erakondade tegevust jälgivate inimeste väike osakaal ja ka erakonna tegevusega rahul olevate isikute väike osakaal.

	Keskerakond	Rahvaliit	Reformierakond	Isamaaliit	Möödukad	Vene erakonnad	Mitte ükski erakond
Jälgib pidevalt erakonna tegevust, kelle poolt hääletas 1999 Riigikogu valimistel	20%	8%	18%	21%	16%	14%	3%
Jälgib pidevalt teiste erakondade tegevust	28%	9%	27%	25%	18%	0%	15%
Erakonna/valimisliidu, kelle poolt hääletas, tegevus vastab täielikult või põhiliselt ootustele	82%	74%	93%	70%	66%	69%	35%

Erakondade toetajate iseloomustus mõnede hoiakute lõikes:

- Keskerakond

54% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 89% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 61% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 28%, ebaõiglaseks 55%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 75% ja erakondade vahel 21%.

63% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 35% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

63% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 31% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 37%, maksude kasutamist 27%.

Riigieelarvest sooviks toetada rahva tervise edendamise programme.

Riigikogu usaldab 50%, valitsust 65% ja erakondi 31%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 83% ja Riigikogu valimistel 2003 75%.

- Rahvaliit

51% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 92% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 37% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 17%, ebaõiglaseks 75%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 89% ja erakondade vahel 9%.

69% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 28% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

53% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 38% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 28%, maksude kasutamist 20%.

Riigieelarvest sooviks toetada põllumajandusprogramme, maapiirkondadele ja sotsiaalse kaitse programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile, haridusele, rahva tervise edendamisele ja narko- ning AIDS-i ennetustööle.

Riigikogu usaldab 65%, valitsust 66% ja erakondi 35%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 77% ja Riigikogu valimistel 2003 73%.

- Reformierakond

46% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 63% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 57%, ebaõiglaseks 37%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 62% ja erakondade vahel 36%.

49% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 48% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

43% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 52% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 51%, maksude kasutamist 45%.

Riigieelarvest sooviks toetada politseid ja korrakaitse edendamise programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, uute töökohtade loomiseks, sotsiaal- ja toimetulekutoetusteks ning töötute abirahadeks ja sotsiaalkaitseks.

Riigikogu usaldab 58%, valitsust 66% ja erakondi 26%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 84% ja Riigikogu valimistel 2003 78%.

- Isamaaliit

43% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 84% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 71% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 63%, ebaõiglaseks 25%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 72% ja erakondade vahel 26%.

54% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 45% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

58% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 39% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 43%, maksude kasutamist 42%.

Riigieelarvest sooviks toetada uute töökohtade loomise programme, haridust, noorte perede toetusprogramme, maapiirkondade arenguprogramme ja politseid ning korrakaitset kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, teede korrashoiule, täiskasvanute õppele ning töötute sotsiaalsele kaitsele.

Riigikogu usaldab 61%, valitsust 54% ja erakondi 24%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 88% ja Riigikogu valimistel 2003 82%.

- Mõõdukad

61% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 86% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 56% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 34%, ebaõiglaseks 59%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 89% ja erakondade vahel 19%.
52% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 43% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

43% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 56% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 51%, maksude kasutamist 44%.

Riigieelarvest sooviks toetada tervishoiu ja arstiabi ning rahva tervise edendamise programme, uute töökohtade loomise programme, maapiirkondade arendamise ja narkoennetuse programme kuid ei annaks lisaraha sotsiaaltoetusteks, töötute abirahaks ning teede korrashoiuks.

Riigikogu usaldab 52%, valitsust 47% ja erakondi 14%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 82% ja Riigikogu valimistel 2003 82%.

- Vene erakonnad

68% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 86% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 56% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 26%, ebaõiglaseks 50%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 66% ja erakondade vahel 28%.

66% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 32% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

59% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 24% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 21%, maksude kasutamist 36%.

Riigieelarvest sooviks toetada sotsiaaltoetuse ja töötute abiraha ning rahva tervise edendamise programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule, noorte perede toetuseks, põllumajandusele ja maapiirkondade arenguprogrammidele, narkoennetusele ja politseile.

Riigikogu usaldab 51%, valitsust 51% ja erakondi 31%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 45% ja Riigikogu valimistel 2003 46%.

- Muud erakonnad

42% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 50% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 21%, ebaõiglaseks 57%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 74% ja erakondade vahel 17%.

60% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 36% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

60% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 35% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 28%, maksude kasutamist 34%.

Riigikogu usaldab 49%, valitsust 62% ja erakondi 30%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 87% ja Riigikogu valimistel 2003 72%.

- Erakondadest ärapäördunud

53% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 50% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 21%, ebaõiglaseks 50%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 78% ja erakondade vahel 13%.

67% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 26% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

56% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 32% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 22%, maksude kasutamist 22%.

Riigieelarvest sooviks toetada tervishoidu ja arstiabi.

Riigikogu usaldab 29%, valitsust 34% ja erakondi 13%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 48% ja Riigikogu valimistel 2003 40%.

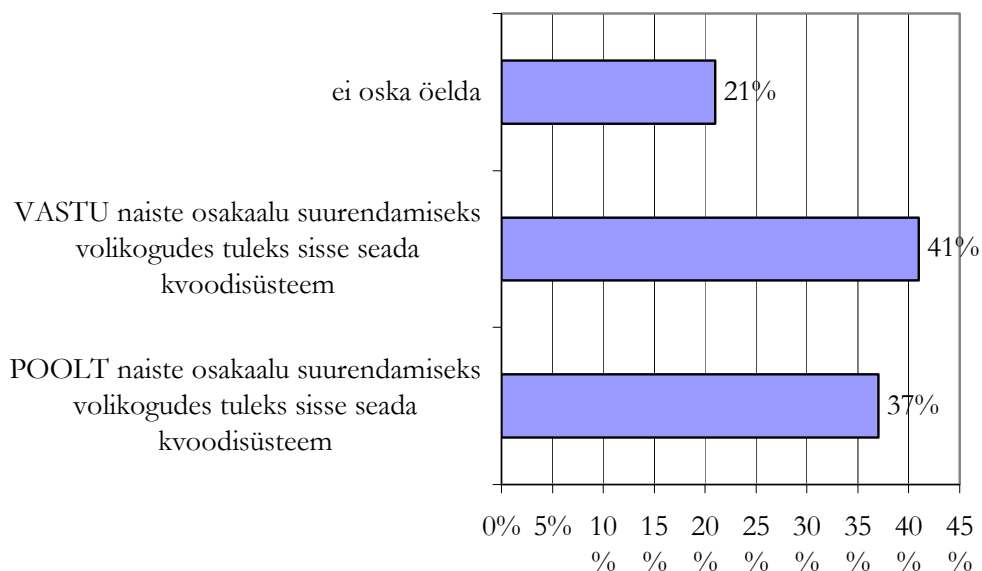
- Kindla erakonna eelistuseta

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 24%, maksude kasutamist 22%.

Riigikogu usaldab 43%, valitsust 47% ja erakondi 18%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 45% ja Riigikogu valimistel 2003 37%.

2.6. NAISTE OSAKAAL VOLIKOGUDES – VAJADUS KVOODISÜSTEEMI JÄRELE?

Suhteliselt suur 'ei tea' vastuste arv näitab, et tegemist on ühiskonna jaoks uue küsimusega, mille suhtes seisukohtade kujunemine seisab veel ees. Praegu on avalik arvamused jagunenud kahte praktiliselt võrdsesse leeri.

Kvoodisüsteemi pooldajate sotsiaalne asend

Sugu: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on suhteliselt palju naisi (pooldajate hulgas 63% ja vastaste hulgas 43%).

Hõivestaatus: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on suhteliselt palju mittetöötavaid isikuid (13% ja 8%) ning vähe ettevõtjaid (8% ja 13%).

Regioon: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on suhteliselt vähe Harjumaa elanikke (33% ja 48%) kuid palju Viru- ja Järvamaa elanikke (23% ja 14%) ning Lääne-Eesti elanikke (17% ja 13%).

Asula suurus: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on suhteliselt vähe Tallinna elanikke (25% ja 40%) kuid palju maakonnakeskuste (37% ja 26%) ja väikeasulate elanikke (28% ja 22%).

Sissetulek pereliikme kohta: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest enam kuni 2000 kroonise kuusissetulekuga perede esindajaid (68% ja 55%) ja vähem üle 2000 kroonise kuusissetulekuga perede esindajaid (32% ja 45%).

Haridustase: kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest enam alg- või keskharidusega isikuid (88% ja 78%) ning vähem kõrgharidusega isikuid (12% ja 23%).

Kvoodisüsteemi pooldajate ja mittepooldajate hulgas on erakondade eelistused sarnased. Tasub märkida, et pooldajate hulgas on suhteliselt vähe Reformierakonna toetajaid (8% ja 14%) ning Isamaaliidu toetajaid (4% ja 8%) kuid suhteliselt palju väikeste erakondade toetajaid (11% ja 7%).

3. SISSEJUHATUS TEEMADESSE

3.1. HOIAKUTE VÄLJAKUJUNEMINE

Empiiriliste uuringute tulemused näitavad, et teadmiste tase poliitilise süsteemi kohta on otseselt seotud valimiskäitumisega. Põhjalikumate teadmistega inimesed on erakonna eelistuses ratsionaalsemad ja kalduvad suurema tõenäosusega andma hääle sellele erakonnale, mis esindab nendega samu seisukohti¹. Mitmed uuringud näitavad, et poliitiliste kampaaniate ja massimeediakanalite jälgimine (isegi passiivne, teadvustamata jälgimine) suurendab teadmiste hulka, usaldust valitsusasutuste vastu ja kodanikuaktiivsust, kaasa arvatud valimistel hääletamise tõenäosust sõltumata isiku haridusest, poliitikahuvist ja sotsiaalsest positsioonist. Tulemusi on selgitatud kahesuunalist mõju sisaldava mudeliga: ühiskonnateemaliste saadete jälgimine suurendab huvi ja aktiivsust ühiskondliku elu suhtes ning poliitikahuvi, teadmised, usaldus ja aktiivsus omakorda suurendavad ühiskonnateemaliste uudiste ja teemasaadete jälgimist massimeedias². Tavainimese poliitilisi süsteemiga seotud otsuseid ja süsteemi puudutavate seisukohtade ja eelistuste kujunemise selgitamisel kasutatavad mudelid on klassifitseeritavad kolme kategooriasse. **Sotsioloogiline mudel** seab kesksele kohale isiku hoiakud, huvid ja eesmärgid, mis kujunevad ja arenevad koos isiku grupiidentiteediga. Hoiakud ja eelistused omakorda mõjutavad käitumist poliitilise süsteemi osade, sealhulgas erakondade suhtes. **Erakonnalojaalsuse mudel** näeb valimiskäitumise keskse mõjurina isiku psühholoogilisi sidemeid erakonnaga. Sidemed on kujunenud pere ja vahetu sotsiaalse lähimbruse mõjul. **Ratsionaalse valiku mudel** eeldab, et poliitilise käitumise, sealhulgas valimiskäitumise, aluseks on ratsionaalne 'tulude ja kulude' kalkuleerimine ning optimaalse alternatiivi valimine.

Need mudelid täiendavad, mitte ei välista teineteist. Inimesed on ratsionaalsed, püüdes maksimeerida erinevate tegevuste ja otsuste 'kasulikkust' enese jaoks. Mingi eesmärgi kasulikkus on määratud indiviidi asukohaga ühiskonnas ja vahetu sotsiaalse keskkonnaga.^{3,4,5}

Hoiakute väljakujunemine ja 'ei tea' vastused

Hoiakute väljakujunemist analüüsima asudes eeldame, et mingi protsessi, institutsiooni, olukorra kohta väljakujunenud hoiaku(te)ga isikuid iseloomustab seisukoht küsimustikus esitatud olukorra, sündmuse, protsessi vm suhtes. Meie saame tema seisukoha

---

1 Robert Andersen, Anthony Heath ja Richard Sinnott 2001 'Political Knowledge and Electoral Choices' CREST (Centre for Research into Elections and Social Trends) Working Paper No. 87 www.crest.ox.ac.uk

2 Pippa Norris 2000 'A Virtuous Circle? The Impact of Party Organizations and the News Media on Civic Engagement in Post-Modern Campaigns' Paper for the ECPR Joint Workshops, Copenhagen 14-18th April 2000

3 Robert Andersen ja Anthony Heath 2000 'Social Cleavages, Attitudes and Voting Patterns: A Comparison of Canada and Great Britain' CREST (Centre for Research into Elections and Social Trends) Working Paper No. 81 www.crest.ox.ac.uk

4 Geoffrey Evans 1997 'Economics and Politics Revisited: Explaining the Decline in Conservative Support 1992-95' CREST (Centre for Research into Elections and Social Trends) Working Paper No. 60 www.crest.ox.ac.uk

5 Robert Andersen ja Anthony Heath 2000 'Social Class and Voting: A Multi-Level Analysis of Individual And Constituency Differencies' CREST (Centre for Research into Elections and Social Trends) Working Paper No. 83 www.crest.ox.ac.uk

olemasolust teada, kui ta valib ühe etteantud vastusvariantidest või formuleerib oma seisukoha vabas sõnastuses, mille intervjuerija üles tähendab. Isik, kellel konkreetne seisukoht puudub, ei vali hinnangut nõudvat vastusvarianti vaid valib vastusvariandi 'ei tea' (ET) või 'raske öelda' (RÖ). Nüüsi eeldame, et ET/RÖ vastusvariant ei kujuta endast neutraalset punkti hinnanguskaalal, vaid on nõ 'väljumisvõimalus' nendele, kellel hetkel puudub seisukoht konkreetsetes küsimuses. Võime eristada kahte põhjust valida ET vastus:

- isikul tõepoolest puudub arvamus antud küsimuses, sest ta ei hooli sellest kuigivõrd,
- isikul puudub arvamus hetkel, sest ta on seisukoha kujundamise edasi lükanud.

Esimesse kategooriasse kuuluvatest võivad osad muutuda konkreetsest küsimusest hoolivaks ja teise kategooriasse kuuluvatest kujundavad tõenäoliselt paljud oma arvamuse.

Vastamata jätmist ei tõlgenda me seisukoha puudumisena, sest sellel võivad olla erinevad põhjused. ET/RÖ vastuse valinu puhul aga on fikseeritud hinnangulise seisukoha puudumine toodud olukorra, institutsiooni, protsessi suhtes.

Tegelikkuses valivad paljud küsitletuist vastusvariandi ET küllalt sageli, sõltuvalt küsimusest valib kuni 40% intervjuerituist selle variandi. Nad ei avalda seisukohta küsimuses esitatud olukorra, sündmuse, protsessi vm suhtes, mis vastavalt tehtud eeldustele tähendab, et see konkreetne seisukoht puudub. Siiski võib ET vastusel olla ka metodoloogilisi põhjusi: pinge sotsiaalselt soovitava ja isiku eelistuse vahel võib kaasa tuua oma arvamuse avaldamise asemel ET vastuse valiku, halb kontakt intervjuerijaga, kiirustamine ja/või ebasoodne keskkond intervjuerimisel võivad samuti tuua kaasa ET vastuse valiku.

'Ei tea' vastused: summeeriva indikaatori tasand

Väidame, et indiviidi iseloomustav hoiakute väljakujunemise aste on mõõdetav üksikküsimuste, mille suhtes isikul on arvamus olemas, arvu kaudu. Mida suuremale arvule küsimustele on antud hinnanguline vastus, seda väljakujunenumaks võib isiku hoiakute struktuuri pidada. Ainult ühe küsimuse vastuste põhjal ei saa otsustada indiviidi kirjeldava hoiakute väljakujunemise määra üle. Indiviidi iseloomustava hoiakute väljakujunemise määra mõõtmiseks tuleb jälgida terve rea küsimuste vastuseid. Seetõttu analüüsime küsimusteblokkidele antud vastuseid ja hoiakute väljakujunemise määra empiirilise indikaatori saamegi nõnda, et liidame 'ei tea', 'raske öelda' (ET) vastused, mis on antud konkreetse valdkonna küsimustele. Suurt ET vastuste arvu tõlgendame näitavat antud valdkonna mentaalse pildi suhteliselt vähest väljakujunemist, väikest ET vastuste arvu aga näitavat antud valdkonna mentaalse pildi suhteliselt ulatuslikku väljakujunemist.

'Ei tea' vastused: üksikindikaatori tasand

Konkreetsele küsimusele antud suhteliselt palju ET vastuseid tähendab, et küsimuses esitatud institutsiooni-protsessi suhtes on paljudel inimestel hoiak välja kujunemata. Kuna ET vastuste osakaalu määravad nii vastaja kui ka hinnatava institutsiooni/protsessi omadused, siis (eeldades, et kõikidele küsimustele vastates on indiviidide omadused muutumatud ET vastuste andmise mõttes) on võimalik välja tuua institutsioonid/protsessid, mille omadused tingivad väljakujunemata hoiakuid suhteliselt paljudel inimestel.

3.1.1. Hoiakute kooskõlalatus

Hoiakute kooskõlalatus või vastuolulisuse analüüsi eesmärk on selgitada kooskõlaliste ja mittekooskõlaliste hoiakutega kategooriate suurused. Hoiakute kooskõlalatus tähendab, et sisuliselt samadel kuid erinevas sõnastuses esitatud küsimustele-väidetele antud vastused langevad sisuliselt kokku. Hoiakute mittekooskõlalatus tähendab vastupidist – sisuliselt samadele kuid erinevas sõnastuses esitatud küsimustele-väidetele antud vastused ei lange

sisuliselt kokku. Siiski ka mõnevõrra erinev sõnastus annab tähendusele teistsuguse värvingu, mistõttu tuleb osa vastuste lahknevusest omistada sõnastuse erinevusele ja vaid osa hoiakute mittekooskõlalisele.

Mida näitab sisuliselt sarnastele küsimustele-väidetele antud vastuste võrdlemine? Erinevast sõnastusest ei lase end eksitada need, kellele on mõlemad sõnastused sedavõrd hästi mõistetavad, et nad tabavad nende sisulise tähenduse. Nii saavad nad anda mõlemale küsimusele vastuse, mis lähtub ennekõike sisust, mitte aga sõnastusest. Küsimuse erinevast sõnastusest sama sisu tabamine eeldab abstraktse mõtlemise ja mõtlemiskiiruse teatud taset, motiveeritust, poliitilise süsteemi osade ja protsesside tundmist ning ka faktiteadmisi. Seega näitab vastuste kokkulangevus teadmisi poliitilise süsteemi ja poliitika kohta, motiveeritust end 'vaevata' küsimustega poliitika kohta ja ka kognitiivseid omadusi. Peab ütleva, et mõtlemiskiiruse ja abstraktse mõtlemise võime sissetoomine oli tingitud mõnede küsimuste sõnastusest. Suhteliselt keerulise sõnastusega küsimustele ei ole lihtne vastata intervjuerimisolukorras, kus aega ja võibolla ka tahtmist sellega tegeleda pole kuigi palju; õige vastuse leidmine ja vastamine üldse nõuavad küllaltki head ettevalmistust.

3.2. VALIMISAKTIIVSUS

Olgugi, et hääletamisel on demokraatias eriline koht, vaatleme seda sotsiaalpoliitilise aktiivsuse ühe komponendina, arvestades hääletamisele iseloomulikke jooni. Kõrge institutsionaliseeritus, tsüklilisus, intensiivne infotulv valimistele eelneva kampaania ajal, tulemuste olulisus tervele ühiskonnale, samas suhteliselt vähene aja ja/või muude isiklike ressursside kulutamine on mõningad jooned, mis eristavad hääletamist teistest sotsiaalpoliitilistest tegevustest.

Ühiskonnateadlased on aastakümneid otsinud makrosotsiaalseid, sotsiaaldemograafilisi ja psühhograafilisi tegureid, mis selgitaksid valimaminemist ning valimiseelistuse kujunemist. Kuigi valimistest osavõtuprotsent on peale valimisi teada, ei võimalda see analüüsida tegureid, mis mõjutavad hääletama minekut ja valikut. Valimiseelistuste kujunemist ja seda määravaid tegureid uuritakse küsitluste ja süvaintervjuude abil. Probleem on aga selles, et uurimistoimingud toimuvad valimistest erinevates tingimustes ning erineval ajal mistõttu ka uuringutulemused võivad erineda tegelikkusest.

3.3. ARVAMUSED RIIGIKOGU VALIMISSÜSTEEMI ÕIGLUSE KOHTA

Sõna valimissüsteem viitab meetodile, mida kasutades jagatakse kohad rahva poolt valitud esinduskogudes. Maailma riikides kasutusel olevad mandaatide jagamise meetodid on jagatavad vähemalt üheksasse kategooriasse.⁶ Valimissüsteemide variatiivsust suurendab ka see, et neid meetodeid kasutatakse kombineeritult ning erineva tasandi esinduskogude koosseisude määramisel kasutatakse erinevaid meetodeid.⁷ Valimissüsteemid on kujunenud erinevate ajalooliste, kultuuriliste, majanduslike ja poliitiliste asjaolude ja arengute mõjul. Ning valimissüsteeme muudetakse koos muutustega ühiskonnas. Samas on selge, et valimissüsteem mõjutab riigi poliitilist kultuuri, eeskätt valimistest osavõtu määra ja efektiivsete erakondade arvu ning suurust.

⁶ IDEA 'Voter Turnout. A Global Survey' www.idea.int/Voter_turnout

⁷ Gary W.Cox 1997 'Making Votes Count. Strategic Coordination in the World's Electoral Systems' lk. 279-302 Cambridge: Cambridge University Press 1997

Eesti valimissüsteemi väljatöötamine toimus taasiseseisvumise perioodil, enam kui kümme aastat tagasi. Valimissüsteem pidi soodustama suhteliselt vähesest arvust, kuid tugevatest erakondadest koosneva poliitilise süsteemi teket. Praeguste muutuste eesmärk on saadikute poliitilise vastutuse suurendamine. Selleks läbiviidavad muudatused peavad valijaile selgemalt näitama konkreetsete valijate (valimispiirkonna) häälte seotust saadikuga. See võimaldab inimestel otsustada, kas nende valitud saadik on täitnud temaga seotud lootusi või mitte ja vastavalt sellele langetada hääletamisotsust järgmistel valimistel.

Erakondlikul tasandil on valimissüsteemi tajutud õigluse teema seotud valimistel kogutud häälte arvu transformeerimisega mandaatide arvuks. See on keerukas, paljud valijad ei saa aru kuidas see toimub ning seetõttu peavad valimissüsteemi ebaõiglaseks. Tegemist ei ole mitte tehniliste üksikasjadega (kuigi ka konkreetsete häälte ülekandumine kandidaatidele ja erakondadele on keerukas rehendus) vaid põhimõttelisema küsimusega – miks peaks palju häält kogunud kandidaat loovutama oma hääled kellelegi teisele? Nõnda võib valituks osutada väga vähe häält saanud kandidaat – ja millega on põhjendatud mõnikümne häält saanud kandidaadi saamine Riigikogusse?

3.4. ARVAMUSED ÜSIKKANDIDAATIDE JA ERAKONNAVÄLISTE VALIMISLIITUDE KANDIDEERIMISEST KOHALIKEL VALIMISTEL

Kohaliku elu juhtimine erineb riigi juhtimisest. Terve ühiskonna jaoks oluliste otsuste tegemisel on ajahorisont sageli kümnetes aastates, kontekst ühelt poolt rahvusvaheline ja teiselt poolt sotsiaalset struktuuri arvestav ja mõjutav. Selliste otsuste tagajärgede prognoosimiseks puuduvad tänapäeval tõsikindlaid tulemusi andvad võimalused. Seetõttu sünnib 'tõde', mille alusel otsustada, erinevate ühiskonnateoreetiliste ideede vastandumises ja sulandumises. Idee(de) teostamiseks tuleb arvestada, et otsustamine seadusandlikus kogus on kollektiivne protsess ning seetõttu on vaja tagada mõttekaaslaste ühtne käitumine. Riiklikul tasandil on oluline tagada poliitiliste otsuste järjepidevus, sest ühiskondlikud eesmärgid võivad olla saavutatavad alles aastakümnete jooksul. Erakond kui vahend ühiskonna juhtimisel teatud maailmavaate teostamiseks pika aja jooksul on institutsioon, mis ühendab sarnase mõttemaailmaga inimesi ja organisatsiooni, mis agregeerib üksikindiviidide tahte, pakkudes võimaluse ideede teostamiseks.

Kohalikul tasandil vastuvõetavad otsused ei ole nii mastaapsed ning nende mõju on paremini prognoositav. Seetõttu ei pruugi kohalikul tasandil rõhutada niivõrd mõttemaailma ühtsust, olulisem on praktiline igapäevaelu tundmine.

Tulenevalt eelnevast võib parlamendi koosseisu kujunemisel olla põhjendatud seada sisse piirang, mille kohaselt saavad õleriiklikku esinduskogusse pürgida vaid erakondade liikmed. Kohalikul tasandil on selline piirang vähem põhjendatud, sest ideeline ühtsus ei mängi nii suurt rolli. Kohalikkude volikogusse võiks kandideerida igaüks, kes tunneb end olevat võimelise aitama kaasa oma lähiümbruse eluolu praktilisel korraldamisel.

Seoses kohalike valimiste lähenemisega on Eestis aktualiseerunud küsimus, kas kohalikel valimistel lubada kandideerida erakondadesse mittekuuluvatel isikutel, kes on liitunud lühiajalise kestvusega valimisliitu. Peamine argument selle vastu on poliitilise vastutuse häägustumine – mõne aasta pärast võib see ühendus olla lagunenu ja siis pole võimalik tehtu või tegematajätmise kohta kellelki aru nõuda. Peamine argument selle poolt rajaneb põhiseaduses sätestatud vabadusel teostada oma tahet sõltumata kuulumisest mõnda erakonda.

3.5. ERAKONDADE TOETAJATE ISELOOMUSTUS

Erakondade kaudu toimiv demokraatia on kaasaegse ühiskonnakorralduse üks enamlevinud vorme. Erakondade funktsioon on kanaliseerida rahva huve otsustamisprotsessi ühiskondlike otsuste tegemisel. Tänapäevase ühiskonnakorralduse üks iseloomulikke jooni on ka turumajandusliku ideoloogia tugevnemine era-, avalikus- ja kolmandas sektoris, nii indiviidide kui institutsioonide tasandil. Erakondade tegevus toimub samuti 'turul': pakkudes lubadusi ja kinnitades neid varasemate tegudega, võistlevad nad valijate häälte eest, mis annavad (või ei anna...) neile võimaluse teostada oma ideid riigi tasandil. Piisava arvu häälte saamiseks tuleb erakondade tegevusse järjest enam tarbekaupade turundamisel kasutatavaid meetodeid, mis eriti selgelt jääb silma valimiste eelsel perioodil. Edu saavutamiseks valimistel tuleb erakondade kommunikatsioonikampaaniate kavandamisel positsioonida erakond teiste poliitiliste jõudude suhtes, määrates sihtgrupid ja edastades neile sobivaid sõnumeid atraktiivses vormis. Eesmärk on mobiliseerida valijaskonnast võimalikult suur osa hääletama enda poolt (või vähemalt mitte konkureeriva erakonna poolt...). Positsioonimiseks on valijaskonna eri segmentide vajaduste ja eelistuste tundmine primaarne, selle teabeta pole võimalik välja töötada erakonna tegevuskavasid ega kommunikatsioonikampaaniaid.⁸ Tänapäevane turundusmõte seab oma huvikeskmesse potentsiaalsete 'ostjate' vajadused ja soovid ning teised psühholoogilised tegurid, mis käitumist – praegusel juhul valimiskäitumist – mõjutavad. Erakonnad on huvitatud elanikkonna eelistustest valdkonnas, milles nad oma 'kaupa' pakuvad: ühistegevuse reguleerimine, ühiskondlike ressursside kogumine ja siseriiklik ümberjagamine, rahvusvahelise kaaluga poliitilised otsused. Tänapäevase turunduse üks võtmesõnu on innovatsioon ehk uute ideede toomine tarbimisse. Erakonnad pole pelgalt avaliku arvamuse 'kaasajooksikud' vaid ühiskonnakorralduses uute lahenduste algatajad ja juurutajad.

3.6. ARVAMUSED VOLIKOGUDES NAISTE OSAKAALU SUURENDAVAST KVOODISÜSTEEMIST

Naiste osakaalu suurendamine esinduskogudes on põhjendatud peamiselt kahe argumendiga:

- naiste kui ajaloolis-kultuuriliselt allasurutud ühiskonnaosa emantsipeerumine demokraatia arengu protsessis,
- 'naiste maailm' erineb 'meeste maailmast' ning erineva nägemuse toomine ühiskonna jaoks oluliste otsuste vastuvõtmisse väidetavalt parandab juhtimise ja ühiskonnaliikmete elu kvaliteeti.

Naiste senisest suuremale osalemisele otsustamises on toodud ka vastuargument: naiste suurem osalemine ei tooks kaasa kvalitatiivset muutust poliitikas sest naispoliitikut moodustaksid lihtsalt ühe kategooria poliitilises eliidis, mis hakkaks edendama peamiselt omaenda kitsaid grupihuve.

Naiste osakaal eri riikide parlamentides varieerub, erinevused on pea kümnekordsed.

---

⁸ Bruce I. Newman, toimetaja 1999 'Handbook of Political Marketing' SAGE Publications, Inc.

Naiste keskmine osakaal eri regiooni riikide parlamentides

	Ühekojaline esinduskogu või kahekojalise esinduskogu alamkoda	Ülemkoda	Alam- ja ülemkoda kokku
Põhjamaad	35.9%	-	35.9%
Euroopa OSCE (põhjamaad välja arvatud)	12.3%	9.0%	11.5%
Araabiamaad	3.7%	1.1%	3.4%

Naiste osakaal maailma parlamentides on kasvanud pidevalt, saavutades maksimumi aastal 1988.

1945	3.0%
1955	7.5%
1965	8.1%
1975	10.9%
1985	12.0%
1988	14.8%
1995	11.6%

Naiste kaasamisel poliitikasse oli esialgne eesmärk suurendada naiste arvu esinduskogudes. Tänapäevaks on poliitiline mõte ja tegevusplaanid jõudnud järku, kus rõhk on pigem naiste poliitilise ja ühiskondliku mõjukuse, mitte pelgalt arvukuse suurendamisel.

Naiste suhteliselt vähest rolli poliitikas on seletatud kolme faktorite grupiga.

- **Poliitilised põhjused** hõlmavad riigi poliitilise struktuuri mõju naiste osale esinduskogudes.

Valimissüsteem mõjutab naiste osakaalu esinduskogudes: proportsionaalset mandaatide jagamise süsteemi kasutavates riikides on naiste esindatus märksa suurem kui absoluutset enamuse reeglit kasutavates riikides. Seega saab seadusandlikul teel suurendada naiste osakaalu esinduskogudes isegi kehtestamata otseseid kvoote.

Meestekeskne poliitiline kultuur pärsib naiste osalemist tippoliitikas sest naiste väärtussüsteem ja otsustamiskriteeriumid erinevad meestele omastest. Poliitilise kultuuriga on seotud ka nõrk erakonnasisene toetus naistele, mis raskendab edenemist juhtivatele kohtadele poliitikas.

- **Sotsiaalmajanduslikud põhjused.** Naiste hulgas on suhteliselt rohkem materiaalselt vaeseid ja vähese haridusega isikuid, kuid edukateks kampaaniateks ja kestvalt poliitikas aktiivne olemiseks on vaja nii raha kui haridust. Paljud naised töötavad ka topeltkoormusega – teenivad elatist ja hoolitsevad perekonna eest ning seetõttu on neil vähem aega tegeleda millegi muuga.

- **Ideoloogilised ja psühholoogilised põhjused.** Paljudes kultuurides peetakse naisi kodukeskseks, poliitikasse minek tähendab rollimudelite ulatuslikku muutmist, mis nõuab suurt julgust ja eneses kindel olemist. Kui paljud sõandavad seda muutust ette võtta ja kui paljud saavad hakkama? Pealegi on üsna karmide reeglitega poliitikamaailmas vaja enesekindlust, mida paraku pole piisavalt kuigi paljudel naistel.

Naiste osalemist pärsib ka ajakirjandus, mis, eristades naisi ja mehi muude omaduste kui võimekuse alusel, ei näe mehi ja naisi võrdsetena poliitika ja ühiskonnaelu juhtivatele

kohtadel. Ajakirjanduse suhtumise muutus aitaks kaasa naiste senisest suuremale tegutsemisele poliitikas.⁹
Üks võimalus naiste osakaalu suurendamiseks on seadusega kehtestada naiste minimaalne osakaal valitavates esinduskogudes nii kohalikul kui riigi kesktasandil.

---

⁹ 'Women in Politics: Beyond Numbers' www.idea.int/women

4. HOIAKUTE VÄLJAKUJUNEMINE

4.1. 'EI TEA' VASTUSTE ANALÜÜS

Üle-eestilise küsitluse viis läbi Saar Poll septembris 2001.

Küsimusteblokid on valitud lähtuvalt kahest kriteeriumist:

- Tegemist on sotsiaalse institutsiooni, olukorra või arenguga, mis annab aluse kujuneda erinevatel, ka vastandlikel arvamustel.
- Selle sotsiaalse institutsiooni, olukorra või arenguga on seotud praktiliselt kõik ühiskonnaliikmed.

Hoiakute väljakujunemist kirjeldades on moodustatud kaks kategooriat – suhteliselt hästi väljakujunenud hoiakutega ja suhteliselt halvasti väljakujunenud hoiakutega inimeste kategooria. Suhteliselt hästi väljakujunenud hoiakutega kategooriasse on liigitatud need, kes umbes 75%-le küsimustest on andnud hinnangulise vastuse; suhteliselt halvasti väljakujunenud hoiakutega kategooriasse on liigitatud need, kes 25%-le küsimustest on andnud vastuse EI TEA. Kategooriate suuruste määramisel on arvestatud kolme tegurit:

- Analüüsi teostajate subjektiivne hinnang
- Küsimuste arv küsimusteblokkides
- Kategooriate suurused – need peavad olema piisavad statistiliste arvutuste tegemiseks.

Empiirilises analüüsis on hoiakute väljakujunemist lahatud neljas küsimusteblokkis:

- Üldised poliitilised hoiakud
- Hinnangud erinevate valdkondade arengule
- Usaldus riiklike ja ühiskondlike institutsioonide vastu
- Teadmised poliitilistest tegevustest

Tulemusena saame ülevaate küsitletute hoiakute struktuurist nendes valdkondades. Seda võiksimegi käsitleda kui muutujat, mis iseloomustab inimese hoiakute struktuuri väljakujunemise astet. Tegemist on siiski vaid teatud tahkude iseloomustamisega, teistes valdkondades võib hoiakute struktuur olla rohkemal, või ka vähemal, määral välja kujunenud.

4.1.1. Üldised poliithoiakud

Empiiriline analüüs kasutab ES Turu-uuringute AS-i poolt detsembris 2001 läbiviidud üle-eestilise küsitluse andmeid. Valisime siia valdkonda järgmised küsimused:

Mis Te arvate, milline peaks olema riigi osa inimeste eest hoolitsemisel?

Riik peaks hoolitsema inimeste elatustaseme järjekindla tõstmise eest

Riik peab kindlustama igale inimesele vähemalt elatusmiinimumi

Riik ei peaks selle eest hoolitsema, igaüks peaks ise toime tulema

RÕ

Järgnevalt loen Teile ette kaks väitepaari. Oelge, palun, milline kahest väitest on lähedasem Teie isiklikule arvamusele?

A: Inimeste sissetulekud peaksid muutuma võrdsemaks

B: Me vajame suuremaid erinevusi inimeste sissetulekutes, need peavad rohkem vastama inimeste individuaalsetele jõupingutustele RÕ (raske öelda)

A: Kui mõelda üldises plaanis siis võib öelda, et paremat elus saab saavutada kõva tööga

B: Kõva töö ei too tavaliselt kaasa edu – edu on rohkem õnne ja isiklike sidemete poolt määratud

RÕ

Demokraatias võib küll esineda probleeme, kuid see on parem kui ükski teine valitsemissüsteem. Kuivõrd Te selle väitega nõustute?

Täiesti nõus

Pigem nõus

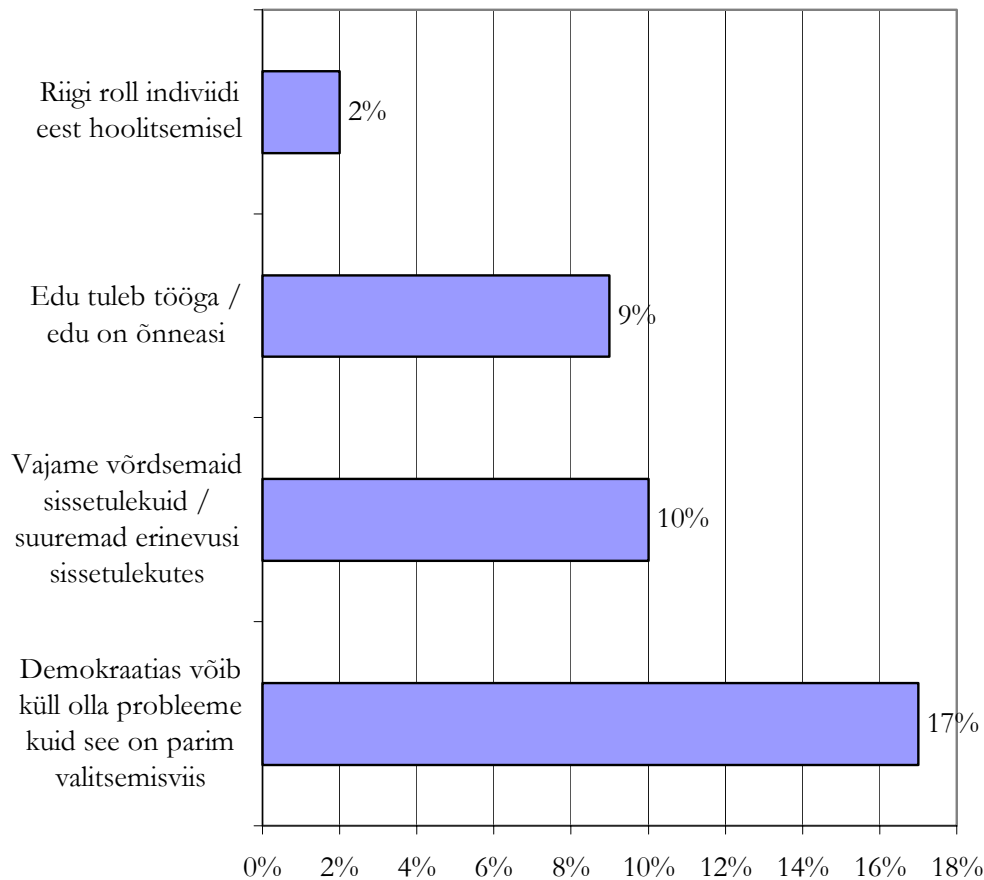
Pigem ei ole nõus

Üldse ei ole nõus

RÕ

4.1.1.1. 'EI TEA' VASTUSTE ARV ÜKSIKINDIKAATORITE TASANDIL

Esmalt ülevaade igale küsimusele antud 'ei tea' (ET) vastuste osakaalust (Joonis 1).

Joonis 1.

Hinnang riigi rollile indiviidi eest hoolitsemisel põhjustas vähimal osal vastanutest probleeme, vaid 2% ei avaldanud oma seisukohta. Ilmselt on ET vastuste väike arv põhjustatud sõnastusest, kus sees sõnaühend '/.../' indiviidi eest hoolitsemisel '/.../' – see

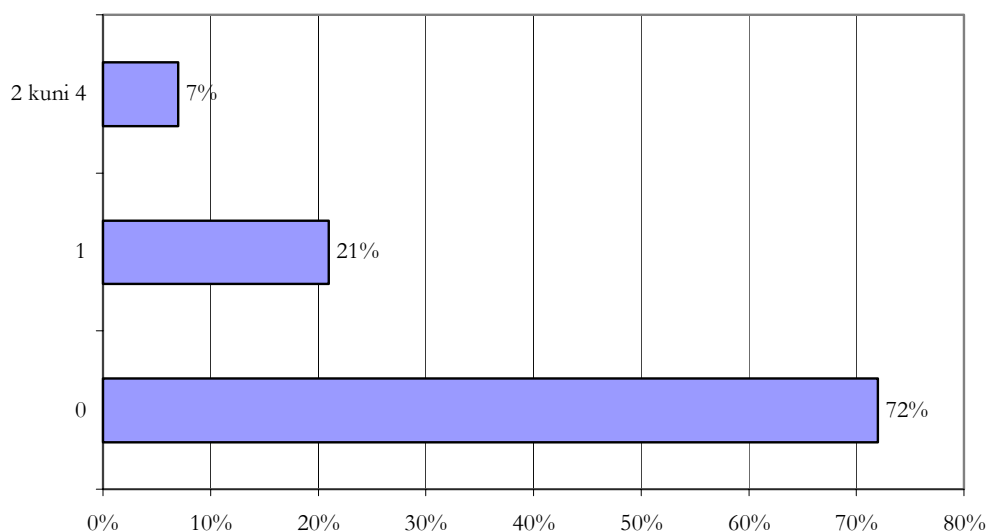
igäüht puudutav mõte võimaldaski praktiliselt kõikidel oma seisukoha kujundada. Vaevalt, et sama suurel osal vastanutest on ettekujutus võimalustest, kuidas riik peaks saaks-võiks iga inimese käekäigu eest hoolitseda.

Küsimus demokraatia headusest valitsemisviisina toob otsustamisraskusi suurimale osale vastanutest. Põhjust võib näha demokraatia kui mõiste kõrges abstraktsiooniastmes ja selle otsese seose puudumises tavakodaniku igapäevaeluga.

4.1.1.2. VASTANUTE JAOTUS 'EI TEA' VASTUSTE ALUSEL

Küsimusteblokki kuulub 4 küsimust. Igal intervjuueeritul oli võimalikus anda hinnanguline vastus kas ühele, kahele, kolmele või neljale küsimusele; 'ei tea' (ET) vastuste arv muutub vastupidiselt. Liites ET vastuste arvu, saame isikut iseloomustava suuruse, mille väärtus varieerub nullist neljani. Mitte ühtegi või ühe ET vastuse andnud inimesed kategoriseerisime hästi väljakujunenud hoiakutega isikute hulka, 2 kuni 4 ET vastust andnud aga suhteliselt tagasihoidlikult väljakujunenud hoiakutega inimeste hulka.

Erineva arvu ET vastustega isikute jaotust analüüsid näeme, et pea kolmel inimesel neljast (72%) on arvamus esitatud küsimuste suhtes olemas; lisades ühe ET vastusega isikud, on oma seisukohaga vastanud üheksa kümnest (93%) (Joonis 2). Küsimustest vähemalt veerandi kohta puudus arvamus 28%-l vastanutest.

Joonis 2.

4.1.1.3. 'EI TEA' VASTUSTE JAOTUS – KUMULATIIVNE VÕI HAJUTATUD?

Kujutlegem esmalt hüpoteetilist olukorda, kus 'ei tea' (ET) vastused on kontsentreeritud: kõik ET vastused on tulnud elanikkonna suhteliselt väikeselt osalt, kusjuures iga inimene on andnud suhteliselt palju ET vastuseid (kumulatiivne jaotus). Kirjeldatud olukorrale vastandub hüpoteetiline olukord, kus ET vastused on maksimaalselt hajutatud: sel juhul

on ET vastused tulnud paljudelt inimestelt, tõenäoliselt kõikidelt küsitletuilt, kusjuures iga inimene on andnud suhteliselt vähe ET vastuseid¹⁰ (hajutatud jaotus).

ET vastuste kontsentreerituse-hajutatuse selgitamiseks on vaja võrrelda summeeritud ET vastuste indeksit kahe eelkirjeldatud hüpoteetilise olukorra alusel leitud jaotusega. Tabel 1 toob tegeliku ning hüpoteetilised kumulatiivse ja hajutatud jaotuse.

Tabel 1.

	A	B	 A-B 	C	 A-C
ET vastuste arv	Tegelik	Hüpoteetiline kumulatiivne	Erinevus	Hüpoteetiline hajutatud	Erinevus
0	72%	83%	11%	62%	10%
1	21%	7%	14%	38%	17%
2 kuni 4	7%	10%	3%	0%	7%
Kokku	100%	100%	28%	100%	34%

Nagu näeme, ei lange tegelik jaotus täpselt kokku kummagi hüpoteetilise jaotusega. Hinnates hälvete suurusi, on tegelikule lähedasem kumulatiivne jaotus. Seda võib tõlgendada, et suur ET vastuste arv kaldub olema kontsentreeritud suhteliselt väikesesse elanikkonna kategooriasse: ET vastused andis suhteliselt väike osa vastanutest kuid igaüks neist andis suhteliselt paljudele küsimustele ET vastuse. Selle osa suuruseks võib hinnata veerand kuni kolmandik vastanutest (28%). Teisisõnu, ET vastuseid kaldub andma suhteliselt väike osa elanikkonnast, kusjuures nemad annavad suhteliselt paljudele küsimustele ET vastuse. Enamus elanikkonnast valib enamikule küsimustest hinnangulise vastuse.

4.1.1.4. 'EI TEA' VASTANUTE ASUKOHT ÜHISKONNAS

Suure arvu 'ei tea' vastuseid andnute sotsiaalse asukoha selgitamiseks sobib logistiline regressioon – see meetod võimaldab leida tegurid, mis mõjutavad tõenäosust kuuluda suure ET vastuste arvuga kategooriasse. Seose olulisuse kriteeriumina on kasutatud 95% usaldusnivood. Selles ja teistes küsimusteblokkides analüüsime ET vastuste arvu seost järgmiste muutujatega: sugu, vanus, haridus, kodakondsus, hõivestaatus, sissetulek pereliikme kohta kuus, regioon Eestis ja asula suurus.

Kuna tegemist on vaid nelja küsimusega, siis kuuluvad suure ET vastuste arvuga kategooriasse kõik vastajad, kes on andnud vähemalt ühe ET vastuse (28% vastanutest). Tõenäosus anda vähemalt üks ET vastus on seotud järgmiste muutujatega:

Vanus

Suurem vanus vähendab tõenäosust anda vähemalt üks ET vastus. Seos võib olla tekkinud seeläbi, et elukaarel kaugemale jõudnud inimestel on olnud enam aega ja põhjust oma seisukohad sotsiaal-poliitiliste valikute suhtes selgeks mõelda. Noorematel on võrdlemisi vähe kokkupuuteid ühiskonnaga ning seetõttu ka vähem stiimuleid hoiakute väljatöötamiseks. Tõsi, ka üle keskea ja pensionialistel vähenevad kokkupuuted kuid nemad on juba läbinud hoiakute kujunemise intensiivse perioodi ning see on kindlasti oma jälje jätnud.

Haridus

---

¹⁰ Lawrence E. Rose ja Ragnar Waldahl 1982 'The Distribution of Political Participation in Norway: Alternative Perspectives on a Problem of Democratic Theory' lk. 285-314 'Scandinavian Political Studies' Vol.5 No.4 1982

Kõrgharidus võrrelduna põhiharidusega vähendab tõenäosust anda vähemalt üks ET vastus. Põhjusena võib näha haritumate suuremat võimet mõtestada ühiskonnaelu ja – sündmusi, paremat ühiskonnaeluga kursisolekut ja suuremat aktiivsust.

Region

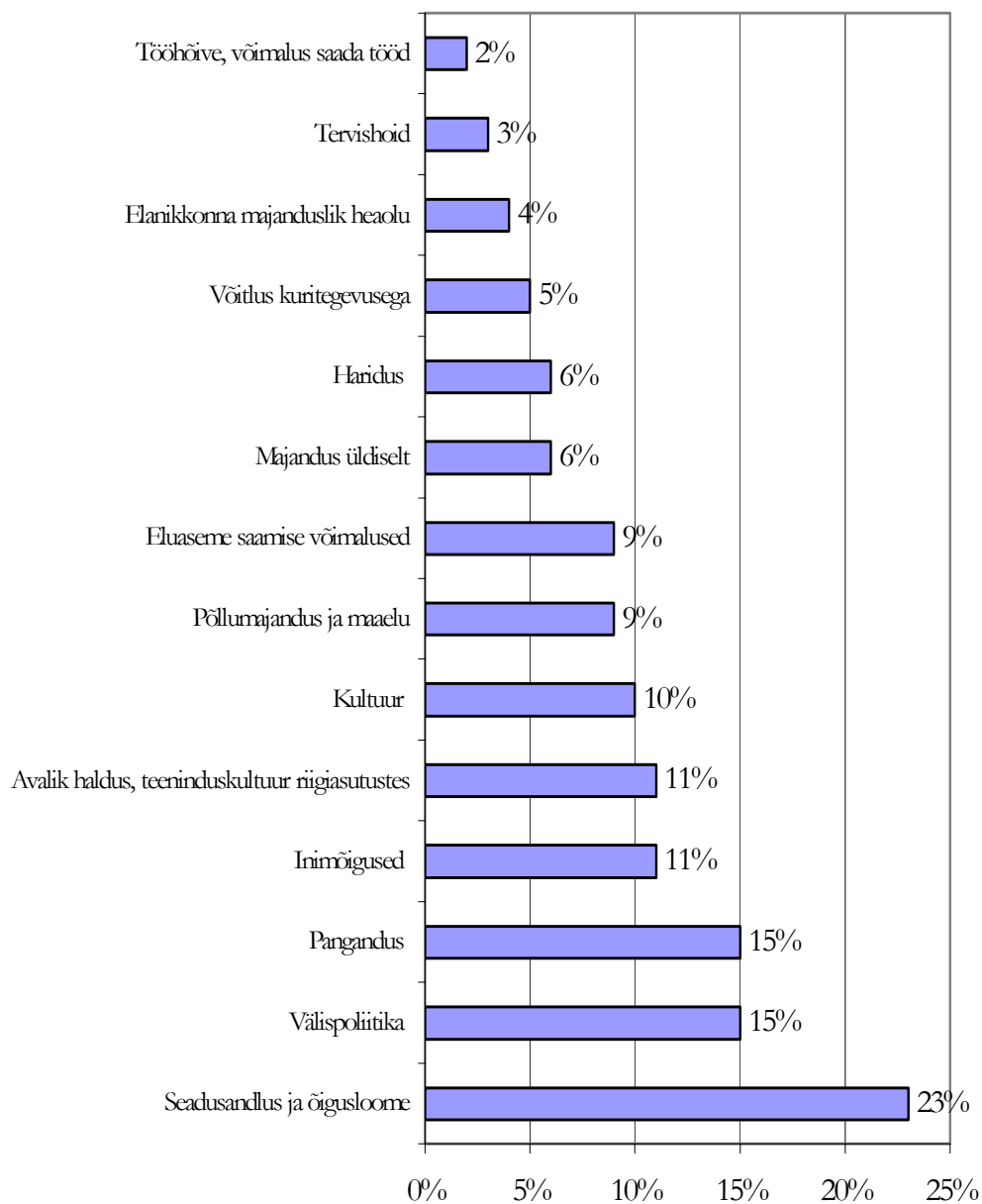
Elamine Edela-Eestis võrrelduna elamisega Loode-Eestis suurendab tõenäosust anda vähemalt üks ET vastus.

4.1.2. Hinnangud eri valdkondade arengule

Intervjueeritavatele esitati küsimus:

Kas olukord järgnevates valdkondades on muutunud viimase aasta jooksul paremaks või halvemaks?’

'Ei tea' vastuste osakaalu toob Joonis 3.

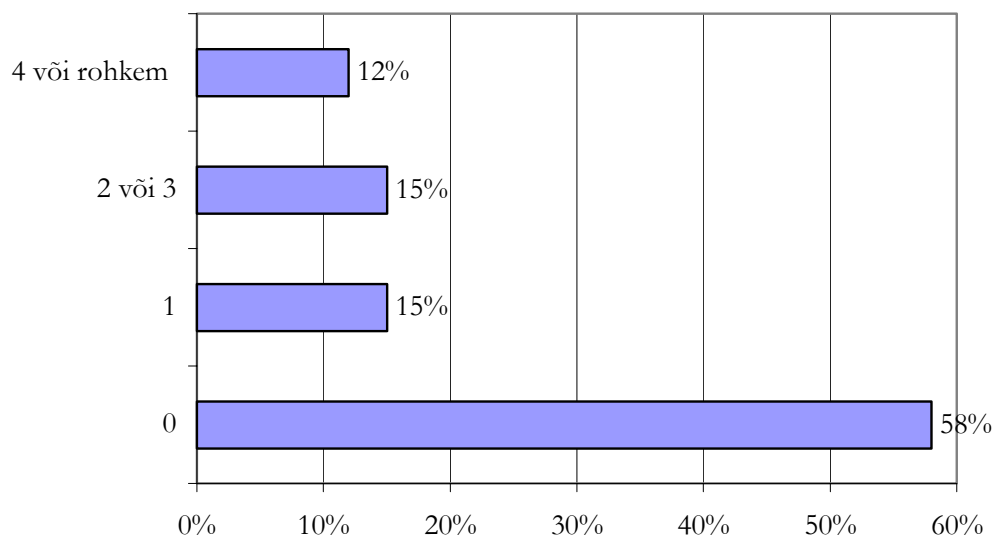
Joonis 3.

Võitlus kuritegevusega, elanikkonna majanduslik heaolu, tervishoid ja tööhõive ning võimalus saada tööd on valdkonnad, mille suhtes suurim osa küsitletutest on oma arvamuse esitanud. Seisukoht nende valdkondade suhtes kujuneb 'iseendast' – puutume ju päevast päeva nende valdkondadega otseselt kokku ja need puudutavad praktiliselt igapäevast elu.

Seadusandlus ja õigusloome areng, pangandus ja välispoliitika on valdkonnad, mille suhtes on kõige suuremal osal inimestest raske määratleda oma seisukohta. Need valdkonnad on igapäevaelust kaugel ja seisukoha kujundamine nõuab pingutust – tuleb jälgida sündmusi, koguda infot, mõtestada seda enne kui võtta kindel seisukoht.

4.1.2.1. VASTANUTE JAOTUS 'EI TEA' VASTUSTE ARVU ALUSEL

Kokku oli selles küsimusteblokis toodud 14 valdkonda, mille suhtes paluti intervjueeritava seisukoht võtta. Enam kui pooltel küsitlenuistel (58%) on oma arvamus kõikide eeltoodud valdkondade kohta (0 'ei tea' vastust). Lisades need, kellel arvamus puudus ühe valdkonna kohta, tõuseb arvamusega inimeste arv umbes kolme neljandikuni (73%) (0 või 1 'ei tea' vastust); lisades kuni kolm ET vastust andnud inimesed, tõuseb arvamusega inimeste osakaal 88%-ni (0, 1, 2 või 3 'ei tea' vastust). Teistpidi, küsimustest vähemalt veerandi kohta (4 või rohkem küsimust) puudus arvamus 12%-l vastanutest (4 või rohkem 'ei tea' vastust) (Joonis 4).

Joonis 4.

ET vastuste jaotus kaldub olema pigem kontsentreeritud kui hajutatud. Sellele viitab tegeliku ja kumulatiivse jaotuse suurem sarnasus võrreldes tegeliku ja hajutatud jaotuse sarnasusega. Järelikult on selles blokis ET vastused tulnud suhteliselt väikeselt osalt intervjueeritutel, kusjuures igaks on andnud ET vastuse suhteliselt paljudele küsimustele (Tabel 2).

Tabel 2.

	A	B	A-B	C	A-C
ET vastuste arv	Tegelik	Hüpoteetiline kumulatiivne	Erinevus	Hüpoteetiline hajutatud	Erinevus
0	58%	77%	19%	0%	58%
1	15%	8%	7%	71%	56%
2 või 3	15%	4%	11%	29%	14%
4 või rohkem	12%	11%	1%	0%	12%
Kokku	100%	100%	38%	100%	140%

4.1.2.2. 'EI TEA' VASTANUTE ASUKOHT ÜHISKONNAS

Suure ET vastuste arvuga kategooriasse kuuluvad vastajad, kes on andud vähemalt neli ET vastust (13% vastanutest). Tõenäosus anda vähemalt neli ET vastust on seotud järgmiste muutujatega:

Haridus

Keskeriharidus võrrelduna põhiharidusega vähendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Haridus suurendab võimet mõtestada ühiskonnaelu. Eri valdkondade arengut hinnates on üldine mõtlemisvõime ja lai silmaring kahtlemata väga olulised tegurid, mis aitavad kujundada hoiakuid.

Kodakondsus

Venemaa või mõne teise riigi kodakondsus võrrelduna Eesti kodakondsusega suurendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Venemaa kodanikest paljud ei ole kuigi hästi kursis eluga Eestimaal, neile on huvipakkavam massimeedia kaudu jälgida elu Venemaal. Ja nii puudubki paljudel arvamus arengute kohta Eestis.

Hõivestaatus

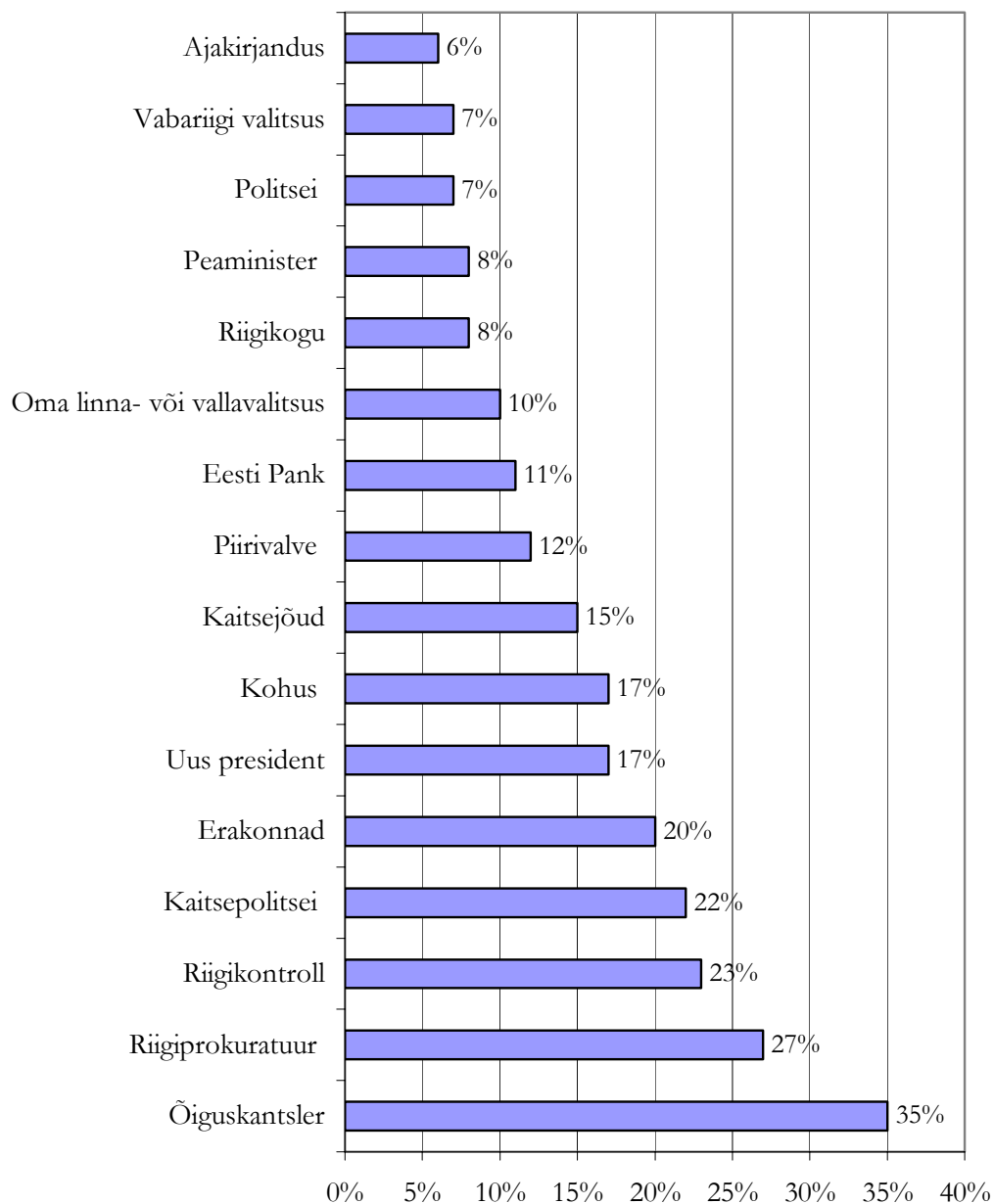
Pensionäristaatus võrrelduna juhistaatusega suurendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Miks? Juhid on tugevasti ühiskonda integreeritud kategooria nii oma tööülesannete tõttu kui seetõttu, et juhieas inimesed on sotsiaalselt aktiivsed ning ka pereinimesed reeglina – neil on mitmeid tugevaid seoseid ühiskonnaga. Pensionäride elu kõrgpunkt on möödanik ja arengud ühiskonnas pakuvad üha kaudsemat huvi.

4.1.3. Usaldus ühiskondlike institutsioonide vastu

Jätkakem hoiakute väljakujunemise analüüsi küsimusteblokiga, milles küsimused erinevate ühiskondlike institutsioonide usaldamise kohta:

'Järgnevalt nimetan Teile mõningaid Eesti riigi ja avalikke institutsioone. Igaühe puhul palun öelge, kuivõrd Te neid usaldate'

'Ei tea' vastuste osakaalud toob Joonis 5.

Joonis 5.

Instituutsioonide hulka, mille suhtes paljudel inimestel puudub oma arvamus, kuuluvad õiguskantsler, riigiprokuratuur, riigikontroll, kaitsepolitsei ja ka erakonnad – nende puhul ei suuda vähemalt viiendik küsitletuist otsustada kas nad usaldavad või ei usalda konkreetset instituutsiooni. Ilmselt puudub paljudel ettekujutus, millega need instituutsioonid tegelevad. Erakondade puhul võib põhjus olla ka nende vastuolulises imagos – positiivse poole peal on rahva esindamine riigi juhtimises, negatiivse poole peal aga poliitiliste liidritega seotud skandaalid ja möödalaskmised seadusandluses. Vastuolulisus raskendab paljudel inimestel hinnangulise seisukoha võtmist ja suurendab nii ET vastuste osakaalu.

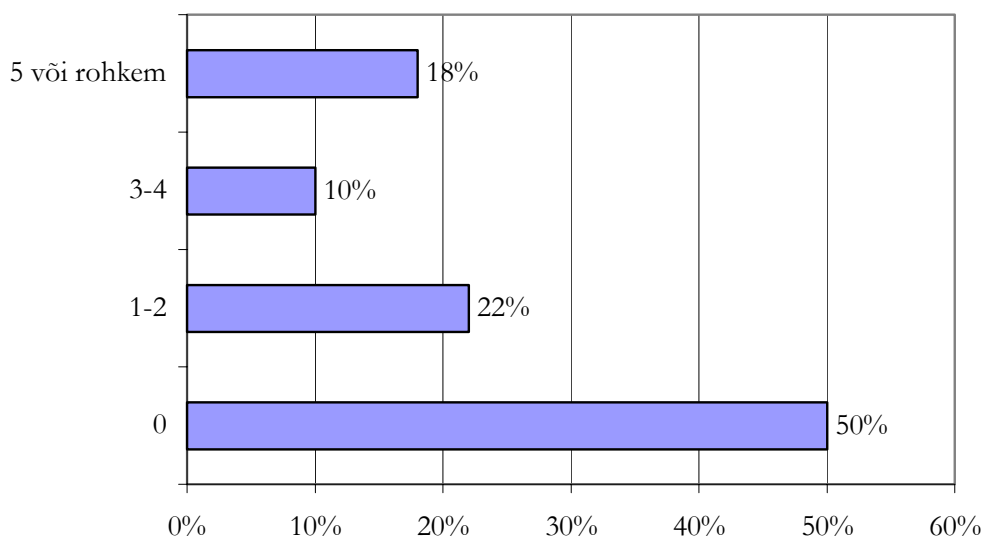
Kõige lihtsam on arvamust kujundada kesksete valitsemisorganite suhtes – Vabariigi Valitsus, Riigikogu, Peaminister, kohalik omavalitsus – ning ajakirjanduse ja politsei

suhtes. Valitsusasutuste tuntus on mõistetav, nende tegevus mõjutab ühiskonda tervikuna ja leiab pidevalt kajastust massimeedias. Ka massimeedia ise võlgneb oma tuntuse ilmselt just valitsusasutuste ja teiste oluliste institutsioonide tegevuse valgustamisele. Inimesed saavad infot ju massimeedia vahendusel ja seetõttu on kujundanud ka seisukoha ajakirjanike ja ajakirjanduse suhtes.

4.1.3.1. VASTANUTE JAOTUS ET VASTUSTE ARVU ALUSEL

Sellesse blokki kuulus kokku 16 küsimust. Pooltel vastanutest on olemas seisukoht kõikide loetelus toodud institutsioonide usaldatavuse kohta. Koos 1-2 ET vastusega indiviididega tõuseb arvamusega inimeste osakaal ligi kolmele neljandikule (72%) (Joonis 6). Teistpidi, küsimustest vähemalt veerandi kohta (5 või rohkem küsimust) puudus arvamus 18%-l vastanutest.

Joonis 6.

Ka selle bloki puhul võib põhjendatult väita, et ET vastused tulevad põhiliselt suhteliselt väikesest elanikkonnakategooriast (Tabel 3).

Tabel 3.

	A	B	 A-B 	C	 A-C
ET vastuste arv	Vastanute osakaal	Hüpoteetiline kumulatiivne	Erinevus	Hüpoteetiline hajutatud	Erinevus
0	50%	65%	15%	0%	50%
1-2	22%	12%	10%	55%	33%
3-4	10%	3%	7%	45%	35%
5 või rohkem	18%	20%	2%	0%	18%
Kokku	100%	100%	34%	100%	136%

4.1.3.2. 'EI TEA' VASTANUTE ASUKOHT ÜHISKONNAS

Suure ET vastuste arvuga kategooriasse kuuluvad vastajad, kes on andnud vähemalt viis ET vastust (18% vastanutest). Tõenäosus anda vähemalt viis ET vastust on seotud järgmiste muutujatega:

Haridus

Keskeriharidus või kõrgharidus võrrelduna põhiharidusega vähendab tõenäosust anda vähemalt viis ET vastust. Suurema haridus toetab hoiakute kujunemist; haridus kujutab endast ressursi, mis võimaldab tähele panna ja mõtestada ümbritsevas sotsiaalses keskkonnas toimuvat.

Hõivestaatus

Töötu staatus võrrelduna juhi staatuses suurendab tõenäosust anda vähemalt viis ET vastust. Paljud töötud on ühiskonnast kaugenud nii faktiliselt kui ka psühholoogiliselt. Psühholoogiline kaugenemine hõlmab endas ka hoiakute puudumise oluliste sotsiaalsete institutsioonide suhtes. Juhid seevastu on tugevasti integreerunud ühiskonda, selle üheks ilminguks on ka hinnangu olemasolu erinevate institutsioonide suhtes.

Region

Elamine Edela-Eestis võrrelduna elamisega Loode-Eestis suurendab tõenäosust anda vähemalt viis ET vastust.

Sugu

Naissoo hulka kuulumine suurendab tõenäosust anda vähemalt viis ET vastust.

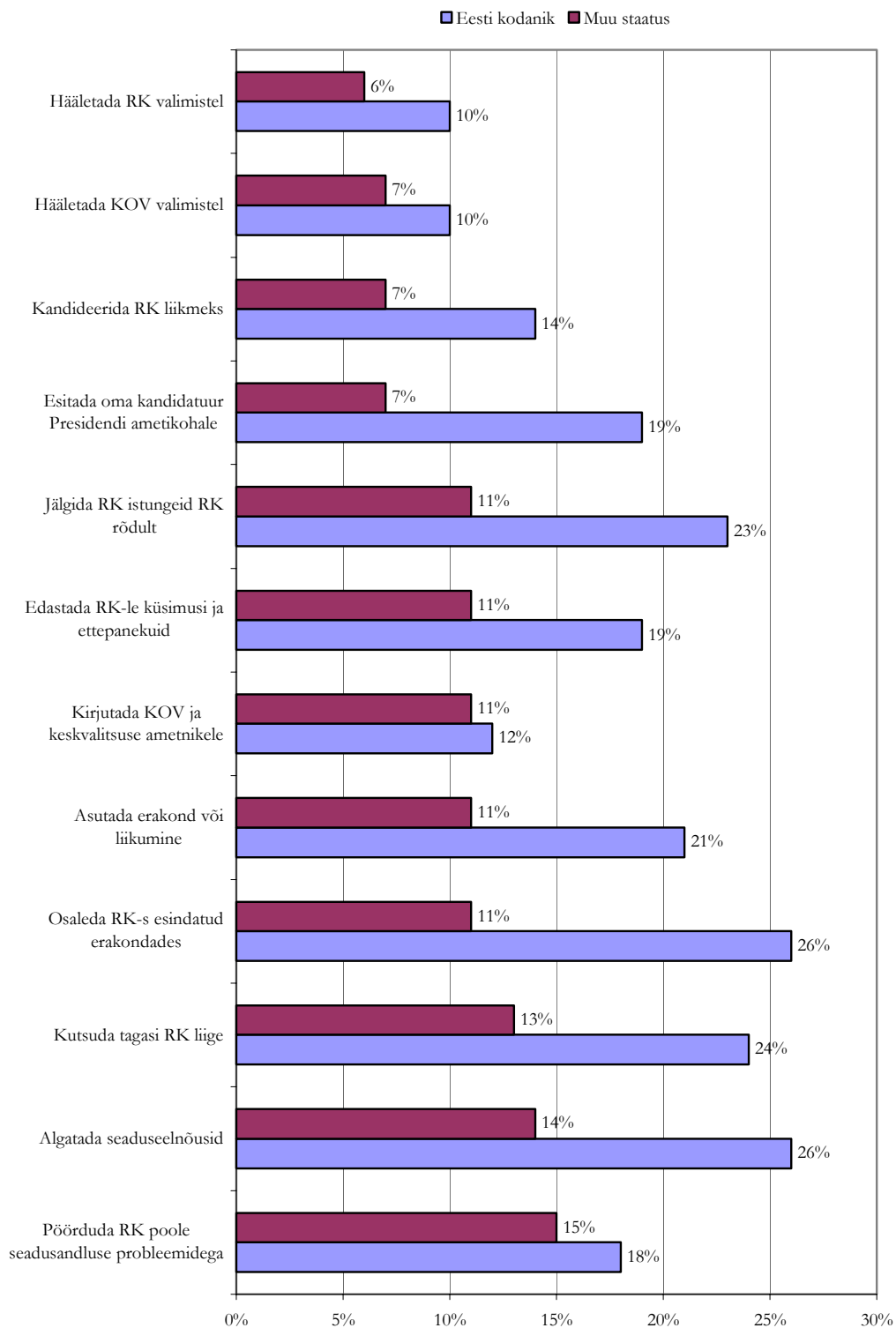
4.1.4. Poliitilised tegevused

Intervjueritutele esitati küsimus:

Eesti Vabariigi põhiseaduses on sätestatud Eestis elavate inimeste õigused. Kas Teil on õigus ...?

'Ei tea' vastuste osakaalud tegevuste lõikes toob Joonis 7.

Eesti kodakondsusega isikute võimalused poliitikas osaleda erinevad isikute võimalustest, kes ei ole Eesti kodanikud Ainult kodanikud saavad kuuluda poliitilisse erakonda, hääletada ja kandideerida Riigikogu valimistel, kandideerida presidendi ametikohale. Seetõttu on neid kahte kategooriat vaadeldud eraldi. Mittekodanike hulka on arvatud kodakondsuseta isikud ja mõne teise riigi kodakondsusega isikud.

Joonis 7.

Kodanike hulgas on märgatavalt suurem osa 'ei tea' (ET) vastuse andnuid. Erinevuste suurus varieerub, ulatudes 1%-st (kirjutada KOV/riigiametnikule) kuni 15%-ni (osaleda

Riigikogus esindatud erakondades), kuid see on nii kõikide tegevuste korral. Kuigi see ei näita õigesti vastanud inimeste osakaalu, võib öelda, et muu kodakondsusstaatusega isikute kategoorias on suurema osa enda arvamuse kujundanud. Nähtavasti on poliitilisele süsteemile vastandumise tunne tugevam hoiakuid kujundav tegur kui (nõrk) poliitilise süsteemiga kokkukuuluvuse tunne. On ju elu kõiki poliitilisi õigusi kasutada võivale inimesele vabam, ja ka turvalisem, kui osadest õigustest ilma jäetud isikutel.

4.1.4.1. EESTI KODANIKUD

Kõige suurema arvu ET vastuseid on saanud küsimused õigusest algatada seaduseelnõusid ja osaleda Riigikogus esindatud erakondade poliitika kujundamisel (26%). Ka õigus kutsuda tagasi Riigikogu liige ja õigus jälgida Riigikogu istungeid Riigikogu istungitesaali rõdult on saanud ligi sama palju ET vastuseid (vastavalt 24% ja 23%).

Kõige vähem ET vastuseid on saanud õigus hääletada Riigikogu ja kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel, õigus pöörduda kirjalikult kohaliku või keskvalitsuse ametniku poole ning õigus kandideerida Riigikogu liikmeks (vastavalt 10%, 10%, 12% ja 14%).

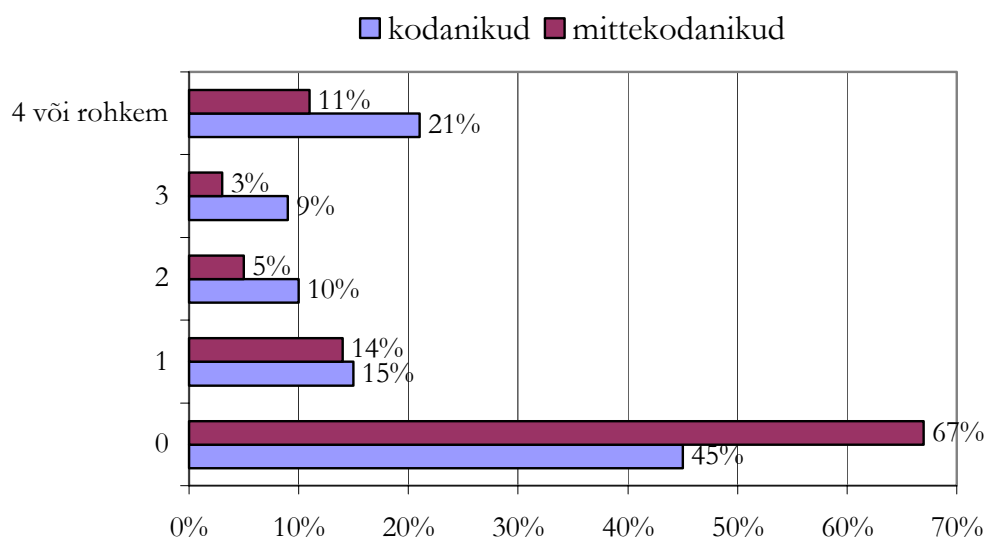
4.1.4.2. ISIKUD, KES EI OLE EESTI KODANIKUD

Kõige rohkem ET vastuseid said küsimused Riigikogu kohta: õigus pöörduda Riigikogu liikmete poole seadusandlust puudutavate probleemidega, algatada seaduseelnõusid ning õigus tagasi kutsuda Riigikogu liige (vastavalt 15%, 14%, 13%).

Kõige vähem ET vastuseid said küsimused hääletamisest ja kandideerimisest Riigikogu ning kohaliku omavalitsuse volikogu valimistel ja küsimus õigusest esitada oma kandidatuur Presidendi ametikohale (vastavalt 6% ja 7%).

4.1.4.3. VASTANUTE JAOTUS 'EI TEA' VASTUSTE ALUSEL

Selles blokis oli kokku 12 küsimust. Varasematest analüüsitulemustest lähtudes võis oodata ET vastuste kontsentreeritust suhteliselt väikesesse elanikkonnakategooriasse. Nii see tegelikult ka on, kui otsustada Joonis 8 ja kahe järgneva tabeli põhjal (Tabel 4 ja Tabel 5). Vähemalt veerandi küsimustest (3 või enam küsimust ehk 3 või enam ET vastust) kohta puudus arvamus 30%-l kodanikest ja 14%-l mittekodanikest.

Joonis 8.

Eesti kodanike hulgas on tõepoolest suhteliselt palju ET vastuseid andnud inimesi: kodanike hulgas on vähem 0 ET vastust andnud inimesi ja rohkem vähemalt 1 ET vastuse andnud inimesi. ET vastuste arvu kontsentreeritusest annavad detailsema ülevaate Tabel 4 – ainult Eesti kodanikud ja Tabel 5 – isikud, kes ei ole Eesti kodanikud.

Tabel 4. Eesti kodanikud

	A	B	A-B	C	A-C
	Tegelik	Hüpoteetiline kumulatiivne	Erinevus	Hüpoteetiline hajutatud	Erinevus
0	45%	74%	29%	0%	45%
1	15%	0%	15%	0%	15%
2	10%	2%	8%	78%	68%
3	9%	1%	8%	22%	13%
4 või rohkem	21%	23%	2%	0%	21%
Kokku	100%	100%	62%	100%	162%

Tabel 5. Isikud, kes ei ole Eesti kodanikud

	A	B	A-B	C	A-C
	Tegelik	Hüpoteetiline kumulatiivne	Erinevus	Hüpoteetiline hajutatud	Erinevus
0	67%	85%	18%	0%	67%
1	14%	1%	13%	56%	42%
2	5%	1%	4%	24%	19%
3	3%	2%	1%	0%	3%
4 või rohkem	11%	11%	0%	0%	11%
Kokku	100%	100%	36%	100%	142%

Nii Eesti kodanike kui mittekodanike hulgas on ET vastused tulnud suhteliselt väikeselt osalt ühiskonnas, kodanike hulgas on selle rühma suurus 30% ja mittekodanike hulgas 14%. Mittekodanike hulgas on ET vastuste kontsentreeritus tugevam kui Eesti kodanike hulgas. Ehk ümberpöörduvalt, mittekodanike hulgas on väiksem osa neid, kes annavad suure arvu ET vastuseid.

4.1.4.4. 'EI TEA' VASTANUTE ASEND ÜHISKONNAS

Regressioonanalüüs on teostatud tervel valimil korraga ning kodakondsus on üks sõltumatutest muutujatest. Suure ET vastuste arvuga kategooriasse kuuluvad vastajad, kes on andnud vähemalt neli ET vastust (20% vastanutest). Tõenäosus anda vähemalt neli ET vastust on seotud järgmiste muutujatega:

Vanus

Suurem vanus vähendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Vanematel inimestel on hoiakud kristalliseerunud. Võimalik, et möödunud õukogude Liidu ajajärk kujundas paljudes seisukoha, et tee mida sa tahad, sel pole niikuinii soovitud tulemust. Siinkohal on tähtis see, et hoiakud said kujuneda; kas ja kui adekvaatsed on need tänastes oludes, polegi praeguses kontekstis esmatahtis.

Kodakondsus

Venemaa või mõne teise riigi kodakondsus võrrelduna Eesti kodakondsusega vähendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Võimalik, et paljudel mittekodanikel on aramus, et nende osalemisvõimalusi piiratakse. Tajutud surve mõjul on nad võtnud kindla seisukoha poliitiliste tegevuste kättesaadavuse kohta. Kas see seisukoht ka tegelikkusele vastab, polegi siinkohal primaarne; oluline on see, et tajutud surve mõjul võtavad paljud omaks mingi hoiaku.

Hõivestaatus

Võrreldes juhistaatust teiste staatustega, vähendab juhtide hulka kuulumine tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust. Põhjus peitub arvatavasti juhtide adekvaatsemas maailmatunnetuses. Juhtideks saavad energilised, eluterved inimesed, kellel on seisukoht paljude selliste asjade suhtes, mis ei puudutagi vahetult nende isiklikku heaolu. Muude asjade hulgas ka poliitiliste tegevuste kohta.

Regioon

Elamine Kagu-Eestis võrrelduna elamisega Loode-Eestis suurendab tõenäosust anda vähemalt neli ET vastust.

4.2. HOIAKUTE KOOSKÕLALISUSE ANALÜÜS

Andmeanalüüs seisneb sisult sarnastele kuid vormilt erinevatele küsimustele-väidetele antud vastuste võrdlemises risttabelites. Sisuliselt sarnastest küsimustest-väidetest on risttabelites moodustatud paarid. Risttabelite koostamisel on arvestatud vaid nende intervjueeritute vastustega, kes on andnud mõlemale küsimusele hinnangulise vastuse, seega on välja jäänud kõik need, kes igas väidetepaaris on andud ühe või kaks 'ei tea' vastust. Nõnda toimides on tähelepanu alt välja jäänud umbes 10%-50% vastanutest, täpne arv sõltub küsimustest. Eelnevale 'ei tea' vastuste analüüsile viidates võib öelda, et ilmselt ei ole väljalangemine juhuslik. Tõenäolisemalt on välja jäänud suhteliselt suure arvu 'ei tea' vastuseid andnud ja nemad erinevad mitme omaduse lõikes nendest, kes annavad suhteliselt vähe 'ei tea' vastuseid.

Alustagem küsimustega valimiste kohta. Andmed on kogunud ES Turu-uuringute AS detsembris 2001, intervjueeritute arv 950.

Isiku või erakonna vahel valiku tegemine valimistel

Intervjueeritutele esitati järgmised küsimused-väited:

A: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel

B: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees

B: Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest

toetan seisukohta A 1
toetan pigem A kui B 2
toetan pigem B kui A 3
toetan seisukohta B 4
ei oska öelda 5

Selles ja järgnevates tabelites on kasutatud järgnevat metoodikat ja esitusviisi:

- kokku on liidetud vastusvariandid 1 ja 2 ning 3 ja 4; vastusvariant 5 on välja jäetud,

- ülemine arv tabeli igas ruudus näitab vastanute arvu, alumine aga osakaalu risttabelisse kuuluvate inimeste arvust protsentides,
- kooskõlaliste hoiakutega vastanute arv on esitatud suuremas kirjas ja paksult.

Tabel 6.

	Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel	Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel
Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees	525 61%	43 5%
Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest	178 21%	122 14%

Mõlemale küsimusele vastanuid 868 ehk 91.4% valimist.

Kooskõlaliste hoiakutega vastajad:

meeldiks valida isikuid ja valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse (61%) ja

meeldiks valida erakondi ja valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse (14%).

Mittekooskõlaliste hoiakutega vastajad:

meeldiks valida isikuid ja valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse (21%) ja

meeldiks valida erakondi ja valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse (5%).

Kooskõlaliste hoiakutega $61\%+14\%=75\%$ vastanutest

Mittekooskõlaliste hoiakutega $21\%+5\%=26\%$ vastanutest.

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal $75\%*91\%=68\%$

Tegemist on küsimustega, milles toodud probleem on valijaile suhteliselt hästi arusaadav. Isikute-erakondade valimise dilemmat, häälte püüdmise ning poliitilise vastutuse teemasid on ajakirjanduses üsna põhjalikult vaagitud nii poliitikud ise kui ajakirjanikud ja ühiskonnaelu kommentaatorid. Seetõttu on ka paljudel intervjuueeritutel nendes küsimustes välja kujunenud selge seisukoht. Hinnangulise vastuse andnute suur osakaal ja nende hulgas kõrge kooskõlaliste arvamustega inimeste osakaal iseloomustavad avalikku arvamust üsna adekvaatsena.

A: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel

B: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel

- toetan seisukohta A 1
- toetan pigem A kui B 2
- toetan pigem B kui A 3
- toetan seisukohta B 4
- ei oska öelda* 5

mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas, vaid tema poolt kogutud häälte arvust

- olen kindlasti poolt 1
- olen pigem poolt kui vastu 2
- olen pigem vastu kui poolt 3
- olen kindlalt vastu 4
- ei oska öelda* 5

Tabel 7.

	Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel	Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel
On poolt Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas vaid tema poolt kogutud häälte arvust	637 77%	152 19%
On vastu Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas vaid tema poolt kogutud häälte arvust	23 3%	11 1%

Mõlemale küsimusele vastanud 823 ehk 86.6%% valimist

Kooskõlaliste hoiakutega: $77\% + 1\% = 78\%$

Vastuoluliste hoiakutega: $3\% + 19\% = 22\%$

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal $78\% * 87\% = 68\%$

Mõlemad teemad on ajakirjanduses pikka aega käsitlemist leidnud, neid on vaagitud mitme kandi pealt. Tulemus: seisukoht on olemas suurel osal inimestest ja see seisukoht on paljudel kooskõlaline.

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees

B: Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest

- toetan seisukohta A 1
- toetan pigem A kui B 2
- toetan pigem B kui A 3
- toetan seisukohta B 4
- ei oska öelda* 5

mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas, vaid tema poolt kogutud häälte arvust

- olen kindlasti poolt 1
- olen pigem poolt kui vastu 2
- olen pigem vastu kui poolt 3
- olen kindlalt vastu 4
- ei oska öelda* 5

Tabel 8.

	Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees	Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest
On poolt Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas vaid tema poolt kogutud häälte arvust	519 62%	279 34%
On vastu Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas vaid tema poolt kogutud häälte arvust	21 3%	13 2%

Mõlemale küsimusele vastanud 832 ehk 87.6% valimist

Kooskõlaliste hoiakutega: $62\% + 2\% = 64\%$

Vastuoluliste hoiakutega: $3\% + 34\% = 37\%$

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal $64\% * 88\% = 56\%$

Ilmselt just poliitilise vastutuse idee kõrval esitatud valimiste korraldust puudutav idee on põhjuseks, miks kooskõlaliste hoiakute kategooria suurus on mõnevõrra väiksem kui eelmise kahe väidetepaari puhul. See teema pole küll uus kuid ajakirjanduses pole see eelnevatega võrdväärselt tähelepanu pälvinud. Teiseks, erakondade-isikute dilemma tähendus on seotud ka poliitilise kultuuri kujunemisega: kas me tahame isikute- või erakondadekeskset poliitilist süsteemi? Esimest arusaama aktsepteerides tuleks olla vastu mandaatide jaotamisele vastavalt kogutud häälte arvule, teiselt juhul aga selle poolt. Vastused nendele küsimustele annab 'elu ise': praegusel perioodil on tegemist pigem

muutuste ajaga kui kristalliseerunud olukorraga. See peegeldub ka valijaskonna eelistustes, mis on kujunenismjärgus Teema suhtelisele uudsusele ja napile käsitlemisele ajakirjanduses võib omistada ka suurema mittekösköjaliste hoiakute inimeste osakaalu.

Arvamused valimiste korralduse suhtes

Kes tohiks ja kes mitte kandideerida kohaliku omavalitsuse volikogude (KOV) valimistel?

Mitte-erakondlikud valimisliidud

Jah Ei

sarnaselt Riigikogu valimistele tuleks kohalikel valimistel lubada kandideerida vaid erakondade nimekirjadel ja üksikkandidaatidel

- olen kindlasti poolt 1
- olen pigem poolt kui vastu 2
- olen pigem vastu kui poolt 3
- olen kindlalt vastu 4
- ei oska öelda* 5

Tabel 9.

	Mitte-erakondlikud valimisliidud kandideerida valimistel	Mitte-erakondlikud valimisliidud ei tohiks kohalikel
On poolt Sarnaselt Riigikogu valimistele tuleks kohalikel valimistel lubada kandideerida vaid erakondade nimekirjadel ja üksikkandidaatidel	169 30%	198 36%
On vastu Sarnaselt Riigikogu valimistele tuleks kohalikel valimistel lubada kandideerida vaid erakondade nimekirjadel ja üksikkandidaatidel	119 21%	71 13%

Mölemale küsimusele vastanuid 557 ehk 58.6% valimist.

Kösköjaliste hoiakutega: 36%+21% = 57%

Vastuöululiste hoiakutega: 30%+13%=43%

Valimis on kösköjaliste hoiakutega kategooria osakaal 57%*59%=34%

Mölemale küsimusele vastanute madal suhtarv on ilmselt tingitud ühe küsimuse keerukast sõnastusest, mille tõttu on paljud valinud vastusvariantides sisalduva väljumisvöimaluse 'ei oska öelda'. Risttabelit silmitsedes jääb silma madal kösköjaliste hoiakutega inimeste osakaal. Üks põhjus on juba märgitud – keeruline sõnastus. Sisulise poole pealt on aga vast öululisemgi avaliku arvamuse jagunemine probleemi suhtes. Aruande järgnevas osas näeme, et pooled intervjueeritutes pooldavad mitte-erakondlike valimisliitude

kandideerimise lubamist KOV valimistel ja pooled on selle vastu. See on ka põhjus, mis kooskõlaliste hoiakutega on suhteliselt vähe inimesi.

Tuleks loobuda üleriigilistest nimekirjadest ja jagada kõik mandaadid välja valimisringkondades

Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriigiliste erakondlike nimekirjade alusel (igas valimis-ringkonnas sama nimekiri)

olen kindlasti poolt	1
olen pigem poolt kui vastu	2
olen pigem vastu kui poolt	3
olen kindlalt vastu	4
<i>ei oska öelda</i>	5

Tabel 10.

	On poolt Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriigiliste erakondlike nimekirjade alusel (igas valimisringkonnas sama nimekiri)	On vastu Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriigiliste erakondlike nimekirjade alusel (igas valimisringkonnas sama nimekiri)
On poolt Tuleks loobuda üleriiklikest nimekirjadest ja jagada kõik mandaadid välja valimisringkondades	195 42%	133 29%
On vastu Tuleks loobuda üleriiklikest nimekirjadest ja jagada kõik mandaadid välja valimisringkondades	92 20%	44 10%

Mõlemale küsimusele vastanuid 464 ehk 48.8% valimist.

Kooskõlaliste hoiakutega: 29%+20% = 49%

Vastuoluliste hoiakutega: 42%+10%=52%

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal 49%*49%=24%

Mõlemale küsimusele vastanute madal suhtarv on ilmselt tingitud mõlema küsimuse keerukusest. Mõlemas küsimuses sisalduv kaks mõtet ning vastusvariantides väljumisvõimalus 'ei oska öelda' vähendavad hinnangulise vastuse andute osakaalu märgatavalt. Probleemi, mille kohta arvamust küsitakse, sisu võib jääda paljudele adumatuks ja ka sõnastusest aru saamine nõuab mõttepingutust.

Vaid umbes veerandit valijaskonnast iseloomustab vastuste kokkulangemine küsimuses, kuidas peaks valimistel olema korraldatud kandideerimine. Valiku tegemisel peaks olema aluseks eelistus selle suhtes, kas Riigikogus soovitakse näha 'partei sõdureid' või suhteliselt sõltumatult tegutsevaid ja hääletavaid rahva saadikuid. Erakondade ja isikute rolli kohta poliitikas kujundab (ümber) praegu oma seisukohti ka poliitiline eliit. Erakondlikkusel baseeruva poliitilise süsteemi ideele on jõulisemalt lisandumas ka poliitika 'personaliseerumise' idee – poliitikas tegutsevad isikud peavad olema võimalikult selgelt kokku viidavad oma tegudega ja otsustega.

Arvamused tuntud ja uute tegijate kohta poliitikas

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama rahva seas tuntud ja usalduse pälvinud liidrite valimise

B: Riigikogu valimiste kord peaks soodustama uute poliitikute esilekerkimist

A: Eestile oleks kasulik, kui erakondade arv oleks väiksem

B: Eestis oleks kasulik, kui tekiks juurde uusi erakondi

toetan seisukohta A 1

toetan pigem A kui B 2

toetan pigem B kui A 3

toetan seisukohta B 4

ei oska öelda 5

Tabel 11.

	Eestile oleks kasulik, kui erakondade arv oleks väiksem	Eestile oleks kasulik, kui tekiks juurde uusi erakondi
Riigikogu kord peaks tagama rahva seas tuntud ja usalduse pälvinud liidrite valimise	381 50%	84 11%
Riigikogu kord peaks soodustama uute poliitikute esilekerkimist	210 28%	90 12%

Mõlemale küsimusele vastanuid 765 ehk 80.5% valimist.

Kooskõlaliste hoiakutega: $50\%+12\%=62\%$

Mittekooskõlaliste hoiakutega: $28\%+11\%=39\%$

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal $62\%*81\%=50\%$

Selles väidetepaaris on ühised uudsuse idee ja tugeva 'tegija' idee. Väites erakondade arvu kohta esitatakse uudsuse idee arvukuse kontekstis: on juurde vaja uusi erakondi? Eeldades, et uute erakondade lisandumine ei tähenda tugevate erakondade kadumist, sisaldub esitatud väites ka tugeva 'tegija' idee. Poliitikute puhul esitatakse uudsuse idee tunnustatuse kontekstis: on poliitikasse vaja uusi 'tegijaid' lisaks (või vastukaaluks...?) tunnustatud liidritele? Uute liidrite kerkimine ei eelda muidugi uue erakonna loomist, ka tegutsevate erakondade ridadest võib põhimõtteliselt jõuda ministritoolile. Kuid lihtne see ei ole, kiiresti ei toimu; ambitsioonikad ja võimekad võivad seetõttu eelistada erakonna loomise alternatiivi. Samas ei ole tõsi, et poliitikasse arvestatava jõuna sekkuda sooviv erakond saaks tekkida ilma tunnustuse pälvinud liidrita. Kuidas saaksid uus erakond koguda vähemalt 5% häält? Ilma esinduseta parlamendis puudub aga praktiline võimalus sekkuda riiklikesse otsustesse ja teostada oma ideid.

Vastanutest pea kaks kolmandikku on selles vallas endale 'asjad selgeks teinud'. Kuid nagu öeldud, ei ole välistatud tegelikult ka nõ mittekooskõlaliste kombinatsioonide realiseerumine ja seetõttu ei saa ka nii vastanuid liigitada otseselt mittekooskõlaliste hoiakutega inimeste kategooriasse.

Politiilise süsteemi mõningaid teisi aspekte on analüüsitud ES Turu-uuringud AS-i poolt mais 2002 läbiviidud küsitluse andmetel, intervjueriti 1015 inimest.

Riigieelarve arusaadavus

Kas Teie arvates on Eesti riigieelarve koostamine ja raha jagamine erinevatele valdkondadele olnud ...

- ... täiesti arusaadav ja põhjendatud 1
- ... põhiliselt arusaadav ja põhjendatud 2
- ... põhiliselt ebaarusaadav ja põhjendamata 3
- ... täiesti ebaarusaadav ja põhjendamata 4
- ... RÕ 5

Mis Te arvate, kuidas otstarbekalt kasutab riik elanikkonnalt laekunud makse, kas...

- ... täiesti otstarbekalt 1
- ... küllaltki otstarbekalt 2
- ... küllaltki ebaotstarbekalt 3
- ... täiesti ebaotstarbekalt 4
- ... RASKE ÖELDA 9

Tabel 12.

	Riik kasutab makse küllaltki või täiesti otstarbekalt	Riik kasutab makse küllaltki või täiesti ebaotstarbekalt
Riigieelarve senine koostamine on põhiliselt arusaadav ja põhjendatud	163 24%	109 16%
Riigieelarve senine koostamine on põhiliselt ebaarusaadav ja põhjendamata	83 12%	333 48%

Mõlemale küsimusele vastanuid 688 ehk 67.8% valimist.

Kooskõlaliste hoiakutega: $24\% + 48\% = 72\%$

Vastuoluliste hoiakutega $12\% + 16\% = 28\%$

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal $72\% * 68\% = 49\%$

Riigieelarve on seadus, mis sätestab maksutulude kasutamise. Seega peaksid need, kelle arvates riigieelarve on arusaadav ja põhjendatud arvama, et riik kasutab makse otstarbekalt. Ja vastupidi. Tegelikult arvabki umbes kaks kolmandikku mõlemale küsimusele vastanutest nõnda.

Kuid miks on mõlemale küsimusele vastanute osa suhteliselt väike (68%)? Põhjendusena võib tuua väite, et õigupoolest on riigieelarve kui terviku koostamine a) keeruline ja b) tavakodanikke otseselt mitte puudutav protsess. Inimestel võib küll olla seisukohta mõne aspekti suhtes (hariduskulude suurus, riigiasutuste palgatase jt) kuid mitte eelarve koostamise ja maksude kasutamise kui terviku suhtes. Seetõttu pole ka paljud oma seisukohta välja töötanud.

Arvamused ajakirjanduse objektiivsuse kohta

Kuivõrd objektiivne, erapooletu on Teie arvates ajakirjandus – ajalehtedes, ajakirjades, raadios ning televisioonis edastatav riigivõimuorganite tegevust kajastav informatsioon?

Täiesti objektiivne	1
Pigem objektiivne	2
Pigem ei ole objektiivne	3
Üldse ei ole objektiivne	4
Raske öelda	9

Kas Teie arvates on ajakirjanduse poolt rahvale edastatav informatsioon ...

... poliitilise kontrolli all	1
... pigem kontrolli all kui vaba	2
... pigem vaba kui kontrolli all	3
... täiesti vaba	4
... ei tea, ei oska öelda	5

Tabel 13.

	Ajakirjanduse poolt rahvale edastatav informatsioon on täiesti või pigem poliitilise kontrolli all	Ajakirjanduse poolt rahvale edastatav informatsioon on täiesti või pigem vaba
Ajakirjanduses avaldatav info riigivõimuorganite tegevuse kohta on täiesti või pigem objektiivne	207 25%	269 32%
Ajakirjanduses avaldatav info riigivõimuorganite tegevuse kohta pole üldse või pole pigem objektiivne	211 25%	148 18%

Mõlemale küsimusele vastanud 835 ehk 82.2% valimist

Kooskõlaliste hoiakutega: 25%+32%=57%

Vastuoluliste hoiakutega 25%+18%=43%

Valimis on kooskõlaliste hoiakutega kategooria osakaal 82%*57%=47%

Ajakirjandus on vaba otsesest poliitilisest kontrollist. Ajakirjandus peaks olema vaba ka ajakirjanike ja toimetajate poliitilistest eelistustest, see aga ei ole poliitilise süsteemi vaid ajakirjaniku kutse-eesika ja sisetunde küsimus. Ootamatu on tulemus, et vaid veidi üle poole mõlemale küsimusele vastanutest annab sisult samasuguse vastuse. Võibolla on selle taga uskumus, et võimuorganite kohta esitatav info on niikuinii moonutatud, näitamaks neid paremas valguses. Kuid see ei pruugi olla seotud ajakirjandusega – ajakirjandus kasutab ju riigiasutuste avalike suhete osakondadest väljastatud teateid. Seega võiks info ebaobjektiivsus olla seostatud riigiasutuste avalikkussuhete korraldamisega mitte ajakirjanduse tegevusega. Paljud intervjueritud, vastupidi, seostavad võimalikke infomoonutusi ilmselt ajakirjanduse tegevusega. Kuid kuna ka nende arvates pole põhjust rääkida poliitilisest kontrollist ajakirjanduse üle, siis ongi vastanute hulgas suhteliselt palju mittekooskõlaliste hoiakutega vastanuid.

4.2.1. Kokkuvõtteks kooskõllisusest

Esmapälgul tundub, et intervjueritute suuremal osal on hoiakud valimiste korralduse kohta kooskõllalised. Kuid esialgne mulje petlik, sest mõne küsimustepaari juures on välja arvatud kuni pool intervjueritute. Arvestades ka nendega, ei olegi valijaskonnas kuigi palju kooskõllaliste hoiakutega indiviide (Tabel 14).

Tabel 14.

	Kooskõllaliste hoiakutega mõlemale küsimusele vastanute hulgas	Vastanute osakaal	Kooskõllaliste hoiakutega valimis
Isikute/erakondade valimine Isikute/erakondade vastutus	75%	91%	68%
Isikute/erakondade valimine Mandaadid jagada vastavalt häälte arvule	78%	87%	68%
Isikute/erakondade vastutus Mandaadid jagada vastavalt häälte arvule	64%	88%	56%
Lubada/keelata mitte-erakondlikud valimisliidud KOV valimistel	57%	59%	34%
RK valimistel üleriiklikud/ringkondlikud nimekirjad	49%	49%	24%
Eestile sobiv erakondade arv Uued/tuntud 'tegijad' poliitikas	62%	81%	50%
Ajakirjanduse objektiivsus Poliitiline kontroll info üle	57%	82%	47%
Riigieelarve koostamise põhjendus Maksude kasutamise otstarbekus	72%	68%	49%

Hinnangulise vastuse (st vastuse, mis ei ole 'ei tea') andnute hulgas andis kooskõllalised vastused pool kuni kolm neljandikku intervjueritute. Valimis tervikuna näeme aga tagasihoidlikumat pilti. Kooskõllaliste hoiakutega vastanute kategooria suurus kõigub neljandikust kuni kahe kolmandikuni, kõikumise ulatus on suurem kui hinnangulise vastuse andnute hulgas. Põhjus peitub 'ei tea' vastusvariandi valinute osakaalu ja kooskõllaliste hoiakute vastanute osakaalu seoses. Mida suurem on mõlemale küsimusele hinnangulise vastuse andnute osakaal, seda suurem on ka kooskõllaliste vastuste osakaal. Ilmnenut saab äraseletada küsimuste väidete keerukuse mõõdet appi võttes. Lihtsamatele küsimustele on vastanud suurem osa intervjueritute ning nende hulgas on ka suurem osa mõlemale küsimusele-väitele sisuliselt ühtmoodi vastanud. Keerulisemate (või keerulisemalt esitatud) küsimustega on olukord vastupidine: neile on vastanud suhteliselt vähem intervjuerituid ning nende hulgas on kooskõllalisi vastused andnud suhteliselt vähem.

Sellise efekti selgitamiseks tuleb rääkida intervjueritute enesevalikust (self selection). Kuigi valim tervikuna oli moodustatud juhuslikkuse printsiibist lähtudes, ei olnud seda kooskõllisuse analüüsis kasutatud valim, sest välja jäid kõik vähemalt ühe 'ei tea' vastuse andnud. Kooskõllisuse analüüsi kuulus vaid osa intervjueritute – need, kes ei valinud kummalegi küsimusele 'ei tea' vastust. Milline on see valimi moodustumise printsiip, mis rakendus kooskõllisuse analüüsis? Enesevaliku printsiibina on domineerinud ilmselt 'julge pealehakkamise' printsiip – keerulistele küsimustele on vastanud suurema

pealehakkamisega intervjueeritud. Põhjust võib näha intervjuu kui uurimismeetodi omadustes – intervjuu toimub ajaliselt üsna kokkusurutult, vastata tuleb küllaltki abstraktsetele küsimustele, mida esitab võõras inimene. Sellistes tingimustes on 'eelis' energilisematel inimestel. Alternatiivina võinuks enesevaliku printsübina domineerida ka asjatundlikkuse printsüüp, mille kohaselt andnuksid hinnangulise vastuse keerulisematele küsimustele poliitikas hästi orienteeruvad inimesed ja vähem orienteeruvad inimesed valinuksid vastuse 'ei tea'. Tegelikult ühiskonnaeluga enam kursis olevatest paljud lihtsalt loobusid vastamast ja vastasid suurema pealehakkamisega inimesed, kelle hulgas aga ei pruugi olla suuremate teadmistega inimesi.

Teiseks juhin tähelepanu sellele, et just valimiste korraldamise suhtes on kõige vähem kooskõlaliste hoiakute inimesi. Küsimused mitte-erakondlike valimisliitude lubamisest-keelamisest on probleeme valmistanud enamale hulgale inimestest. Põhjused võivad peituda selles, et a) ajakirjanduses vastakaid arvamusi esitanud arvamusiõidrid on raskendanud kindla seisukoha võtmist ning suurendanud 'ei tea' vastanute ja mittekooskõlaliste arvamustega inimeste arvu, b) probleem assotsieerub valimisseadusega, mida peetakse olemuselt keerukaks ja c) valimised toimuvad kord mõne aasta tagant ning otseselt puudutavad nad vaid väikest osa inimestest. Jäädes tavakodaniku igapäevaelust natuke kaugemale, on motivatsioon selle probleemiga tegeleda suhteliselt väike ning kaasnevalt on väike ka väljakujunenud hoiakutega inimeste arv.

4.3. TEADMISED POLIITILISEST SÜSTEEMIST

Valijaskonna faktiteadmisi poliitilise süsteemi mõningate osade kohta on analüüsitud mais-juunis 2002 läbiviidud üle-eestilise küsitluse andmetel, küsitluse viis läbi TÜ politoloogia osakond, kaalutud valimi suurus 1145.

Intervjueeritutele esitatud küsimused ja vastusvariandid ning õigete vastuste protsent on toodud koha allpool.

Mitu liiget kuulub Riigikogusse? 101, õiged vastused 73%

Mitu korda võib kandideerida Riigikogusse?

1 kord

2 korda

Kuni 3 korda, juhul kui see ei ole toimunud järjestikuste koosseisude puhul

Kordade arv ei ole piiratud

õiged vastused 42%

Ei tea

Kui vanalt võib kandideerida Eesti Presidendi ametikohale?

Vähemalt 18

Vähemalt 40

õiged vastused 56%

Vähemalt 35 kuid mitte vanem kui 70

Vanusepiirangut pole

Kõik eelnevad on valed

Ei tea

Kas Eesti põhiseadust saab muuta ainult rahvahääletusel?

Jah, ainult rahvahääletusel

Ei, lisaks rahvahääletusele saab põhiseadust muuta ka teistmoodi

õiged vastused 44%

Ei tea

Siim Kallas on ...

Peaminister
Minister Edgar Savisaare poolt juhitud valitsuses
Rahandusminister
Eesti Panga president
Kõik eelnevad on valed
Ei tea

õigeid vastuseid 86%

Edgar Savisaar on ...

Peaminister
Eestimaa Rahvaliidu liider
Tallinna linnapea
Minister Siim Kallase poolt juhitud valitsuses
Kõik eelnevad on valed
Ei tea

õigeid vastuseid 84%

Ajakajalistes küsimustes võib valijaskonna teadmisi nimetada headeks, poliitiliste liidrite ametikohti teab üle nelja viiendiku intervjueritustest. Võimalik on ka selgitus, et tegemist on isikutega ja teadmised isikutest on üldiselt huvipakkuvad ja seetõttu ka levinud. Harvemini muutuvates valdkondades, nagu seda on põhiseaduse muutmise või presidendi valimise kord, on ka õigete vastuste osakaal märksa väiksem. Nendes valdkondades toimuv ei puuduta kuigivõrd tavakodanikke, ning seetõttu on ka loomulik, et paljud ei tea asjade tegelikku seis.

4.4. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Analüüsi tulemusel võib põhjendatult väita, et ET vastused kalduvad olema kontsentreeritud: ET vastuseid andvate inimeste arv on suhteliselt väike, kuid igaüks neist annab ET vastuse suhteliselt suurele arvule küsimustele. Kategooria suuruseks võib eristada 13% kuni 28%, sõltuvalt valdkonnast, mida küsimused puudutasid. Selles suhteliselt väikeses kategoorias suureneb järsult tõenäosus anda ET vastus.

Tõenäosust kuuluda nende hulka suurendavad madal haridustase ja töötamine kohal, millel pole juhtimisfunktsioone või kuulumine pensionäride hulka. Samas, suurem vanus kaldub vähendama tõenäosust anda palju ET vastuseid. Kuulumine Eesti kodanike hulka suurendab tõenäosust anda palju ET vastuseid. Kokkuvõtlikult toob seosed Tabel 15. Tabelis on toodud suure arvu ET vastuste andmise tõenäosust suurendavad ja vähendavad tegurid. '0' tähistab olukorda, kus seos ei ole statistiliselt oluline.

Tabel 15.

	Üldised poliitilised tegevused	Usaldus	Hinnangud arengule	Poliitilised tegevused
Sugu	0	Naissoo hulka kuulumine suurendab tn.	0	0
Vanus	Suurem vanus vähendab tn.	0	0	Suurem vanus vähendab tn
Haridustase	Kõrgharidus võrrelduna põhiharidusega vähendab tn.	Kesk-, keskeri-, kõrgharidus võrrelduna põhiharidusega	Kesk-, keskeriharidus võrrelduna põhiharidusega	0

		vähendavad tn.	vähendavad tn.	
Hõivestaatus	0	Töötu staatus võrrelduna juhi staatusega suurendab tn.	Pensionäristaatus võrrelduna juhistaatusega suurendab tn.	Juhistaatus võrrelduna teiste staatustega vähendab tn.
Regioon	Edela-Eesti võrrelduna Loode-Eestiga suurendab tn.	Edela-Eesti võrrelduna Loode-Eestiga suurendab tn.	0	0
Kodakondsus	0	0	Mõne teise riigi kodakondsus võrrelduna Eesti kodakondsusega suurendab tn.	Mõne teise riigi kodakondsus võrrelduna Eesti kodakondsusega vähendab tn.

On palju ET vastuseid andvate inimeste osakaal suur probleem? Ainult 'ei tea' vastuste puhul ei ole probleem suur – enamikul elanikkonnast on enamiku poliitiliste institutsioonide, protsesside ja põhimõtete suhtes oma arvamus olemas. Kuid need tulemused ei ütle kuivõrd hästi on arvamused läbi mõeldud ja kui kooskõlalise süsteemi need omavahel moodustavad.

Hoiakute kooskõlalisusega seotud järeldused enam mõtlemapanevad. Suhteliselt väike on nende osakaal, kelle hoiakud on kooskõlalised. Kuna hoiakute kooskõlalise ja 'ei tea' vastuste määr on omavahel positiivselt seotud, siis võib öelda, et ka mittekooskõlalised hoiakud on kontsentreerunud. Tõenäoliselt leiaksime suure arvu 'ei tea' vastuseid andnute hulgas ebaproportsionaalselt palju mittekooskõlaliste hoiakutega inimesi.

'Ei tea' vastuste ja hoiakute kooskõlalise analüüsi kokku võttes ei ole põhjust tunda suurt uhkust valijaskonna omaduste üle, mis määravad valimisotsused. Kuigi poliitilised hoiakud on välja kujunenud paljudel inimestel, kipuvad need sageli vastuolulised olema.

Miks on see nii? Toetudes faktiteadmiste analüüsile, võib pakkuda välja hüpoteesi, et hoiakute vastuolulisuse allikas on, vähemalt osaliselt, poliitilist süsteemi iseloomustavate teadmiste nappus. Üks võtmeid hoiakute vastuolulisuse vähendamiseks on järelikult poliitilist süsteemi puudutavate teadmiste suurendamine.

Tuleks püüda vähendada nõrgalt väljakujunenud seisukohtadega inimeste arvu, see parandaks tavakodaniku ühiskondlik-poliitiliste otsuste kvaliteeti. Keskendudes kitsale elanikkonnakategooriale, mis annab suurema osa ET vastustest, kuulub sihtauditooriumisse ühtlasi ka vastuoluliste hoiakutega kategooria. Üks võimalusi hoiakute arendamiseks on kaasata inimesi ühiskonnaelu korraldamise ja otsustamise protsessi. Kaasatus ühiskonnaelu ja oma sotsiaalse lähikeskkonna korraldamise suurendab inimeste teadmisi ühiskonnast ja poliitiliste hoiakute väljakujunemist, muutes nad aktiivsemateks ühiskonnaliikmeteks. Tegemist on teineteist tugevdavate protsessidega, kus aktiivsus suurendab teadlikkust ja teadlikkus toetab aktiivsust.

Peamine probleem on ühiskonnaliikmete passiivsus mitte niivõrd võimaluste nappus ühiskonnaelus kaasarákimiseks või juurdepääsukanalite puudumine otsustamisele. Kujukas näide on Tallinnas läbi viidud küsitlus Harju tänava hoonestamise küsimuses – oma arvamust avaldas vaid 7 640 inimest ehk 2.48% häälesõiguslikest linnaelanikest. Võib väita, et inimesed siiski on aktiivsed, aga ainult juhul, kui küsimus puudutab nende endi või lähedaste huve. Ühiskonna kui terviku seisukohalt oleks hea, kui huvidering oleks laiem enda vahetat keskkonda puudutavatest. Kodanikuteadlikkus kasvab väikestes aktsioonides, nagu näiteks osalemine naabrivalve programmis. Ajapikku kogunevad

teadmised võimaldavad mõista ühiskonna seaduspärasusi ning osaleda ka üleriikliku ulatusega organisatsioonide, nagu näiteks erialaliidud, juhtimises. Kindlasti paraneb elanike võime mõista kohaliku või riigi keskvõimu otsuseid ning ka potentsiaal rääkida kaasa ühiskondlike otsuste tegemisel nagu näiteks valimistel. Kuid see võtab aega.

Kuidas saavad poliitikud lühendada aega, võiks siinkohal küsida? Nagu öeldud, on praegusel ajal oluline keskenduda vahetult elanikele aktiivsuse suurendamisele mitte niivõrd võimaluste loomisele poliitikas osalemiseks.

Riigikogu ja kohalike volikogude liikmed ning erakondade juhid saavad elanikke innustada, osaledes erinevates vabatahtlikes organisatsioonide tegevuses. Kui inimesed näevad, kuidas oma eesmärkide ja õiguste eest tuleb ja saab seista, siis suureneb valmisolek tegutseda. Sii valdkonda kuulub ka elanikesõbraliku organisatsiooni- ja teeninduskultuuri arendamine riigi- ning kohaliku omavalitsuse asutustes.

Erinevad riiklikult läbiviidavad teavitamis- ja aktiivsuse suurendamise kampaaniad peavad kasutama kommertsturunduse kommunikatsiooni võtteid (määrata sihtgrupp ja suunata sellele vajalik sõnum atraktiivses vormis). Usutavasti on parima tulemuse saavutamiseks otstarbekas kasutada reklaami ja suhtekorraldusfirmade teenuseid.

Kommunikatsioonikampaaniate abil tuleks suurendada inimeste teadmisi võimalustest, kuidas oma eesmärgid realiseerida; sõnum peaks sisaldama ka üleskutset isiklikule aktiivsusele ja kollektiivsele tegevusele. See mõjutaks teadmisi ja hoiakuid nii otseselt kui ka kaudselt, aktiivsuse suurenemise kaudu.

Üldisemalt on hääletama minek või eemale jäämine poliitilise kultuuri osa. Valimistel on küll positiivne tähendus, kuid hääletamaminekut pärsib kindlasti madal usaldus erakondade, Riigikogu ja valitsuse vastu st poliitilise süsteemi valitavate osade vastu. Samuti on valimissüsteemi õigluses veendunute osakaal suhteliselt väike, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate isikute valima mineku tõenäosus on aga ilmselt väiksem valimissüsteemi õiglaseks pidavate isikute valima mineku tõenäosusest. Kui kasvab usaldus poliitilise süsteemi erinevate osade vastu, suureneb ilmselt ka valimas käivate elanike arv.

Protsessi kiirendamiseks võibolla tasuks poliitilisel eliidil selgemalt positsioneerida erakondi kodanikeühiskonna organisatsioonide hulgas. Erakonda võiks esitada kui ainukest organisatsioonitüüpi, mis tegutseb eesmärgiga kanaliseerida elanikkonna eelistusi-soove-vajadusi ühiskondlike ressursside jaotamise otsuste tegemisse ning mobiilsuskanalina, mille kaudu saab soovija liikuda üleriikliku tähtsusega poliitiliste otsuste protsessi juurde. Teine positsioneerimiseesmärk võiks olla selgem eristumine täitevvõimu struktuuridest. Valitsus ja Riigikogu on küll põimunud kuid erakonnad ja ministriumid koos oma allasutustega on täiesti erinevad organisatsioonid. Tavakodanikul aga võib teinekord minna segamini nende taust ja funktsioonid mistõttu kantakse riigiparaadile antud hinnangud üle erakondadele, ja vastupidi.

5. OSAVÖTT VALIMISTEST

Andmeanalüüsis on kasutatud mitmete küsitluste andmeid. Üle-eestilised küsitlused on läbi viinud ES Turu-uuringute AS mais-juunis 2002 ja detsembris 2001, Tartu Ülikooli politoloogia osakond mais-juunis 2002, mais 2001, oktoobris 2000, mais 1998, oktoobris 1998.

5.1. KÜSITLUSTULEMUSTE USALDATAVUS

Valimisaktiivsust analüüsivad või prognoosivad küsitlused viiakse sageli läbi valimistest ajaliselt küllaltki kaugel, samuti erinevates tingimustest (pole valimiskampaaniat, ei tule teha tegelikku valimisotsust valimisjaoskonnas jne). Seetõttu võivad küsitlustulemused tublisti erineda tegelikest valimistulemustest. Tabel 16 illustreeribki tegeliku valimisaktiivsuse ja küsitlustel saadud valimisaktiivsuse vahelisi erinevusi.

Tabel 16. Tegelik ning küsitlustel hinnatud osavõtt valimistest

	Tegelik*	Mai 02 ES	Mai 02 TÜ	Dets 01 ES	Mai 01 TÜ	Okt 00 TÜ	Mai 98 TÜ	Okt 98 TÜ
Riigikogu 1992	67.84%	-	57.3%	56.6%	60.0%	61.9%	64.6%	68.8%
Riigikogu 1995	69.06%	-	57.1%	58.3%	61.0%	63.8%	72.1%	76.6%
Riigikogu 1999	57.43%	60.4%**	64.9%	62.5%	70.3%	72.3%	75.3%	77.8%
KOV 199	52.6%	-	47.3%	47.1%	56.0%	59.8%	65.9%	65.3%
KOV 1996	K 49.7%	-	56.4%	57.4%	62.9%	64.3%	74.3%	74.6%
	VM 89.0%	-	42.3%	22.2%	-	-	-	-
KOV 1999	K 50.6%	64.5%**	67.4%	61.0%	73.2%	71.9%	-	-
	VM 43.2%	29.9%**	60.8%	31.9%	-	-	-	-
Riigikogu 2003	?	64.3%	63.5%	-	-	72.5%	-	-
KOV 2002	K ?	68.9%	65.5%	-	-	72.8%	-	-
	VM ?	35.1%	49.0%	-	-	-	-	-

* Vabariigi Valimiskomisjoni koduleheküljel www.vvk.ee

** Küsimuse sõnastus: **Kas Te olete viimase 5 aasta jooksul hääletanud Riigikogu / kohalike omavalitsuste volikogude valimistel?** Viimase 5 aasta jooksul on toimunud ainult 1999 RK ja 1999 KOV volikogude valimised.

K – kodanikud

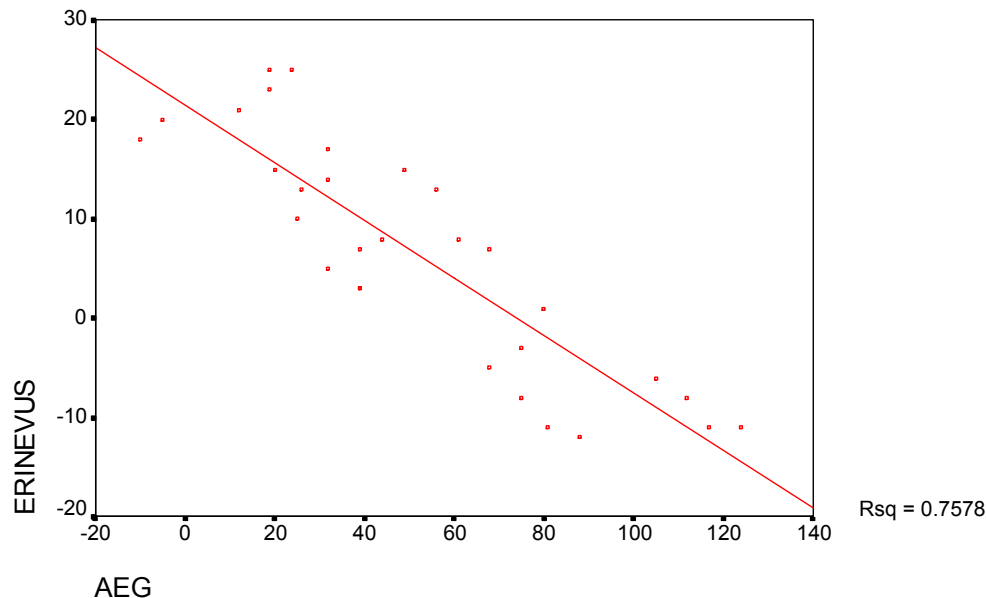
VM – välismaalased

ES – küsitlus läbi viidud ES Turu-uuringud AS-i poolt

TÜ – küsitlus läbi viidud Tartu Ülikooli politoloogia osakonna töötajate poolt

Üldine tendents on selline, et mida rohkem aega on konkreetsest valimisest möödunud, seda väiksem osa inimesi ütleb end olevat hääletanud. Kui küsitluse ja juba toimunud valimiste kuupäeva vahele jääb pikem ajavahe, võib küsitlustel end hääletanuks nimetanute osa jääda tegelikust valimisaktiivsust madalamaks. Prognoosi korral aga ütleb end kavatsevat hääletama minna tegelikust suurem osa inimestest. 1999 Riigikogu valimiste puhul on meil võimalik võrrelda ka prognoosi tegeliku osavõtumääraga ja ilmselgelt ületab see tegeliku osalusmäära. Valimas käis tegelikult 57%, oktoobris 1998 kavatses valida minna 78% (erinevus 21%), mais 1998 kavatses valida minna 75% (erinevus 18%).

Erinevuse suurus sõltub valimiste ja küsitluse vahele jääva ajavahemiku pikkusest. Seostades ajavahemiku ja erinevused varasemate valimiste ja küsitluste puhul, saame hinnata erinevuse sõltuvust valimiste ja küsitluse vahele jääva ajavahemiku pikkusest. Järgnevalt ongi analüüsitud seda seost. Kasutatud on ainult Eesti kodanike puudutavaid andmeid, kuna mittekodanike kohta käivaid andmeid on saadavad vaid kahe ajahetke kohta. Tulemused toob Joonis 9.

Joonis 9. Seos valimisteni jääva aja (kuudes) ja küsitlustulemuse ning valimisaktiivsuse erinevuse vahel

Joonisel toodud seost väljendab valem

$$\text{ERINEVUS} = 21.5 - 0.3 \cdot \text{AEG}$$

ERINEVUS on vahe küsitlusel saadud hääletamisaktiivsuse hinnangu ja tegeliku aktiivsuse vahel

AEG on küsitluse ja valimiste vaheline ajavahemik kuudes

ERINEVUS=0 siis kui AEG=71.2 st valimisteni jääb 71.2 kuud ehk praktiliselt 6 aastat. Vähem kui 6-aastase ajavahemiku korral ületab küsitlusel saadud valimisaktiivsuse hinnang tegeliku valimisaktiivsuse, pikema kui 6-aastase ajavahemiku korral on küsitlusel saadud valimisaktiivsuse hinnang väiksem tegelikust valimisaktiivsusest.

Vahetult enne valimisi, valimiste kuul korraldatud küsitlusel (AEG=0) ületaks valima minna kavatsenate osakaal 21.5% võrra tegeliku valimisaktiivsuse.

Mis põhjustab seose küsitlusel saadud vastuste ja valimisteni jääva ajaga? Miks osad nendest, kes tegelikult ei hääletanud või ei lähe hääletama, ütlevad end hääletavat?

Eelseisvate valimiste puhul võib arvata, et inimene läheb valima, sest hääletamine on ühiskonnas üldiselt heakskiitu leidv tegevus. Nõnda toimides seab intervjueritav end paremasse valgusse nii intervjueri kui enda silmis. Valimispäeval süiski paljud nendest hääletama ei lähe; valimistele mittemineku põhjused vaatame üle selle osa lõpupoole. Kuid kindlasti on ka neid, kes küll ei kavatse valima minna, kuid muudavad oma seisukohta ja süiski valimispäeval tulevad hääletama. Retrospektiivset valimisaktiivsust

hinnates võib seose tekkimise põhjuse leida ka küsimuse sõnastusest. Küsimus sisaldab vastusvariandi 'ei mäleta' – mida kauem aega on valimistest möödunud, seda suurem osa inimesi võib olla valinud just selle variandi. Seetõttu väheneb nii nende osakaal, kes ütlesid end olevat hääletanud kui ka nende osakaal, kes ütlesid end olevat mitte hääletanud konkreetsetel valimistel.

Küsitluse kaudu saame hinnata inimese nägemust endast minevikus ja tulevikus. Raporteeritud tegevustel on seos juba toimunud ja tulevikus toimuma saavate käitumisaktidega, kuid kindlasti ei ole see seos deterministlik.

5.1.1. Valimisaktiivsuse prognoos

Küsitlustel saadud ja korrigeeritud valimisaktiivsuse prognoosid kohalike volikogude valimisteks 2002 ja Riigikogu valimisteks 2003 toob Joonis 10. Järgnevatel lõikudes lähemalt, kuidas on valimisaktiivsust hinnatud.

5.1.1.1. RIIGIKOGU VALIMISED 2003. KORRIGEERITUD PROGNOOS

Valimisaktiivsust Riigikogu valimistel 2003 saame hinnata kolme küsitluse põhjal, mis viidi läbi mais 2002, ES ja TÜ poolt ning oktoobris 2000, TÜ poolt.

Mais 2002 TÜ-s läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 65% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 10 kuud, seega AEG=10; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 10 = 18.5\%$ ja valimisaktiivsus $64\% - 19\% = 45\%$

Mais 2002 ES Turu-uuringute AS poolt läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 64% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 10 kuud, seega AEG=10; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 10 = 18.5\%$ ja valimisaktiivsus $64\% - 19\% = 45\%$

Oktoobris 2000 läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 73% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 31 kuud, seega AEG=31; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 31 = 12.5\%$ ja valimisaktiivsus $73\% - 13\% = 60\%$

Kuna pole põhjust pidada üht küsitlust teisest tähtsamaks, leiame prognooside kaalumata keskmise: $(60\% + 45\% + 45\%) / 3 = 50\%$. Riigikogu valimistel märtsis 2003 hääletab tõenäoliselt 50% valimisõiguslikest kodanikest.

5.1.1.2. KOHALIKUD VALIMISED 2002. KORRIGEERITUD PROGNOOS

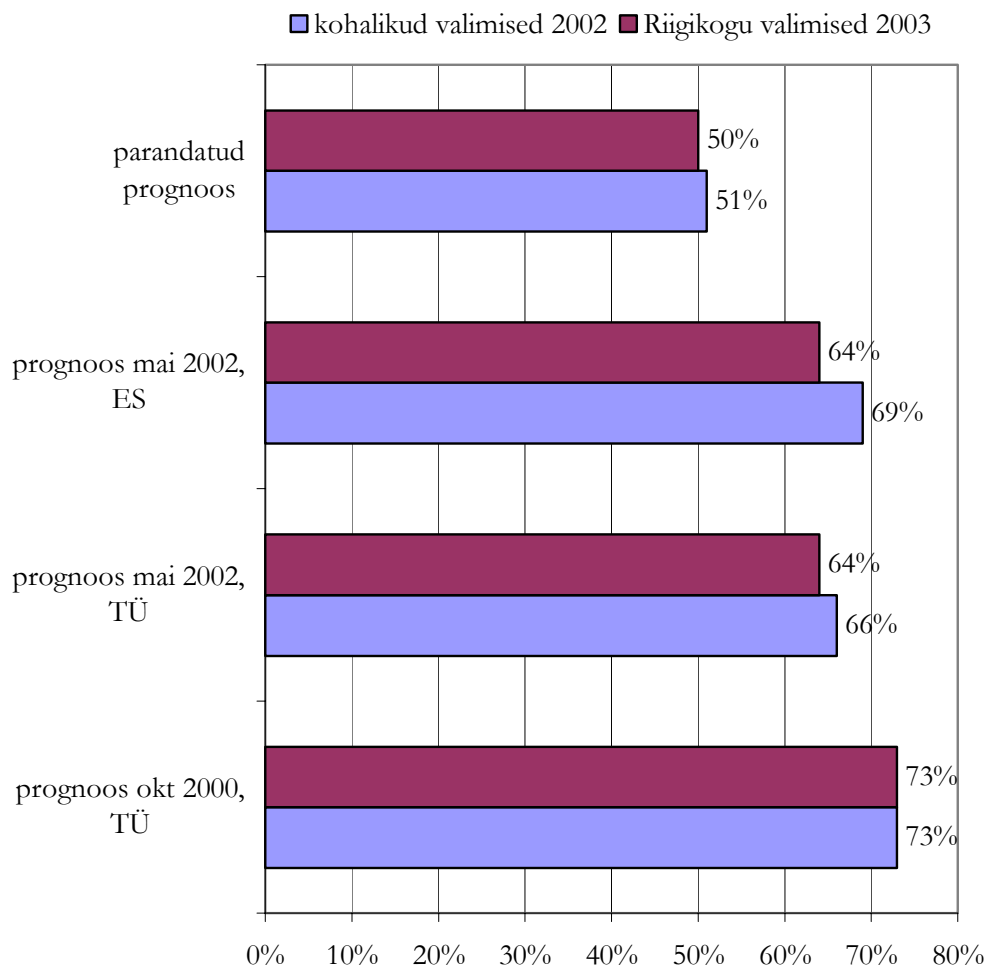
Valimisaktiivsust kohalikel valimistel 2002 saame hinnata samade küsitluste põhjal (mai 2002, TÜ ja ES ning oktoober 2000, TÜ).

Mais 2002 TÜ-s läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 66% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 5 kuud, seega AEG = 5; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 5 = 20\%$ ja valimisaktiivsus $66\% - 20\% = 46\%$

Mais 2002 ES Turu-uuringute AS poolt läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 69% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 5 kuud, seega AEG = 5; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 5 = 20\%$ ja valimisaktiivsus $69\% - 20\% = 49\%$

Oktoobris 2000 läbi viidud küsitluse andmetele kavatses valima minna 73% küsitletud kodanikest. Valimisteni jäi 24 kuud, seega AEG = 24; erinevus prognoosi ja valimisaktiivsuse vahel = $21.5\% - .3\% * 24 = 14\%$ ja valimisaktiivsus $73\% - 14\% = 59\%$

Kuna pole põhjust pidada üht küsitlust teisest tähtsamaks, leiame prognooside kaalumata keskmise: $(59\% + 46\% + 49\%) / 3 = 51\%$. Kohalikel valimistel oktoobris 2002 hääletab tõenäoliselt 51% valimisõiguslikest kodanikest.

Joonis 10.

5.1.2. Valima minna kavatsajate sotsiaalsed ja psühholoogilised omadused

Analüüsi eesmärk on identifitseerida need tegurid, mis suurendavad või vähendavad tõenäosust, et isik kavatses valima minna. Kasutatava mudeli kohaselt sõltub konkreetse isiku valima mineku tõenäosus psüühilistest teguritest, asukohast sotsiaal-geograafilises ruumis ja asendist elukaarel. Otsime valimamineku plaane mõjutavaid muutujaid järgmistest blokkidest:

- Üldhinnang Eesti arengule, valitsemiskorraldusele ja majanduse olukorrale
- Hinnangud kesksetele ühiskondlikele institutsioonidele, usaldus nende suhtes
- Isiku sotsiaal-poliitiline aktiivsus
- Huvi poliitika vastu, ühiskonna juhtimises kaasaraäkamise võimaluse tunnetamine
- Psüühiline seotus erakondadega
- Sotsiaal-demograafilised omadused

Andmeanalüüsiks on kasutatud logistilist regressiooni, see sobib dihhotoomse sõltuva muutuja ja kategoriaalsete sõltumatute muutujate vaheliste seoste analüüsiks. Andmed on kogunud ES Turu-uuringute AS mais-juunis 2002.

Regressioonanalüüs on läbi viidud kahe-etapilisena. Esimeses etapis on analüüsitud erinevate küsimusteblokkide muutujatest koostatud summeeritud indekse ja valima mineku kavatsuse seost. Selle tulemusena on igast küsimusteblokist valitud valimiskavatsusega statistiliselt oluliselt seotud muutujad, usaldusnivoo 95%. Teises etapis on analüüsitud kõikide esimeses etapis väljavalitud muutujate seost valimamineku kavatsusega.

Regressioonanalüüsi teise etappi kuuluvad järgmised muutujad:

Usaldus: Järgnevalt nimetan Teile mõningaid Eesti riigi ja avalikke institutsioone. Palun öelge igaühe puhul, kuivõrd Te seda usaldate.

Usaldan täielikult

Pigem usaldan

Pigem ei usalda

Üldse ei usalda

RÖ

Indeks1¹¹: Riigikogu, Valitsus, Peaminister, President, linna-/linnaosa-/vallavalitsus

Indeks2: Usuühingud ja kirikud, ametiühingud ja muud mittetulundusühingud

Hinnang Vabariigi Valitsuse tegevusele: Eesti taasiseseisvumisest on möödunud 10 aastat. Kui hästi on valitsused saanud hakkama järgmiste ülesannetega?

Väga hästi

Pigem hästi

Pigem halvasti

Väga halvasti

RÖ

Indeks3: monopolide piiramine, vähekindlustatud elanike abistamine, riigi vara kasutamine, koostöö KOV-dega, töövõtjate ja tarbijate huvide kaitse

Indeks4: Eesti esindamine rahvusvaheliselt, ettevõtluse arendamine, seadustes sätestatud õiguste tagamine, iseseisvuse ja julgeoleku tagamine

Hinnang Riigikogu liikmete tegevusele: Mida Te arvate, kui hästi täidavad Riigikogu liikmed oma alljärgnevaid ülesandeid?

Väga hästi

Küllaltki hästi

Mitte eriti hästi

Üldse ei täida

RÖ

Indeks5: Eesti esindamine rahvusvaheliselt, ministrite töö kontrollimine ja seaduste selgitamine ajakirjanduses

Sotsiaalpoliitiline aktiivsus: Kas Teie isiklikult olete viimastel aastatel teinud midagi alljärgnevatest?

---

¹¹ Liitindeks on moodustatud, liites usaldan täielikult ja pigem usaldan vastused järgnevas loetelus toodud institutsioonide kohta. Analoogiliselt on toimitud ka järgnevate indeksite koostamisel.

Indeks6¹²: Pöördunud Riigikogu liikmete poole, esitanud avalikkuses oma seisukohti, mõjutanud sõpru toetama erakonda, osalenud valimiskampaanias, astunud erakonna liikmeks, astunud mõne seltsi liikmeks

Indeks7: Pöördunud linnaosa-/linna-/vallavalitsuse poole, ministeeriumide või nende allasutuste poole, maavalitsuse poole

Mõju institutsioonidele: Mida Te arvate, mil määral on Teil võimalik mõjutada alljärgnevate institutsioonide tegevust?

Suurel määral
Vähesel määral
Üldse mitte
RÖ

Indeks8: Erakonnad, Vabariigi Valitsus, Riigikogu, President

Indeks9: Linna-/vallavalitsus, linna-/vallavolikogu, maavalitsus

Poliitika huvi: Kuivõrd Te olete huvitatud sisepoliitikast, kas ... / Ja välispoliitikast, kas ...

Väga huvitatud
Üsna huvitatud
Mitte eriti huvitatud
Üldse mitte huvitatud
RÖ

Missugune alljärgnevatest erakondadest esindab Teie huve kõige paremini?

Eestis registreeritud erakondade loetelu
mitte ükski
ei oska öelda

Mis Te arvate, kas käesoleval ajal läheb elu Eestis paremuse või halvemuse suunas?

paremuse suunas
halvemuse suunas
RÖ

Kas Teie arvates on Eesti riigieelarve senine koostamine ja raha jagamine erinevatele valdkondadele olnud...

täiesti arusaadav ja põhjendatud
põhiliselt arusaadav ja põhjendatud
põhiliselt ebaarusaadav ja põhjendamata
täiesti ebaarusaadav ja põhjendamata
RÖ

Järgnevalt palun Teil hinnata meie riigijuhtimissüsteemi. Kuhu asetaksite skaalal -100...0...100 meie praeguse riigijuhtimissüsteemi?

Mis Te arvate, milline peaks olema riigi osa inimeste toimetuleku eest hoolitsemisel?

riik peaks hoolitsema inimeste elatustaseme järjekindla tõstmise eest

---

¹² Liidetud on jaatavad vastused

riik peaks kindlustama igale inimesele vähemalt elatusmiinimumi
riik ei peaks inimeste toimetuleku eest hoolitsema, igaüks peaks ise
toime tulema
RÕ

Milline maailmavaade on Teile lähedasem?

kindlalt vasakpoolne
pigem vasakpoolne
RÕ, midagi vahepealset
pigem parempoolne
kindlalt parempoolne

Kas Te olete enda arvates rohkem rahvuslane või maailmakodanik? Kas Te peate end ...

rahvulaseks
pigem rahvulaseks,
RÕ, midagi vahepealset
pigem maailmakodanikuks
maailmakodanikuks
ei oska määratleda

Hinnake palun, kas Teile arvates...

võib enamikku inimesi täielikult usaldada
inimesed on üldiselt usaldusväärsed
üldiselt peaks inimestega ettevaatlik olema
inimestega peaks väga ettevaatlik olema
RÕ

Vanus

Haridustase

põhiharidus
keskharidus
kõrgharidus

Elukoha tüüp

Tallinn
suur linn
asula

Tööhõive- ja sotsiaalne staatus

dihhotoomsed muutujad: ettevõtja/vabakutseline, juht, spetsialist,
teenindaja, tööline, õppur, pensionär, muu/

Leibkonna sissetulek möödunud kuul

kroonides, kokku liidetud kõik sissetulekud

Rahvus

estlane
venelane
muu

5.1.2.1. ANDMEANALÜÜSI TULEMUSED

Regressioonanalüüsi tulemused toob Tabel 17. '0' tähistab tabelis olukorda, kus vastava muutuja seos hääletama mineku kavatsusega ei ole statistiliselt oluline.

Nii kohalikel ja Riigikogu valimistel on hääletama mineku kavatsusega tugevamini seotud haridustase, rahulolu Vabariigi Valitsuse tegevusega ja psüühiline seos mõne erakonnaga. Suurema tõenäosusega kavatsevad valima minna

- kõrgema haridustasemega isikud,
- valitsuse tegevusega pikaajalise ja ulatusliku mõjuga riiklikes küsimustes rahuolevad isikud,
- valitsuse tegevusega majandusküsimustes vähe rahulolevad isikud ja
- Keskerakonda või Isamaaliitu enda huvide esindajatena nägevad isikud.

Tabel 17. Valima mineku kavatsusega seotud tegurid

	Kohalikel valimised 2002 Eesti elanikud	Riigikogu valimised 2003 Kodanikud
Haridustase	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kellel on kõrgem haridustase	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kellel on kõrgem haridustase
Asula suurus	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes elavad väiksemates asulates	0
Vanus	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem vanemate inimeste puhul	0
Hõivestaatus - pensionär	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes ei ole pensionärid	0
Hõivestaatus - õppur	0	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes ei ole õpilane või üliõpilane
Hõivestaatus - ettevõtja, vabakutseline	0	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes enda arvates ei pea end ettevõtjaks või vabakutseliseks
Missugune alljärgnevatest erakondadest esindab Teie huve kõige paremini? Keskerakond Rahvaliit Reformierakond Isamaaliit	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kelle arvates esindavad Keskerakond, Isamaaliit või mõni väikestest erakondades nende huve kõige paremini	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kelle arvates esindavad Keskerakond (või Isamaaliit) nende huve kõige paremini;

Möödukad Res Publica vene erakonnad muud erakonnad mitte ükski ei oska öelda (võrdluskategooria)		Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on väiksem nende puhul, kelle arvates pole Eestis ühtegi erakonda, mis esindaks nende huve
Rahulolu Vabariigi Valitsuse tegevusega Eesti esindamisel rahvusvaheliselt, ettevõtluse arendamisel, seadustes sätestatud õiguste tagamisel, iseseisvuse ja julgeoleku tagamisel	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes on enam rahul valitsuse tegevusega selles valdkonnas	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes on enam rahul valitsuse tegevusega selles valdkonnas
Rahulolu Vabariigi Valitsuse tegevusega monopolide piiramisel, vähekindlustatud elanike abistamisel, riigi vara kasutamisel, koostööl KOV-dega, töövõtjate ja tarbijate huvide kaitsel	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes on suhteliselt vähe rahul valitsuse tegevusega selles valdkonnas	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes on suhteliselt vähe rahul valitsuse tegevusega selles valdkonnas
Tajutud võime mõjutada kohaliku omavalitsuse asutuste tegevust	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes enda arvates ei suuda mõjutada kohalike võimuasutuste tegevust	0
Enda arvates rahvuslane ... maailmakodanik	kohalikel valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes peavad end rahvulaseks	0
Riigikogu liikmete töö Eesti esindamisel rahvusvaheliselt, ministrite töö kontrollimisel ja seaduste selgitamisel ajakirjanduses	0	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kelle arvates Riigikogu liikmed saavad hästi hakkama oma tööga selles valdkonnas
Hinnang Eesti riigijuhtimissüsteemile skaala -100...0...100	0	Riigikogu valimistel hääletamise kavatsuse tõenäosus on suurem nende puhul, kes hindavad praegust riigijuhtimissüsteemi positiivselt

Haridustaseme positiivset mõju valima mineku kavatsusele võib selgitada hariduse positiivse mõjuga silmaringile ja üldisele mõtlemisvõimele, tänu millele inimene märkab ja mõtestab ühiskondlikke nähtusi. Seetõttu võibolla paraneb valimiste kui demokraatia keske institutsiooni rolli tajumine ning vastavalt ka teadlikkus valima mineku otsuse langetamisel.

Väiksemates asulates 'tunnevad kõik kõiki', samuti on seal volikogu liikmete tegevus ja valla eluolu seos selgemini näha. Nü võib olla arenenud kohaliku identiteedi tunne, mis

viibki suhteliselt rohkem inimesi valimispäeval valimiskastide juurde. Suuremates asulates on aga enam anonüümsust ning see on üks valimistel hääletamist pärssiv tegur. Identiteeditundega võib selgitada ka end rahvuslasteks pidavate inimeste kavatsust valida minna.

Pensionäride ja õppurite madalat valimisaktiivsust võib selgitada sellega, et need elanikerühmad on suhteliselt nõrgalt seotud ühiskonnaga. Seosed, mis kulgevad läbi perekonna, töökoha, ühiskondliku tegevuse ja ühendavad ühe indiviidi teistega ja ühiskonnaga, on õppuritel veel suhteliselt arenemata ja pensionäridel juba nõrgenenud. Seetõttu on ka suhteliselt väike valida minna kavatsujate osakaal. Ettevõtjate puhul on küll toodud selgitus vähetõenäoline kuid nende puhul võib olla tõsi see, et oma heaolu kindlustamisel loodavad nad rohkem enda, mitte riigi- või kohaliku omavalitsuse tegevusele.

Tunne, et mõni erakond esindab sinu huve (või seisukohti, mida sa pead oluliseks ühiskonna arenguks), kindlasti suurendab tahtmist valida minna. Õigupoolest, olekski vähe mõtet valida minna kui sa ei näe, et valitavad midagi 'mõistlikku' võiksid võimal olles ette võtta.

Rahulolu Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu liikmete tegevusega ning Eesti riigijuhtimise süsteemiga üldiselt peaski suurendama soovi valida minna. Talupojamõistus ütleb, et milleks muuta seda, mis hästi töötab. Seetõttu võibki oodata riigi juhtimisega rahul olevate inimeste hääletamaminekut, kusjuures nemad peaksid hääletama just praegu võimalolevate poliitiliste jõudude poolt.

Raske on selgitada nende hääletamiskavatsust, kes ei ole rahul valitsuste tegevusega siseriikliku tegevuse valdkonnas. Siin sobiks just vastupidine selgitus – valida minna selleks, et oma ülesannetega mitte täielikult hakkama saanud koosseis välja hääletada ja uus ning parem asemel valida.

Ka end tunnetamine võimetuna ja tugev plaan valida minna sobivad suhteliselt halvasti kokku. Siiski võib selgitusena tuua mõttekäigu, mille kohaselt nähakse just valimisi ainukese võimalusena mõjutada kohaliku omavalitsuse tegevust. Teiste tegevuste kaudu, usub valija, ei ole tal võimalik mõjutada kohaliku volikogu tegevust.

5.2. PÕHJUSED HÄÄLETADA VÕI MITTE HÄÄLETADA

Põhjusi hääletama minna või mitte minna on analüüsitud TÜ politoloogia osakonna poolt mais 2002 läbiviidud üle-eestilise küsitluse baasil. Intervjueeritutele, kes eelnevalt vastasid, et kavatsesid hääletama minna kas kohalikel või Riigikogu valimistel, esitati küsimus:

Millised on peamised põhjused, miks Te kavatsete osaleda valimistel? Valige järgnevast tabelist kaks peamist põhjust

Intervjueeritutele, kes eelnevalt vastasid, et ei kavatses hääletama minna kas kohalikel või Riigikogu valimistel, esitati küsimus:

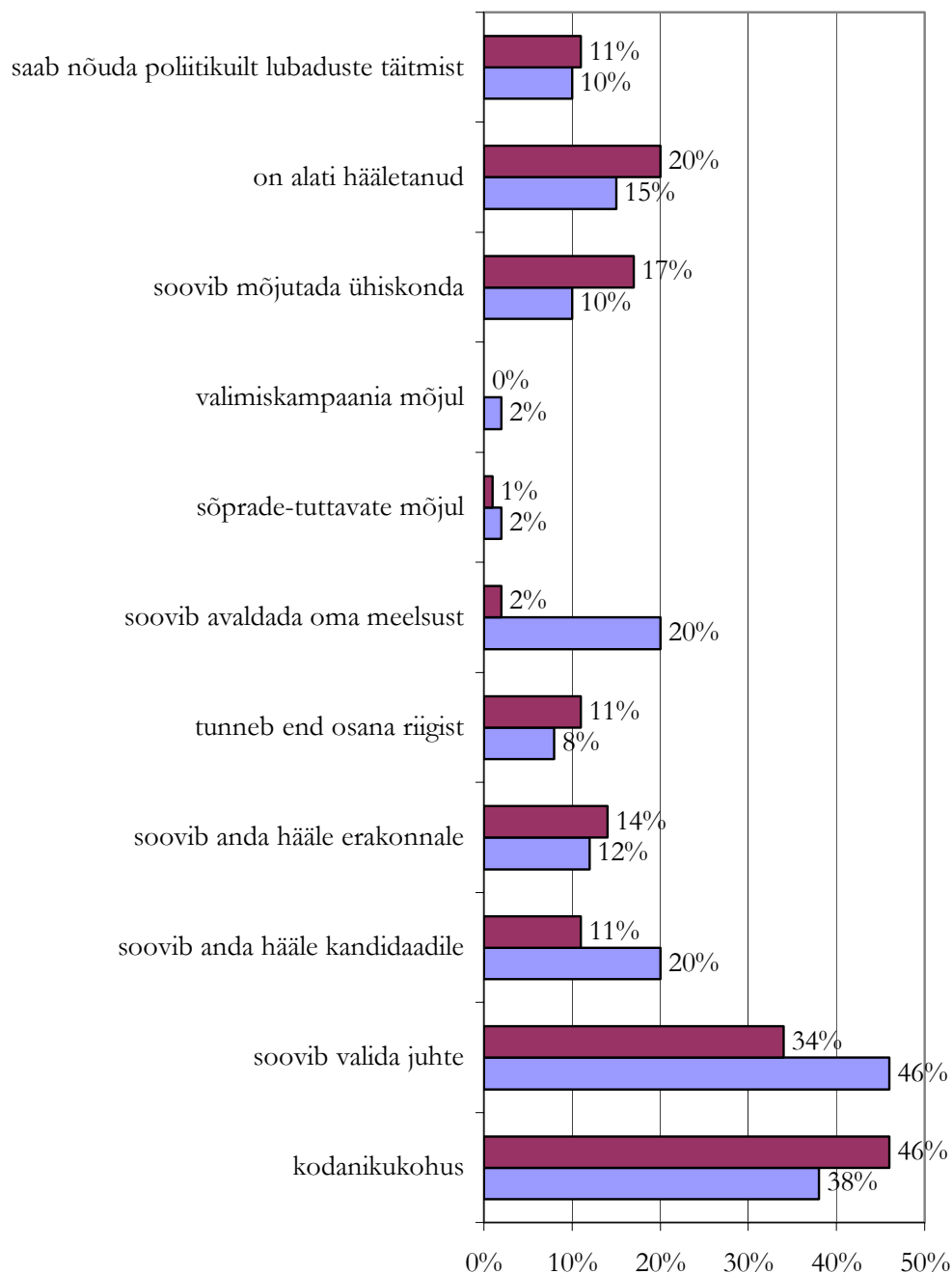
Juhul kui Te ei kavatses valimistel osaleda, siis mis põhjustel? Valige järgnevast tabelist 2 olulisemat põhjust

Tabelis toodud põhjuste olulisusest saame ülevaate järgmistes lõikudes.

5.2.1. Hääletama mineku põhjused

Hääletama mineku põhjendused toob Joonis 11. Vastused on otseselt võrreldavad valijaskonna mõttes, kuid ei ole otseselt võrreldavad kodakondsusstaatuse mõttes. Kohalike valimiste kohta on toodud Eesti kodanike ja muu kodakondsusstaatusega isikute vastused koos (valijaskond kohalikel valimistel); Riigikogu valimiste kohta on toodud Eesti kodanike vastused (valijaskond Riigikogu valimistel).

■ kohalikud valimised 2002, kõik vastanud ■ Riigikogu valimised 2003, kodanikud

Joonis 11.

5.2.1.1. KOHALIKUD VALIMISED 2002

Ligi pooled vastanutest soovivad valida kohaliku elu juhte, ning üle kolmandiku läheb valima kodanikukohuse täitmiseks. Viiendik on märkinud olulise põhjusena soovi anda hääl konkreetsele kandidaadile; sama suur osa on ka neid, kes soovivad näidata oma meelsust.

5.2.1.2. RIIGIKOGU VALIMISED 2003

Riigikogu valimistel hääletada kavatsevate kodanike hulgas on kõige enam neid, kes kavatsevad hääletama minna kodanikukohuse täitmiseks, neid on peaaegu pool vastanutest. Üle kolmandiku on neid, kes lähevad valima selleks, et valida ühiskonnaelu juhte. Üsna suur on ka inertsist valimas käijate osa – viiendik on vastanud, et kavatseb valima minna, sest on alati hääletamas käinud.

Suhteliselt vähe on neid, kelle valima mineku põhjuste hulgas on poliitilise süsteemiga seotud põhjus. Umbes kümnendiku piiresse jääb nende osa, kes kavatsevad valima minna selleks, et anda hääl kindlale kandidaadile või erakonnale või põhjusel, et hiljem on põhjendatud poliitikutelt nõuda ka tegusid vastavalt lubadustele. Veidi suurem on nende osa, kes soovivad mõjutada ühiskonda või avaldada oma meelsust.

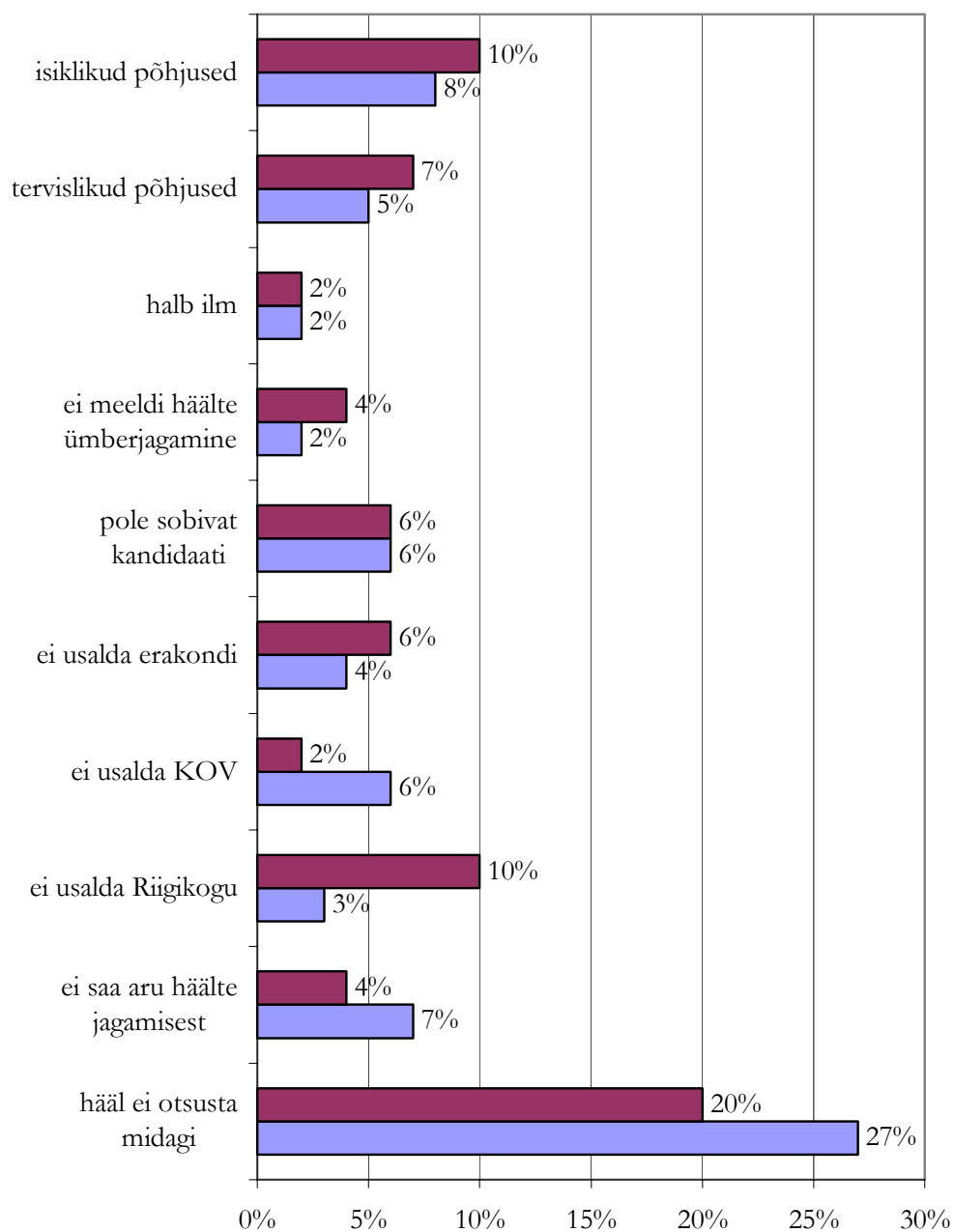
Tundub, et valijad on otsuses hääletama minna või mitte minna tõeliselt suveräänsed – sõprade ja valimiskampaania mõju on valima mineku olulise põhjusena märkinud vaid mõni protsent vastanutest.

5.2.2. Hääletama mittemineku põhjused

Hääletama mittemineku põhjusena on suurim osa inimestest märkinud, et nende hääl ei otsusta midagi. Tõepoolest, ratsionaalselt arutledes on võimatu tõestada, et ühel häälil sadade tuhandete hulgas oleks kuigi suur mõju... milleks siis üldse valima minna? Inimeste ratsionaalsus on aga piiratud ja otsustamisel tulevad mängu ka emotsionaalsed seisundid nagu ka keskkonda iseloomustavad tegurid.

Loomulik on leida, et Riigikogu valimistest loobujate hulgas on suhteliselt palju neid, kes ei usalda Riigikogu ja kohalikest valimistest loobujate hulgas neid, kes ei usalda kohalikku omavalitsust. Suurema erinevusena tasub märgata seda, et nende osa, kelle arvates hääl ei otsusta midagi, on väiksem Riigikogu valimiste puhul.

■ kohalikud valimised 2002, kõik vastanud ■ Riigikogu valimised 2003, kodanikud

Joonis 12.

5.2.2.1. KOHALIKUD VALIMISED 2002

Umbes veerand vastanutest on märkinud valima mitte mineku põhjuseks, et nende hääli ei otsusta midagi. Teisi põhjuseid on märkinud alla kümnendiku vastanutest. Mis eriti huvitav, poliitiliste institutsioonide usaldamatusega ning häälte jagamise ja ümberjagamisega seotud põhjuseid on märkinud vähem kui kümnendik.

5.2.2.2. RIIGIKOGU VALIMISED 2003

Kõige suurem osa on märkinud põhjuseks sama, mis ka kohalike valimiste puhul – hääle ei otsusta midagi. Sarnaselt kohalike valimistega on teisi põhjusi märkinute osakaal 10% või vähem.

Nagu kohalike valimiste puhul nii ka Riigikogu valimiste puhul on keerukas häälele ümberjagamise valimistele mittemineku põhjuseks vaid kahekümnendikule valijatest. Ka usalduse puudumine kandidaatide või erakondade suhtes on valima mittemineku põhjuseks vaid väikesele osale hääletajatest.

Miks on kohalike volikogude ja Riigikogu valimistele mineku ja mittemineku põhjuste jaotus nii sarnane? On need valimised hästi eristuvad nii sisu kui toimumise aja mõttes. Lisaks sellele erinevad valijaskonnad (ja valimid) kodakondsusstaatuse ja sellega kaasnevate sotsiaal-demograafiliste ning psühhograafiliste omaduste lõikes. Ilmselt on tulemuse määranud üsna märgatavalt küsitluse kui uuringumetoodika kasutamine. Küsitlusajal olid mõlemad valimised ajas suhteliselt kaugel ning pigem abstraktsed mõisted kui konkreetset sündmusi. Lisaks sellele olid küsimused mõlema valimise kohta esitatud vahetult teineteise kõrval. Seetõttu oli intervjuueeritava jaoks tegemist ennekõike VALIMISTEGA, ükskõik kas Riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu valimistega. Sellest ka sarnased vastused mõlemale küsimusele ning ka sarnane põhjuste jaotus.

5.3. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Kavatsust hääletada mõjutavad mitmed psühholoogilised ja sotsiaal-demograafilised tegurid. Isiku sotsiaal-demograafilistest omadustest tugevdavad kavatsust hääletama minna kõrgem vanus, kõrgem haridustase, elamine väiksemas asulas. Kuulumine pensionäride, õppurite või ettevõtjate hulka vähendab tõenäosust hääletama minna.

Psühholoogilistest teguritest suurendab tõenäosust valima minna kujutus, et mõni erakond esindab küsitletu huve, suurem rahulolu valitsuse tegevusega rahvusvahelisel, iseseisvuse ja seaduslikkuse tagamisel ning ettevõtluse arendamisel kuid väiksem rahulolu valitsuse tegevusega siseriiklike probleemide lahendamisel, rahulolu Riigikogu liikmete tegevusega ja riigijuhtimissüsteemiga üldiselt, enda tajumine rahvuslasena ja, kummaline küll, enda tajumine võimetuna mõjutama kohaliku omavalitsuse tegevust.

Valima mineku ja mittemineku enimnimetatud põhjused langesid suures osas kokku kohalike ja Riigikogu valimiste puhul. Hääletama mineku põhjustena märkis kõige suurem osa inimesi kodanikukohuse täitmist ja soovi valida ühiskonnaelu juhte. Hääletama mittemineku põhjustena märkis kõige suurem osa inimesi, et nende hääle ei otsusta midagi. Teisi põhjusi on märkinud alla kümnendiku vastanutest. Ka poliitiliste institutsioonide usaldamatusega ning hääle jagamise ja ümberjagamisega seotud põhjuseid on märkinud vähem kui kümnendik.

Kuidas suurendada valimisaktiivsust? Vaadeldes hääletamist ühena sotsiaal-poliitilistest tegevustest, suureneb hääletama mineku tõenäosus koos sotsiaal-poliitilise aktiivsusega kasvuga. Kui kasvab isikute arv, kes on tegevad vabatahtlikes organisatsioonides ja/või on aktiivsed ka väljaspool organisatsioone, siis peaks suurenema ka valimistel hääletavate inimeste arv.

Valimisaktiivsuse seisukohalt on väga oluline nõ valimiskäimise traditsiooni kujunemine – valimistel osalemise tõenäosus on tugevasti seotud hääletamisega varasematel valimistel: mida suuremal arvul valimistel on isik juba hääletanud seda suurema tõenäosusega kavatseb ta ka järgmistel valimistel osaleda. Siinkohal saab ka selgeks, et valimispäeval on oluline noorte, kellel seisavad ees esimesed valimised, saamine valimiskastide juurde. See suurendaks tugevasti järgmistel valimistel hääletamise tõenäosust nende noorte puhul, kes käisid valimas esimest korda.

Kampaania valima minna kindlasti suurendab hääletama mineku tõenäosust. Ülesanne on vaid valimiste õiges 'turundamises': üleskutsete mõju käitumisele on tugevam, kui valijaskond on põhjendatult segmentitud ning igale segmentile saadetud motiveeriv sõnum sobivat kommunikatsioonikanalit kasutades. Segmentimise aluseks võiks olla varasematest valimistest osavõtu ja eemalejäämise põhjused; ressursid tuleks koondada just seniajani valimistest eemalejäänutele ja esmavalijatele.

6. ARVAMUSED RIIGIKOGU VALIMISSÜSTEEMI ÕIGLUSE KOHTA

Analüüs on viidud läbi ES Turu-uuringute AS-i poolt detsembris 2001 kogutud andmeid kasutades.

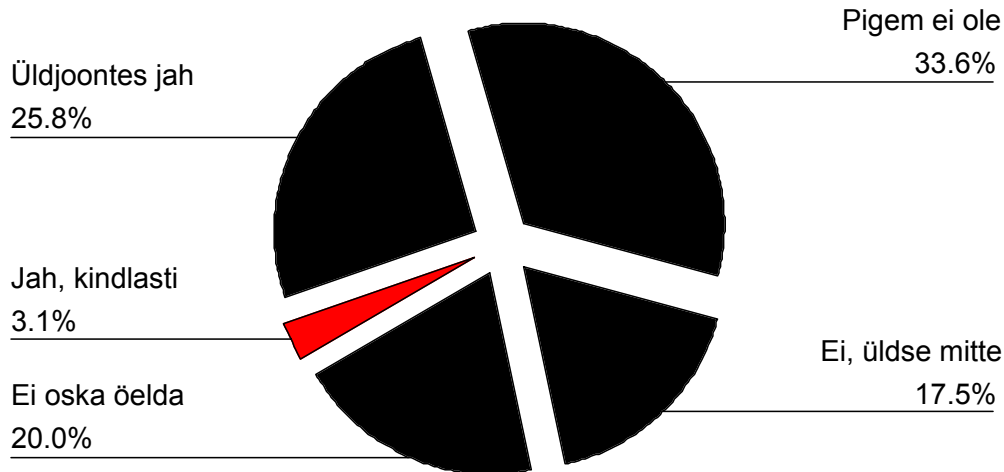
6.1. ON RIIGIKOGU VALIMISE SÜSTEEM EESTI ELANIKE ARVATES ÕIGLANE?

Intervjueeritavatele esitati küsimus:

'Kuidas Teile tundub, kas praegu kehtiv Riigikogu valimise süsteem on õiglane?'

Vastuste jaotuse toob Joonis 13.

Kas Riigikogu valimise süsteem on õiglane?

Joonis 13.

Domineerib arvamus, et praegune Riigikogu valimise süsteem ei ole õiglane. Valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate inimeste arv ületab pea kahekordselt õiglaseks pidavate inimeste arvu. Suur on ka ET vastanute osakaal, mis näitab, et tegemist on üsna keeruka küsimusega, mille suhtes paljudel pole oma arvamust. Kindlasti ei ole ET vastuste suur osakaal põhjustatud sellest, et paljud valijad pole veel jõudnud oma arvamust kujundada – on ju olemasolevat valimissüsteemi kasutatud juba kümme aastat. Valimissüsteemi ebaõiglaseks pidamise ühe põhjusena võib välja tuua hääle ümberjagamise, mille tulemusena osutuvad Riigikogusse valituks vähe hääli saanud kandidaadid samas kui palju hääli saanud kandidaadid ei osutu valituks. Paljud inimesed tunnevad, et nende tahteavaldust ei kasutata õigustatult ning see toidab tunnet, et valimissüsteem ei ole õiglane. Lisaks sellele võib ebaõigluse tunnet süvendada pettumine valitud saadikute ja/või erakondade tegevuses. Kuid vaadakes lähemalt valimissüsteemi õiglaseks ja ebaõiglaseks pidavate inimeste arvamusi poliitilise süsteemi suhtes.

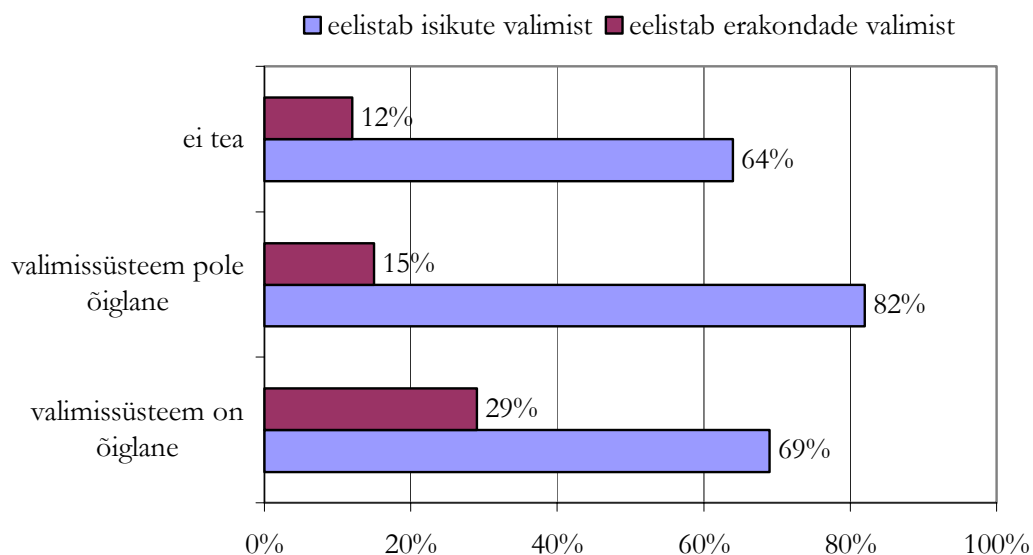
6.1.1. Hoiakute profiil

Intervjueeritavatele esitati järgnevad küsimused:

Järgnevalt loen Teile ette vastandlike seisukohtade paarid. Valige igast paarist seisukoht, mis on lähedasem Teie arvamusele.

A: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel

B: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel

Joonis 14.

Sellel ja järgnevatel joonistel ei võrdu valimissüsteemi iseloomustavates kategooriates protsentide summa 100%-ga sest joonistel pole toodud vastusvariandi 'ei oska öelda' valinute osakaalu.

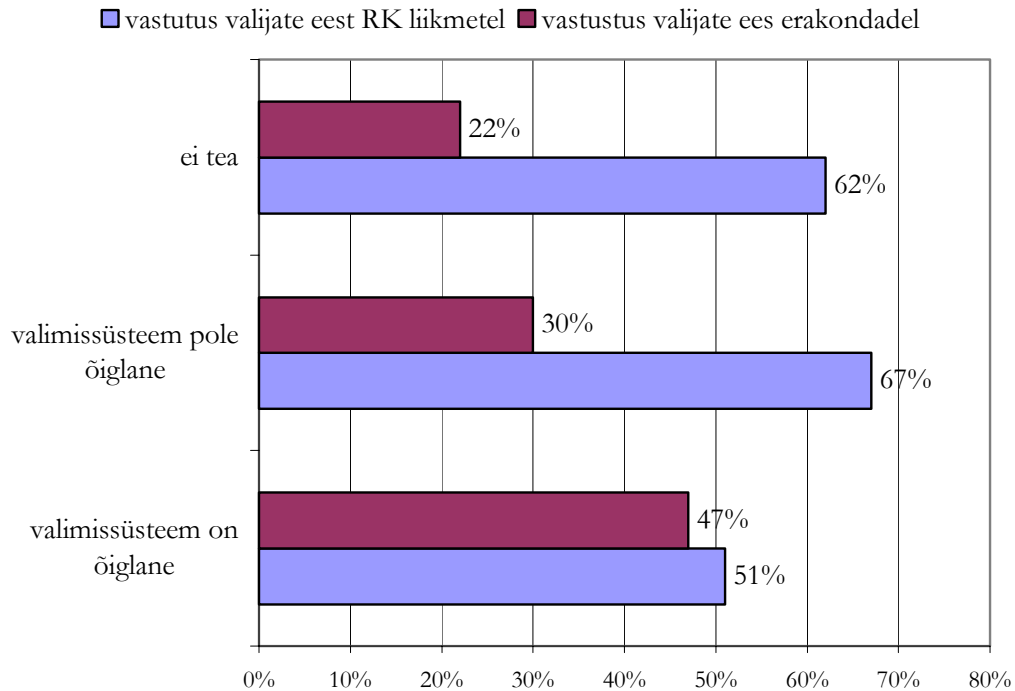
Igas kategoorias domineerivad isikute valimist eelistavad inimesed – valimistel teeks eestimaalaste enamik valiku pigem isikute kui erakondade hulgast.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on suhteliselt palju neid, kellele meeldiks valida pigem erakondi kui isikuid; kehtib ka vastupidine st valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavatele isikutele meeldiks valida pigem isikuid kui erakondi.

Tulemus on ootuspärane selles mõttes, et praegune valimissüsteem eelistab erakondi poliitikuile – seega valimissüsteemi õiglaseks pidavad inimesed tõepoolest peaksid soovima valida erakondi. Ja on ka ootuspärane, et paljud nendest, kes soovivad valida poliitikuile, peavad valimissüsteemi ebaõiglaseks.

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees

B: Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest

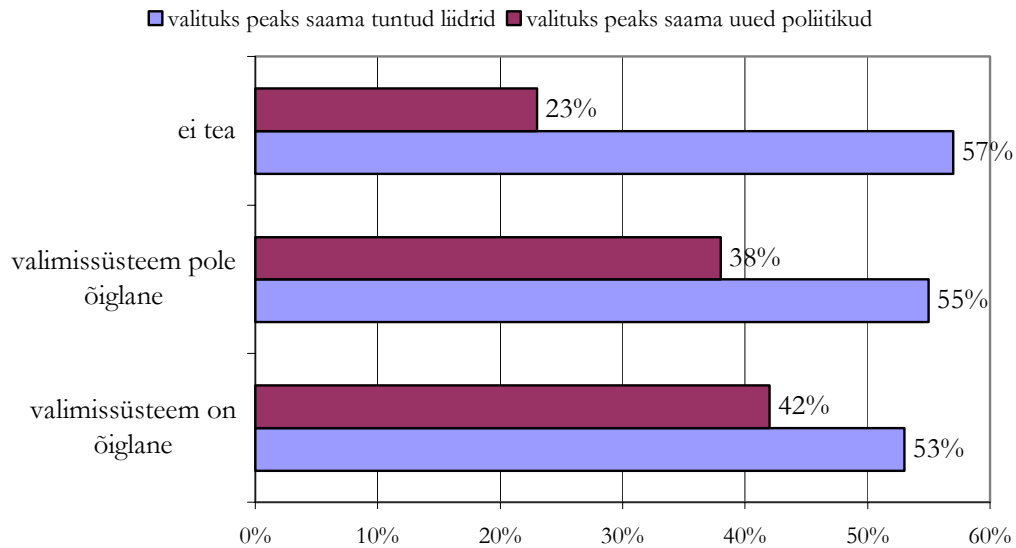
Joonis 15.

Igas kategoorias domineerivad need, kes eelistavad vastutust valijate ees panna Riigikogu liikmetele, st isikutele, mitte aga erakondadele.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate inimeste hulgas on suhteliselt palju neid, kelle arvates peaks valimiste kord tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste eest, ebaõiglaseks pidavatele isikute arvates aga Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees. Vastuste selline jaotus on kooskõlas eelmise küsimuste vastustega. Ja ka põhjus võiks olla sama – valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate arvates tuleb suurendada isikute vastutust ja vähendada erakondade vastutust. Erinevused pole küll drastilised kuid tasub pöörata tähelepanu sellele, et ka 'ei tea' vastanutest enamik soovib panna poliitilise vastutuse isikutele, mitte erakondadele.

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama rahva seas tuntud ja usalduse pälvinud liidrite valimise

B: Riigikogu valimiste kord peaks soodustama uute poliitikute esilekerkimist

Joonis 16.

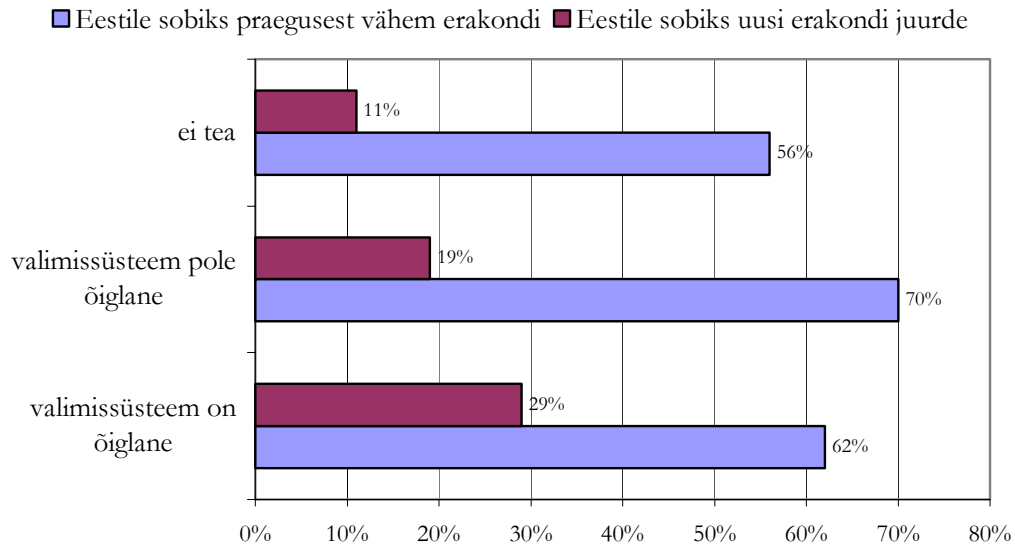
Igas kategoorias domineerivad tunnustatud poliitiliste liidrite valimist eelistavad inimesed, ülekaal pole suur.

Valimissüsteemi õiglaseks ja mitteõiglaseks pidavate inimeste hulgas on praktiliselt võrdselt nii tuntud liidrite valimise pooldajaid kui uute liidrite valimise pooldajaid, seega ei diferentseeri hinnang valimissüsteemi õiglusele arvamust uute või kogenud poliitikute valituks saamise kohta.

Õigupoolest on tulemus mõnes mõttes vastuolus kahe eelmise küsimuse vastuste jaotusega. On ju just tunnustatud liidrid enam 'personaliseerunud' poliitikud, uued tulijad aga esialgu lihtsalt erakonnaliikmed. Arvestades valijaskonna kalduvust eelistada suuremat personaliseeritust, võiks oodata, et valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavad inimesed eelistavad tunnustatud liidrite valimist. Ent see pole nii. Mõningast kinnitust hüpoteesile saame sellest, et 'ei tea' vastanute hulgas on toetus tuntud liidritele suurem kui uutele poliitikutele.

A: Eestile oleks kasulik, kui erakondade arv oleks väiksem

B: Eestis oleks kasulik, kui tekiks juurde uusi erakondi

Joonis 17.

Igas kategoorias domineerivad need, kelle arvates oleks Eestile hea erakondade väiksem arv; ülekaal on märgatav.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on suhteliselt palju neid, kelle arvates oleks Eestile kasulik, kui tekiks juurde uusi erakondi, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavad isikud aga kalduvad toetama arvamust, et Eestile oleks kasulik, kui erakondade arv oleks väiksem.

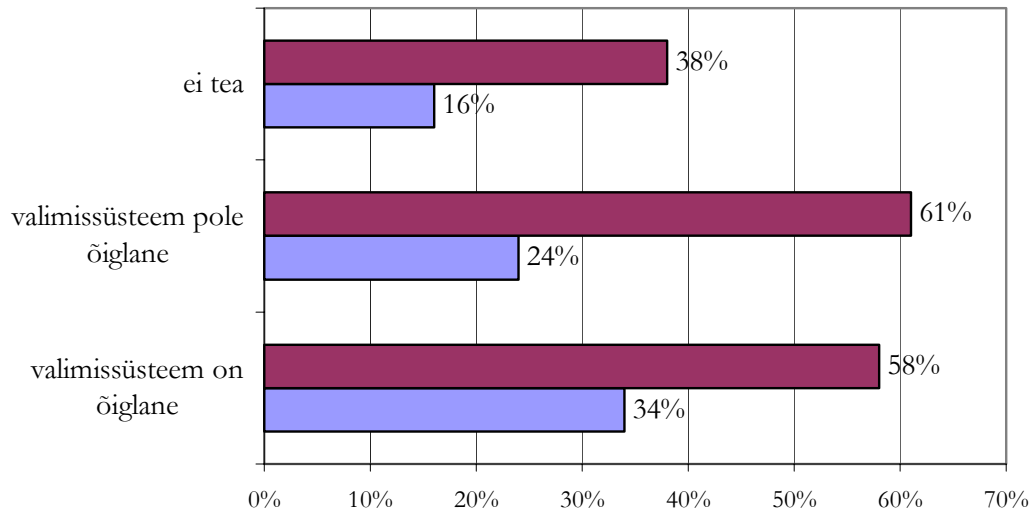
Arvamused on kooskõlas eelmistele küsimustele antud vastustega. Kumab läbi valijaskonnas domineeriv hoiak, et poliitika peaks olema enam 'personaliseeritud', seotud konkreetsete isikutega.

Esitame siin hüpoteesina väite, et valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavad inimesed soovivad suuremat selgust poliitikas, sest see võimaldaks lihtsamalt hinnata poliitikuid ja poliitikat. Üks võimalusi selguse ja lihtsuse suurendamiseks on suurendada poliitilise süsteemi 'personaliseeritus' ehk poliitiliste institutsioonide ja protsesside seotust konkreetsete isikutega, poliitiliste liidritega. See vähendaks infohulka ja info oleks ka vähem mitmetahuline, hoides üldise pildi lihtsama ning lihtsustades seeläbi hindamist ja otsustamist. Teine oluline tegur suurema personaliseerituse eelistamise juures on see, et hindamine kaldub enam isikute hindamisele ning vähem institutsioonide hindamisele. Isikutele hinnangu andmine on aga märksa igapäevasem ja harjumuspärasem tegevus kui institutsioonide või indiviididest koosnevate kollektiivide (fraktsioon, Rüügikogu, erakond,...) hindamine.

A: Lisaks liikmemaksudele tuleks erakondi finantseerida peamiselt riigieelarvest

B: Lisaks liikmemaksudele tuleks erakondi finantseerida peamiselt sponsorsummadest

■ erakondi tuleks rahastada riigieelarvest ■ erakondi tuleks rahastada sponsorsummadest

Joonis 18.

Igas kategoorias domineerib arvamus, mille kohaselt tuleks erakondi rahastada sponsorsummadest. Vastuste jaotumine on veidi üllatav – on ju ajakirjanduses üsna sageli leidnud käsitlemist juhtumid, kus erakonnad või nende liikmed on väidetavalt tegutsenud rahastaja huvides, eirates ühiskonna kui terviku vajadusi. Sponsorsummadest finantseerimine tugevdaks veelgi seost erakondade ja rahastajate vahel, soodustades nõnda erahuvide esindatust. Võibolla on vastuse taga mõttekäik, et riigieelarvet ei tohi liigselt koormata?

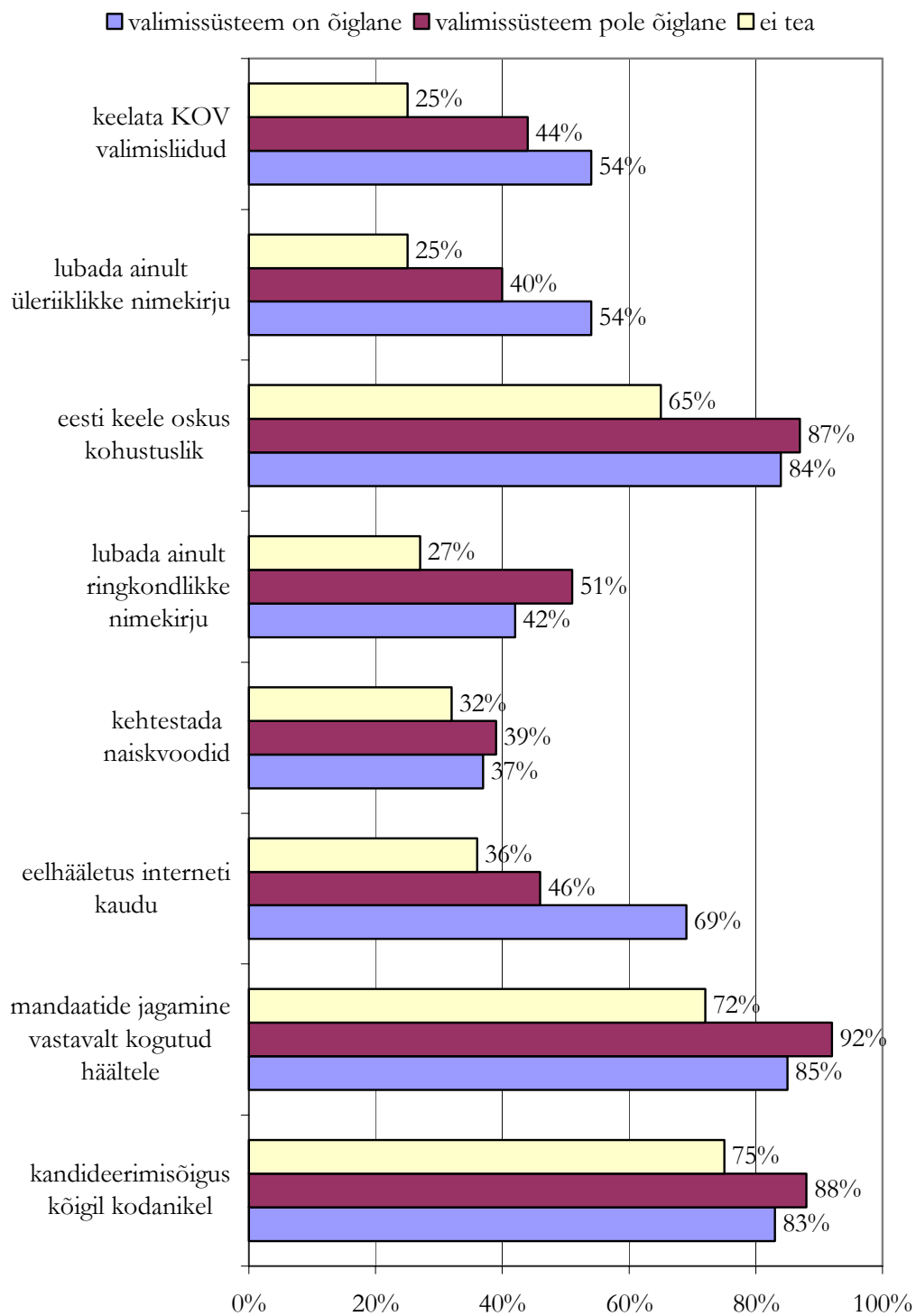
Teise selgitusena võib välja tuua mõttekäigu, et suurfirmade mõju ühiskonnas peaks suurenema ning erakondi sponsoreerides saaksid nad suunata sotsiaalseid protsesse. Näiteks osalevad tööandjad haridus- ja tööhõivepoliitika eesmärkide ja meetmete väljatöötamisel ning rakendamisel. Suurfirmad annavad tööd paljudele inimestele, tagades nõndamoodi nende sotsiaalse kindlustatuse ja ka suurendades oma töötajate konkurentsivõimet tööjõuturul.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on suhteliselt palju neid, kelle arvates tuleks erakondi finantseerida peamiselt riigieelarvest, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavad isikud aga kalduvad toetama arvamust, et erakondi tuleks finantseerida peamiselt sponsorsummadest. Erinevus on märgatav, kuigi mitte väga suur.

Viimasel ajal on esitatud mitmeid ettepanekuid muudatuste sisseviimiseks valimisseadustesse. Kuivõrd Teie toetate või ei toeta alljärgnevaid ettepanekuid?

Joonis 19 toob vastavat ettepanekut toetava kategooria jagunemise valimissüsteemi õigluse küsimuses. Suuri erinevusi valimissüsteemi õiglaseks ja mitteõiglaseks pidavate kategooriate vahel ei ole, erinevus on suurim interneti kaudu korraldatava eelhääletuse küsimuses.

Joonis 19. Valimissüsteemi kategooriates vastavat ettepanekut pooldavate inimeste osakaal.

Protsentide summa ei võrdu 100%-ga, sest joonisel on toodud üksnes ettepanekut pooldavate inimeste osakaal.

Valimistel võivad kandideerida kõik valimisealised Eesti kodanikud

Poolt on 84% vastanutest, vastu 11% ja 'ei tea' vastanuid 6%.

Nii valimissüsteemi õiglaseks kui mitteõiglaseks pidavate inimeste hulgas on praktiliselt võrdselt neid, kes pooldavad kõigi valimisealiste kodanike kandideerimisõigust.

Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas, vaid tema poolt kogutud häälte arvust

Poolt on 86%, vastu 4% ja 'ei tea' vastanuid 10%.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on keskmisest rohkem neid, kes on sellele väitele vastu, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate hulgas on keskmisest rohkem väite toetajaid. Tulemus on kooskõlas juba esitatud hüpoteesiga valijaskonna soovist poliitika personaliseerituse suurendamiseks.

Eelhääletamist võiks läbi viia ka interneti vahendusel

Poolt on 50%, vastu 29% ja 'ei tea' vastanuid 12%. ET vastuste suhteliselt väike osakaal on tegelikult ootamatu, sisaldub ju küsimuses korraga kaks uut ideed. Varem pole korraldatud ei eelhääletusi, millega määrata erakonnasiseselt poliitikute paigutus kandideerimisnimekirjas ega ka mitte hääletamist interneti vahendusel.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on keskmisest rohkem neid, kes toetavad eelhääletamise läbiviimist interneti vahendusel, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate kategoorias aga keskmisest rohkem idee vastaseid ja ET vastanuid. Tegemist võib olla sellega, et valimissüsteemi õiglaseks pidavad inimesed kalduvad olema nõus igasuguste valimiste korraldamisega mistahes viisil, ebaõiglaseks pidavad inimesed on aga vastu igasuguste valimiste korraldamisele. Ja seose tekkimiseks tuleb veel eeldada, et küsitlute arvates kasutatakse praegust valimissüsteemi ka interneti kaudu toimival eelhääletusel.

Naiste osakaalu suurendamiseks Riigikogus ja kohalikes volikogudes tuleks kehtestada kvoodid

Poolt on 37%, vastu 41% ja 'ei tea' vastanuid 21%.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate vastanute hulgas on keskmisest rohkem kvoodisüsteemi kehtestamisele vastuolevaid inimesi. Loomulik – kui mingi süsteem töötab rahuldavalt, siis milleks seda muuta? Ja vastupidi, mitterahuldavat süsteemi tuleb muuta paremaks; praegusel juhul siis naiste osakaalu suurendava kvoodisüsteemi sisseadmise abil.

Tuleks loobuda üleriigilistest nimekirjadest ja jagada kõik mandaadid välja valimisringkondades

Poolt on 44%, vastu 16% ja 'ei tea' vastanuid 41%. ET vastuste suur osakaal viitab probleemi keerukusele. Probleemi, kas jagada mandaadid ainult üleriigiliselt, ainult ringkondades või osa nii ja osa teisti, komplitseeritust näitab ka ET vastuste üsna suur osakaal ülejäärgmise küsimuse puhul, mis esitab käesolevas küsimuses toodud idee vastupidisena. Arvame, et ET vastuste osakaal oleks suuremgi veel kui küsimus formuleerida elutruumalt, mitte küsitluse jaoks äärmuseid väljatoovana.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate inimeste hulgas on keskmisest rohkem idee vastaseid, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate kategoorias on aga keskmisest rohkem selle idee pooldajaid. Ilmselt on põhjus selles, et kõigi mandaatide jagamises valimisringkondades näevad osad poliitikute ja valijate suuremat seotust. Seetõttu valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate inimeste hulgas toetavadki seda muutust suhteliselt paljud.

Valimistel kandideerimiseks on vajalik eesti keele oskus

Poolt on 82%, vastu 11% ja 'ei tea' vastanuid 8%.

Nii valimissüsteemi õiglaseks kui mitteõiglaseks pidavate inimeste hulgas on võrdselt neid, kes pooldavad keeleoskuse nõuet. Siin ei ole midagi arutada...

Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriigiliste erakondlike nimekirjade alusel (igas valimis-ringkonnas sama nimekiri)

Poolt on 41%, vastu 23% ja 'ei tea' vastanuid 26%.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on keskmisest rohkem neid, kelle arvates Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriiklike erakondlike nimekirjade alusel, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate kategoorias on aga keskmisest rohkem selle idee vastaseid.

Kas lubada kodanike valimisliituseid kohalikel valimistel?

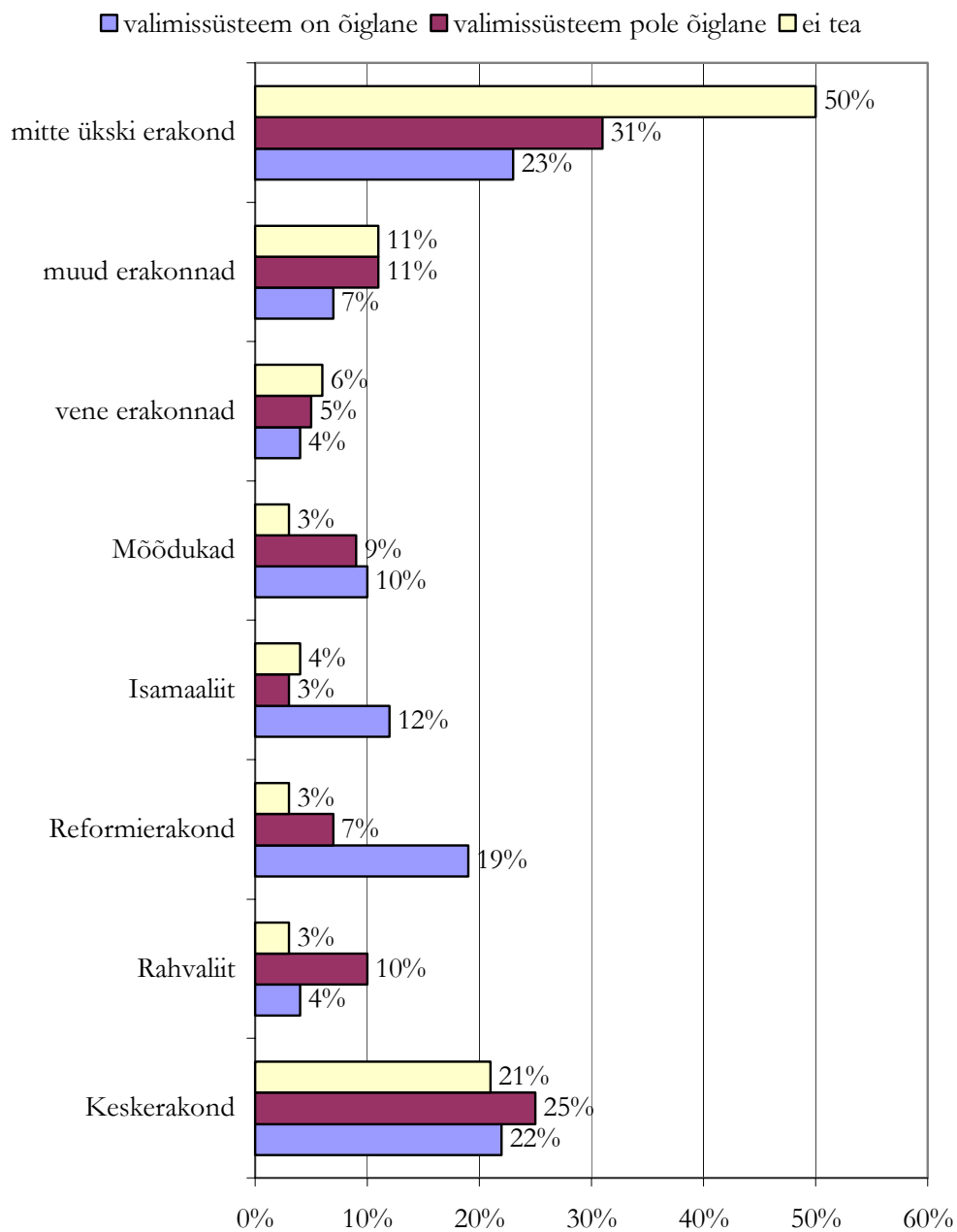
Poolt on 43%, vastu 22% ja 'ei tea' vastanuid 35%.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavatele inimeste hulgas on keskmisest rohkem neid, kelle arvates tuleks kohalikel valimistel keelata kodanike valimisliidud, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate kategoorias on aga keskmisest rohkem valimisliitude keelamise vastaseid. ET vastanute hulgas on suhteliselt palju valimisliitude keelamise pooldajaid. Ka see on selgitatav poliitika personaliseerimistaotlusega. Valimissüsteemi õiglaseks pidavad peaksidki toetama erakondade suuremat rolli ja sellega on kooskõlas ka valimisliitude kui erakondade konkurentide keelustamine.

6.1.1.1. ERAKONDLIKUD EELISTUSED

Joonis 20 näitab, et toetus Keskerakonnale, vene erakondadele ja väikestele erakondadele on üsna ühetaoline kõigis kolmes hinnangukategoorias. Valimissüsteemiga rahulolevate, mitterahulolevate ja 'ei tea' vastanute hulgas erineb toetus viies erakonnatoetuse kategoorias.

- Valimissüsteemi õiglaseks pidavate hulgas on valinud vastusvariandi 'mitte ükski erakond' väiksem osa kui valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate hulgas, 'ei tea' vastanute hulgas on selle variandi valinud kõige suurem osa vastanutest. See on loomulik – kui inimene ei pea süsteemi tervikuna õiglaseks siis ei hinda ta tõenäoliselt ka süsteemi osasid kuigi kõrgelt. Erakondade puhul tähendab see, et ei hinnata kõrgelt nende tegevust elanike huvide esindamisel.
- Toetus Mõõdukatele varieerub 'ei tea' vastanute ja hinnangu andnute vahel kuid mitte valimissüsteemi õiglaseks või ebaõiglaseks pidavate kategooriate vahel.
- Toetus Isamaaliidule varieerub valimissüsteemi õiglaseks ja mitteõiglaseks pidajate vahel, toetus on suurem valimissüsteemi õiglaseks pidajate hulgas.
- Toetus Reformierakonnale erineb kõigis kolmes kategoorias, olles suurim valimissüsteemi õiglaseks pidajate hulgas ja väikseim 'ei tea' vastanute hulgas. Reformierakonna ja Isamaaliidu toetus on selgitatav nende kuulumisega valitsuskoalitsiooni küsitluse läbiviimise ajal. Süsteemi, mis viis toetatavad erakonnad poliitilise võimu tippu, pidamine õiglaseks on igati põhjendatud.
- Toetus Rahvaliidule on suurim valimissüsteemi ebaõiglaseks pidajate hulgas. See võib olla põhjustatud sellest, et suurima liikmete arvuga erakond on suhteliselt nõrgalt esindatud Riigikogus ja erakonna toetajad peavad selle põhjuseks just valimissüsteemi ebaõiglust.

Joonis 20. Valimissüsteemi kategooriates erinevaid erakondi toetavate inimeste osakaal

6.1.2. Sotsiaal-demograafiline profiil

Joonis 21, Joonis 22, Joonis 23

Sugu

Õiglaseks ja ebaõiglaseks pidavate osakaal on ühesugune meeste ja naiste hulgas kuid ET vastuse andnute hulgas on suhteliselt rohkem naisi kui mehi. Võiski oodata seose puudumist, sest miks peaks valimissüsteemiga rahul- või rahulolematute hulgas olema rohkem naisi või mehi?

Vanus

Valimissüsteemi peavad õiglaseks suhteliselt noored inimesed, õiglaseks pidavate osakaal vanusegruppides 15-19 a, 20-29 a ja 30-39 a on suurem kui valimis keskmiselt, grupis 40-49 a võrdne ja vanusgruppides 50-59 a ja üle 60 a väiksem kui valimis keskmiselt. Ilmselt on vanuse efekt ilmnenu tänu sellele, et pensionäride hulgas on palju rahulolematuid, pensionärid aga kuuluvad just vanemasse vanusegruppi.

Elukoht

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate inimeste osakaal on veidi suurem Tallinnas, kuid väiksem väikeasulates; suhtumise erinevused ongi suuremad Tallinna ja väikeasulate elanike vahel.

ET vastuste osa on Tallinnas keskmisest suurem ja väikeste külades keskmisest väiksem.

Regioon

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate osakaal on ühesugune üle terve Eesti. Samas, valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate osakaal erineb regiooniti, nagu ka ET vastuste osakaal. Ebaõiglaseks pidavaid inimesi elab keskmisest vähem Harjumaal ja Tallinnas kuid keskmisest rohkem Kesk- ja Lõuna-Eestis. ET vastuse andnuid elab keskmisest rohkem Tallinnas ja Harju-, Viru- ning Järvamaal, kuid keskmisest vähem Lääne-, Kesk- ja Lõuna-Eestis.

Hõivestaatus

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate inimeste hulgas on suhteliselt palju õppureid ja suhteliselt vähe pensionäre, kehtib ka vastupidine – valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate hulgas on võrdlemisi vähe õppureid ja palju pensionäre. Pensionärid ilmselt lootsid taasiseseisvunud Eestis paremat põlve kui neile osaks on saanud. Kuna otsused on ette valmistanud ja vastu võtnud poliitikud, siis pensionäride arvates on probleem selles, et valituks pole osutunud need 'õiged'. Ja 'õiged' pole osutunud valituks osaliselt ka valimisseaduse vildakuse tõttu.

Õppurite puhul aga võib rolli mängida nende vähene või puuduv hääletamiskogemus ja suhteliselt nõrk seotus ühiskonnaga, mistõttu nad tegelikult eriti ei vaevagi oma pead valimissüsteemi õigluse hindamisega. Vastused on kantud pigem üldisest positiivsest emotsioonist Eesti riigi suhtes kui ratsionaalsest arutlusest.

Sissetulek

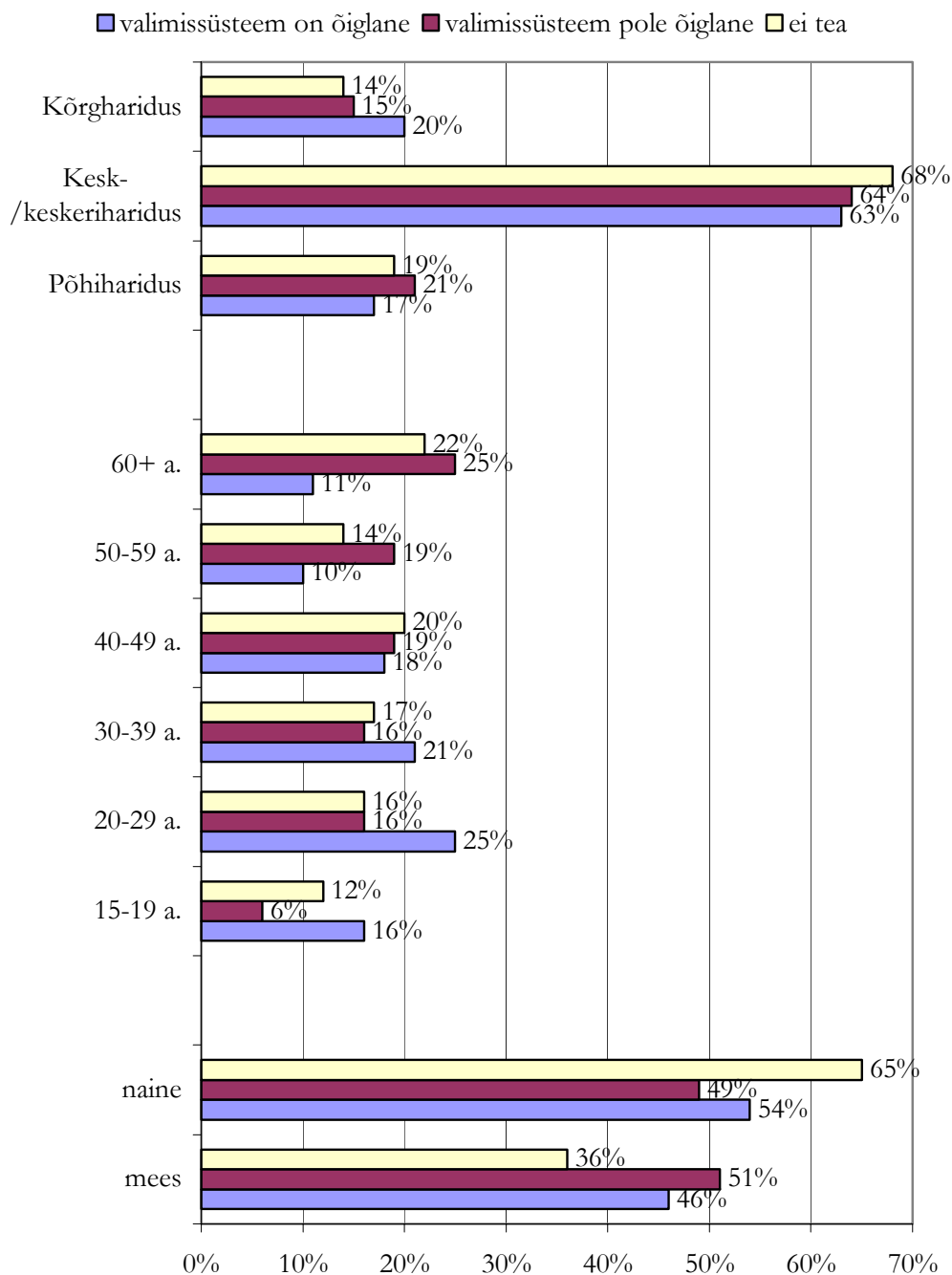
Valimissüsteemi õiglaseks pidavate isikute hulgas on suhteliselt vähe alla 1000 ja 1001-2000 krooni kuus pereliikme kohta saavate perede esindajaid, kuid suhteliselt palju üle 4000 krooni kuus saavate perede esindajaid. Vastupidine tendents nii selgelt ei väljendu sest madala sissetuleku kategooriates on ET vastuste osakaal suurem.

Kodakondsus

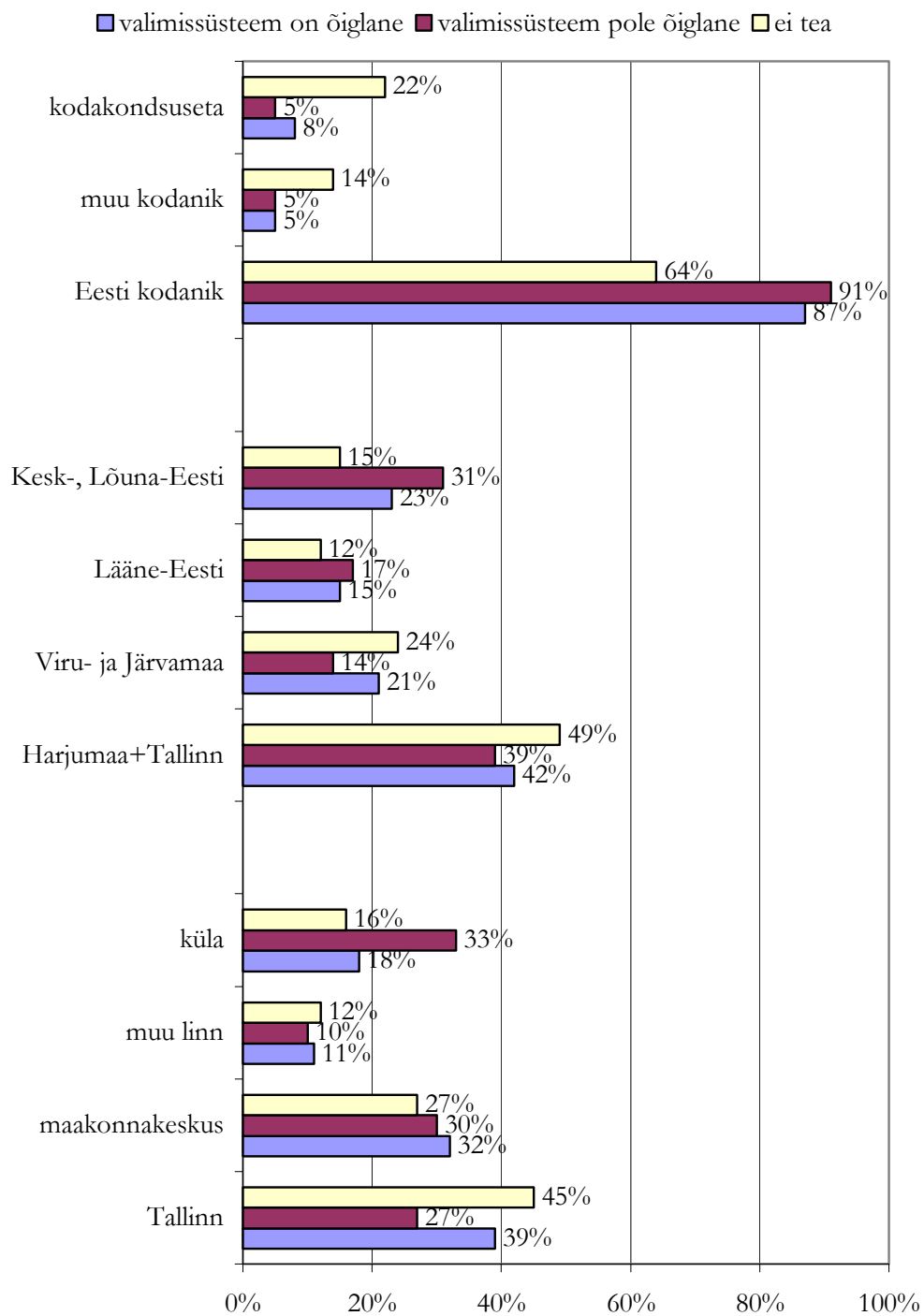
Valimissüsteemi õiglaseks pidavate isikute hulgas on praktiliselt ühepalju Eesti kodakondsed ja teise kodakondsusstaatusega isikuid. Erinevused on valimissüsteemi ebaõiglaseks pidavate kategoorias – eestlasi ja muu kodakondsusstaatusega isikuid on suhteliselt palju ja kodakondsuseta isikuid suhteliselt vähe. Ka ET vastuste kategoorias on eestlasi suhteliselt vähe ja muu kodakondsusega palju.

Haridustase

Haridustase ei ole seotud hinnanguga valimissüsteemi õiglusele.

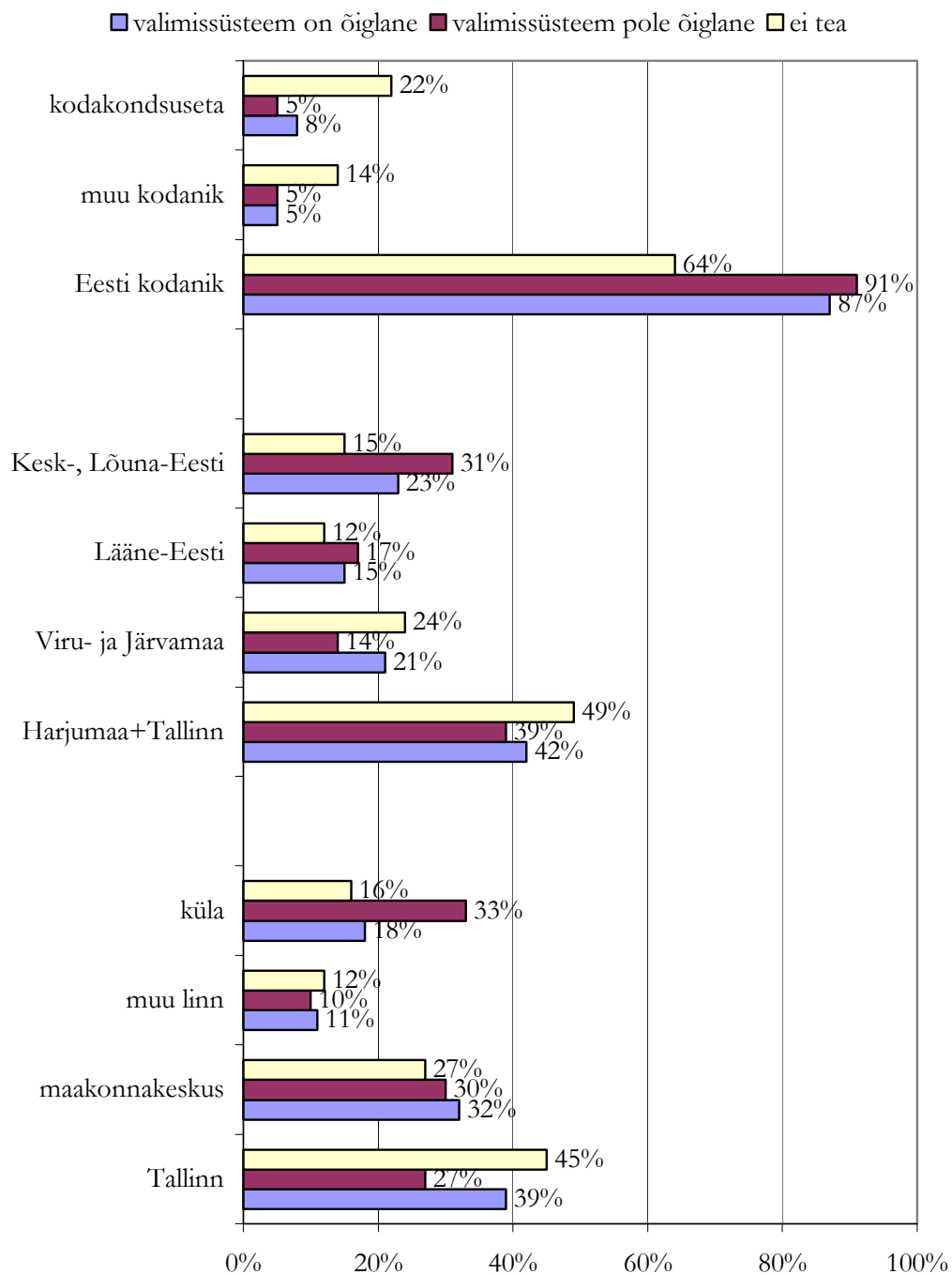

Joonis 21. Valimissüsteemi kategooriates vastava sotsiaal-demograafilise muutuja esindatus

Joonis 22. Valimissüsteemi kategooriates vastava sotsiaal-demograafilise muutuja esindatus

Joonis 23. Valimissüsteemi kategooriates vastava sotsiaal-demograafilise muutuja esindatus

6.2. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Käesoleva osa eesmärk oli analüüsida praegust valimissüsteemi õiglaseks või ebaõiglaseks pidavate kategooriate arvamusi valimissüsteemi muudatuste ja erakonnaelistuste suhtes ning anda nende kategooriate sotsiaal-demograafiline profiil. Küsitlustulemuste põhjal võib öelda, et enamik inimesi ei pea valimissüsteemi õiglaseks. Probleem on üsna tõsine

sest pooled peavad valimissüsteemi ebaõiglaseks ning veel viiendik ei oska seisukohta võtta. Õiglaseks peab valimissüsteemi vähem kui kolmandik.

Kuidas suurendada valimissüsteemiga rahulolevate inimeste osa? Millised muutused tooksid kaasa seda õiglaseks pidavate isikute arvu suurenemise? Sellele vastamiseks tuleb pöörata pilk Eesti poliitilisele kultuurile. Eesti elanikkond kaldub poliitikas olema isikukeskne ja konservatiivne – eelistatakse poliitikute, mitte aga erakondade suuremat vastutust valijate ees, valimistel soovitakse teha valik isikute mitte erakondade vahel, eelistatakse tunnustatud liidrite mitte uute poliitikute valituks saamist ning erakondade väiksemat arvu. Isikukeskus ja konservatiivsus avaldub ka Riigikogu valimistel vähestele poliitilistele liidritele antavates suures häältearvus ning kohalikel valimistel põhiliselt isikute, mitte erakondade vahel valiku tegemises. Ka valimiste perioodil kõlanud kaebused 'Tahaks oma hääle anda küll, aga ükski meie ringkonnas kandideeriv poliitik ei ole vastuvõetav' näitavad isikukesksust. Samas on aga poliitiline ja kultuurielu taasiseseisvumise algusest peale väärtustanud erakondadekeskse poliitilise süsteemi kujunemist.

Valimissüsteemi õiglaseks pidavate isikute arvu suurendamiseks tuleks suurendada valimiste personifitseeritust ning pakkuda inimestele võimalusi hääletada just neile meeldiva kandidaadi poolt. Konkreetsete meetmetena võiks kõne alla tulla selgem seos kandidaatidele antud hääle ja Riigikogu kohtade jagamise vahel, näiteks vähendada hääle ümberjagamist ja järjestada poliitikud erakonnasiseselt vastavalt populaarsusele. Võimalus saada tagasi kutsuda on ilmselt liiga radikaalne abinõu ega vasta Eestis toimiva demokraatia põhimõtetele. Kuid miks mitte luua võimalus (protseduur), mida kasutades oleks võimalik siduda poliitik konkreetse lisakohustusega. Nii isiku valimises kui ülesande valikus oleks algatajaks grupp valijaid ning ka selle edenemist jälgiksid-hindaksid valijad. Sel juhul oleks valijail võimalik saada poliitiku kohta lisateavet ning soovi korral kasutada seda teavet järgmistel valimistel. Selle võimaluse leebem variant oleks poliitiku tegevuse mingi aspekti detailsem analüüs kommunikatsioonikanalites, sealhulgas massimeedias. Aktiivsemad valijad võiksid saada võimaluse viia end kurssi konkreetse poliitiku töö asjaoludega; seejärel on neil võimalik otsustada, kas tehtud töö on kvaliteetne ja pälvib usaldust või jääb midagi vajaka ja valija näeb väarikamat kandidaati, kellele järgmistel valimistel oma hääle anda.

Eelmisest diametraalselt erinev võimalus seisneb poliitilise massikultuuri muut(u)mises. Suurendades erakondade kui institutsioonide tähtsus ja vähendades üksikisikute kaalu muutuvad ilmselt ka kriteeriumid, mille alusel hinnatakse valimissüsteemi õiglust. Üksikute liidrite tähtsuse vähenemine vähendab ka nende arvu, kes tahavad valida isikuid, kes tahavad panna suuremat vastutust riigikogulastele ja kes tahavad tunnustatud liidrite (tagasi)valimist. Selle protsessi üks tulemusi võiks olla ka valimissüsteemiga rahulolevate arvu kasvamine. Kuidas seda saavutada? Ja millal saab muutus märgatavaks? Tegemist on ilmselt pikaajalise, kümnetes aastates mõõdetava protsessiga. Võtmerollis peavad olema erakonnad ise – näidates, et kollektiivne tegevus on tulemuslik ja stabiilne ning poliitikust saab täht vaid suhteliselt lühiajalises ja konkreetses rollis. Tulemusena peaks tugevnema erakonna roll ja vähenema indiviidikesksus

7. ARVAMUSED ÜKSIKKANDIDAATIDE JA ERAKONNAVÄLISTE VALIMISLIITUDE KANDIDEERIMISEST KOHALIKEL VALIMISTEL

Andmed: ES Turu-uuringud AS, detsember 2001.

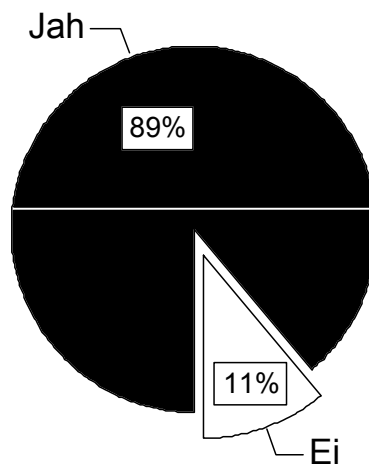
Intervjueeritutele esitati küsimus

Kes tohiks ja kes mitte kandideerida kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel?

Üksikkandidaadid

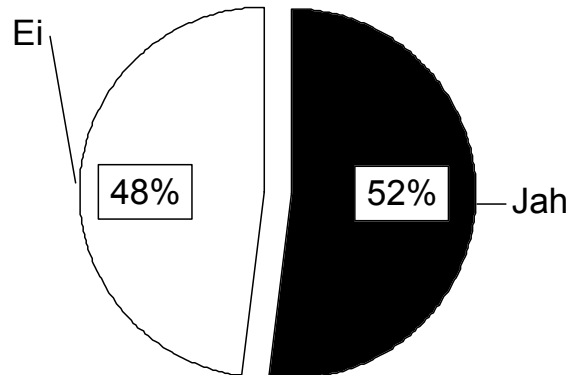
Mitte-erakondlikud valimisliidud

Kas kohalikel valimistel peaksid olema lubatud üksikkandidaadid?

Joonis 24.

Kas kohalikel valimistel peaksid olema lubatud mitte-erakondlikud liidud

Joonis 25.

On selge, et valijaskond soovib üksikkandidaatide lubamist kohalikele valimistele. Kas ka erakonnavälistest isikutest koosnevaid valimisliite? Selle küsimuses jaguneb valijaskond kaheks praktiliselt võrdse suurusega osaks. Vastuste selline jaotus on teatud mõttes vastuoluline: olukorda, kus volikokku kandideeritakse eraldi, toetab 9 inimest 10-st kuid olukorda, kus samad inimesed oleksid ühinenud teatud kollektiiviks, toetab vaid 5 inimest 10-st.

Teine vastuoluline koht on see, et otsustamine volikogus on kollektiivne protsess, kus üksikisikutel tuleb teha koostööd, mistõttu võiks ju oodata suuremat toetust valimisliitudele kui teatud kollektiividele, mis liidab üksikisikuid.

Vastuste tegelikku jaotust võib selgitada poliitilise vastutuse mõistet ja valijaskonna kalduvust poliitikat personifitseerida appi võttes. Üksikkandidaatide puhul on lubadused ja teod hõlpsamini kokku viidavad, samuti on hinnangu andmisel tegemist üksikindiviidi mitte kollektiivi hindamisega. Lihtsam on otsustada, kas konkreetne inimene on teinud mis lubanud või on ta enne valimisi teinud 'suuga suure linna' ja hiljem volikokku kuuludes 'käega ei kärbsesepesagi'. Lisaks nendele põhjustele mõjutab avalikku arvamust poliitilise eliidi poolt propageeritav valimisliidu kui institutsiooni halb maine.

7.1. HOIAKUTE PROFIIL

Intervjueeritavatele esitati küsimus

Milliseid omadusi Te peate oluliseks nende inimeste juures, keda valitakse Riigikogu liikmeks? Valige kuni viis olulisemat

Eelistused poliitikute omaduste suhtes erinevad rohkem üksikkandidaatide kandideerimist lubamist või mittelubamist väljendava küsimuse kategooriates. Kui üksikkandidaatide kandideerimise lubamine diferentseerib arvamusi 5 omaduse lõikes, siis mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimise lubamine-mittelubamine diferentseerib arvamusi vaid kahe omaduse lõikes.

Mitte kumbki küsimustest ei diferentseeri erakonna-eelistusi – nii üksikkandidaatide kui mitte-erakondlike valimisliitude lubamise-keelamise küsimuses on eelistused pooldavate ja vastustavate kategooriate hulgas ühesugused.

7.1.1. Üksikkandidaatide kandideerimine

Joonis 26

Üksikkandidaatide kandideerimist pooldavate isikute hulgas on suhteliselt palju neid, kes peavad oluliseks:

- Eesti õigussüsteemi tundmist (pooldajate hulgas 61% ja vastustajate hulgas 48%),
- Mitmekülgset, kursisolekut erinevate valdkondadega (48% ja 36%)
- Tihedat sidet oma valimisringkonna valijatega (31% ja 21%)

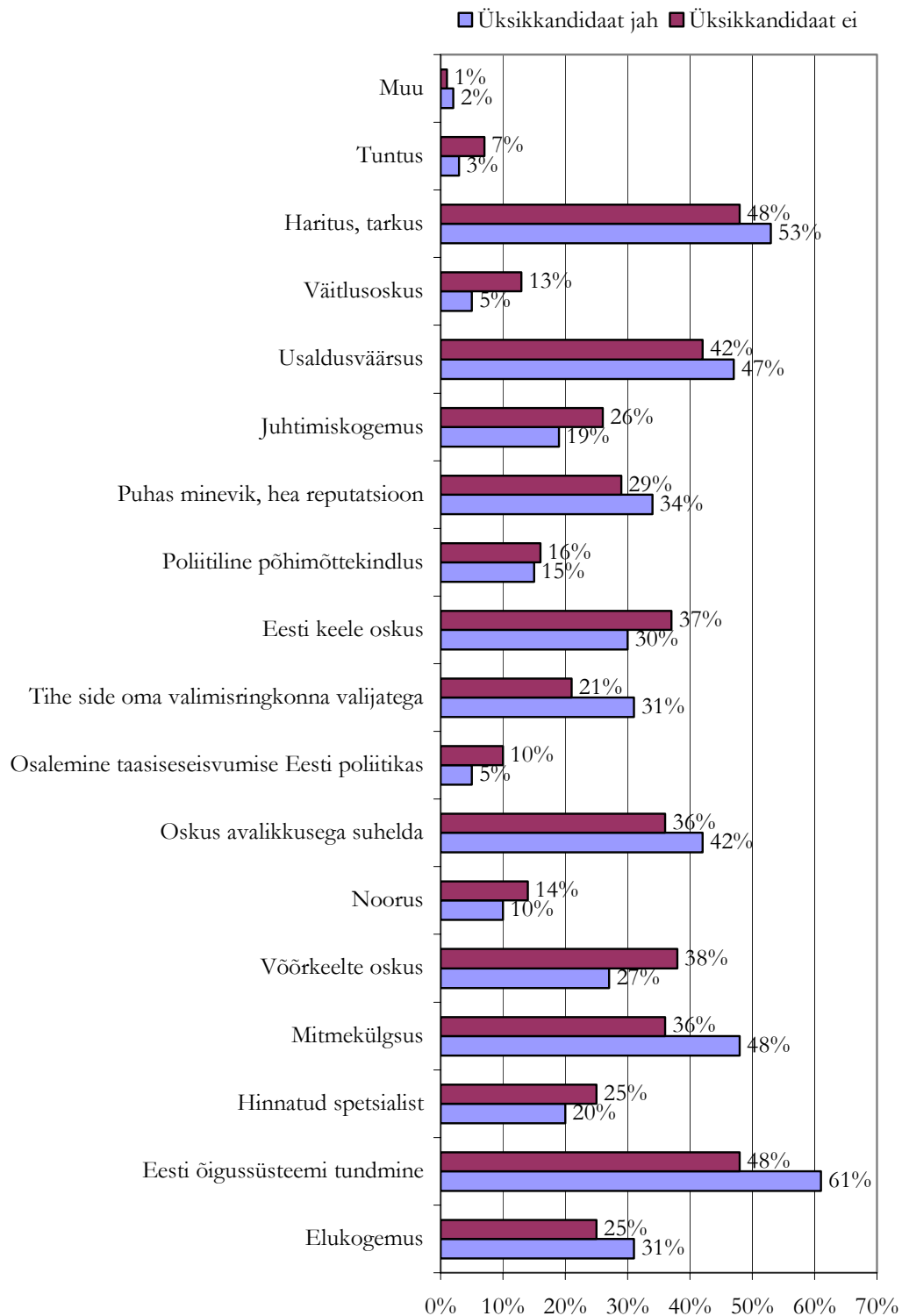
Tegemist on poliitiku professionaalsust iseloomustavate omadustega; üksikkandidaate pooldavad isikud eelistavad professionaalsemaid poliitikuid. Ümberpöörduvalt võiks öelda, et ilmselt eelistab teatud osa valijaist üksikkandidaate seetõttu, et kohalikus omavalitsuses on erakondlikkusest tulemuslikum üksikindiviidi hea asjaajamis- ja kohaliku elu-olu korraldamise oskus.

Üksikkandidaatide kandideerimist pooldavate isikute hulgas on suhteliselt vähe neid, kes peavad oluliseks:

- Võõrkeelte oskust (27% ja 38%)
- Väitlusoskust (5% ja 13%).

Nende omaduste vähene tähtsustamine on kooskõlas eelneva lõigu järeldustega. Kohaliku volikogu liikme jaoks ei ole ilmselt väga oluline vallata mitmeid võõrkeeli või oskust lükata ümber oma poliitilise oponenti väited avalikus tele/radioväitluses. Kuid öeldu kehtib vaid kohalikul tasandil, Riigikogu liikmetel on palju välissuhtlemist, ning nende jaoks on võõrkeelte ja väitlusoskus tähtsam kui kohalike volikogude liikmetele.

Ülejäänud omaduste puhul ei erine üksikkandidaatide kandideerimist pooldavate või vastustavate kategooriad oma eelistustelt.

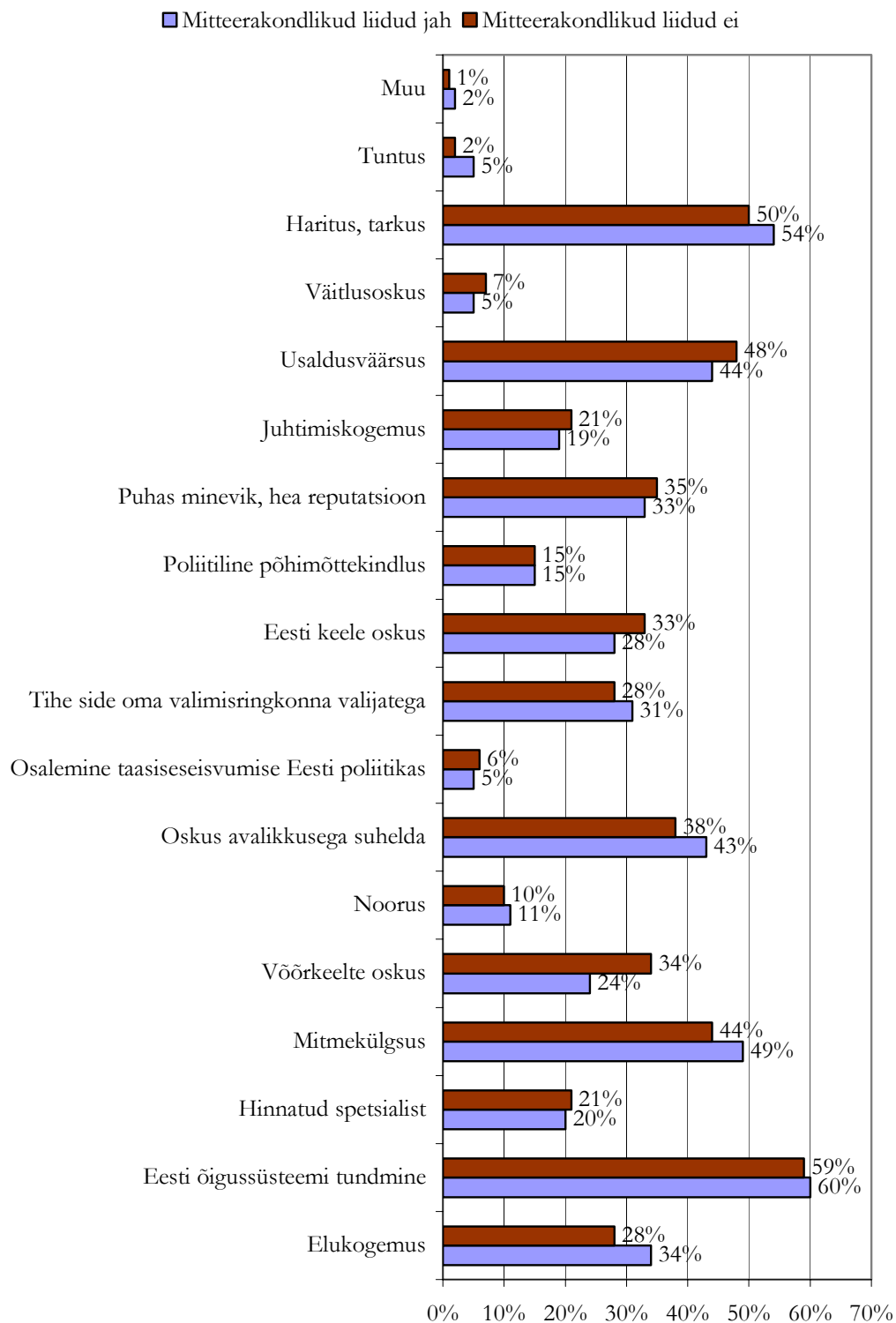
Joonis 26.

7.1.2. Mitte-erakondlikud valimisliidud

Mitte-erakondlike valimisliitude pooldajaid eristavad mitte-erakondlike liitusid vastustavatest vaid kaks eelistust kandidaatide omaduste suhtes.

- Mitte-erakondlike valimisliitude pooldajate hulgas on suhteliselt rohkem neid, kes peavad oluliseks kandidaadi tuntust (5% ja 2%).
- Mitte-erakondlike valimisliitude pooldajate hulgas on suhteliselt vähem neid, kes peavad oluliseks võõrkeelte oskust (24% ja 34%).

Mitte-erakonnastunud isikutest koosneva nimekirja pooldajate hulgas isiku tuntuse väärtustamine on loomulik – kui see nii ei oleks, poleks ju ka põhjust toetada üksikkandidaate... Võõrkeel(t)e oskus aga ei ole kohalikul tasandil kuigi oluline ja seda peavadki oluliseks vaid vähesed.

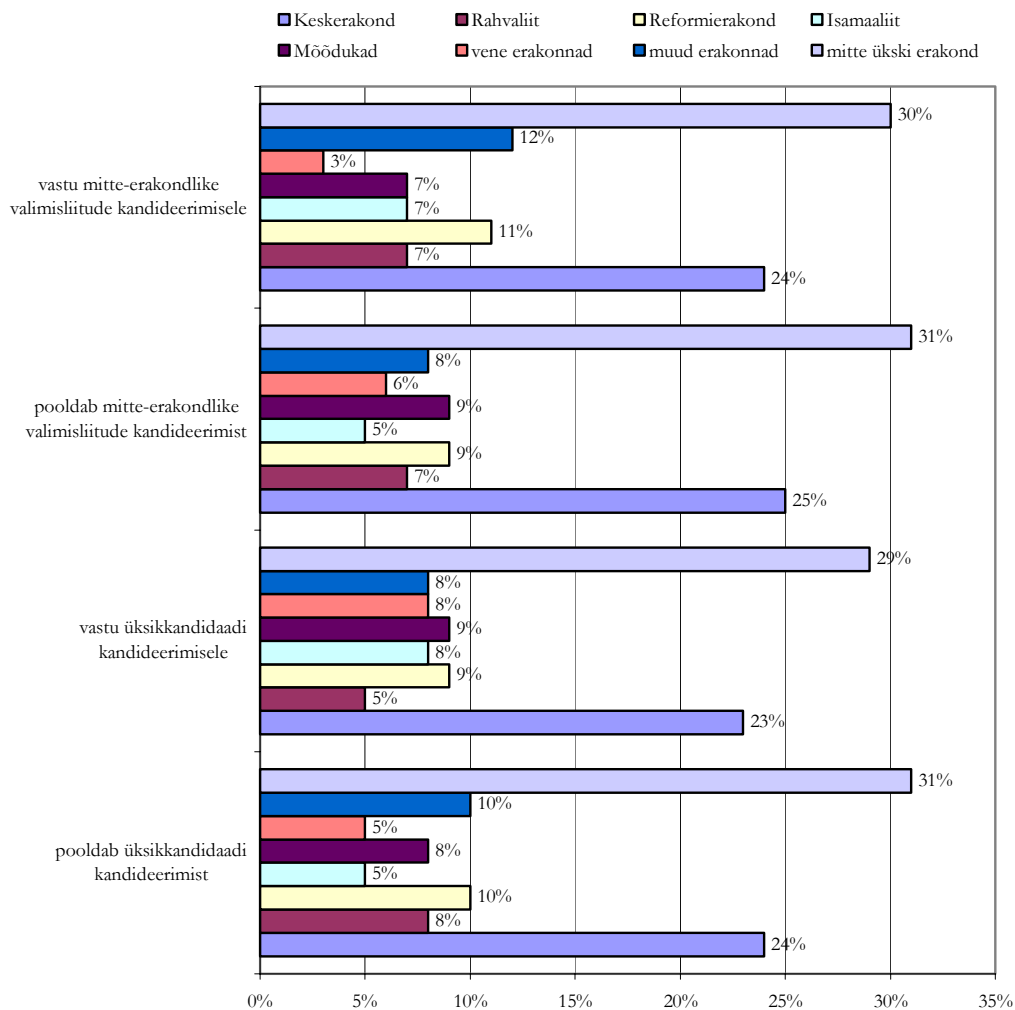

Joonis 27.

7.1.3. Erakondade eelistused

Nii üksikkandidaatide kui mitte-erakondlike valimisliitude küsimuses puhul on erakondade eelistused pooldajate või vastustajate hulgas ühesugused ja langevad kokku üleriigilise eelistusega.

Joonis 28

See tulemus on tegelikult ootamatu – on ju osadel erakondadel kohalikud organisatsioonid ja kohalik tegevus märksa tugevamad kui teistel. Esimesed saavad välja panna oma erakondlikud nimekirjad paljudes omavalitsustes, teised aga väga vähestes. Ootasime, et erakondade toetajad arvestavad seda ja toetus kohtadel tugevatele erakondadele (Reformierakond, Rahvaliit, Keskerakond) on suurem mitte-erakondlikesse valimisliitudesse eitava suhtuvates kategooriates. Kuid see ei ole nii.

Tulemus on ootamatu ka sellest seisukohast, et Riigikogus esindatud erakonnad käituvad erinevalt valimisliitude küsimuses ning oleks võinud oodata, et ka erakondade toetajad kalduvad käituma sarnaselt. Kuid see ei ole nii.

Selgituseks – küsitletud võisid küsimusele mitte-erakondlike liitude lubamisest vastates avaldada üldist maailmavaatelist seisukohta mitte aga lähtuda oma erakondlikest

eelistustest. Selgituse selgituseks tuleb lisada, et olukord, kus inimesed ei arvesta toetatava erakonna vaadetega, iseloomustab elanikkonna üsna nõrka seost erakondadega. Võibolla paljud ka ei tea, millisel seisukohal on nende lemmikerakond antud küsimuses; ka see on märk nõrgast seosest.

7.2. SOTSIAAL-DEMOGRAAFILINE PROFIIL

Sotsiaal-demograafiliste muutujate lõikes võib välja tuua regiooniga, asula suurusega, kodakondsusega, sissetulekuga ja vanusega seotud erinevused. Vastused küsimusele mitte-erakondlike valimisliitude lubamise või mitte-lubamise kohta sõltuvad suurema arvu sotsiaal-demograafiliste muutujate väärtusest kui vastused küsimusele üksikkandidaadi lubamise või mittelubamise kohta.

7.2.1. Üksikkandidaatide kandideerimine

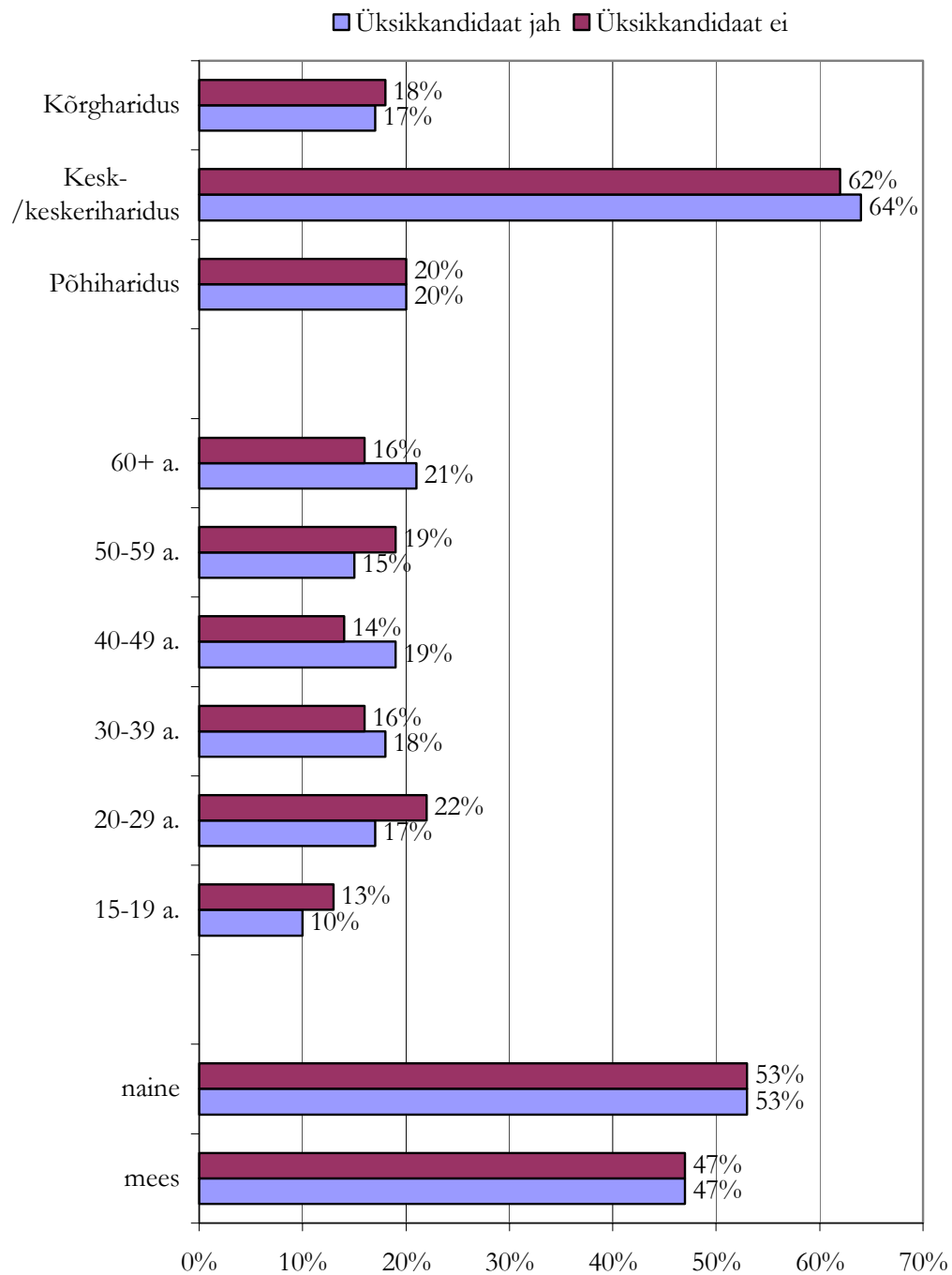
Üksikkandidaatide kandideerimist pooldavaid isikuid eristab üksikkandidaatide kandideerimist mitte pooldavatest isikutest peamiselt elukoht, teiste muutujate lõikes ei ole erinevused olulised.

Regioon

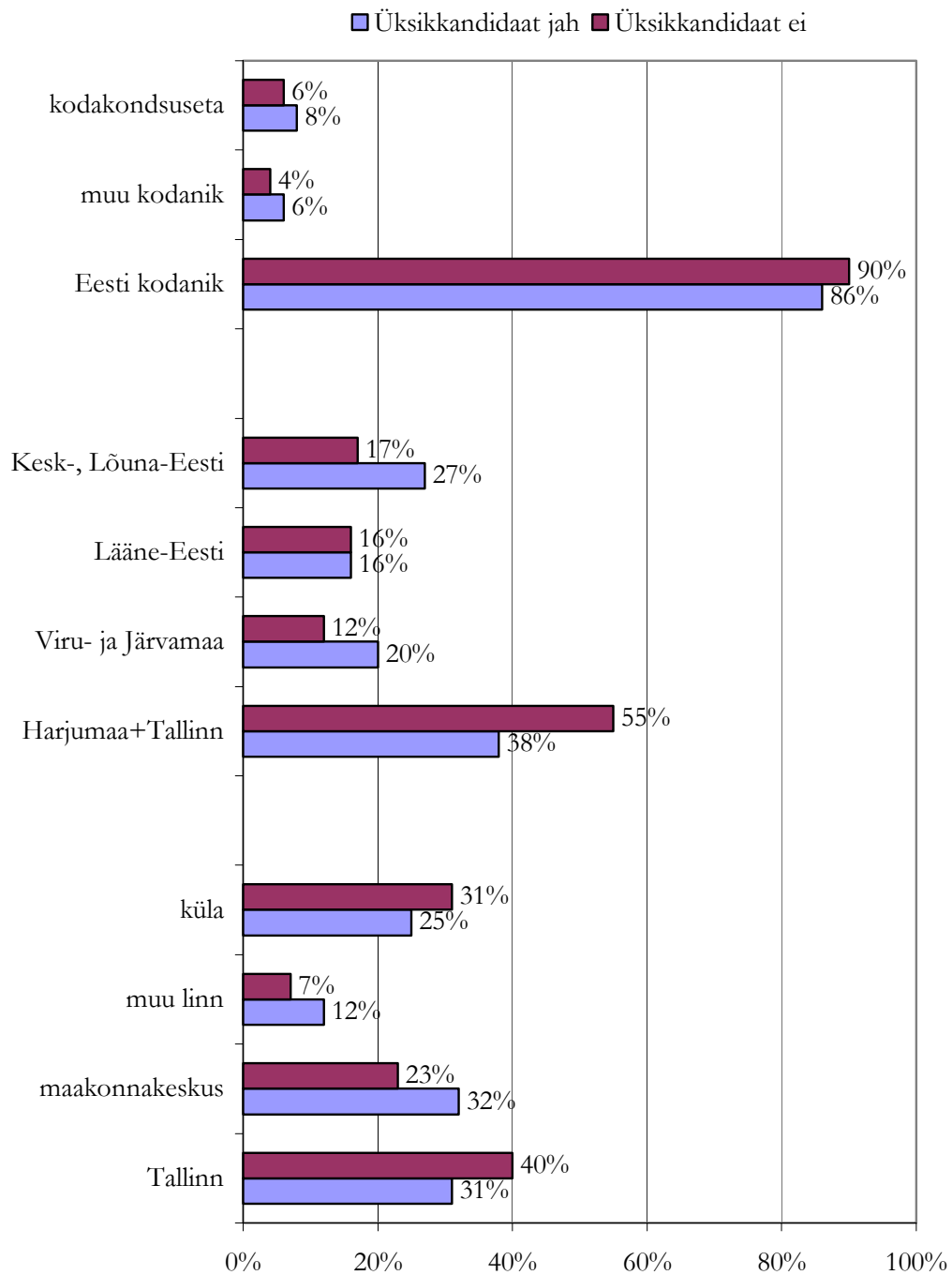
Üksikkandidaatide kandideerimise pooldajate hulgas on suhteliselt rohkem Kirde-, Kesk- ja Lõuna-Eesti elanikke.

Asula suurus

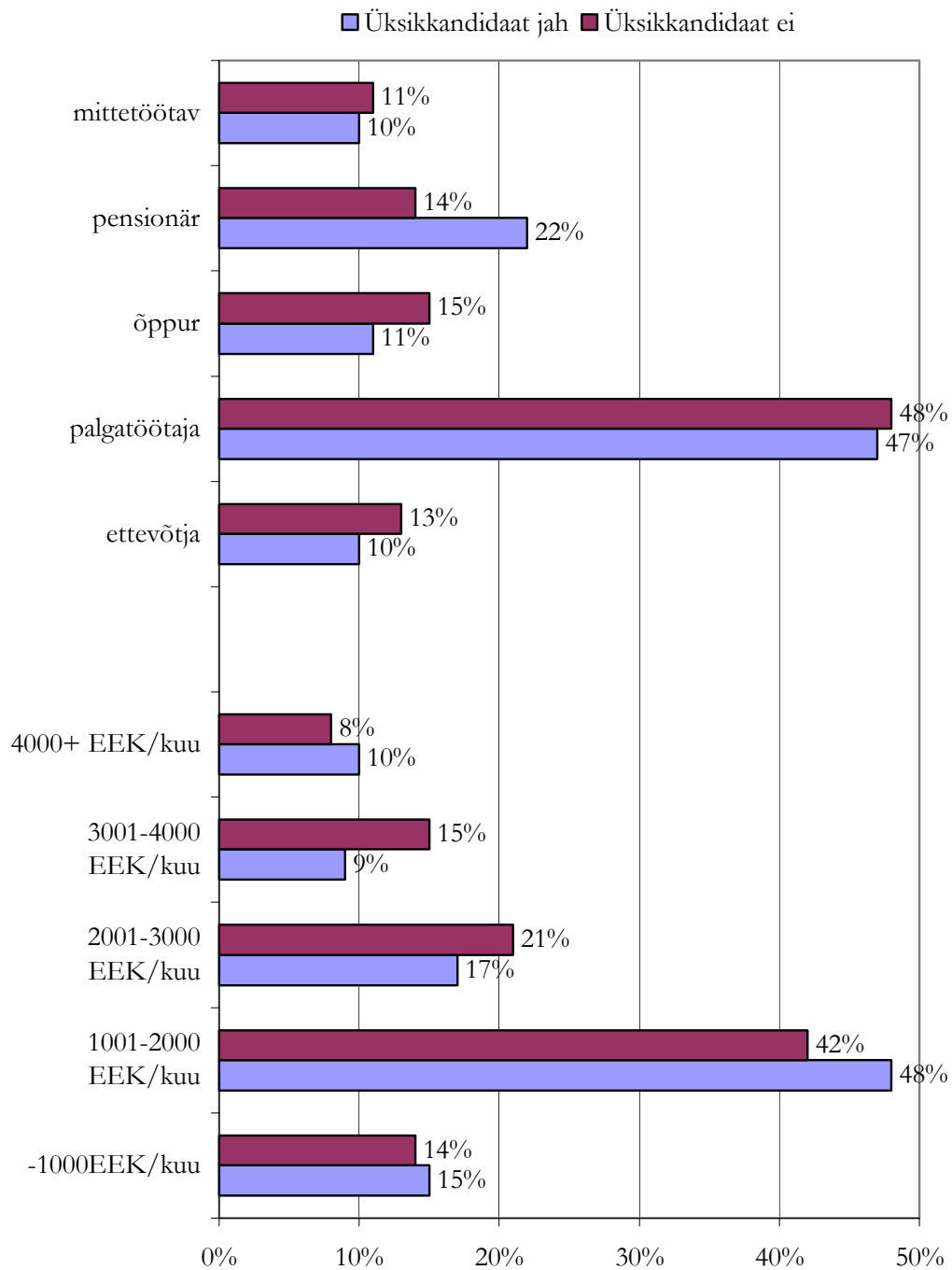
Üksikkandidaatide kandideerimise pooldajate hulgas on suhteliselt palju maakonnakeskuste ja muude linnade ning vähe Tallinna elanikke.

Joonis 29.

Joonis 30.

Joonis 31.

7.2.2. Erakonnavälised valimisliidud

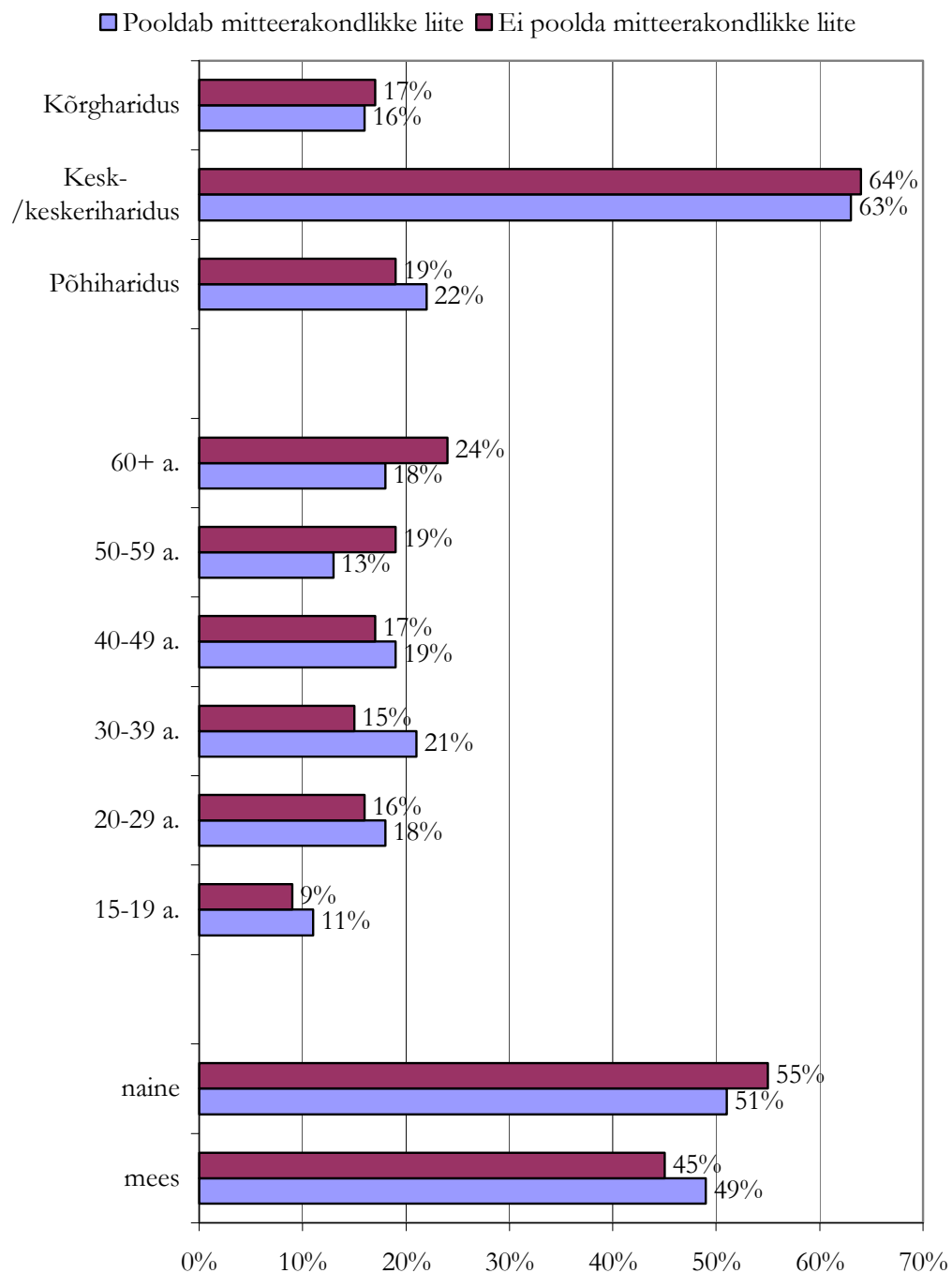
Joonis 32, Joonis 33 ja Joonis 34.

Regioon

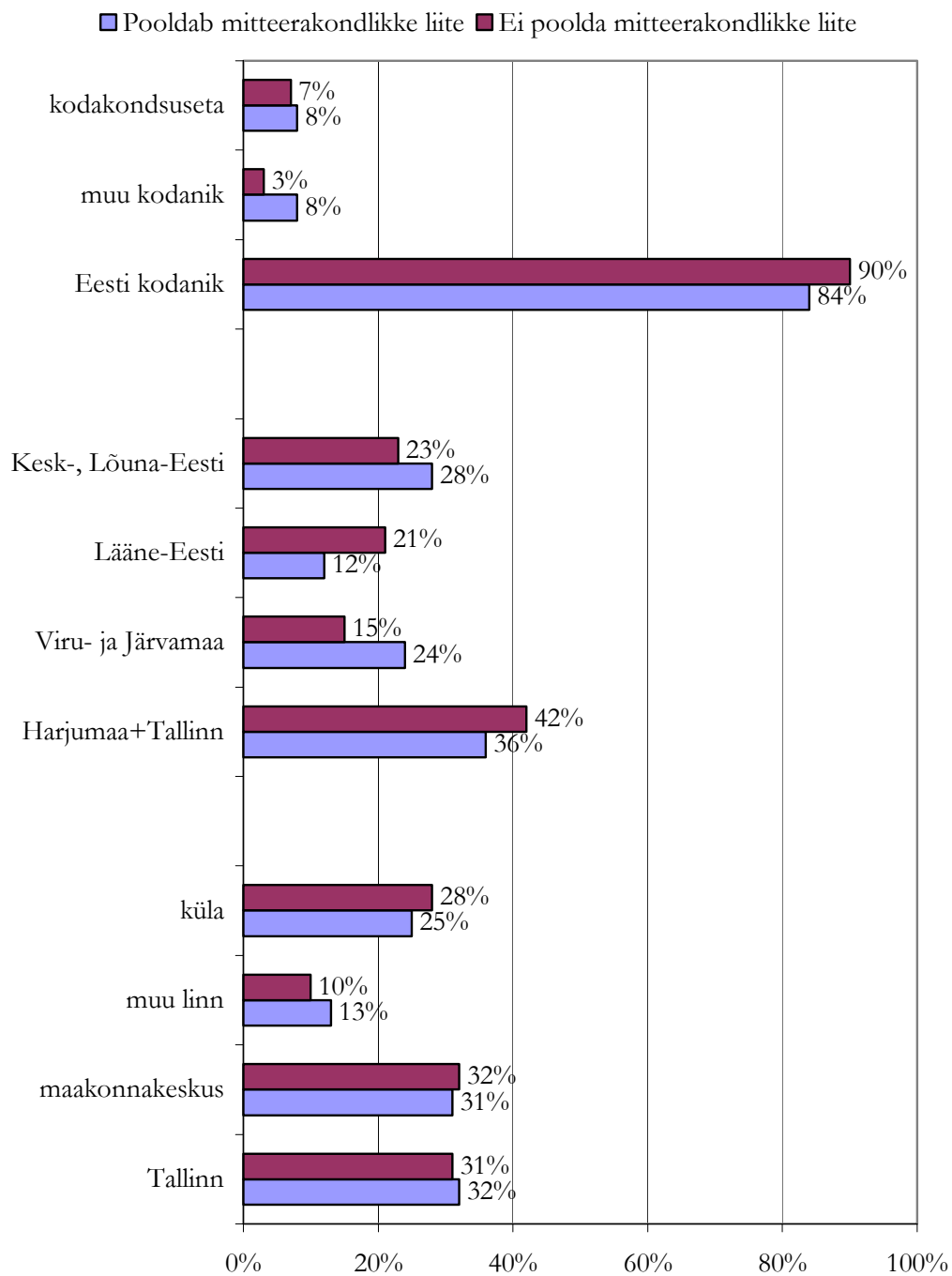
Erakonnaväliste valimisliitude pooldajate hulgas on suhteliselt rohkem Kirde-, Kesk- ja Lõuna-Eesti ning vähem Põhja- ja Lääne-Eesti elanikke.

Vanus

Vastuste jaotus viitab seosele, milles vanuse kasvades kahaneb toetus erakonnaväliste valimisliitude lubamisele. Võrreldes selle idee toetajaid ja mitte-toetajaid, näeme toetajate hulgas suhteliselt palju nooremapoolseid inimesi vanuses 15-49 aastat kuid suhteliselt vähe üle 50 aasta vanuseid inimesi.

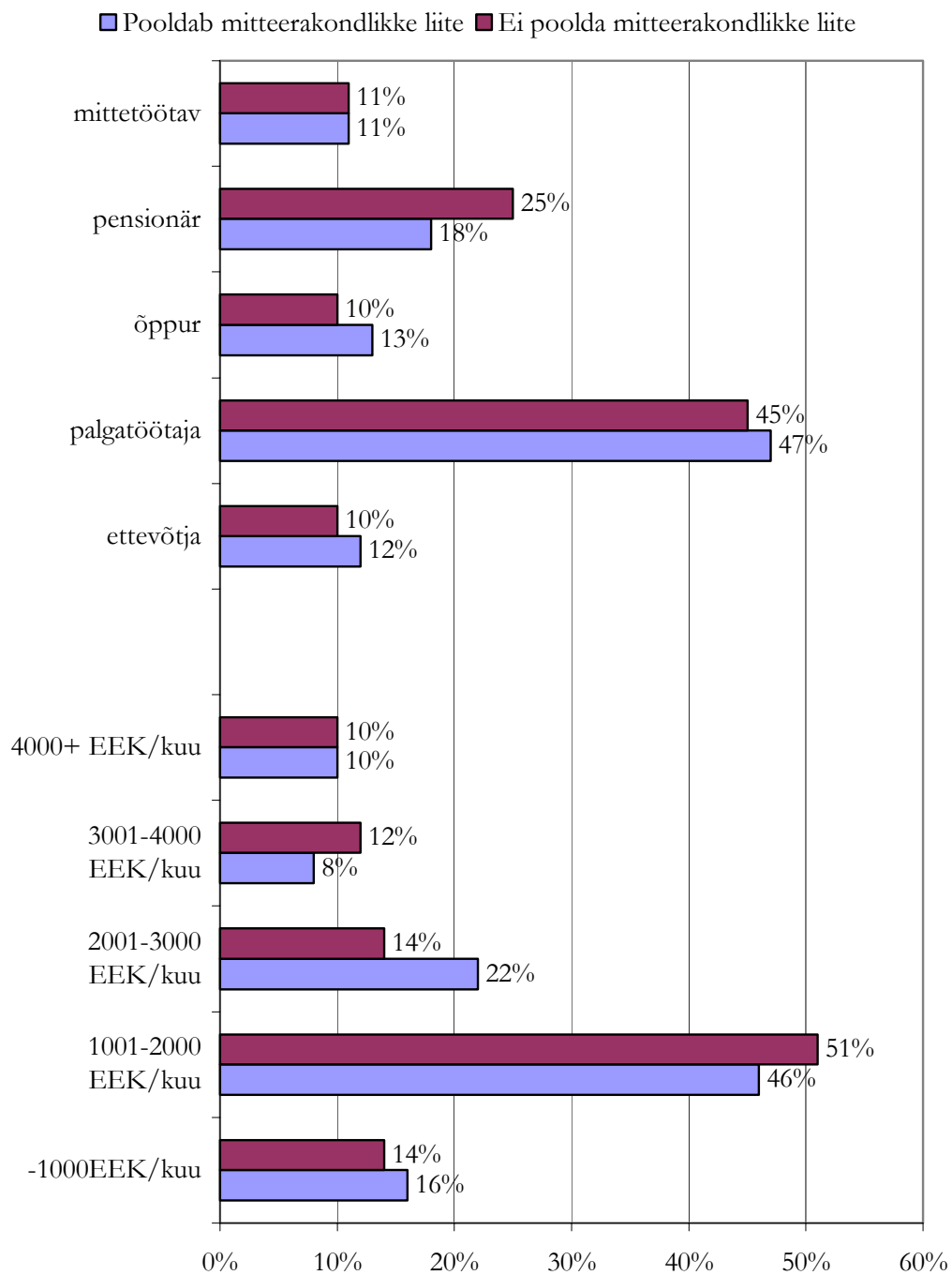

Joonis 32.

Joonis 33.

Joonis 34.

7.3. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Selle osa eesmärk oli analüüsida toetust üksikkandidaatide ja erakonnaväliste valimisliitude kandideerimisele kohalikel valimistel.

Elanikkonnas enamik – 90% – arvab, et kohalikel valimistel peaks olema võimalik kandideerida üksikkandidaatidel ja umbes pooled – 52% – arvavad, et kohalikel valimistel peaks olema võimalik kandideerida mitte-erakondlikel valimisliitudel.

Üksikisikute kandideerimist toetab üheksa inimest kümnest. Iseenesest on see tulemus vastuoluline – ei suuda ju üks isik kohalikus, üleriiklikus või erakondlikus poliitikas kuigi palju korda saata. Ettevõtja, kes kontrollib firmas enamust, võib otsustada oma suva kohaselt. Kuid kollektiivset otsustusprotsessi rakendavas organisatsioonis pole üksikisiku tahte teostamine nii lihtne. Kohalikus volikogus on otsustamiseks vajalik enamiku ühtne käitumine, mitte üksikisiku arvamus ja volikogusse valitud üksikkandidaat peab enda käitumist allutama ka volikogu teiste liikmete arvamusele. Samas on valijatelt isikumandaadi saanud saadikul moraalne õigus tegutseda oma parima äranägemise kohaselt ning astuda vastu ka ülejäänud liikmete tahtele kui see on tema arvates ühiskonnale kahjulik. Isikumandaadi saanud isik väärrib kahtlemata küll tunnustust oma avalikkussuhete professionaalse ja asjatundliku korralduse tõttu kuid reaalselt jõudu poliitilisi otsuseid kujundada on tal sedavõrd kuivõrd ta tegutseb koos fraktsioonide liikmetega.

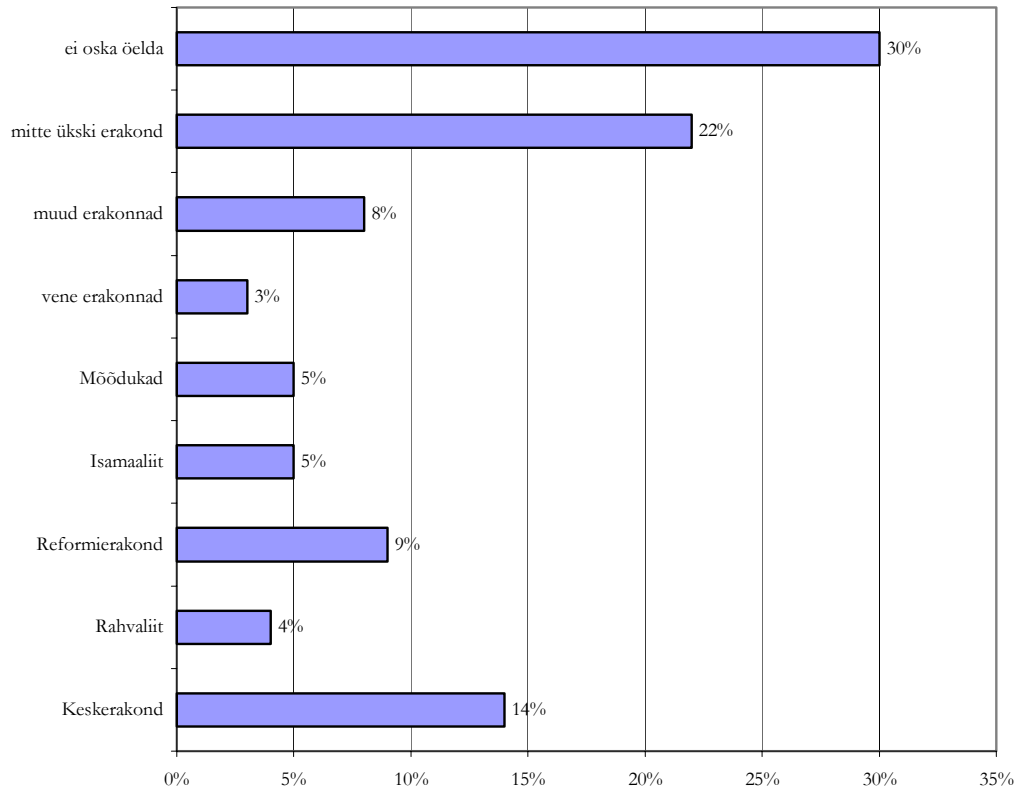
Arvamuse kujunemise põhjus võib olla selles, et valijad hindavad asjatundlikkust – ja üksikkandidaatide individuaalne efektiivsus tõepoolest võib ületada mistahes erakonna liikme individuaalse tulemuslikkuse. Seetõttu võiks olla eesmärk kallutada ka avalikku arvamust enam kooskõlla reaalsusega – meie arvates oleks avalik arvamus realistlikum kui väheneks üksikkandidaatide kandideerimist toetavate isikute arv.

Erakonnaväliste valimisliitude kandideerimise lubamise-keelamise küsimuses jaguneb elanikkond kaheks praktiliselt võrdseks osaks. Kahjuks ei too küsitlus välja argumente, millele kumbki pool toetub oma eelistuse kujundamisel. Arvame, et need argumendid pärinevad suures osas massimeedias kajastust leidnud poliitilise-, kultuuri- ja majanduselüüdi mõttekäikudest. Eliidi hulgas üldiselt näib valitsevat ühtne arvamus, et valitsemiseks on vajalik suurendada ühiskonna erakonnastumust. See peaks siiski toimuma loomuliku arenguna, mitte sunderakonnastamisena. Juhul kui erakonnad tõepoolest jäävad olulisimaks institutsiooniks, mis kanaliseerivad ja teostavad rahva tahet riigi juhtimises, siis jõuab järjest suurem hulk inimesi ise äratundmisele, et ühiskonna juhtimisse sekkumiseks sobivaim kanal on erakonnad.

8. SUUREMATE ERAKONDADE TOETAJATE ARVAMUSED POLIITILISE JA ERAKONDLIKU SÜSTEEMI KOHTA

Andmed: ES Turu-uuringute AS, mai-juuni 2002.
Erakonna-eelistuste selgitamiseks esitati küsimus:

Missugune alljärgnevates erakondadest esindab Teie huve kõige paremini?

Joonis 35.

8.1. ERAKONDADE TOETAJATE ARVAMUSED RIIGIEELARVE SUHTES

Riigieelarve on üks peamisi vahendeid, mille abil ühiskonda juhtida. Järgnevalt sellest, kuidas erinevate erakondade toetajad hindavad riigieelarve koostamist, laekunud maksusummade kasutamist ja millised on eelistused raha jagamisel ühiskonnaelu valdkondadele.

Suhtumist riigieelarvesse mõõdeti küsimustega:

Kas Teie arvates on Eesti riigieelarve senine koostamine ja raha jagamine erinevatele valdkondadele olnud ....

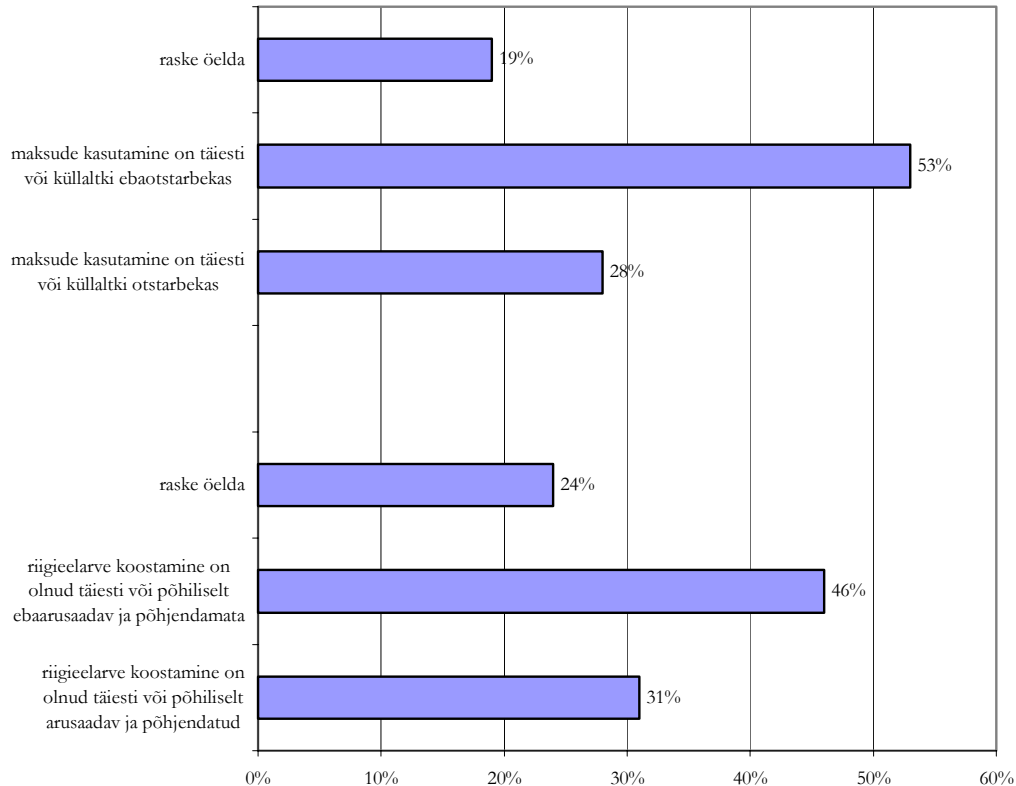
- 1 täiesti arusaadava ja põhjendatud
- 2 põhiliselt arusaadava ja põhjendatud
- 3 põhiliselt ebaarusaadav ja põhjendamata
- 4 täiesti ebaarusaadav ja põhjendamata
- 5 raske öelda

Mis Te arvate, kuivõrd otstarbekalt kasutab riik elanikkonnalt laekunud makse, kas...

Täiesti otstarbekalt	1
Küllaltki otstarbekalt	2
Küllaltki ebaotstarbekalt	3
Täiesti ebaotstarbekalt	4
Raske öelda	9

Üldiselt peab riigieelarve koostamist arusaadavaks ja põhjendatuks 31% vastanutest ning arusaamatuks ja põhjendamatuks 46% vastanutest, 24% on vastanud 'ei tea'. Laekunud maksude kasutamist peab otstarbekaks 28% ja ebaotstarbekaks 53% vastanutest ning 19% on vastanud 'ei tea'. Mõlemale küsimusele vastanute hulgas on vaid paar protsenti neid, kes peavad eelarve koostamist täiesti arusaadavaks või maksude kasutamist täiesti otstarbekaks kuid umbes kümme korda rohkem neid, kes peavad eelarve koostamist täiesti ebaarusaadavaks või maksude kasutamist täiesti ebaotstarbekaks...

Miks enamus peab eelarve koostamist põhjendamatuks ja ebaarusaadavaks ning raha kulutamist ebaotstarbekaks? Siin võib nimetada kahte põhjust. Esiteks, tavakodanik näeb riigieelarvet 'oma mätta' otsast. Ta ei näe tervikpilti, mis on aluseks riigieelarve koostamisel. 'Oma mätta' otsast vaadates on kõigil neil, kes lootsid saada suuremaid toetusi, kõrgemat palka, soodustusi vm, põhjust olla pettunud juhul kui nende lootused ei täitunud täiel määral; sellest ka paljude negatiivne seisukoht. Teiseks, tavakodanik pole kunagi saanud võimalust ise riigieelarvet koostada ning ta ei tea eelarve koostamise piiranguid. Tulude suurused rajanevad prognoosidel, mis aga ei pruugi täituda, ühiskondlikud protsessid arenevad teisiti kui oodati jne – nii tekivad lahknevused planeeritud kulude ja tegelike vajaduste vahel, mida võibki tajuda asjatundmatusena riigieelarve koostamisel. Ka see põhjustab paljudel negatiivse seisukoha kujunemise.

Joonis 36.

Erakondade toetajate lõikes on erinevused hinnangutes päris suured. Miks üldiselt peaksid olema seotud hinnang elarvele ja toetus erakonnale? Seose tekkimises on 'süüdi' ühine nimetaja poliitika. Erakonnad teostavad riigieelarve kaudu oma ideid; see oma olemuselt on ideoloogiatest lähtuvaid eesmärke realiseeriv poliitiline otsus. Samas, toetus erakonnale sõltub (osaliselt) sellest, mida erakond suudab ära teha ühiskonna arengu ja heaolu tagamisel ideoloogilisi põhimõtteid rakendades. Seetõttu on loomulik, et inimesed, kes toetavad mingit erakonda selle poliitilise suunitluse alusel, on rahul ka riigieelarvega, mis on koostatud samadest ideedest lähtudes, mis on aluseks ka erakonna toetamisele.

Allpool olev joonis toob erakondade toetajate hulgas vastava arvamusega isikute osakaalud. Maksude kasutamise otstarbekuses veendunute osa varieerub viiendikust kuni pea pooleni.

Suhteliselt **vähe** on maksude kasutamise suhtes positiivselt meelestatuid järgmiste erakondade toetajate hulgas:

- Rahvaliit 20%,
- isikud, kes ei toeta ühtegi erakonda ja erakonna-eelistuseta isikud, mõlemad 22%,
- Keskerakond 27%.

Suhteliselt **palju** on positiivselt meelestatuid järgmiste erakondade toetajate hulgas:

- Reformierakond 45%,
- Mõõdukad 44%,
- Isamaaliit 42%.

Sarnane on arvamuste struktuur ka riigieelarve koostamise arusaadavuse küsimuses. Riigieelarve koostamise arusaadavuses veendunute osakaal varieerub umbes veerandikust kuni pooleni.

Suhteliselt **vähe** on positiivselt meelestatuid järgmiste erakondade toetajate hulgas:

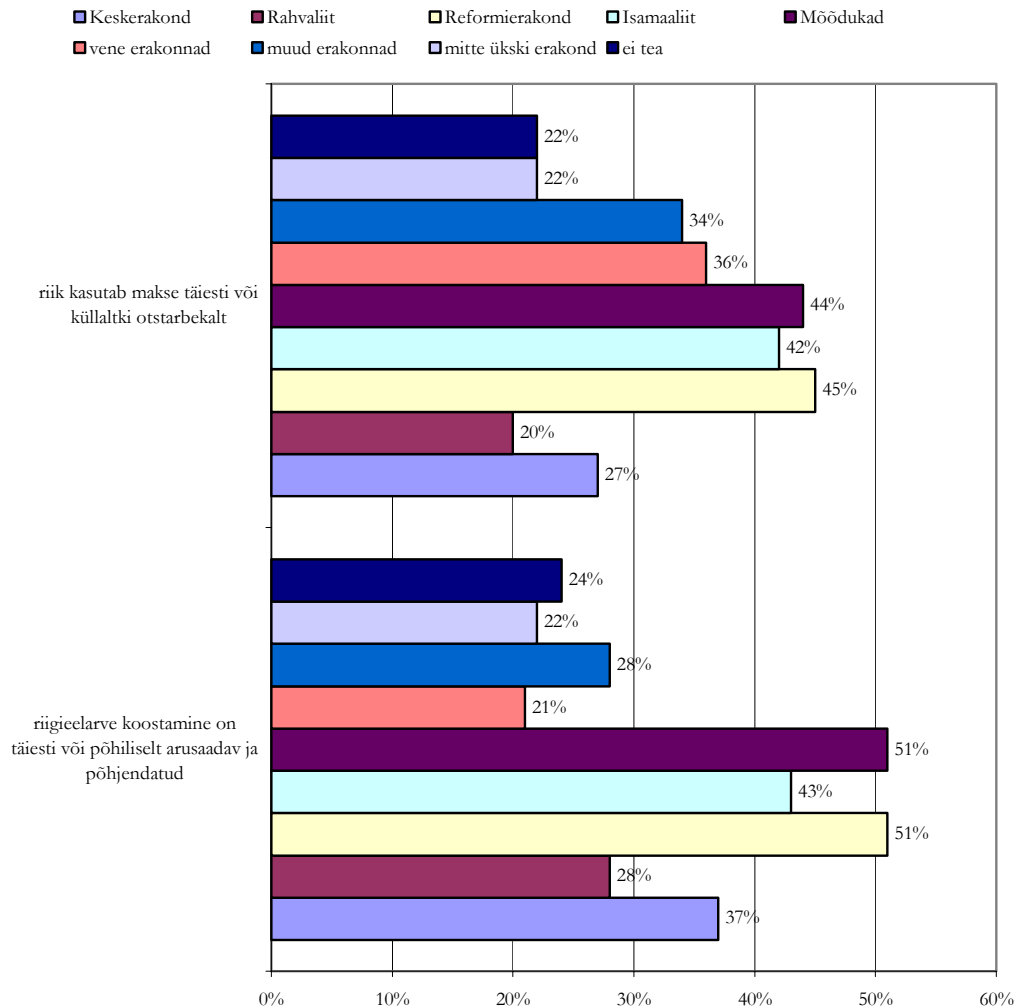
- erakonna eelistuseta isikud 24%,
- isikud, kes ei toeta ühtegi erakonda 22%,
- väikesed erakonnad 28%,
- vene erakonnad 21%,
- Rahvaliit 28%.

Suhteliselt **palju** on positiivselt meelestatuid järgmiste erakondade toetajate hulgas:

- Mõõdukad ja Reformierakond, mõlemad 51%,
- Isamaaliit 43%.

Keskerakonna toetajate hulgas on positiivselt meelestatud umbes kolmandik, 37%.

Toimunuks küsitlus pool aastat varem, olnuks seisukohtade jagunemist hõlbus põhjendada erakondade jagunemisega koalitsiooni ja opositsiooni. Eelmisse valitsusse kuulunud erakondade toetajate hulgas on suhteliselt palju positiivse arvamusega inimesi ja eelmise valitsuse ajal opositsiooni kuulunud erakondade toetajate hulgas on suhteliselt vähe positiivse arvamusega inimesi. Kuid küsitluse ajal olid teised erakonnad koalitsioonis (Reformierakond ja Keskerakond) ja opositsioonis (Isamaaliit, Mõõdukad). Siiski on vastolu näiline ja põhineb arvamusel, et elanike mälu poliitilistes küsimustes, praegusel juhul eelarve küsimuses, on lühike. Pidades küsitluid ratsionaalselt argumenteerivateks inimesteks, siis on ka vastuste jaotus arusaadav. Toimus ju praeguse riigieelarve ja mitmete eelmiste eelarvete koostamine nende erakondade koalitsioonis olles, kelle toetajaskond on positiivsemalt meelestatud.

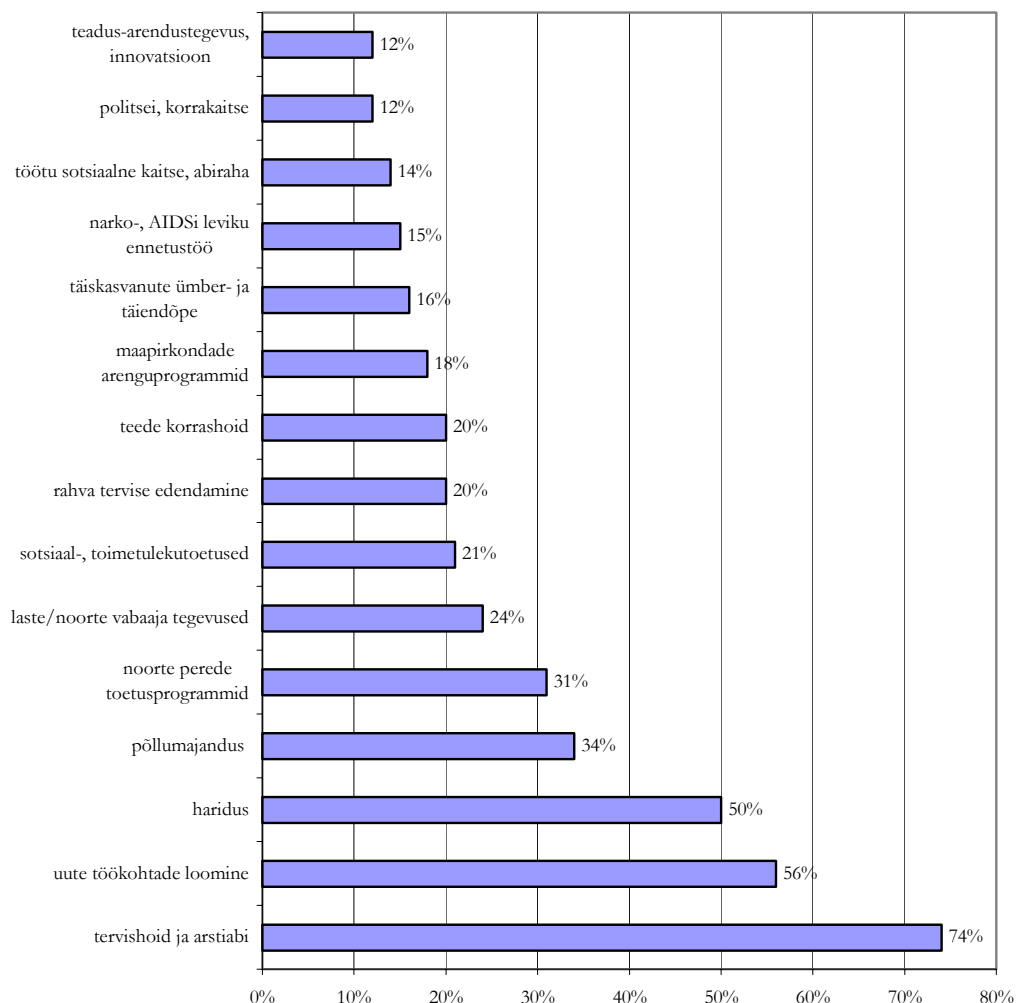

Joonis 37. Hinnangud riigieelarvele erakondade toetajate hulgas

Järgmise teemana vaadake lähemalt, millised on erakondade toetajate eelistused maksutulude kasutamiseks.

Palun nimetage alljärgnevatest valdkondadest viis tegevussuunda/prioriteeti, millistele oleks Teie arvates riigieelarves vaja senisest rohkem raha anda.

Alljärgnev joonis toob viisteist valdkonda, mis leidsid äramärkimist suurima arvu inimeste poolt.

Joonis 38.

Eesti elanike prioriteetid on sotsiaalvallas: tervishoid ja arstiabi, tööhõive ja haridus, noorte perede toetusprogrammid.

Erakondade toetajate vahelised erinevused toob järgnev joonis. Nii suur kui kiusatus ka ei ole analüüsida erakondade toetajate eelistusi valdkondade suhtes, tuleb statistilisi arvutusi¹³ usaldades tõdeda, et eelistused valdkondadele lisaraha eraldamiseks ei erine erakondade toetajaskondades. Kahe valdkonna kohta saab välja tuua erakonnad, milles erinevused on statistiliselt olulised: raha eraldamine kaitsevägele ja koostööle NATO-ga (Reformierakonna toetajaist 9%, Keskerakonna toetajaist 0%, 'ei tea' 2%, mitte ükski erakond pole lähedane 0%) ning raha eraldamine sotsiaal- ja toimetulekutoetusteks (Möödukate toetajaist 7%, Reformierakonna toetajaist 9%, Vene erakondade toetajaist 49%).

Ei ole välistatud, et elanikkonnas on erinevused olemas, kuigi mitte väga suured. Statistiliste erinevuste puudumisele vaatamata on välja toodud erakondade toetajate erinevused, rakendades vähemalt 5%-lise erinevuse nõuet valimi keskmisest¹⁴.

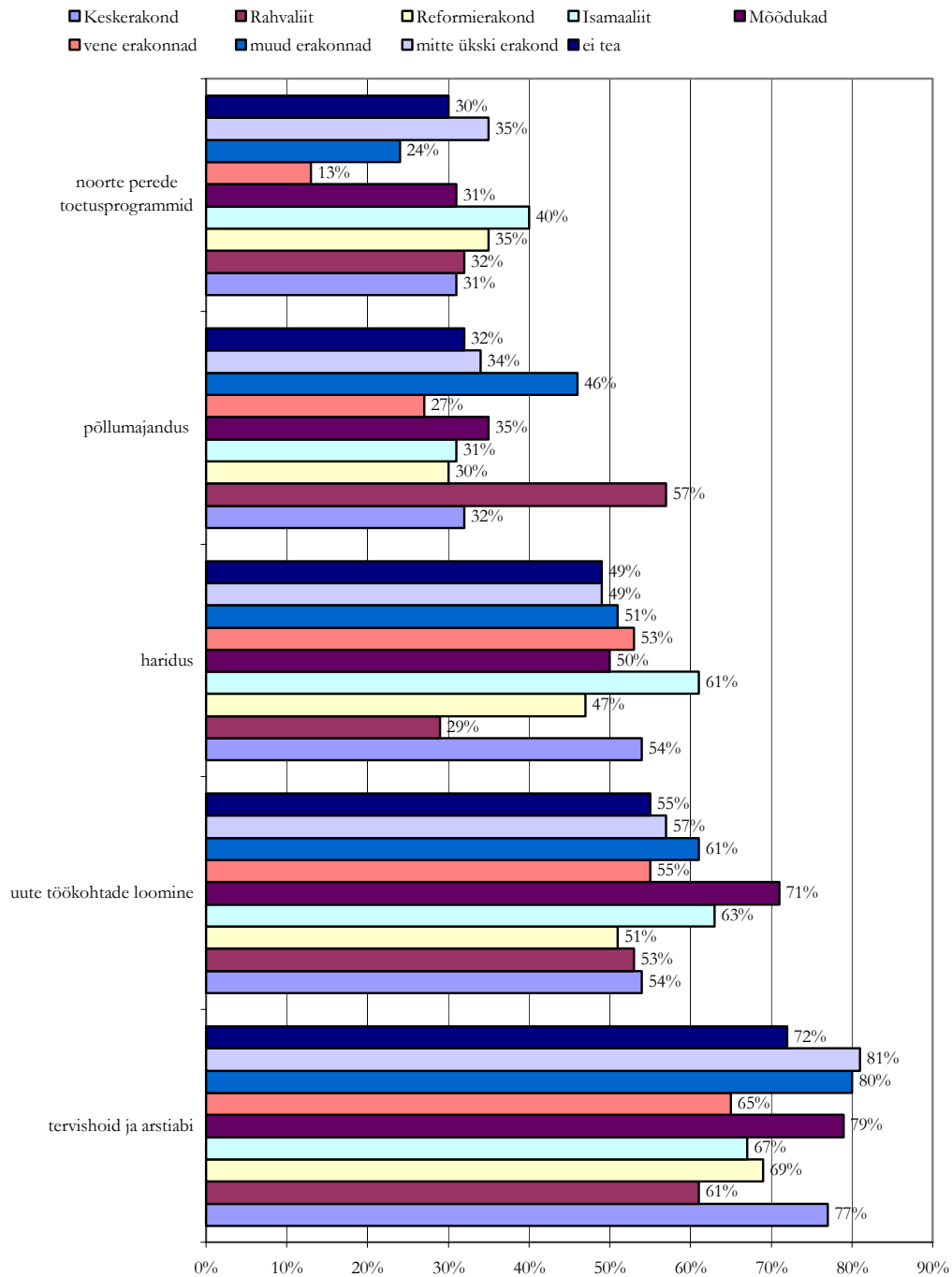
¹³ ANOVA, Sheffe test, usaldusnivoo 95%

¹⁴ kriteeriumi väärtus on subjektiivne otsus

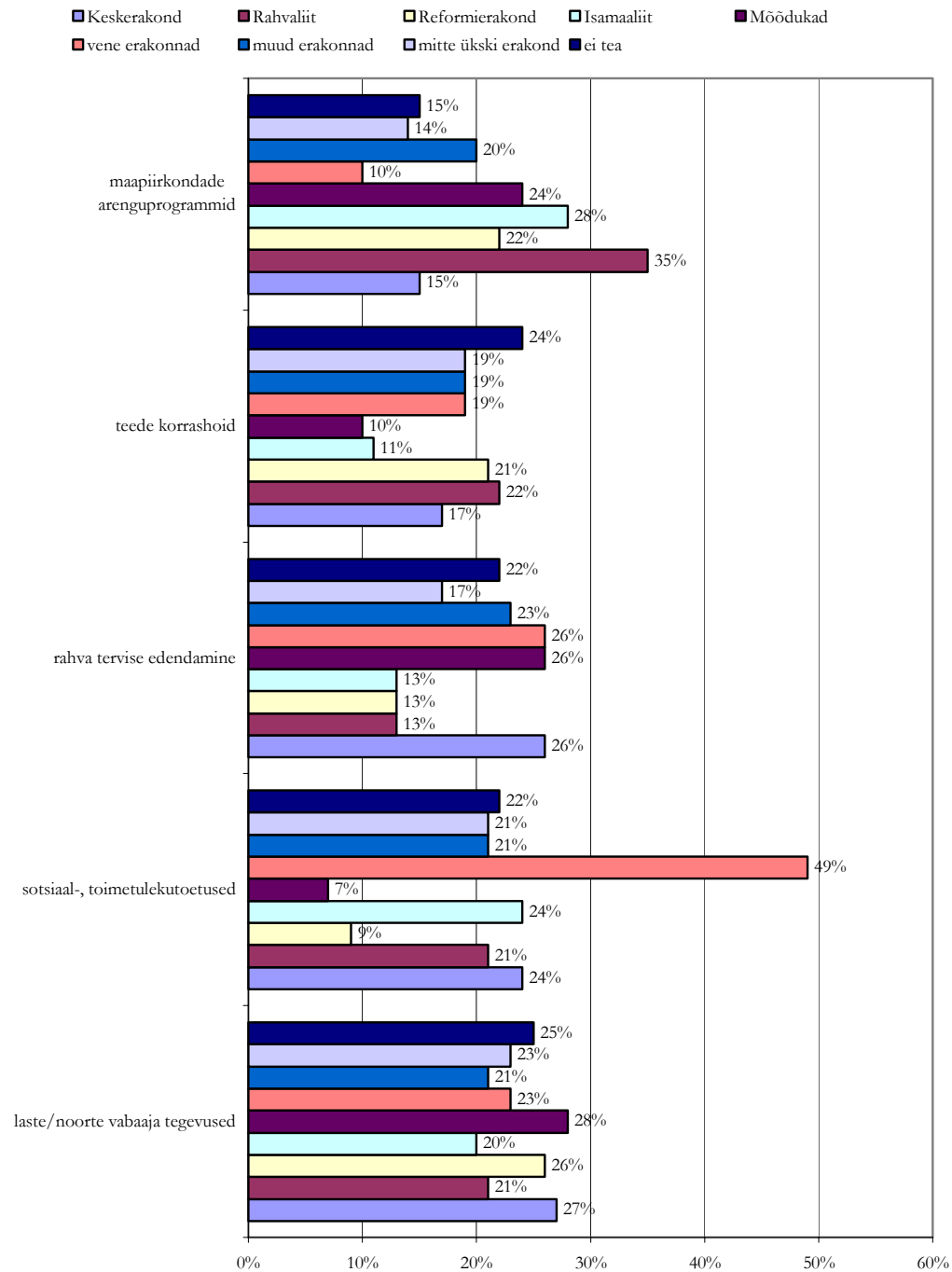

- Keskerakonna toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha rahva tervise edendamisele.
- Rahvaliidu toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha põllumajandusele, maapiirkondadele ja sotsiaalse kaitse programmidele; keskmisest vähem inimesi annaks raha tervishoiule ja arstiabile, haridusele, rahva tervise edendamisele ja narko- ning AIDS-i ennetustööle.
- Reformierakonna toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha politseile ja korrakaitse edendamiseks; keskmisest vähem inimesi annaks raha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, uute töökohtade loomiseks, sotsiaal- ja toimetulekutoetusteks ning töötute abirahadeks ja sotsiaalkaitseks.
- Isamaaliidu toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha uute töökohtade loomiseks, haridusele, noorte perede toetusprogrammidele, maapiirkondade arenguprogrammidele ja politseile ning korrakaitsele; keskmisest vähem inimesi annaks raha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, teede korrashoiule, täiskasvanute õppele ning töötute sotsiaalsele kaitsele.
- Mõõdukate toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha tervishoiule ja arstiabile, uute töökohtade loomiseks, rahva tervise edendamiseks, maapiirkondade arendamiseks ja narkoennetuseks; keskmisest vähem inimesi annaks raha sotsiaaltoetusteks, töötute abirahaks ning teede korrashoiuks.
- Vene erakondade toetajaskonnast annaks keskmisest rohkem inimesi raha sotsiaaltoetusteks ja töötute abirahaks ning rahva tervise edendamiseks; keskmisest vähem inimesi annaks raha tervishoiule, noorte perede toetuseks, põllumajandusele ja maapiirkondade arenguprogrammidele, narkoennetusele ja politseile.
- Mitte ühtegi erakonda toetavas kategoorias annaks keskmisest rohkem inimesi raha tervishoiule.
- Erakonna-eelistuseta kategooria eelistused langevad vähemalt 5%-lise täpsusega kokku valimi keskmisega.

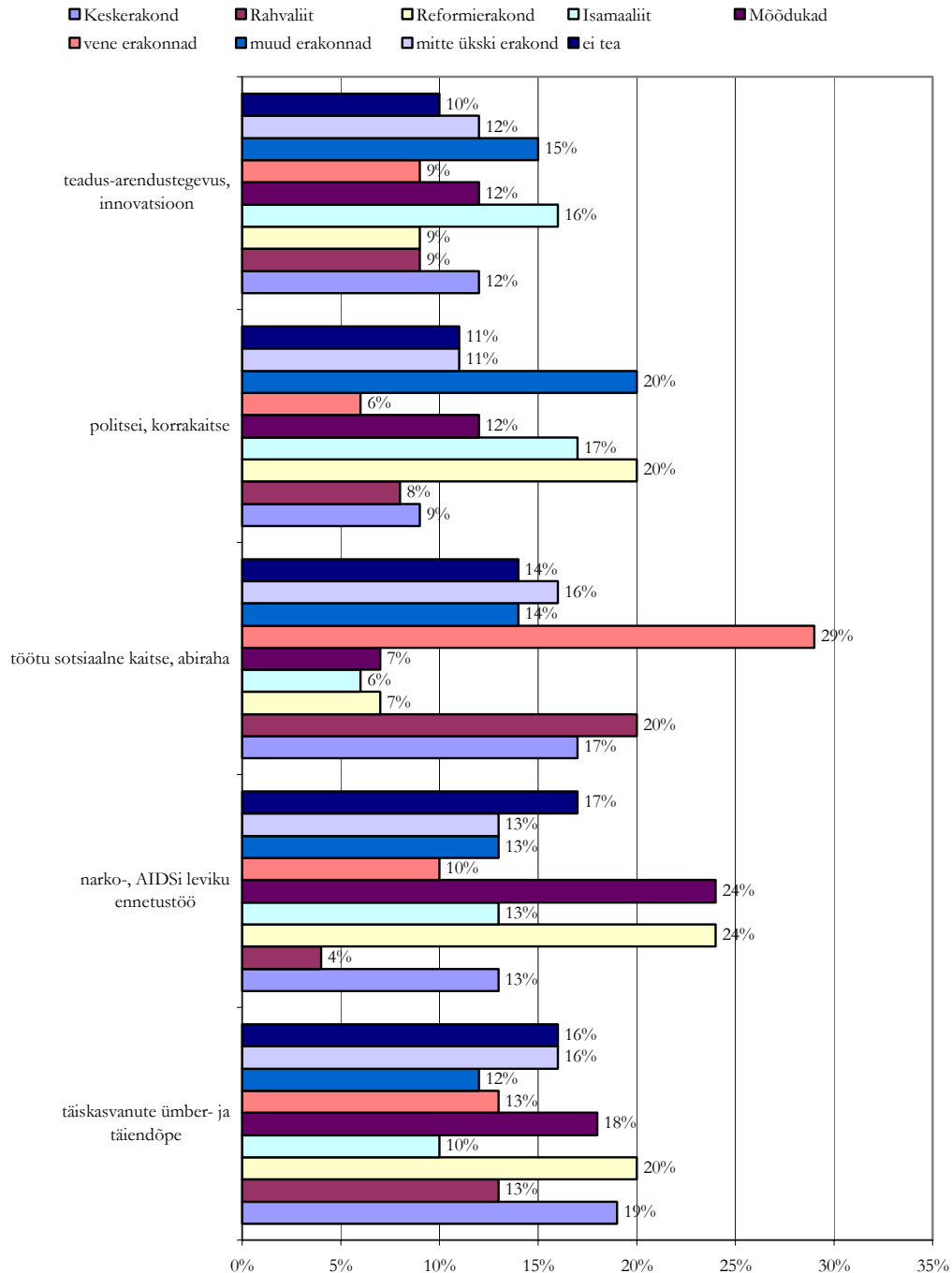
Tasub pöörata tähelepanu sellele, et kahe viimase kategooria hulgas langevad arvamused praktiliselt kokku valimi keskmise arvamusega. Võibolla on oma poliitiliste seisukohtade puudumine üks olulisemaid põhjusi, miks need inimesed ei ole leidnud erakonda, mida toetada...? Kui sellesse kategooriasse kuuluvad inimesed hakkavad uskuma mingitesse ühiskonnakorralduslikesse ideedesse ja võtavad nendel baseeruva seisukoha ühiskondlike-poliitiliste valikute suhtes, on võimalik, et nad hakkavad ka mõnda erakonda toetama. Kuid esmalt tuleb muidugi nende tähelepanu ühiskonnaelu (juhtimise) suhtes äratada ja köita.

Joonis 39.

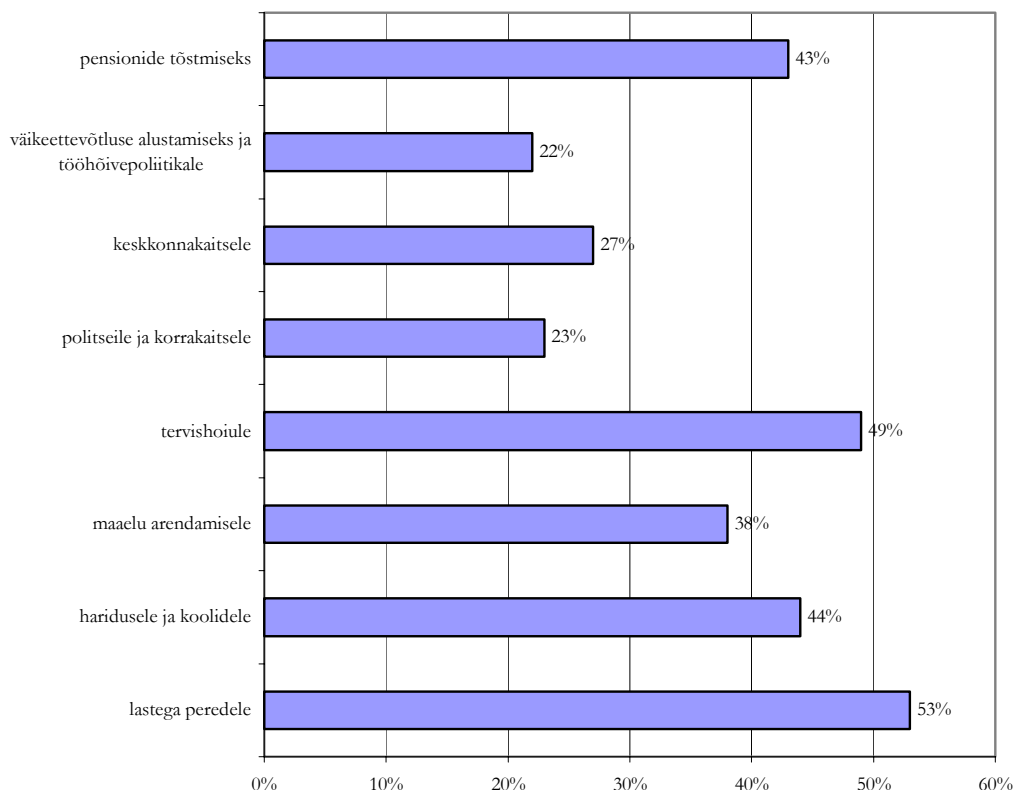
Joonis 40.

Joonis 41.

Eelarveteema lõpetuseks anname ülevaate ka elanike valmisolekust maksta praegusest 1% võrra rohkem makse, et sellest laekuvate summadega toetada kindlaid valdkondi. Maksude tõstmisega kaotavad paljud osa oma tuludest ja kuigi osa elanikkonnast saab kaotatu kuhjaga tagasi, näitab valmisolek midagi ohverdada elanike poliitilisi eelistusi.

Kas Teie oleksite nõus maksma praegusest rohkem (näiteks 1% võrra suuremat) maksu, et riigipoolsed rahalised toetused suureneksid...

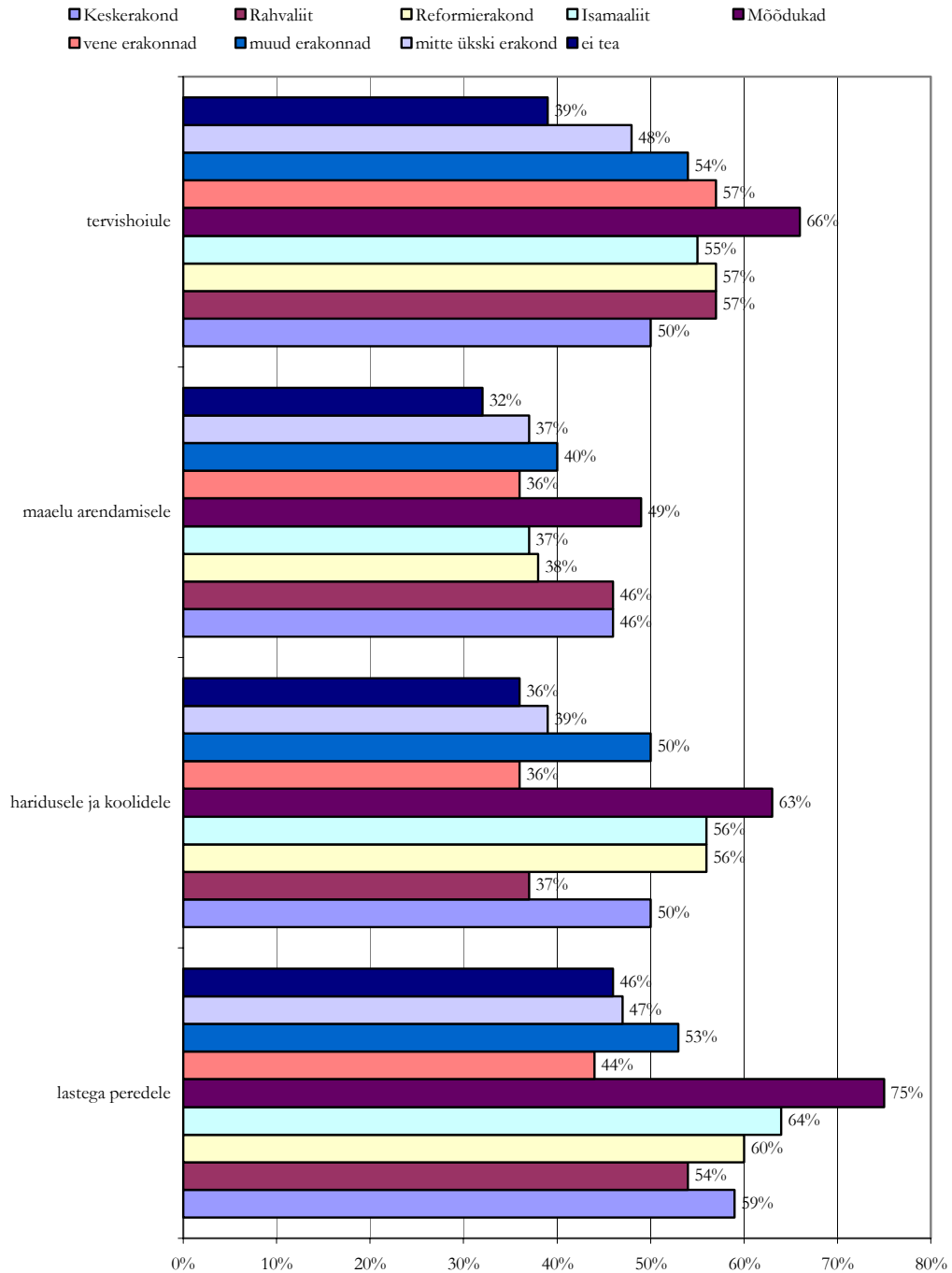
Joonis 42.

Vähemalt ühe valdkonna lisarahastamiseks on nõus maksude tõstmisega 72% elanikkonnast, 28% ei ole nõus suuremate maksudega nende valdkondade lisarahastamiseks.

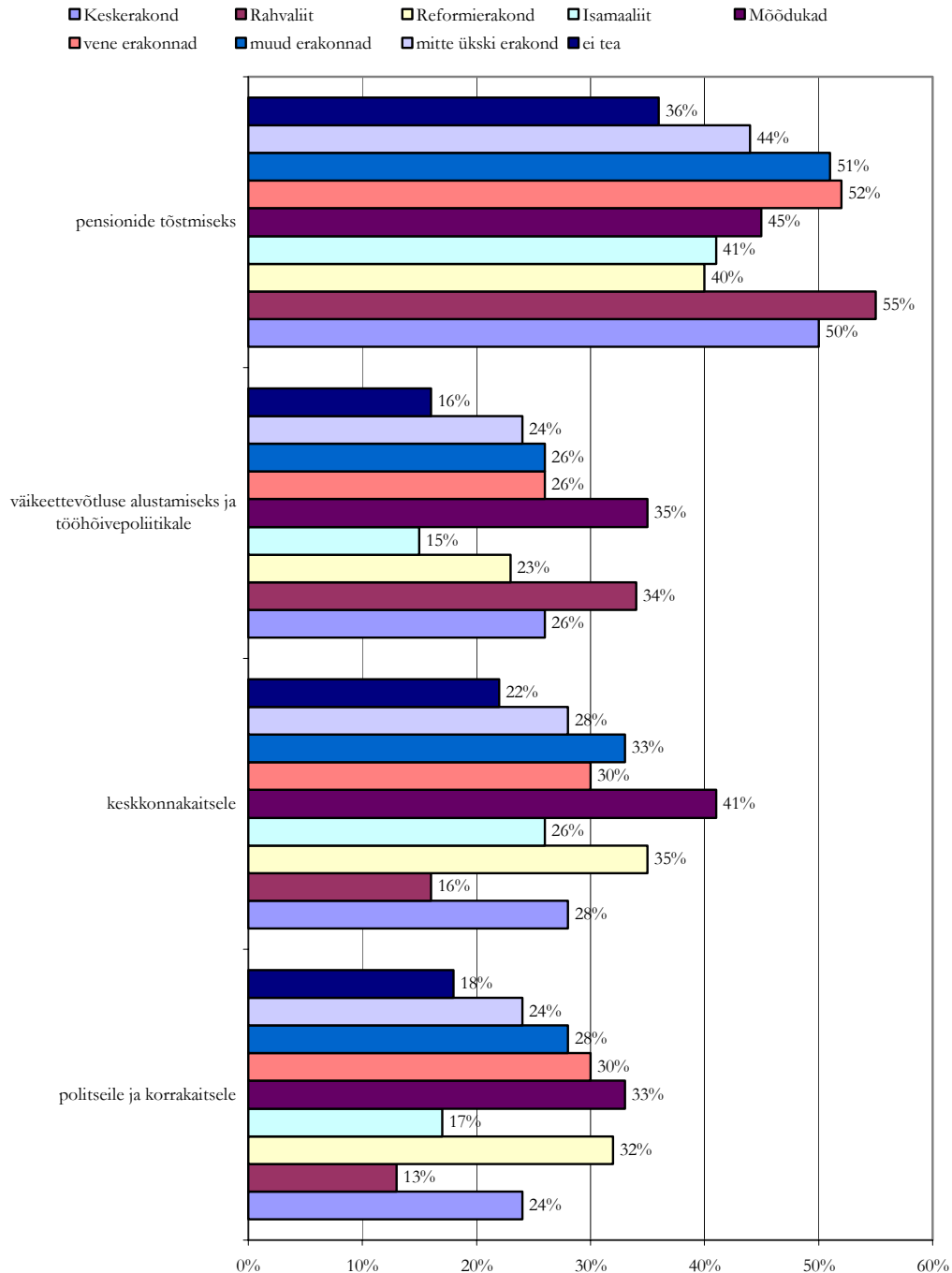
Suurim osa elanikest on valmis taluma 1%-st maksutõusu eeskätt sotsiaalse heaolu tõstmiseks: lastega perede aitamiseks, tervishoiukulude suurendamiseks ja pensionide tõstmiseks. Väikeettevõtluse alustamiseks ja tööhõivepoliitika teostamiseks, korrakaitse parandamiseks ja keskkonnaseisundi parandamiseks on nõus maksutõusu taluma umbes veerand elanikest. Sarnaselt riigieelarve programmide rahastamisega, nii ka maksude tõstmise puhul on eelistus antud sotsiaalse heaolu programmidele, sotsiaalset keskkonda kujundavad programmid on tähtsad suhteliselt vähestel inimestele.

Erakondade toetajaskondasid võrreldes tuleb taas tõdeda, et toetajaskonnad ei erine statistiliselt oluliselt maksutõusuga nõustuvate ja maksutõusu vastaste osakaalude poolest¹⁵. Ka joonisel on näha, et puuduvad suured lahknevused. Kuid seades kriteeriumiks vähemalt 5%-lise erinevuse valimi keskmisest, võib erakondade lõikes tuua välja mitmed erinevused.

¹⁵ 'raske öelda' vastusvarianti arvestamata, ANOVA, Scheffe test, 95% usaldusnivoo

Joonis 43.

Joonis 44.

- Keskerakonna toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede toetamiseks, hariduse ja koolide toetamiseks, maaelu arendamiseks ja pensionide tõstmiseks.
- Rahvaliidu toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga maaelu arendamiseks, tervishoiu toetamiseks, tööhõivepoliitika toetamiseks ja pensionide tõstmiseks; keskmisest vähem inimesi nõustuks maksude tõstmisega hariduse ja koolide olukorra parandamiseks, politsei ja korrakaitse ning keskkonnakaitse parandamiseks.

- Reformierakonna toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede, hariduse ja koolide, tervishoiu, politsei ja keskkonnakaitse olukorra parandamiseks.
- Isamaaliidu toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede, hariduse ja koolide ja tervishoiu olukorra parandamiseks; keskmisest vähem inimesi nõustuks maksude tõstmisega politsei ning ettevõtlusega alustamise ja tööhõivepoliitika toetamiseks.
- Mõõdukate toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede, hariduse ja koolide, maaelu arengu, tervishoiu, politsei, keskkonnakaitse ja ettevõtlusega alustamise toetamiseks.
- Vene erakondade toetajaskonnast oleks keskmisest rohkem inimesi nõus maksutõusuga tervishoiu ja politsei olukorra parandamiseks ning pensionide tõstmiseks; keskmisest vähem inimesi nõustuks maksude tõstmisega lastega perede ja hariduse toetamiseks.
- Mitte ühegi erakonna toetajatest oleks keskmisest vähem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede ja hariduse toetamiseks.
- Erakonna eelistuseta kategoorias oleks keskmisest vähem inimesi nõus maksutõusuga lastega perede, hariduse ja koolide, tervishoiu, politsei, keskkonnakaitse toetamiseks ja pensionide tõstmiseks.

Miks erakondliku eelistuseta inimeste hulgas on suhteliselt palju neid, kes ei ole nõus maksutõusuga? Selgitusena võib pakkuda väite, et nende hulgas on ühiskonnast võõrandunuid suhteliselt palju. Need inimesed ei leia endale sobivat erakonda ega ole nad nõus ka andma endapoolset lisapanust ühiskonna funktsioneerimisse.

8.2. USALDUS RIIGI- JA ÜHISKONDLIKE INSTITUTSIOONIDE SUHTES

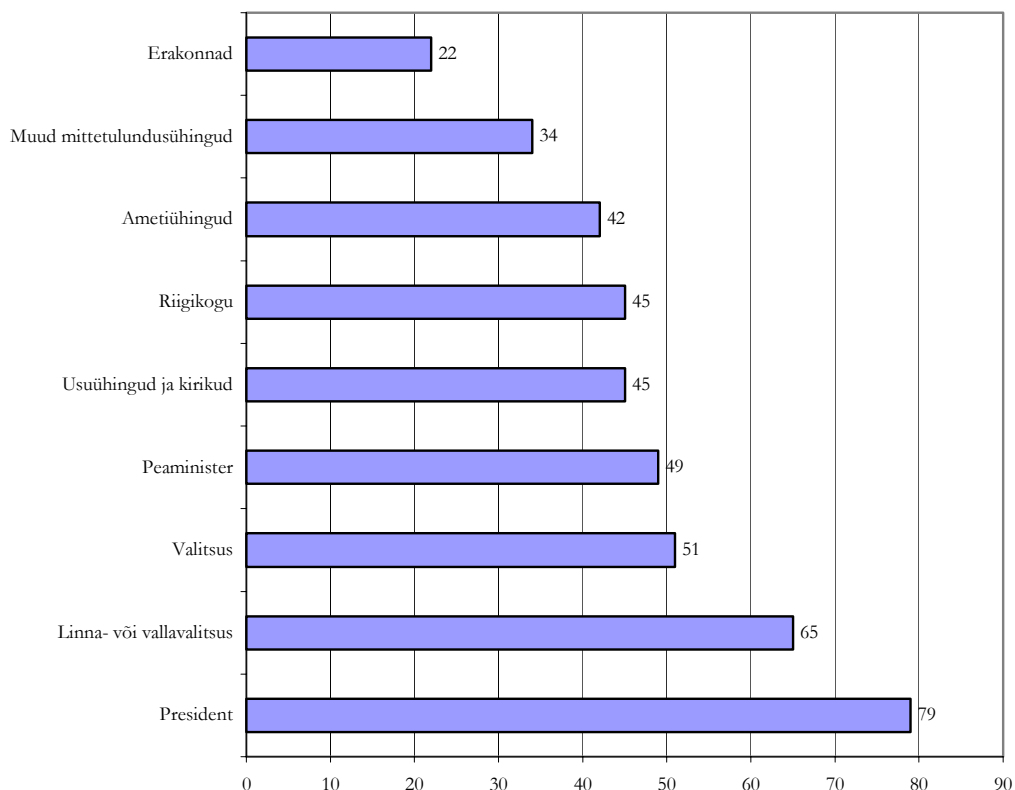
Järgnevalt nimetan Teile mõningaid Eesti riigi ja avalikke institutsioone. Palun öelge igähe puhul, kuivõrd Te seda usaldate.

Kõige usaldusväärsemaks institutsioon on elanikkonna silmis President, seda usaldab neli inimest viiest. Kohalikku omavalitsust usaldab umbes kaks kolmandikku küsitletuist, riigi keskvalitsuse institutsioone (Valitsus, Riigikogu, Peaminister) umbes pool küsitletuist.

Kõige ebausaldusväärsemateks institutsioonideks peetakse Eesti ühiskonnas mittetulundusühinguid (34%) ja erakondi; erakondi usaldab vaid umbes viiendik vastanuist (22%).

Kolmanda sektori organisatsioonide hinnates on 'ei tea' vastusvarianti kasutanud suurim osa elanikkonnast: mittetulundusühingud 44% ja ametiühingud 35% ja usuühingud 29%. Erakondade usaldusväärset ei oska hinnata viiendik küsitletutest (22%).

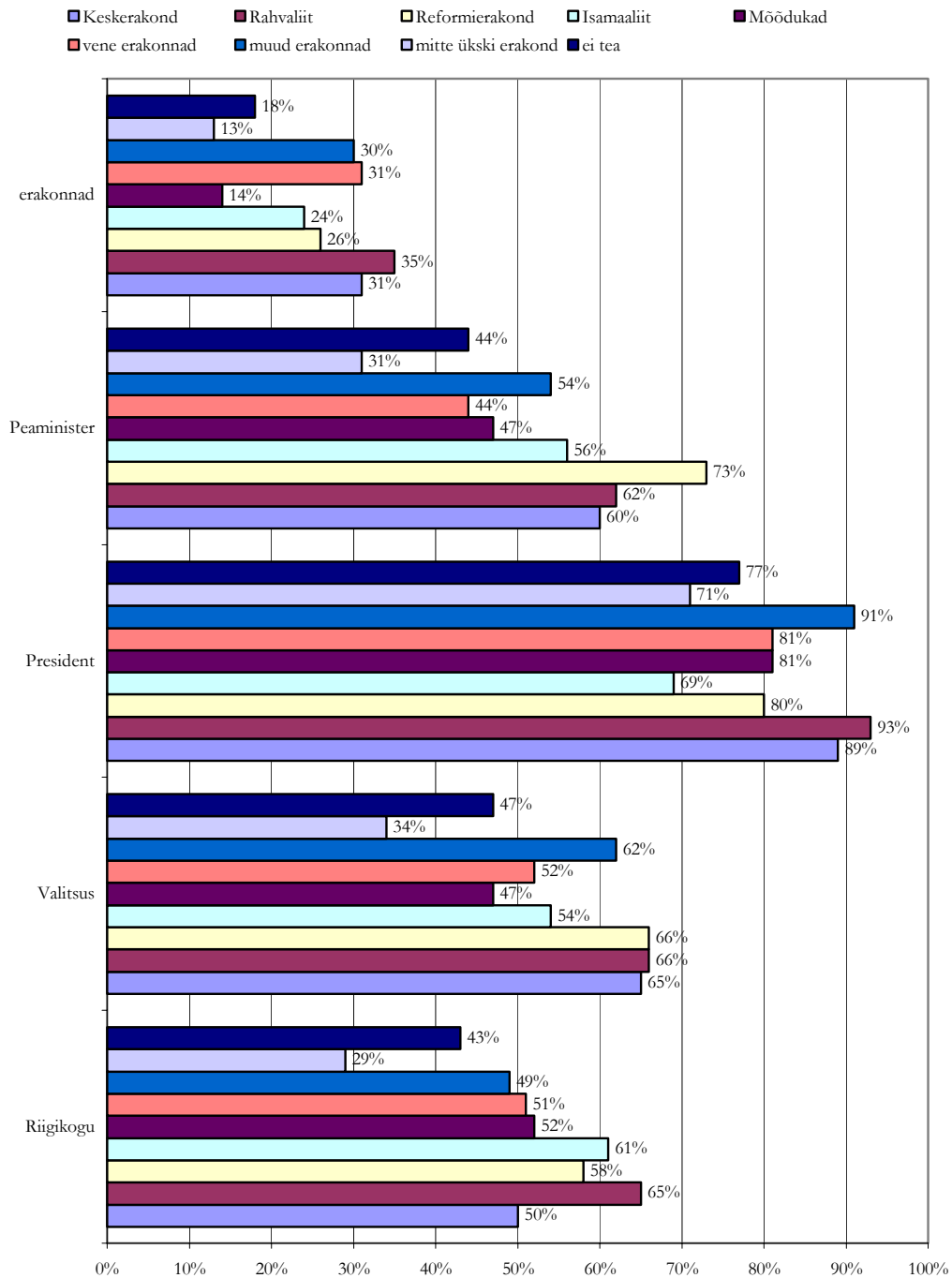

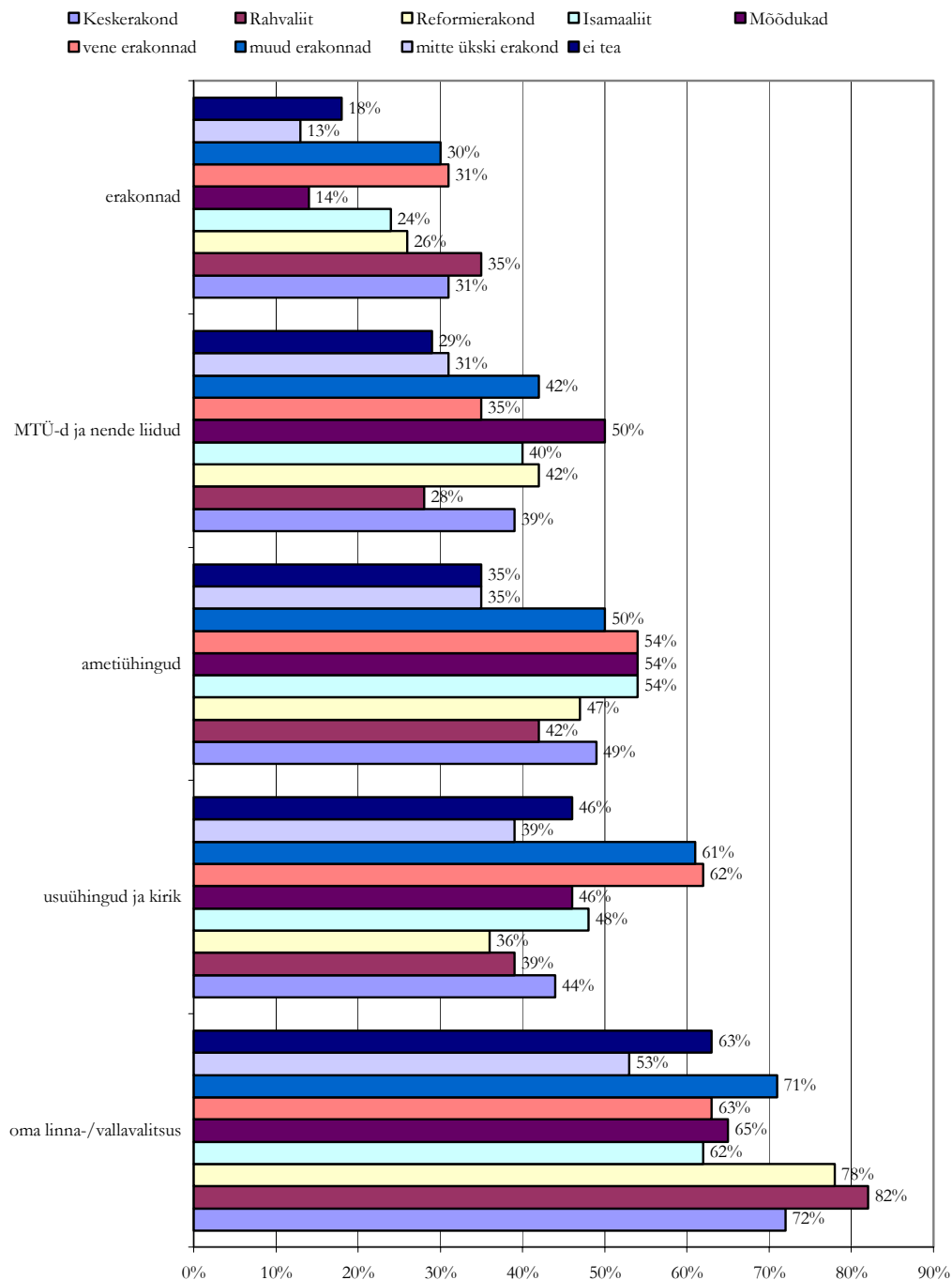
Joonis 45. Usaldab täielikult või pigem usaldab

Kas erakondade toetajaskondades on lahknevusi institutsioonide usaldamises? Jah, on.

- Eristuvad kolm erakonda, mille toetajate hulgas on keskmisest rohkem inimesi, kes usaldavad peaaegu kõiki loetletud institutsioone: Keskerakond, Rahvaliit ja Reformierakond. Ka väiksemate erakondade toetajaid kui tervikkategooriat iseloomustab usaldavate inimeste keskmisest suurem osakaal.
  - Isamaaliidu, Mõõdukate ja vene erakondade toetajaskonda iseloomustab keskmisest suurem usaldus Riigikogu, mittetulundusühingute ja ametiühingute vastu. Nende erakondade toetajate hulgas on kõiki institutsioone usaldavate isikute osa siiski väiksem, usaldamise määr on madalam kui eelmises kategoorias.
  - Kindla erakonna-eelistuseta kategoorias on usaldavate inimeste osa sama suur kui valimis keskmiselt.
  - Erakondadest ärapöördunute kategoorias on usaldavate inimeste osa märgatavalt väiksem seda on näha peaaegu iga institutsiooni juures. See kategooria mõjutab ulatuslikult usalduse määra riigi- ja ühiskondlike institutsioonide suhtes, sest tegemist on üsna suure osaga ühiskonnas (mais-juunis 2002 tervelt viiendik (22%)), mistõttu on nende arvamusel ka märgatava mõju avaliku arvamuse seisukohtadele tervikuna. Üldise usaldusnivoo tõstmiseks on vaja keskenduda erakondadest ärapöördunute kategooriale kahel põhjusel: see on suhteliselt suur elanikkonnaosa ja selle usaldus riigi vastu on madal.
- Rahule võib jätta end erakonna toetajana identifitseerivad inimesed (ükskõik, mis erakonna) ja ka need, kes ei ole osanud hetkel nimetada erakonda, kes nende huve kõige paremini esindab.

Joonis 46. Erakondade toetajate hulgas usaldab täielikult või pigem usaldab institutsioone

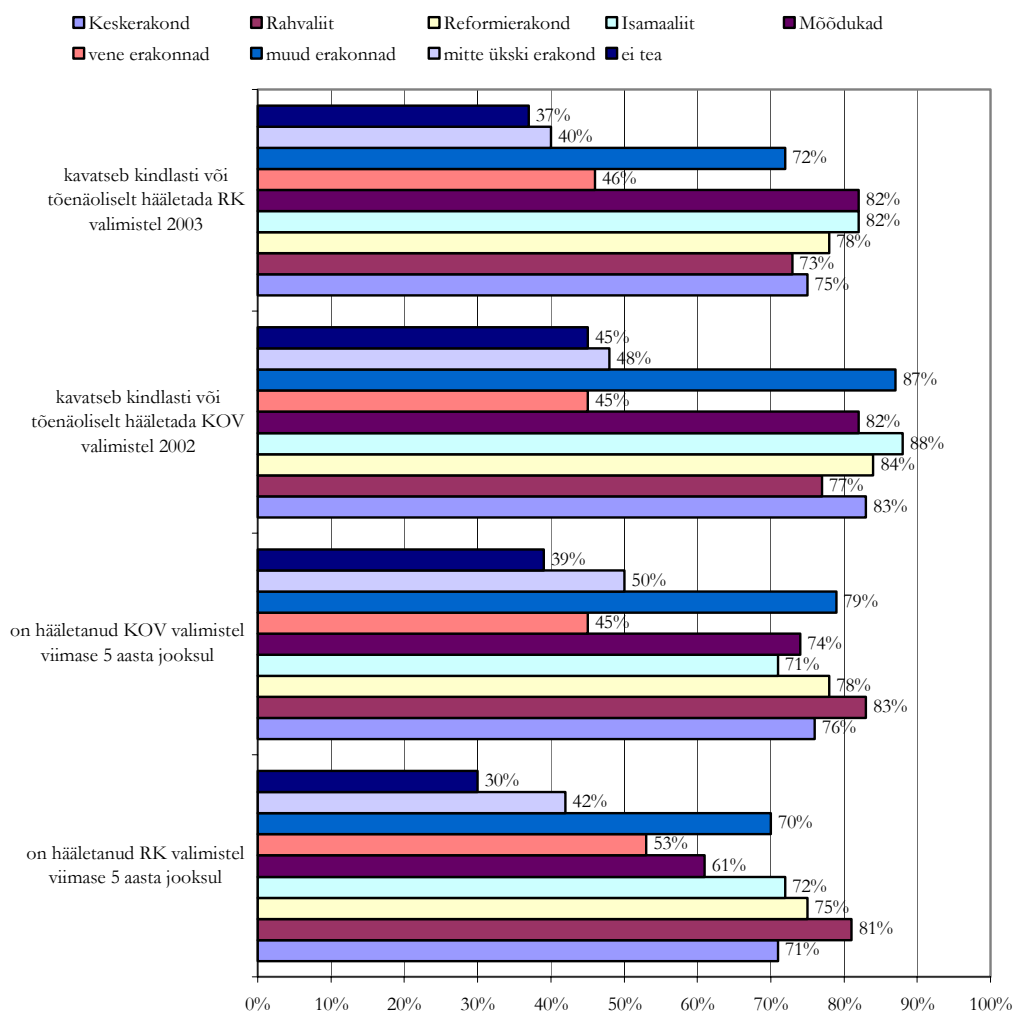

Joonis 47.

8.3. VALIMISAKTIIVSUS

Hääletamine riigi ja kohaliku elu juhtide valimiseks on demokraatia toimimise põhialuseid. Valimisaktiivsusest üldisemalt oli juttu analüüsi ühes eelmistest osadest, siis sai ka ilmseks, et küsitluste kaudu valimistel hääletamist analüüsides on tegemist pigem

tulevastel või möödunud valimistel hääletamise **hoiaku** analüüsiga kui tegeliku käitumise analüüsiga. Selles osas heidame lühipilgu erakondade toetajaskondade valimisaktiivsusele.

Joonis 48.

Võib eristada kaks kategooriat: suhteliselt suure valimisaktiivsusega ja suhteliselt madala valimisaktiivsusega kategooria.

Suhteliselt suure valimisaktiivsusega kategooriasse kuuluvad Keskerakonna, Reformierakonna, Isamaaliidu, Mõõdukate ja väiksemate eesti taustaga erakondade toetajad. Nendes kategooriates kõigub valimisaktiivsus 75%-85% ümbruses.

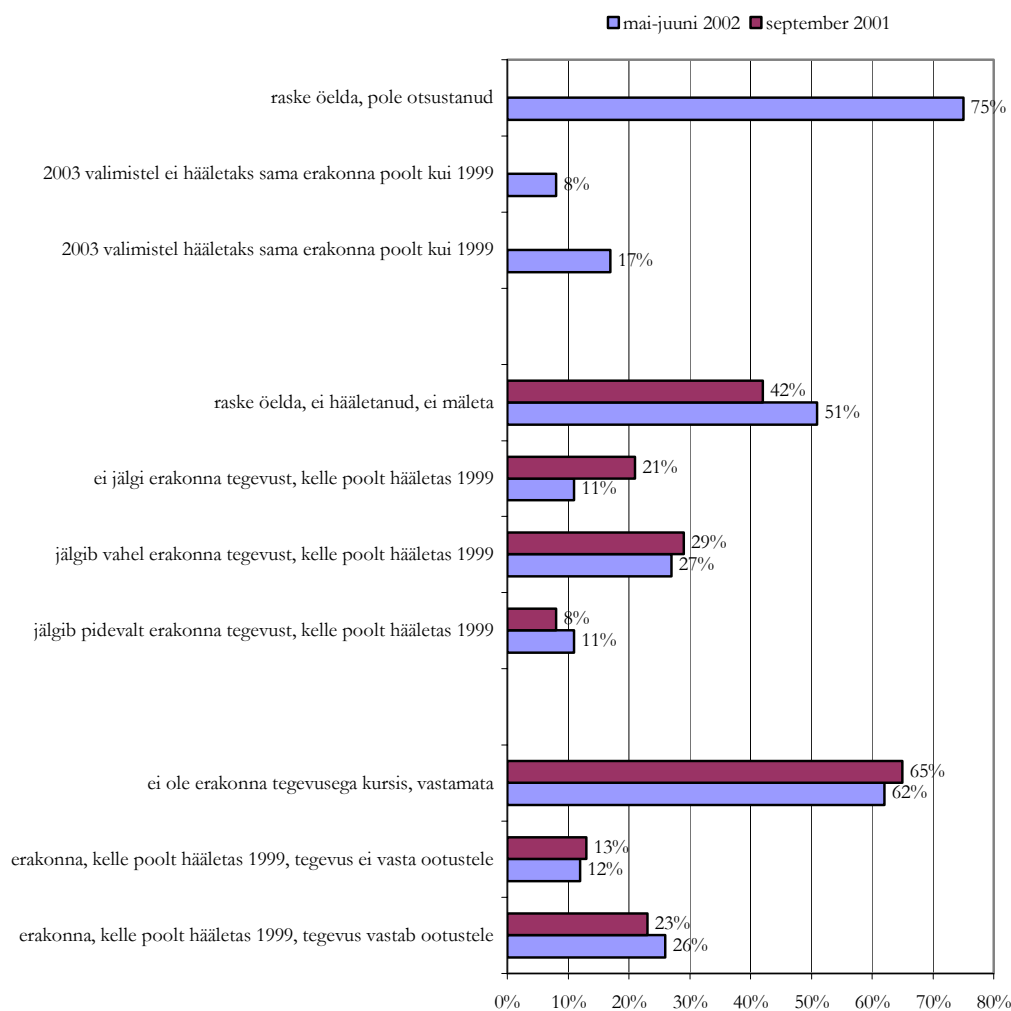
Suhteliselt väikese valimisaktiivsusega kategooriasse kuuluvad vene erakondade, erakonna-eelistuseta ja erakondadest ärapöördujate grupid. Nendes kategooriates kõigub valimisaktiivsus 35%-50% ümbruses.

Siinkohal võib tuua kaks selgitust. Erakonnalojaalsuse mudeli kohaselt on valimisaktiivsus suurem nende isikute puhul, kes end identifitseerivad mingi erakonna toetajana. Valima lähedavad nad kannustatuna soovist anda hääl erakonna kandidaadile. Ja tõepoolest, ongi näha erinevus erakonna toetajate ja mittetoetajate vahel. Teine, eelmisest üldisem lähenemine näeb nii erakonna-eelistuse kujunemise kui suhteliselt valimisaktiivsuse taga ühtainust tegurit – poliitilise süsteemiga identifitseerimise või selles võõrandumise tunnet. Valimas käivad inimesed kalduvad tunnistama erakondi, Riigikogu, Valitsust ja teisi riigi-

ning ühiskondlikke institutsioone vastavaks standarditele, mis läbi usaldus nende suhtes on suhteliselt suur. Selline psühholoogiline taust soodustab nii erakonna-eelistuse kujunemist kui valimisaktiivsust, tekitades seose kahe viimase muutuja vahel.

8.3.1. Valimiseelistuse kujunemine ja erakondade tegevuse jälgimine

Valimistel (ratsionaalse) otsuse tegemiseks on vajalik informatsioon erakondade tegevuse kohta. Teadmised peaksid olema üheks otseseks erakonna tegevusega rahulolu determinandiks. Teavet erakonna senise tegevuse kohta saab, ja tuleb kasutada otsuse langetamisel valimistel – kas hääletada sama erakonna poolt, kelle poolt hääletati eelmistel valimistel, või hääletada mingi teise erakonna poolt.

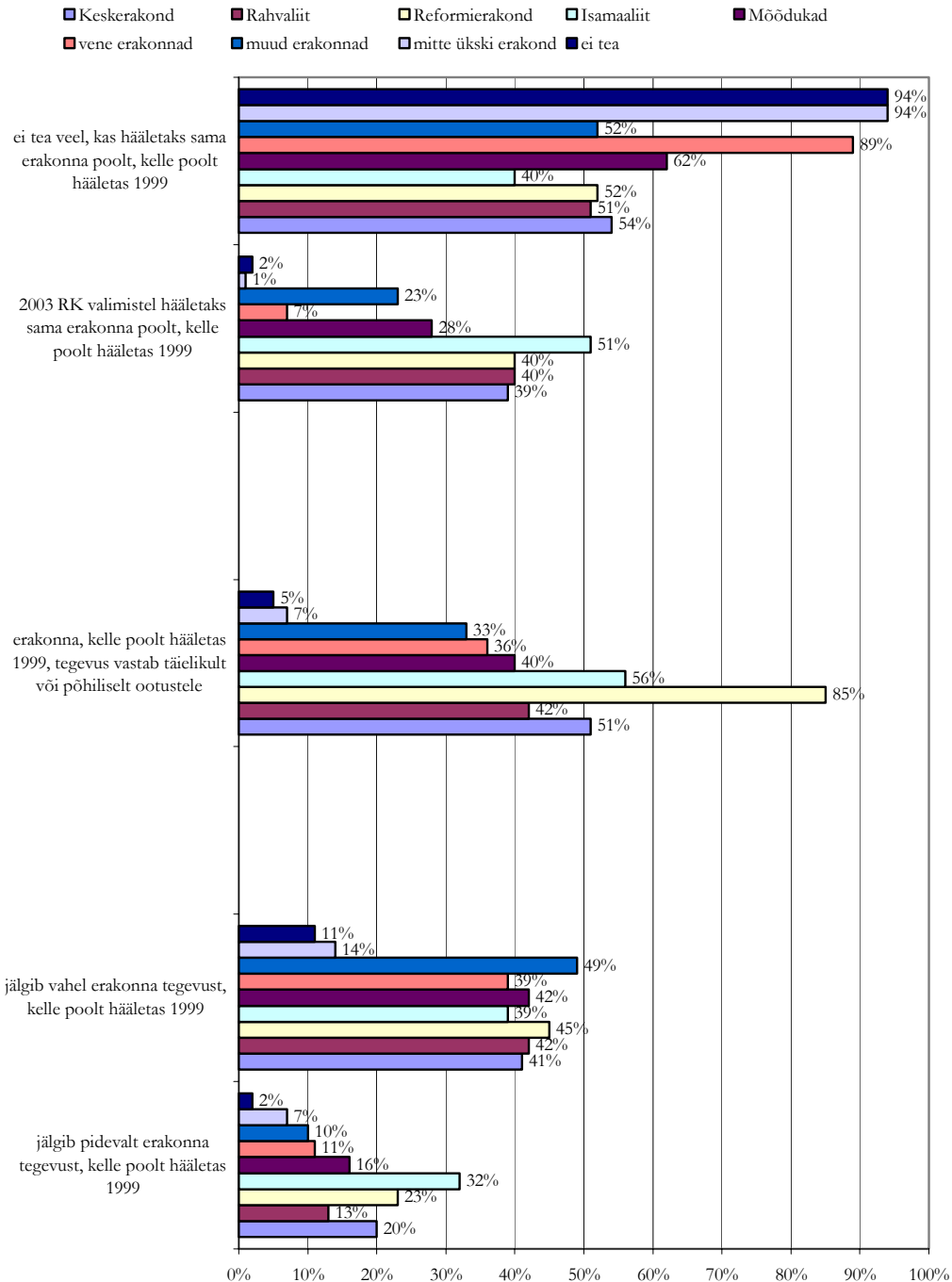
Joonis 49.

Nagu näha, ei ole kuigi märgatavalt muutunud arvamuste struktuur ajavahemikul september 2001 kuni mai 2002 vaatamata kahele olulisele poliitilisele arengule. Esiteks, vahetus valitsus: koalitsioonist lahkusid Mõõdukad ja Isamaaliit, koalitsiooni jäi Reformierakond ja koalitsiooni lisandu Keskerakond. Teiseks, hoogustusid valimiseelsed kampaaniad. Vähemalt viimane areng võinuks suurendada inimeste tähelepanu poliitikale ja erakondadele. Kuid seda ei ole juhtunud: praktiliselt muutumatu on nende osakaal, kes

vastasid, et ei ole erakonna tegevusega kursis (65%→62%) ; vähenenud ei ole nende osakaal, kes vastasid, et ei jälgi selle erakonna tegevust, kelle poolt hääletas 1999 valimistel (või ei mäleta erakonda) (53%→52%) ega suurenenud nende osakaal, kes vastasid, et jälgivad vahel või pidevalt erakonna, kelle poolt hääletas 1999, tegevust (37%→38%).

Erakondade tegevuse jälgimine, võimalik, on vähemalt teatud indiviidide puhul diferentseeritud erakonnalojaalsuse alusel:

- need, kellel on 'oma' erakond (erakond, mille tegevust toetatakse ja mida nähakse enda huve teostavat) jälgivad selle erakonna tegevust intensiivsemalt kui ülejäänud erakondade tegevust ja
- need, kellel on 'oma' erakond (erakond, mille tegevust toetatakse ja mida nähakse enda huve teostavat) jälgivad erakondade tegevust poliitikas ja poliitikat üldiselt intensiivsemalt kui end erakondadega seostamata isikud.

Joonis 50.

Joonis näitab, et arvamused erinevad erakondade toetajate kategooriates. Võib eristada kolm kategooriat:

- Tugeva erakonna-eelistusega isikud: nende hulgas jälgivad suhteliselt paljud erakonna tegevust, kelle poolt hääletati 1999 Riigikogu valimistel; nende hulgas on palju 'oma' erakonna tegevusega rahulolevaid isikuid ja neid, kes kavatsevad 2003 Riigikogu valimistel hääletada sama erakonna poolt kui 1999 valimistel. Erakondadest võib sellesse kategooriasse paigutada Keskerakonna, Reformierakonna, Isamaaliidu ja Rahvaliidu – nende erakondade toetajad näitavad väljatoodud omadusi.

- Nõrga või puuduva erakonna-eelistusega isikud: nemad vastanduvad eelmises lõigus toodud kirjeldusele peaaegu kõikide omaduste lõikes. Sii kategooriasse kuuluvadki kindla erakonna-eelistusega isikud, erakondadest ärapöörduvad isikud ja vene erakondade toetajad.
- Mõõdukate ja väiksemate erakondade toetajad võib paigutada nende kahe kategooria 'vahele': nende hulgas on küll suhteliselt palju neid, kes jälgivad oma lemmikerakonna tegevust ja on sellega rahul kuid samas ka palju neid, kes ei ole veel otsustanud kas hääletada sama erakonna poolt, kui 1999 valimistel.

8.4. ÜLDISED POLIITILISED HOIAKUD

Andmed: ES Turu-uuringute AS, detsember 2001.

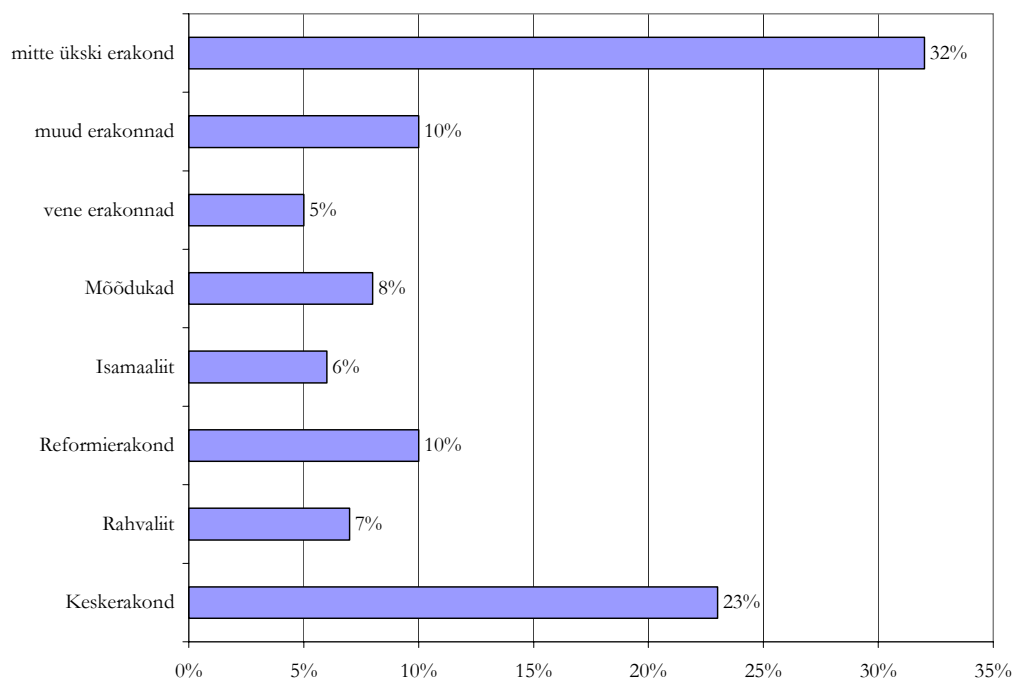
Erakondlike eelistuste selgitamiseks esitati küsimus:

Kui järgmisel pühapäeval toimuksid Riigikogu valimised, siis millise erakonna poolt Te hääletaksite?

Erakondade loetelu

Mitte ühegi erakonna poolt

Erakondade toetuse detsembris 2001 toob Joonis 51.

Joonis 51.

8.4.1. Arvamused valimiste korralduse suhtes

Intervjueeritavatele esitati küsimused:

Milline on Teie seisukoht, kes tohiks ja kes mitte kandideerida Riigikogu valimistel? Kes tohiks ja kes mitte kandideerida kohaliku omavalitsuse volikogude valimistel?

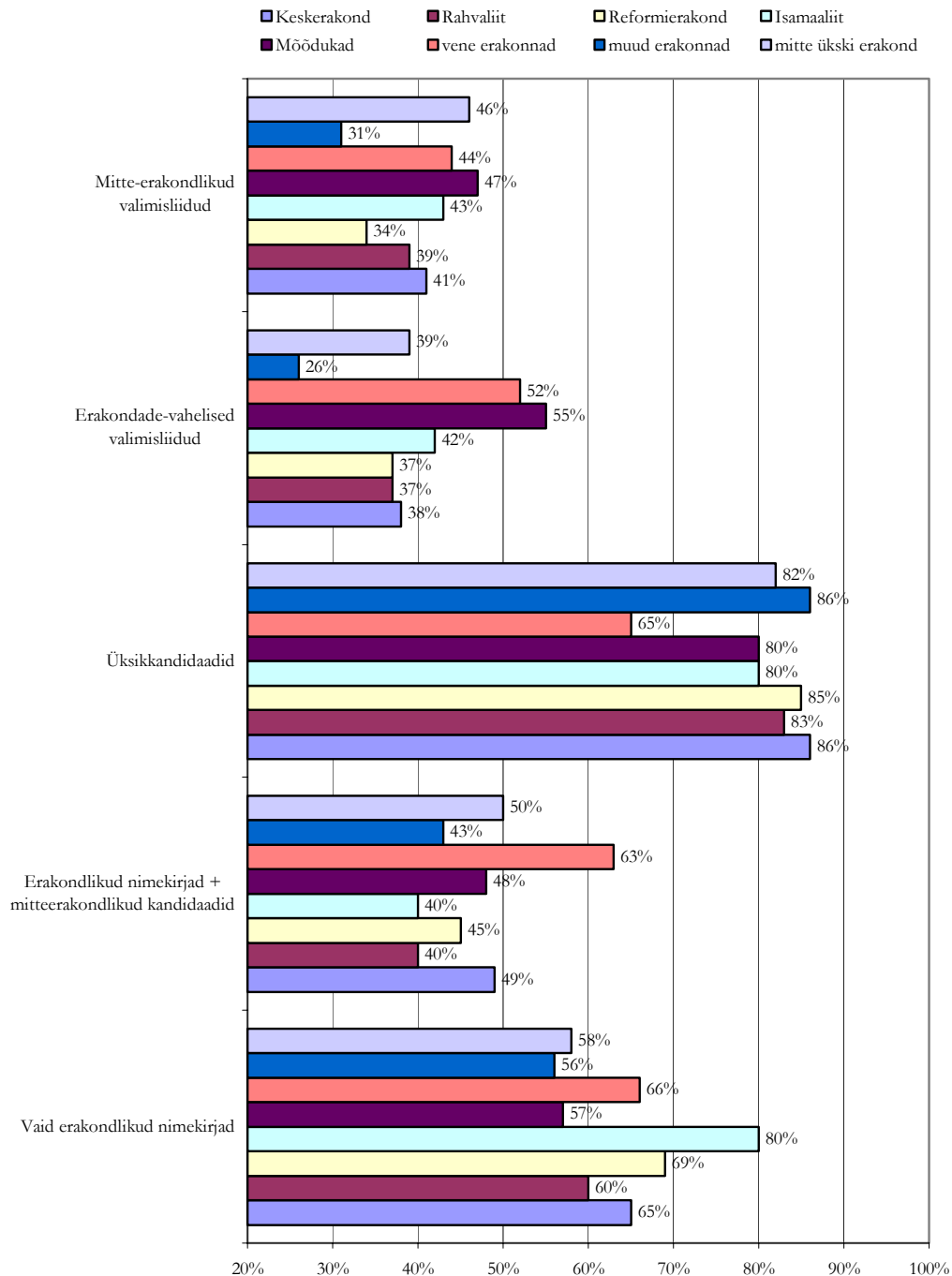
Erakondlikud nimekirjad, mis koosnevad ainult erakonna liikmetest
Erakondlikud nimekirjad, kuhu kuuluvad ka erakonda mittekuuluvad kandidaadid
Üsikkandidaadid
Erakondade-vahelised valimisliidud
Mitte-erakondlikud valimisliidud

8.4.1.1. ARVAMUSED RIIGIKOGU VALIMISTE KORRALDUSE SUHTES

Erakondade toetajaskondade hulgas eristuvad vene erakondade toetajad. Selle kategooria eelistused erinevad kõige märgatavamalt teiste erakondade toetajate eelistustest. Selle kategooria eelistused on ühetaolisemad teiste erakondade toetajaskondade arvamustest; tundub, nagu oleks arvamus määratud pigem kuulumisega mõne vene erakonna toetajaskonda kui konkreetse küsimusega.

Kõige sarnasemad on erakondade toetajaskonnad üksikkandidaatide kandideerimise, erakondlike nimekirjade + sõltumatute kandidaatide kandideerimise ja ka ainult erakondlike nimekirjade kandideerimise küsimuses.

Kõige erinevamad on erakondade toetajaskonnad erakondade vaheliste valimisliitude ja mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimise suhtes.

Joonis 52. Toetus väidetele erakondade toetajate hulgas

Riigikogu valimistel tohivad kandideerida erakondlikud nimekirjad, mis koosnevad ainult erakonna liikmetest.

Jaatavalt vastas niimoodi püstitatud küsimusele pisut enam kui 60% vastanutest, ja mitte ühegi erakonna toetajate hulgas polnud see näitaja alla poole.

Vastus sellisele küsimusele võiks näidata erakonna organisatoorset tugevust. Selles tähenduses paistab üllatuslikuna Isamaaliidu pea 80%.

Riigikogu valimistel tohivad kandideerida erakondlikud nimekirjad, kuhu kuuluvad ka erakonda mittekuuluvad kandidaadid.

Küsimuse selline püstitus peaks eeldama 0-summalist seost eelmise küsimusega. Vastused seda aga ei kinnita – tervikuna veidi alla poole küsitletutest vastas sellele küsimusele jaatavalt. See tähendab, et paljud vastanutest arvasid üheaegselt, et kandideerida erakondade nimekirjades võiksid nii parteide liikmed kui ka kõrvalseisjad.

Keskmisest näitajast on kaks tugevat kõrvalekallet:

- Rahvaliidu pooldajate hulgas on märkimisväärselt vähe neid, kes vastasid sellele küsimusele jaatavalt. Ilmselt on selle erakonna pooldajad harjunud kandidaatide mitmekesisusega.
- Märkimisväärselt palju oli 'jah' vastuseid vene erakondade toetajate hulgas. Kui poleks eelmist küsimust, siis julgeks arvata, et venelaste puhul kumab läbi suurem usaldamatus erakondade suhtes.

Riigikogu valimistel tohivad kandideerida üksikkandidaadid.

Vastused on üsna üksmeelselt 'jah'. Vene erakondade toetajate kalduvad veidi kõrvale – nende hulgas on 'jah'-vastuseid üle 60% (eesti erakondade puhul üle 80%). Võib olla on see ilming venelastele ehk mõnevõrra iseloomulikumast kollektivismist.

Riigikogu valimistel võivad kandideerida erakondade-vahelised valimisliidud.

Keskmiselt – umbes 40% 'jah'-vastuseid – sellist võimalust ei toetata. Võimalikud seletused:

- inimesed lihtsalt aktsepteerivad olemasolevat seadust
- erakondade-vahelised liidud kipuvad juba mälust kaduma
- suuremate ja tugevamate erakondade toetajad ei näe vajadust, miks nende partei peaks valimistele minema kellegagi koos.

Riigikogu valimistel võivad kandideerida mitte-erakondlikud valimisliidud.

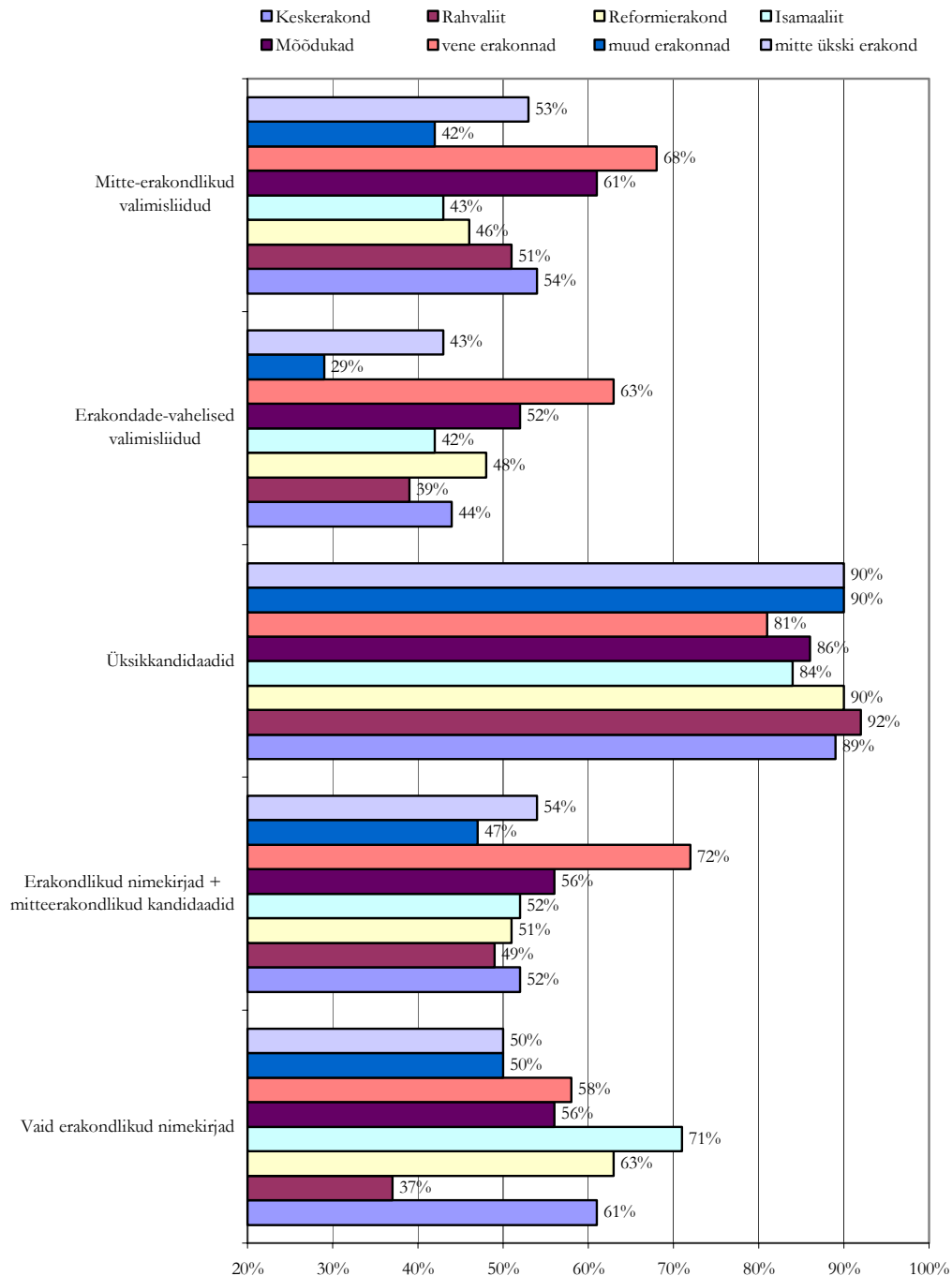
Keskmiselt vastatakse samamoodi nagu eelmisele küsimusele – umbes 40% pooldavad sellist võimalust. Põhjused peaksid olema samuti enam-vähem samad, millele lisandub veel arusaam, et miks peaksid erakondade toetajad suhtuma soosivalt mitte-erakondadesse.

8.4.1.2. ARVAMUSED KOHALIKE OMAVALITSUSTE VOLIKOGUDE VALIMISTE KORRALDUSE SUHTES

Siingi eristuvad vene erakondade toetajad teiste erakondade toetajaist. Selle kategooria eelistused on ühetaolisemad teiste erakondade toetajaskondade arvamustest; tundub, nagu oleks arvamus määratud pigem kuulumisega mõne vene erakonna toetajaskonda kui konkreetse küsimusega.

Kõige sarnasemad on erakondade toetajad oma arvamustes erakondlike nimekirjade + sõltumatute kandidaatide kandideerimise ja üksikkandidaatide kandideerimise suhtes.

Kõige suuremad on erakondade toetajaskondade lahknevused erakondade vaheliste valimisliitude kandideerimise, mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimise ja ainult erakondlike nimekirjade kandideerimise suhtes.

Joonis 53. Toetus väidetele erakondade toetajate hulgas

Kohalike volikogude valimistel võivad kandideerida ainult erakondlikud nimekirjad, mis koosnevad erakonna liikmetest.

Võrreldes vastava Riigikogu-suunitlusega küsimusega tuleb täheldada mõnevõrra vähemat toetust (keskmiselt 55%), kuid kõikumised erinevate erakondade toetajate vahel on küllaltki suured. Kõige selgemalt vastanduvad siinkohal Isamaaliidu (71% pooldajatest) ja Rahvaliidu näitajad – 37%.

Kohalike volikogude valimistel võivad kandideerida ainult erakondlikud nimekirjad, kuhu kuuluvad ka mitte-erakondlikud kandidaadid.

Samuti peaks moodustama eelmise küsimusega 0-summalise tulemuse, kuid ka siin seda pole. Erinevused Riigikogu-küsimusega on siiski väiksemad. Keskmiselt vastasid jaatavalt sellele küsimusele pisut enam kui pooled vastanuist, suure kõrvalekaldega paistavad silma vene parteide toetajad – 72% jaatavalt vastanut . Võimalik, et nende hulgas tekitab uus seadusandlus kõige enam vastuseisu.

Üksikkandidaatide kandideerimise lubamine kohalikel valimistel.

Probleemi ei ole – eesti erakondade pooldajate hulgas toetus ideele umbes 90%, vene parteide puhul mõnevõrra vähem. Põhjused arvatavasti samad, mis Riigikogu valimiste puhulgi.

Erakondade-vaheliste valimisliitude kandideerimise võimalus kohalikel valimistel.

Üllatuslikult on keskmine toetus üsna madal – pisut üle 40%. Võib olla tulid sellised vastused inertsist pärast samalaadset küsimust Riigikogu valimiste kohta – suundumused paistavad kaunis sarnased olevat. Mõistetavaks erandiks paistab olevat vene erakondade pooldajate väga kõrge toetus – pea ¾ vastas jaatavalt. Võib olla on selle taga vene parteide ammuräägitud kavatsus tulla kohalikel valimistel välja ühise nimekirjaga.

Mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimise võimalus kohalikel valimistel.

Keskmiselt suhtumine pooleks. Ka erakondade toetajate kaupa ei ole suuri kõikumisi – ehk ainult vene erakondade pooldajate seas, kes selgemalt eelistavad just selliseid valimisliite. Head seletust polegi, miks just selline jaotus? Ühelt poolt annaks see tunnistust teravast polariseeritusest – see eeldaks aga ühiskonnas toimuvat ägedat diskussiooni. Teiselt poolt võiks taolist jagunemist tõlgendada ka kui nii-ja-naa lähenemisenä – pole selget arusaama, kuid probleem tervikuna ei häiri. Igal juhul võivad sellest tuge leida nii taoliste valimisliitude pooldajad kui ka ärakeelajad.

8.4.2. Ootused Riigikogu liikmete omaduste suhtes

Milliseid omadusi Te peate oluliseks nende inimeste juures, keda valitakse Riigikogu liikmeks? Valige kuni viis olulisemat

Kui oletada, et küsimuses esitatud omadused kokku peegeldavad ideaalset Riigikogu liiget, siis suuremate erakondade toetajad on võrdlemisi sarnastel arvamustel. Selle väite kinnituseks liitsime kokku küsimustikus äramärgitud seisukohtade protsendid ja tulemus on järgmine:

* Keskerakond	- 481,1
* Rahvaliit	- 470,7
* Reformierakond	- 485,2
* Isamaaliit	- 484,6
* Mõõdukad	- 485,9
* vene erakonnad	- 490,6

Siinkohal võib tekkida kiusatus tuua sisse ka teine mõõde peale parteide pooldajate sarnasuse-erinevuse ja see võiks olla madal-kõrge, seega ka mingis mõttes hea-halb. See oleks siiski võimalik juhul, kui kõik vastajad oleksid vastanud kõikidele probleemiseadetele. Sellisel juhul oleks protsentide summaks 1700 ning seda aluseks võttes võiks lihtsalt arvutada iga erakonna toetajate suhtumise omadustesse, mida võiks

pidada omaseks tipp-poliitikule. Siis saaks ka väita, et valija ei pea kuigi oluliseks neid omadusi, mille suhtes tal paluti hinnangut avaldada.

Kuna aga vastaja pidi ära märkima – see tähendab ka oluliseks pidama – kuni viis muutujat 17-st, siis saame piirduda ainult juba eelpool esitatud arvamusega – meie suuremate erakondade toetajate suhtumised poliitikutele esitatavate nõuete suhtes on suuresti sarnased.

Kas tuleks seda pidada üllatuslikuks? Ilmselt mitte, kuna tegemist ei ole suhtumisega nende isikute poolt tehtavasse poliitikasse, vaid suhtumisega nendele isikutele vajalikesse omadustesse. Eesti ühiskond ei ole kultuuriliselt nii lõhestatud, et arusaamad teatud omadustest võiksid olla radikaalselt erinevad. Heameelt tekitab hoopiski asjalolu, et vene erakondade pooldajad ei erine praktiliselt eesti parteide toetajatest.

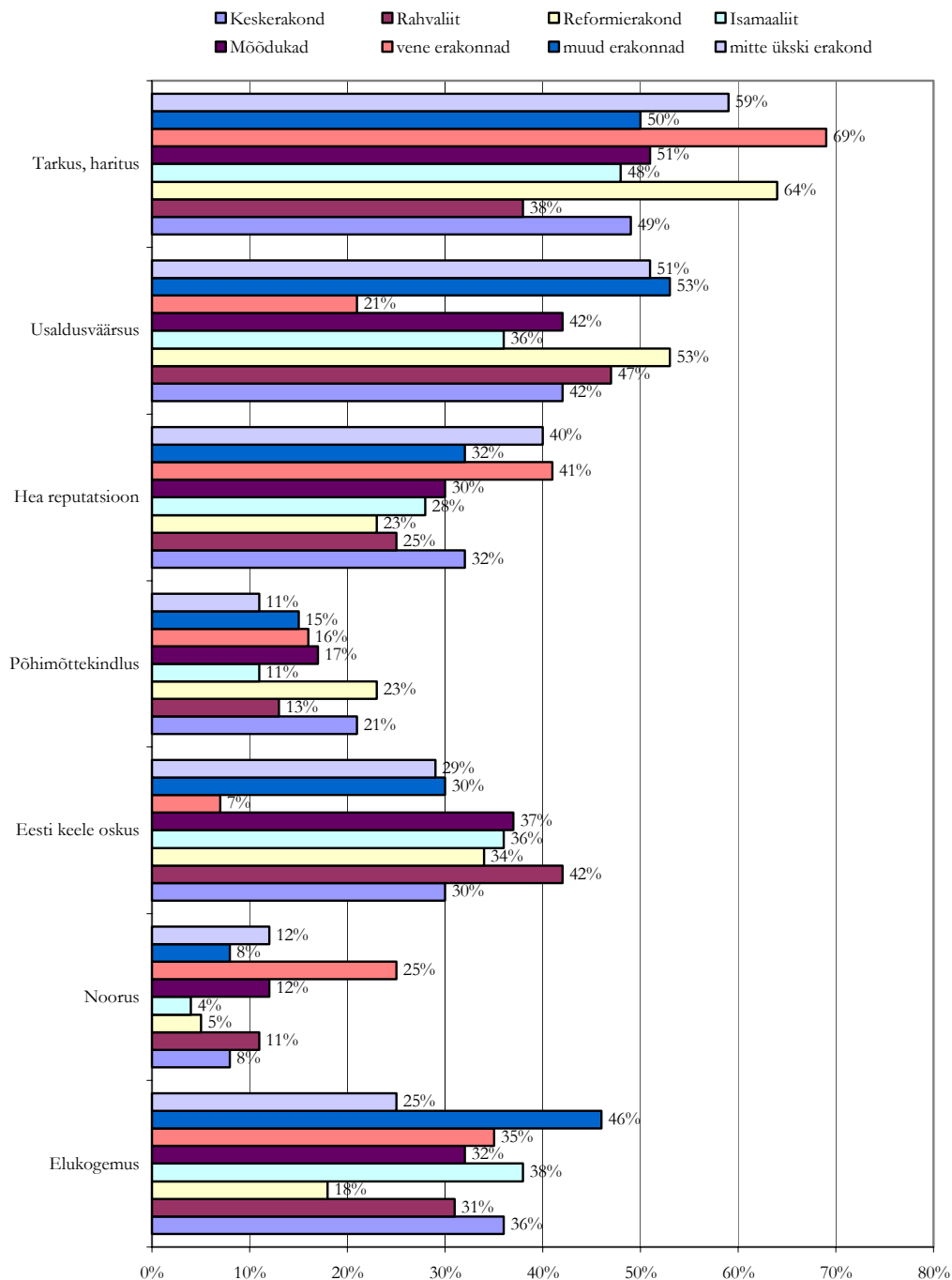
Kuna lähteandmete võrdlemisel tuleb erakondade toetajate vahel sisse ka erinevusi – kohati vägagi suuri -, siis proovisime etteantud 17 muutujat koondada sarnasuse alusel teatud gruppidesse ja leidsime, et kõige otstarbekam oleks eristada nelja omaduste rühma:

- Üldnimelikud omadused
- Üldnimelikud omadused, mis soosivad poliitikategemist
- Poliitilised omadused
- Spetsialistile vajalikud omadused

Üldnimelikud omadused

See on kõige mahukam alajaotus, sisaldab 7 omadust:

- Suur elukogemus
- Noorus
- Eesti keele oskus
- Põhimõttekindlus
- Hea reputatsioon
- Usaldusväärsus
- Tarkus, haritus

Joonis 54.

Suur elukogemus

Enamike erakondade toetajate arvates on see väärt asi, ainult Reformierakonna pooldajate puhul on see näitaja kõige madalam – oletatavasti on selle partei toetajaskond ka kõige noorem.

Noorus

Üllataval kombel hindavad seda omadust madalalt pea kõigi erakondade toetajad. Vene erakondade toetajate kõrge hinnang noorusele on samuti üllatuslik. Oleks võinud eeldada Reformierakonna toetajate kõrget hinnangut, kuid jäi see tulemata.

Eesti keele oskus

Ootuspäraselt vähetähtis tunnus vene parteide pooldajatele, teiste puhul suhteliselt ühtlane.

Põhimõttekindlus

Üllatuslik on Isamaaliidu kui aatelise erakonna toetajate madal hinnang sellesse tunnusesse.

Hea reputatsioon

Vene erakondade toetajate kõrge hinnang sellele omadusele on ühelt poolt kindlasti üllatus. Teiselt poolt näitab see toetajaskonna suurt idealismi – võib olla on just see venelastele omane? Meie poliitilise pragmatismi kõrval? Selles tähenduses näivad sarnased Reformierakonna ja Rahvaliidu pooldajad – nende silmis reputatsioon ei oma erilist tähendust.

Usaldusväärsus

Huvitaval kombel on see tunnus kõige madalamal just vene erakondade toetajate hulgas. See näitaja erineb teiste parteide vastavast tunnusest märkimisväärselt. Mõtlemisainet pakub ka Isamaaliidu pooldajate suhteliselt madal hinnang nimetatud näitajale.

Tarkus, haritus

Oleks võinud oletada, et kõigi parteide toetajate hulgas leiab see tunnus kõrget hinnangut, kuid paraku mitte. Üllatuslik pole mitte ühe või teise erakonna pooldajate suhtumine, vaid selle omaduse kõikuv esinemine. Skaala ühes otsas Reformierakond ja teisel pool Rahvaliit, nendevaheline erinevus enam kui 25%.

Sarnaselt eelpool esitatuga toome ka siinkohal välja märgitud omaduste summa.

- Reformierakond - 220,4
- Isamaaliit - 200,7
- Mõõdukad - 220,8
- Keskerakond - 217,0
- Rahvaliit - 207,9
- vene erakonnad - 214,5

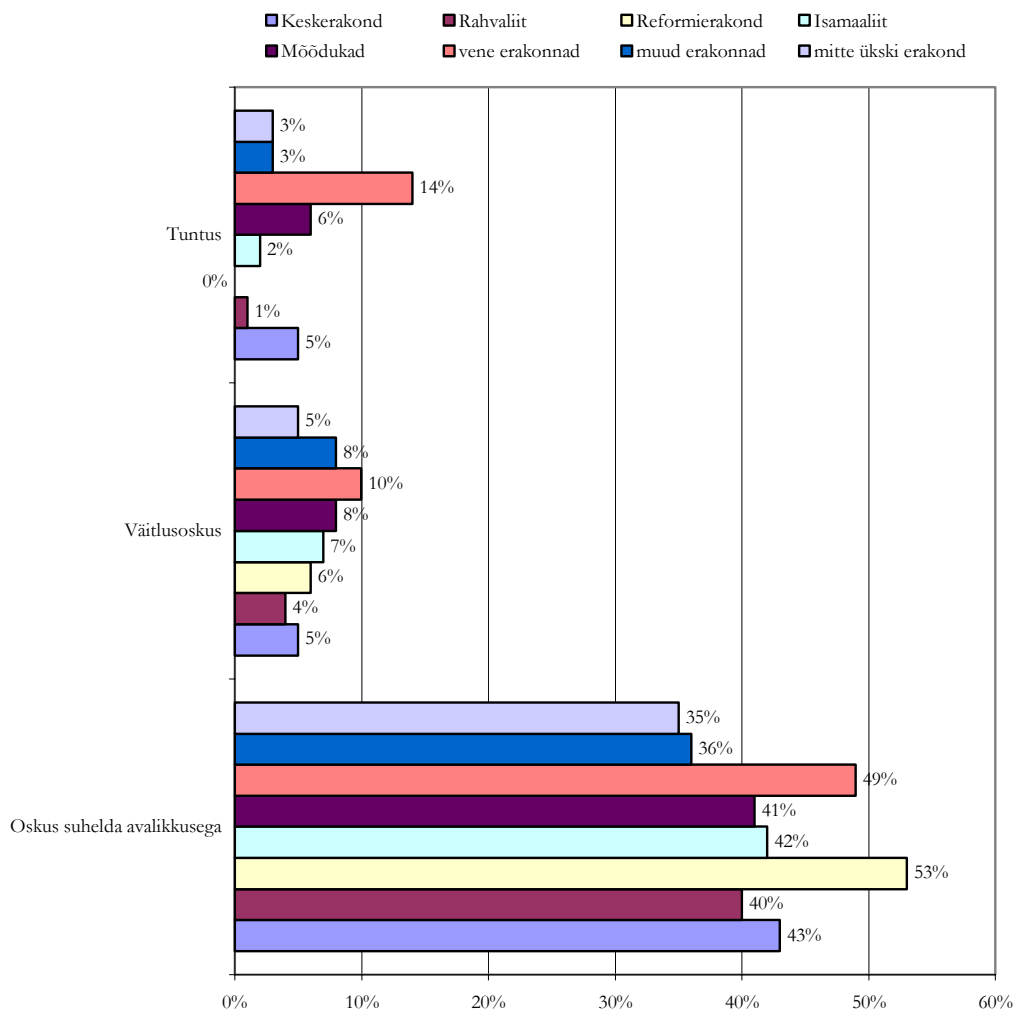
Teisiti öelduna – erinevate indikaatorite lõikes võivad erakondade toetajaskonna arvamused teineteisest ja üksteisest erineda üsna tuntavalt, kuid kokkuvõtlikult ei ole erinevused kuigi märgatavad – umbes 10% on vahe kõrgema ja madalama tulemuse vahel.

Üldinimlikud omadused, mis soosivad poliitikategemist

Mitte eriti mahukas allvaldkond – sisaldab ainult kolme tunnust:

- Oskus suhelda avalikkusega
- Väitlusoskus
- Tuntus

Joonis 55.

Oskus avalikkusega suhelda

Enamiku parteide toetajatest mahub võrdlemisi kitsasse vahemikku, kõrvalekalle kaks äärmust. Reformierakonna toetajad hindavad seda omadust kõige kõrgemalt, Isamaaliidu ja Mõõdukate toetajad kõige madalamalt, kuid vahed ei ole suured.

Väitlusoskus

Üllataval kombel madalalt hinnatud pea kõikide erakondade pooldajate seas. Vene erakondade toetajad paistavad silma kõige soosivama suhtumise poolest, kuid seegi näitaja on ainult 10%

Tuntus

Veelgi madalamalt hinnatud omadus. Reformierakonna toetajate hulgas ei leidnud see isegi märkimist. Ka siinkohal torkavad silma vene parteide pooldajad – neil on seda omadust hinnatud eesti erakondade pooldajatega võrreldes tublisti kõrgemalt.

Nimetatud omaduste märgistatuse summa annab sellise tulemuse:

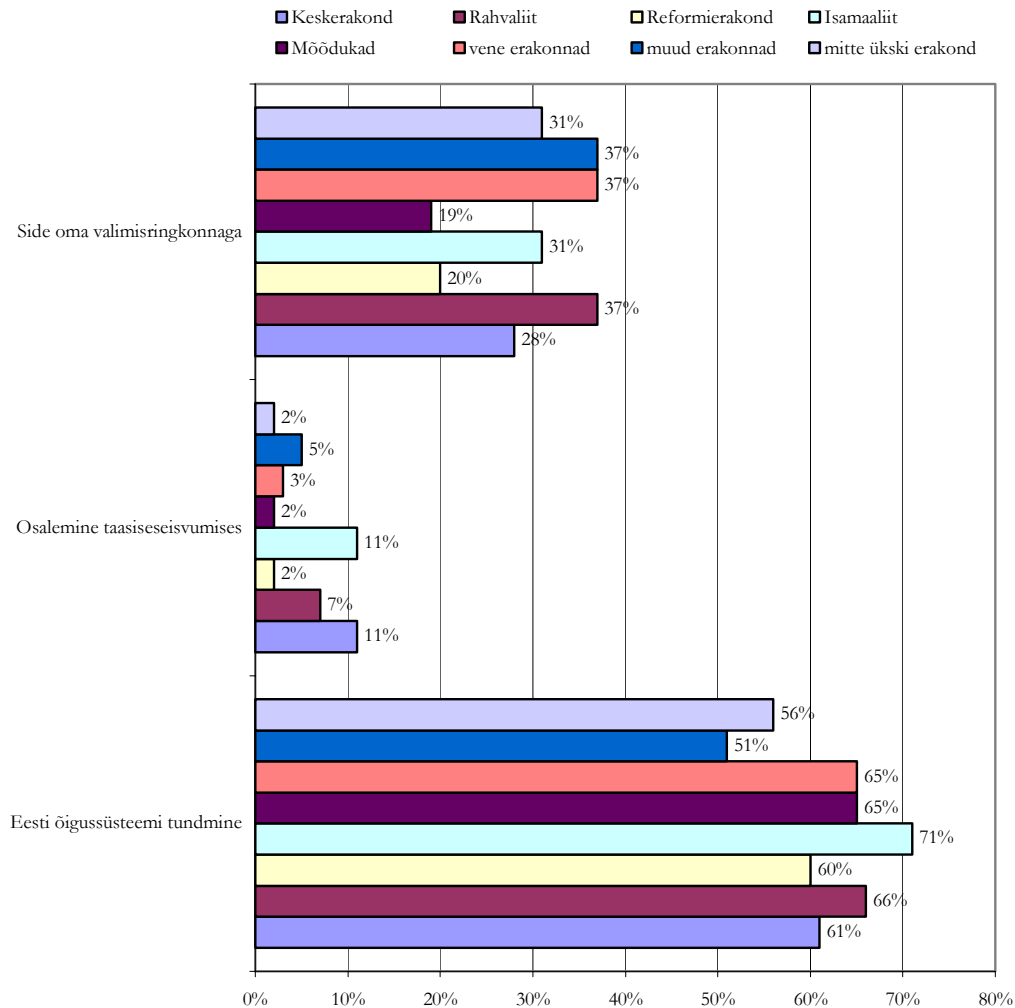
- Reformierakond - 58,3
- Isamaaliit - 50,8
- Mõõdukad - 54,3
- Keskerakond - 52,2
- Rahvaliit - 45,8
- vene erakonnad - 73,1

Võrreldes eelmise grupiga on erinevused juba suuremad, ette rutates saab märkida, et kõikumised eri parteide toetajate suhtumises on kõige suuremad – madalama (Rahvaliit) ja kõrgema (vene erakonnad) tulemuse vahe on pea 2/3.

Poliitilised omadused

Suhteliselt vähemahukas valdkond, sisaldab kolme tunnust:

- Eesti õigussüsteemi tundmine
- Osalemine taasiseseisvumise Eesti poliitikas
- Side oma valimisringkonna valijatega

Joonis 56.

Seaduste ja õigussüsteemi tundmine

Enamike parteide toetajad paistavad enam-vähem ühel meelel olevat ja hindavad seda omadust küllaltki kõrgelt. Isamaaliidu toetajad eristuvad teistest mõnevõrra kõrgema suhtumisega võib olla on siin tegemist õigusliku järjepidevuse kajastusega.

Osalemine taasiseseisvumise perioodi poliitikas

Üllataval kombel kõikide parteide toetajate poolt väga madalaks hinnatud omadus, ilmselt on see aeg valijaskonna arvates jäädavalt möödas ning temast pole suurt midagi õppida. Keskerakonna pooldajate veidi soosivam suhtumine peegeldab ehk Rahvarinde väärtustamist ja Isamaaliidu puhul samasugune suhtumine on ehk seotud Eesti Kongressi tegevusega.

Tihe side valijatega oma valimisringkonnas

Keskmiselt hinnatud omadus. Kõige kõrgemalt koteeritud vene parteide toetajate poolt ja kõige madalamalt Mõõdukate pooldajate seas.

See on valdkond, kus erinevate erakondade toetajad üksiktunnuste kaupa ei paistagi suurt üksteisest erinevat. Kuid paradoksaalselt erinevad nimetatud näitajate summad erakonniti

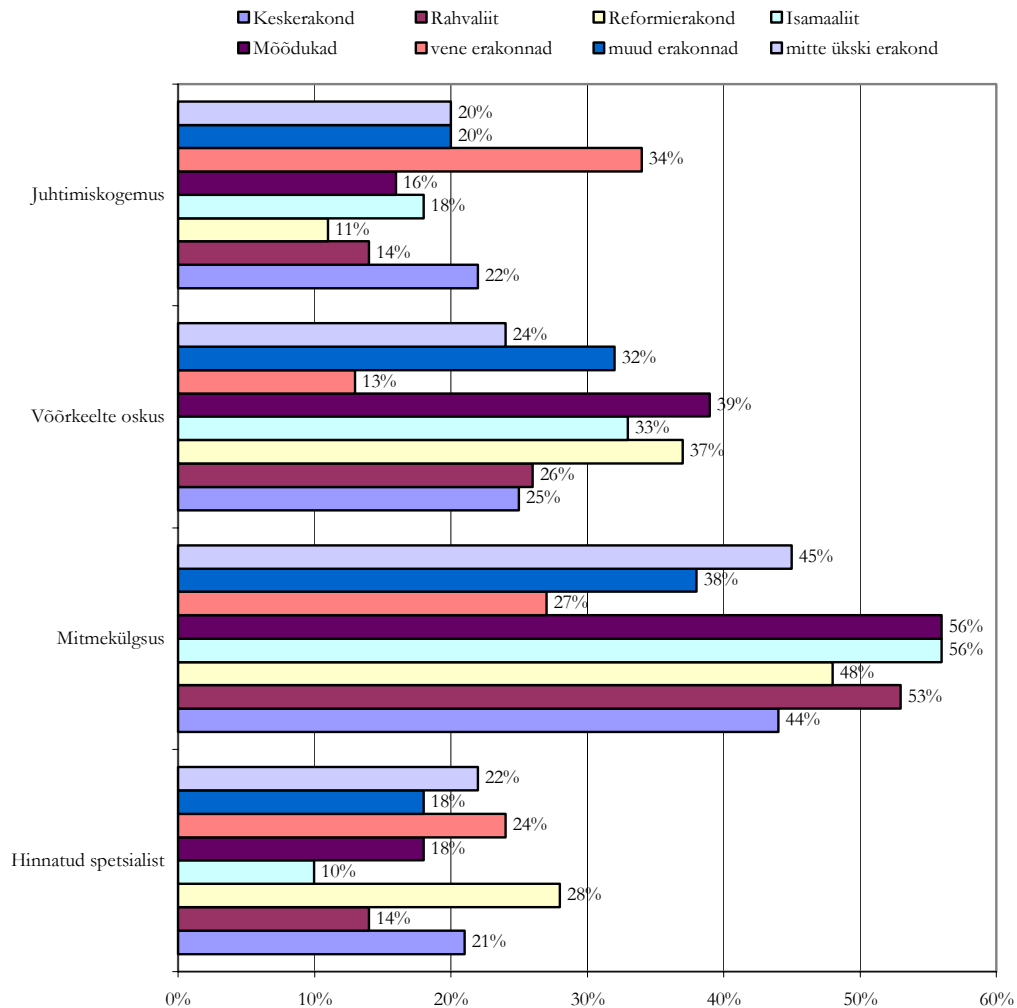
juba rohkem, ehkki erinevus on väiksem kui eelmise grupi puhul – madalama (Möödukad) ja kõrgema (Isamaaliit) summa vahe on pisut vähem kui 50%

- Reformierakond - 82,6
- Isamaaliit - 116,7
- Möödukad - 81,9
- Keskerakond - 99,9
- Rahvaliit - 110,4
- vene erakonnad - 104,5

Spetsialistile vajalikud omadused

Ka see valdkond ei ole eriti mahukas, koosnedes neljast omadusest:

- Hinnatud spetsialist
- Mitmekülgsus, kursisolek erinevate valdkondadega
- Võõrkeelte oskus
- Juhtimiskogemus

Joonis 57.

Hinnatud spetsialist omal erialal

Äärmuste vahel on üsna suured kõikumised. Reformierakonna toetajad peavad seda omadust võrdlemisi oluliseks, skaala teises otsas on Isamaaliidu pooldajad. Võimalik, et selles peegeldub ka pragmaatilisuse ja aatelisuse vastandlikkus.

Mitmekülgne kursisolek erinevate valdkondadega

Oluline omadus pea kõikide parteide toetajate arvates, kaunis suur erinevus torkab silma vene erakondade pooldajate puhul, kes seda omadust hindavad kõige madalamalt. Kõige kõrgemalt on hinnatud Isamaaliidu toetajate poolt.

Hea võõrkeelte oskus

Paistavad silma vene parteide pooldajad, kelle arvates see omadus eriti oluline pole. Teiste erakondade toetajad hindavad seda keskmiselt, kõige enam väärtustatakse Mõõdukate toetajaskonna poolt.

Juhtimiskogemus

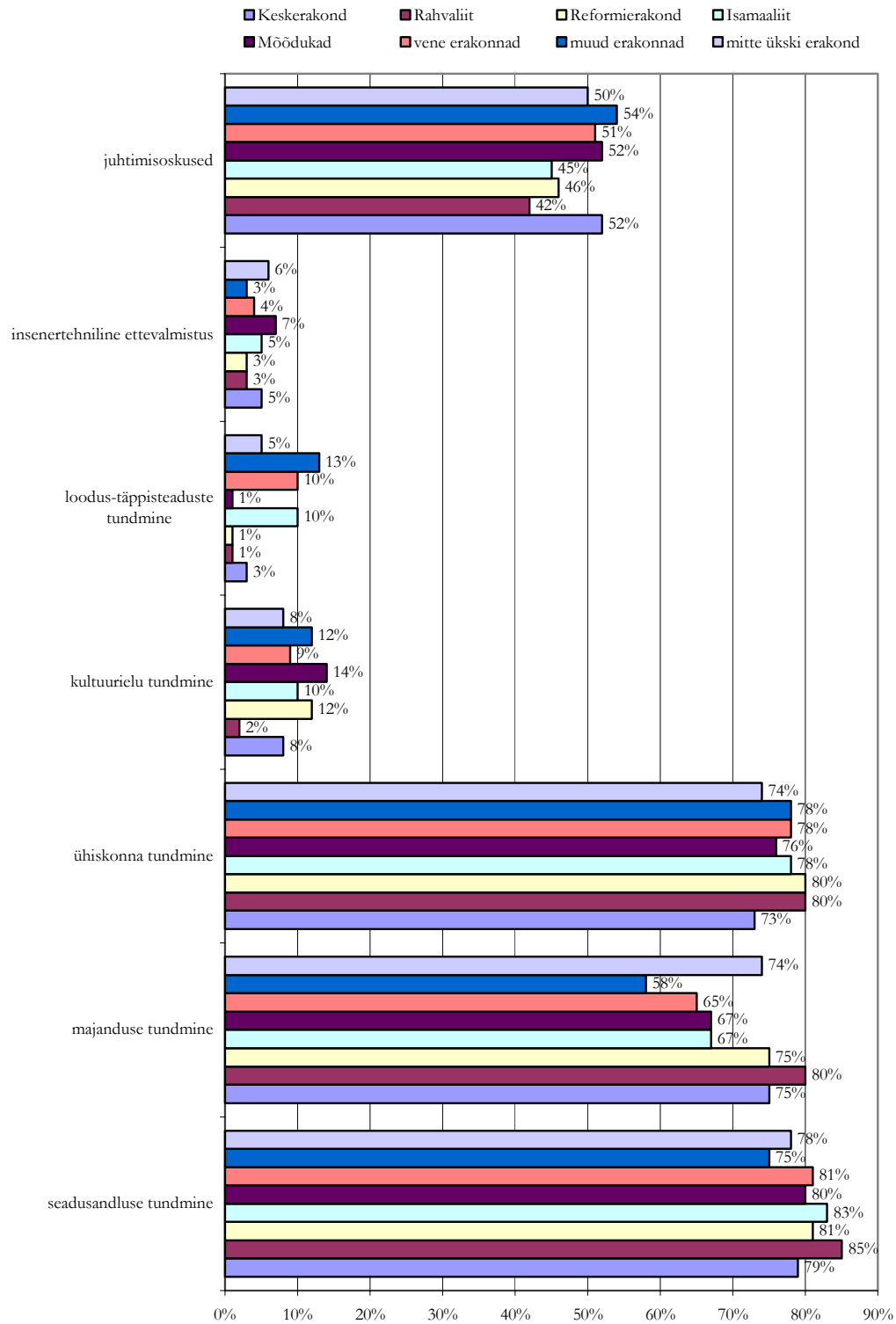
Tervikuna üsna madalalt hinnatud, kuid ka siin torkavad silma vene erakondade pooldajad, kuid nüüd juba üsna kõrge hinnangu poolest. Mõnevõrra üllatuslikuna tuleb kõige madalam hinne Reformierakonna pooldajatelt.

Hoolimata suhteliselt suurtest erinevustest üksikute omaduste lõikes tuleb summa erinevate erakondade toetajaskonnal tunduvalt ühtlasem – vahe madalama (vene erakonnad) ja kõrgeima (Mõõdukad) näitaja vahel on umbes 30%.

- Reformierakond - 123,9
- Isamaaliit - 116,4
- Mõõdukad - 128,9
- Keskerakond - 112
- Rahvaliit - 106,6
- vene erakonnad - 98,5

Riigikogu täidab ühiskonnas mitmeid olulisi ülesandeid: seadusloome, järelvalve täitevvõimu (valitsuse) tegevuse üle, oma valijate huvide esindamine jms. Kindlasti on selleks vaja väga mitmekülgseid teadmisi ja oskusi. Mis alane haridus või milline praktiline kogemus peaks Riigikogu liikmetel eelkõige olema, et oma ülesandeid võimalikult hästi täita?

Loetelu teadmistest ja oskustest, Joonis 58.

Joonis 58.

Seadusandluse hea tundmine

Sarnane eelmises küsimuses toodud probleemiga. Seekord on vastajad mõnevõrra soosivamad ning erakonniti kaunis ühtlased – pooltvastuste näitaja kõigub kõigi parteide toetajaskonna puhul umbes 80% piirimail.

Majanduselu hea tundmine

Parteide pooldajad jagunevad kahte gruppi:

- Keskerakond, Rahvaliit ja Reformierakond – jaatavalt on vastanud umbes ¾. Põhjust võiks näha asjaolus, et nimetatud erakonnad pööravad majandusprobleemidele ka suurt tähelepanu.
- Ülejäänud, millel see näitaja on umbes 2/3. Isamaaliit on tuntud ennekõike aatelse parteina, Mõõdukad seisavad pigem töötajate huvide eest ja vene erakondade peamine probleem on vene kultuuri arenguga seonduv. Üsna loogiline jagunemine.

Ühiskonnaelu probleemide ja inimeste hea tundmine

Erakondade toetajate arvamustes ei ole suuri erinevusi. Kõigi meelest on võrdlemisi oluline valdkond, kuid mitte üleliia. Keskmine kõigub ¾ raames, kõrvalekalded ei ületa 5%.

Kultuurielu hea tundmine

Ei peeta üldse mingiks eriliseks valdkonnaks, kus tuleks teadmisi või oskusi üles näidata. Üldine suhtumine jääb umbes 10% piiridesse. Eraldi paistab silma ehk ainult Rahvaliit, kelle toetajate hulgas oli ainult üks inimene, kes seda valdkonda oluliseks pidas.

Loodus- ja täppisteaduste hea tundmine

Selle suhtumise näitaja jääb eelnevaga võrreldes madalamaks, seega on tegemist pooldajate arvates vähetähtsa valdkonnaga.

Insener-tehniline ettevalmistus

Oleks oodanud enamasti, kuid ka siin on toetused kaunis madalad – umbes 5%.

Head juhtimisoskused

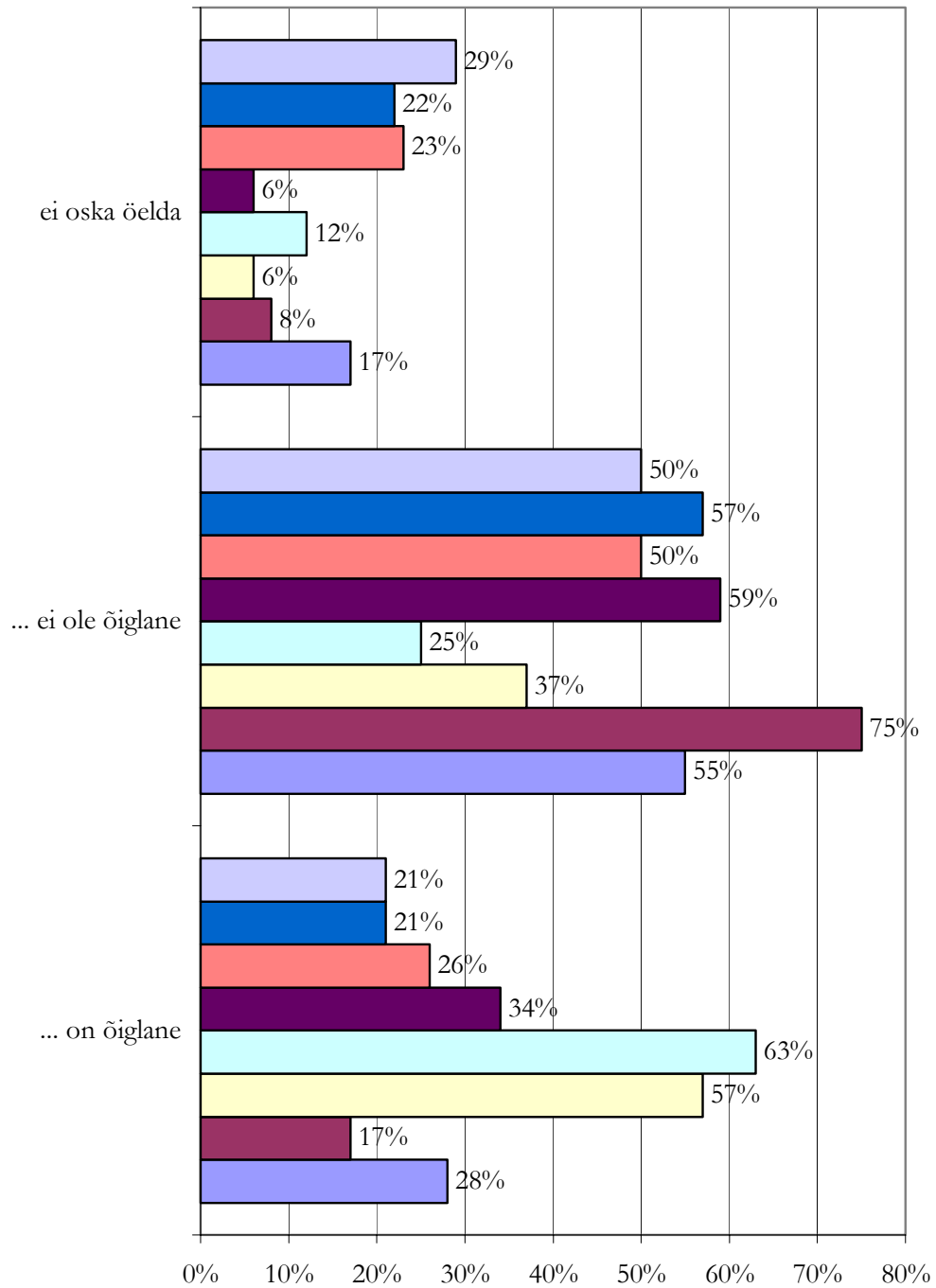
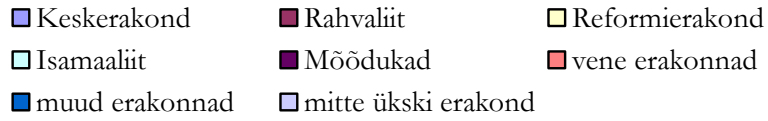
Võrreldav eelmises küsimuses toodud probleemiga, kuid erinevalt sellest on nüüd tunduvalt kõrgemad näitajad – soosivalt suhtuvad umbes pooled vastanutest. Erakondade toetajate vahel suuri kõikumisi ei ole.

8.4.3. Arvamused poliitilise ja erakondliku süsteemi kohta

Kas Riigikogu valimiste süsteem on õiglane?

Joonis 59.

Arvamuste skaala erinevate erakondade toetajaskonna lõikes on päris kirev, parteisid klassifitseerida üsnagi keeruline.

Joonis 59.

Riigikogu valimiste süsteem on õiglane

Selle variandi järgi erakondade pooldajad jagunevad kaheks:

- Reformierakond ja Isamaaliit – toetus praegusele süsteemile on kõrge – ca 60%. Veelkord tuleb meenutada, et see küsitlus oli tehtud ajal, mil need mõlemad parteid olid valitsuskoalitsioonis.
- Kõik ülejäänud erakonnad, mille puhul see näitaja on umbes 30% kõikumistega siia ja sinna. Miks siin on Mõõdukad? Võib olla tunnetasid selle partei toetajad, et nad päris võrdväärsed partnerid kahele koalitsioonikaaslasele ei ole. Ära tuleks märkida ka Rahvaliidu, mille puhul oli see näitaja üsna madal.

Riigikogu valimiste süsteem ei ole õiglane

Teistest väga tuntavalt eristub Rahvaliit, mille pooldajatest $\frac{3}{4}$ arvab nüimoodi. Võib olla peegeldub sellises arvamus viimaste valimiste ebaedu, mil erakond lootis saada tunduvalt enam kohti, kui seda tegelikkuses saadi. Rahvaliidule vastandub Isamaaliit, mille toetajaskonna seas ainult $\frac{1}{4}$ on veendumusel valimissüsteemi ebaõigluses. Põhjused on arvatavasti ka mõistetavad.

'Ei tea' vastused

Kaks erakonda paistavad välja selliselt vastanute suure tähtsusega. Need on Keskerakond ja vene parteid, viimastel pea $\frac{1}{4}$ jagab just sellist seisukohta.

Kõik vastanud tervikuna ei ole meie praeguse valimissüsteemiga rahul – pisut enam kui pooled peavad seda süsteemi kas osaliselt või siis täielikult ebaõiglaseks. Samas on raske väita, kui palju on sellises suhtumises süüdi meie valimissüsteemi keerukus, mis lubab Riigikogu liikmeks saada väheste häältega ja mida valijaskond tunnetabki ebaõiglusena. Igal juhul on tegemist selge signaaliga meie seadusandjatele – valimissüsteemis vajab midagi muutmist.

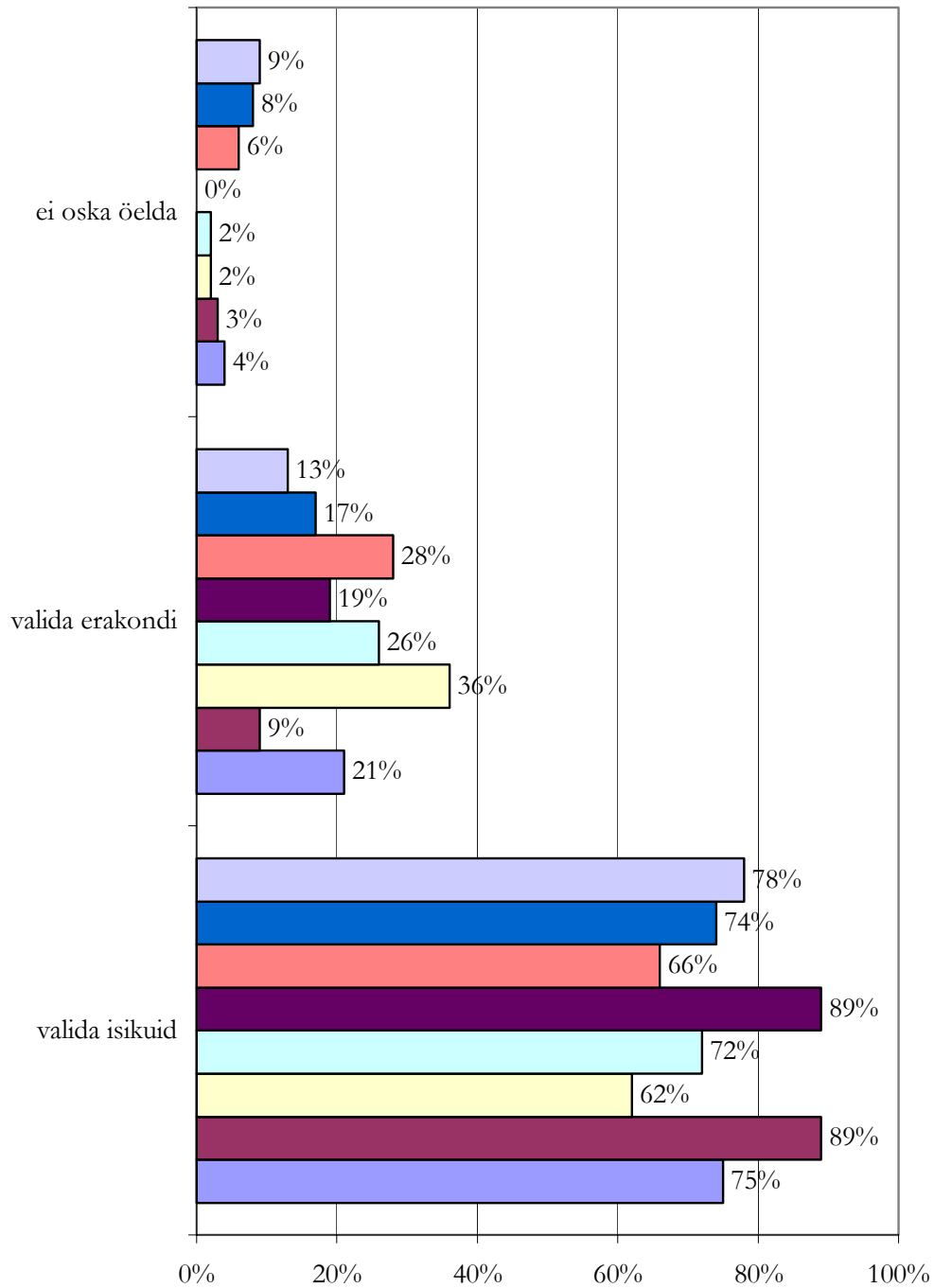
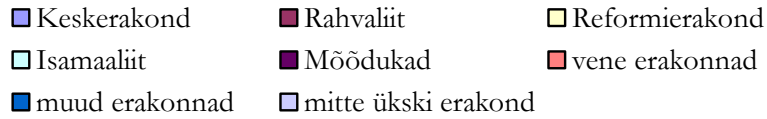
8.4.4. Arvamused erakondade ja poliitikute kohta

Järgnevalt loen Teile ette vastandlike seisukohtade paarid. Valige igast paarist seisukoht, mis on lähedasem Teie arvamusele

A: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida isikute vahel

B: Mulle meeldiks rohkem, kui Riigikogu valimistel tuleb valida erakondade vahel

Joonis 60.

Joonis 60.

Peaaegu pooled vastanuist toetavad selgelt isikutevahelisi valimisi, koos kergelt kõhklevate toetajatega on isikuvalimiste pooldajaid umbes $\frac{3}{4}$. Samas on eri erakondade

toetajaskonna seas ka üsna tugevaid kõikumisi. Isikuvalimistele kõige kõrgema hinnangu on andnud Rahvaliidu toetajad – pea 90%.

Erakondlike valimiste poolt on kõige enam Reformierakonna toetajad – nende seast enam kui kolmandik toetas seda varianti kas täielikult või osaliselt.

Rõõmustav on see, et vastajaskonna kui terviku lõikes oli suhteliselt vähe neid inimesi, kes jäid oma vastustes ettevaatlikuks, see tähendab, et eelistasid varianti 'ei oska öelda'. Vene parteide toetajate puhul oli see näitaja 6%, kuid teiste erakondade puhul langes see näitaja paari-kolme protsendini ning Mõõdukate puhul oli tegemist nulliga.

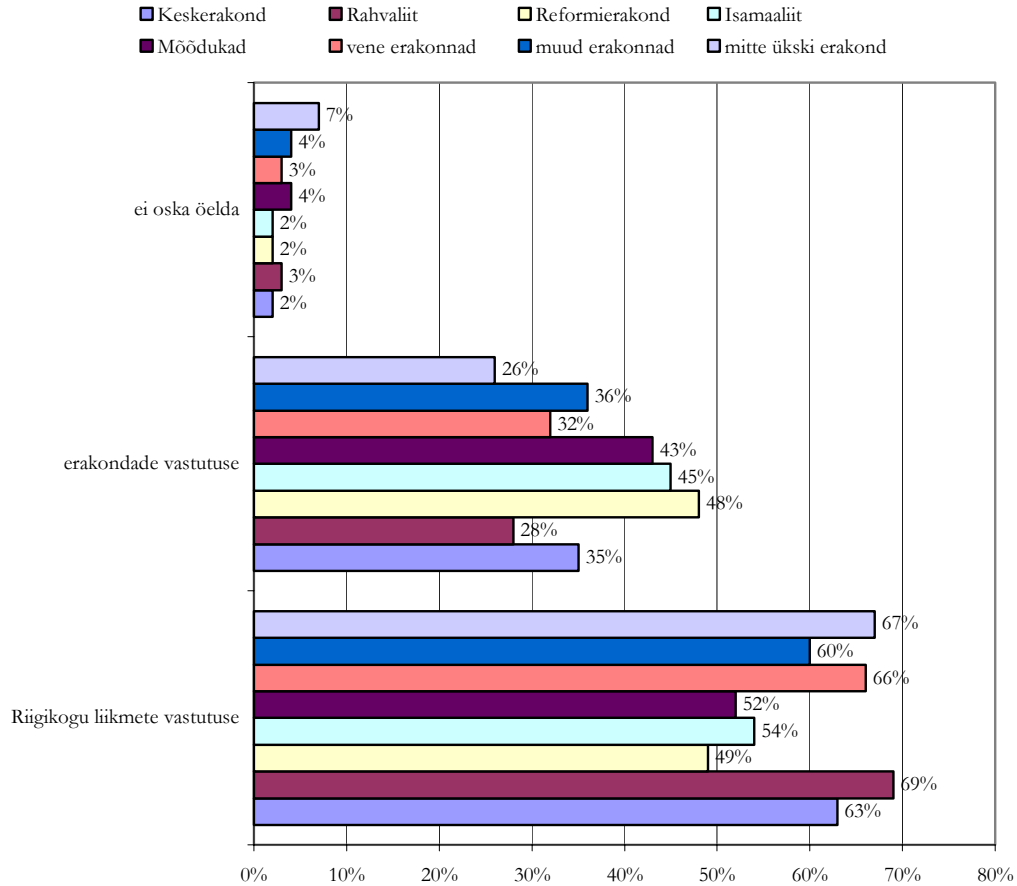
Küllaltki kõrge toetusprotsent isikuvalimistele juhib mõtted valimisseaduse võimalikule muutmisele, kuid probleem tekib selles, et praegust seadust võibki tõlgendada kui suuresti isikuvalimistele suunatud.

See küsimus näib olevat seotud küsimusega valimissüsteemi õiglusest selles mõttes, et näitab välja suure osa valijaskonna soovi, kuidas ebaõiglust muuta. Seos paistab olevat ka küsimustega üleriigilistest valimisnimekirjadest loobumisega ja kohalikest valimisnimekirjadest loobumisega, kuid see seos tundub juba vastandlik ehk siis raskesti tõlgendatav olevat.

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse oma valijate ees

B: Riigikogu valimiste kord peaks tagama erakondade suurema vastutuse oma lubaduste täitmise eest

Joonis 61.

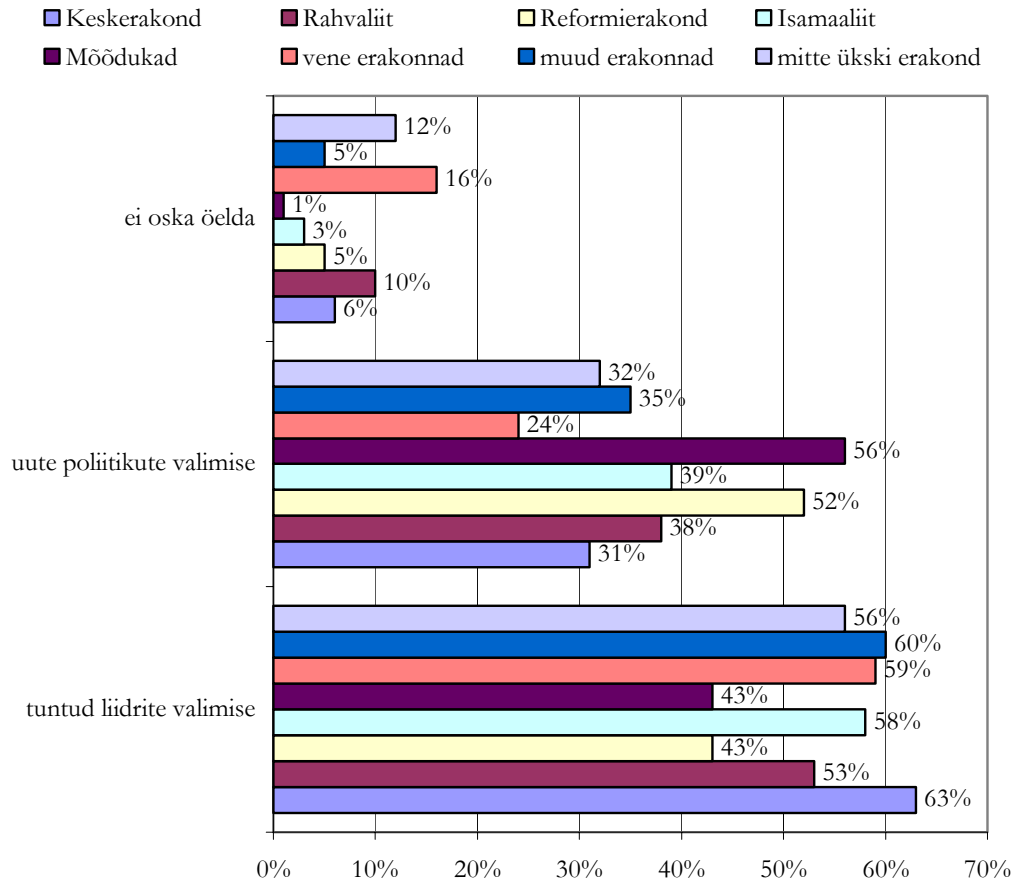
Joonis 61.

Sarnaselt eelmise probleemiseadega on ka siin tegemist Rahvaliidu ja Reformierakonna toetajate teatava vastasseisuga. Rahvaliidu pooldajate seas on praktiliselt 70% neid, kes väärtustavad Riigikogu liikmete vastutust, kuna Reformierakonna puhul on see näitaja umbes 50%.

Ka sellest küsimusest kumab läbi seos küsimusega, kas valimissüsteem on õiglane? Soov suurendada personaalset vastutust näibki olevat lahendus ka ebaõigluse vähendamiseks. Variant B seevastu näib sarnanevat olemasoleva süsteemiga, kus erakonnad tulevad ja lähevad ning niimoodi nad vastutavadki oma lubaduste eest.

A: Riigikogu valimiste kord peaks tagama rahva seas tuntud ja usalduse pälvinud liidrite valimise
B: Riigikogu valimiste kord peaks soodustama uute poliitikute esilekerkimist

Joonis 62.

Joonis 62.

Keskmiselt on esimene seisukoht eelistatum, võimalik, et selle taga peitub soov säilitada stabiilsust. Kuid ülekaal teise variandi suhtes ei ole kuigi suur – pisut enam kui 50% ja B-variant 40%. Taoline vahekorrald peaks andma tunnistust mõlema seisukoha mõistlikkusest – ühe või teise variandi eelistamine ei ole millegi heakskiitmine või resoluutne hukkamõist.

Erinevused erakondade toetajate vahel on märgatavad. Mõnevõrra ootuspäraselt eelistavad A-varianti enam Keskerakonna pooldajad (enam kui 60%) ja vähem Reformierakonna toetajaskond – umbes 40%.

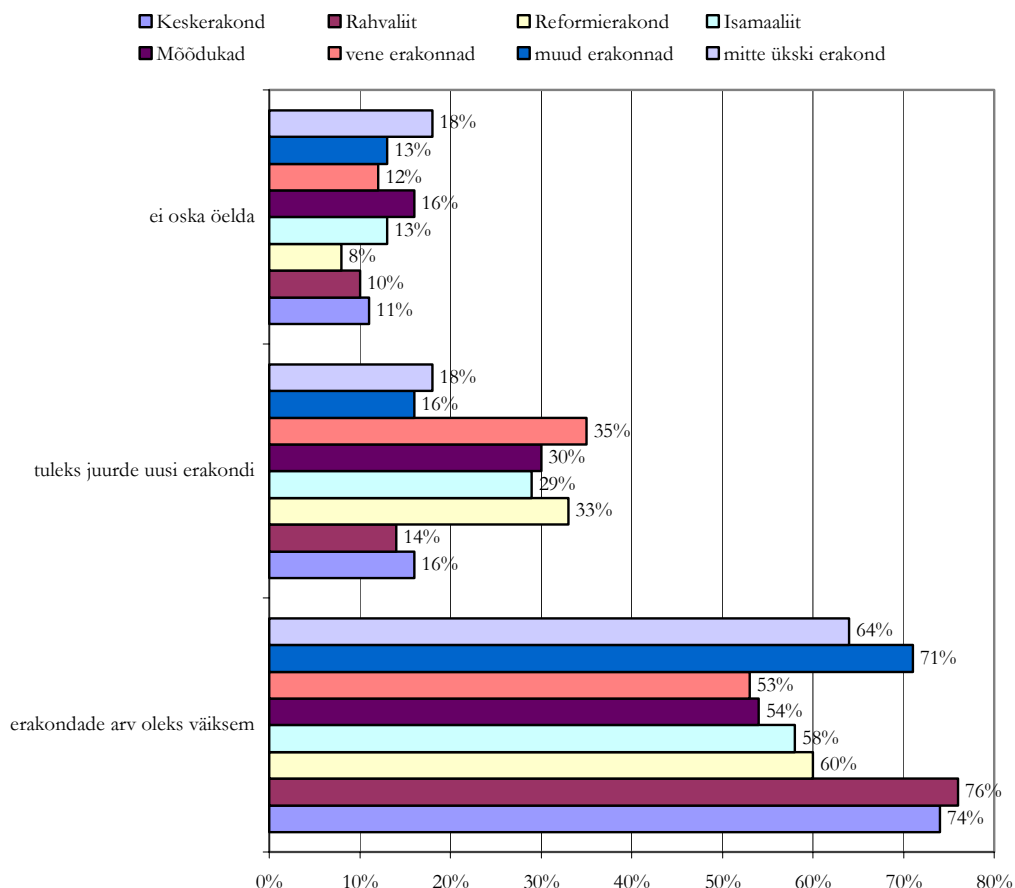
B-varianti eelistajad on enam kui pool Reformierakonna ja Mõõdukate toetajate hulgas. Esimese partei puhul pole see ehk üllatav seetõttu, et tavapäraselt peetakse seda noortele orienteeritud erakonnaks, kus vahetused peavadki kiiresti toimuma. Mõõdukate puhul ehk on mänginud oma osa nende liidri hiljutine vahetumine, võimalik, et seda ongi hakatud pidama normiks.

Eraldi väärivad märkimist vene parteide toetajad, kuna nende seas on tunduvalt enam vastuseid 'ei oska öelda'.

A: Eestile oleks kasulik, kui erakondade arv oleks väiksem

B: Eestile oleks kasulik, kui tekiks juurde uusi erakondi

Joonis 63.

Joonis 63.

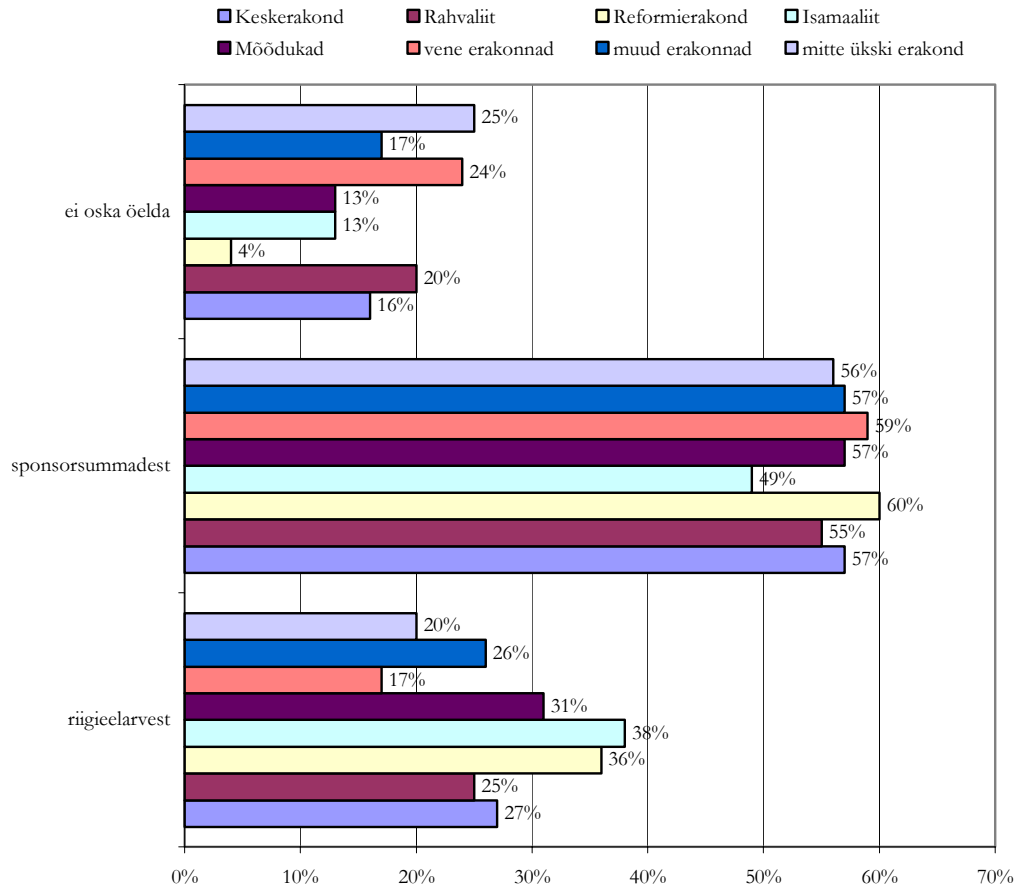
Kõhklust ei ole – umbes 65% vastanutest arvab, et erakondi on liiga palju. Siiski on eri parteide toetajate vahel täheldatavad ka võrdlemisi suured erinevused. Põhimõtteliselt saaks meie parteid jaotada kaheks:

- Osa küsitluseaegsetest valitsusparteidest – Isamaaliit ja Mõõdukad -, kelle toetajate hoiak on mõnevõrra tasakaalustatum. Umbes pooled neist on küll arvamusel, et parteisid võiks olla vähem, kuid umbes 30% näeb uute erakondade tekkes Eestile ka kasu tõusvat. kuuluksid siia gruppi ka vene erakondade toetajad. Ühelt poolt võiks sellist suhtumist tõlgendada kui suurema tolerantsi ilmingut, kuid teiselt poolt võib siin näha ka suuremat rahulolematust senise poliitikaga, millest väljapääs oleks uute erakondade kujunemine.
- Teise grupi moodustaksid toonased (ja osalt ka praegused) opositsiooniparteid, kelle toetajate hulgas tervelt ¾ toetab seisukohta A. Võimalik, et sellise suhtumise taga peitub arusaam, et mida vähem parteisid, seda lihtsam on tulla võimule.
- Nende kahe grupi vahel paikneb Reformierakond, kelle pooldajatest umbes 60% arvab, et erakondi võiks olla vähem.

A: Lisaks liikmemaksudele tuleks erakondi finantseerida peamiselt riigieelarvest

B: Lisaks liikmemaksudele tuleks erakondi finantseerida peamiselt sponsorsummadest

Joonis 64.

Joonis 64.

Seisukoht B domineerib päris tugevalt – enam kui pooled vastanuist on seda meelt, et parteide finantseerimine peaks suuresti toimuma sponsorite toel. Erandi moodustavad ainult Isamaaliidu pooldajad, kelle hulgas on niimoodi mõtlejaid alla poole. Võib olla on see seotud arusaamaga Isamaaliidust kui aatelisest erakonnast, mille seos majandusringkondade kui võimalike sponsorite allikana on tagasihoidlikum.

Ülejäänud suhtumistest saab esile tuua kaks seisukohta:

Ka siin erakonnad grupeeruvad selle järgi, kes võimul ja kes mitte – Keskerakond ja Rahvaliit on vägagi sarnased kõigis kolmes võimalikus vastusevariandis. Kolmikliidu parteide toetajate vahel on kõikumised suuremad, kuid mitte väga suured. Igal juhul võib neid lugeda pigem sarnasteks kui erinevateks.

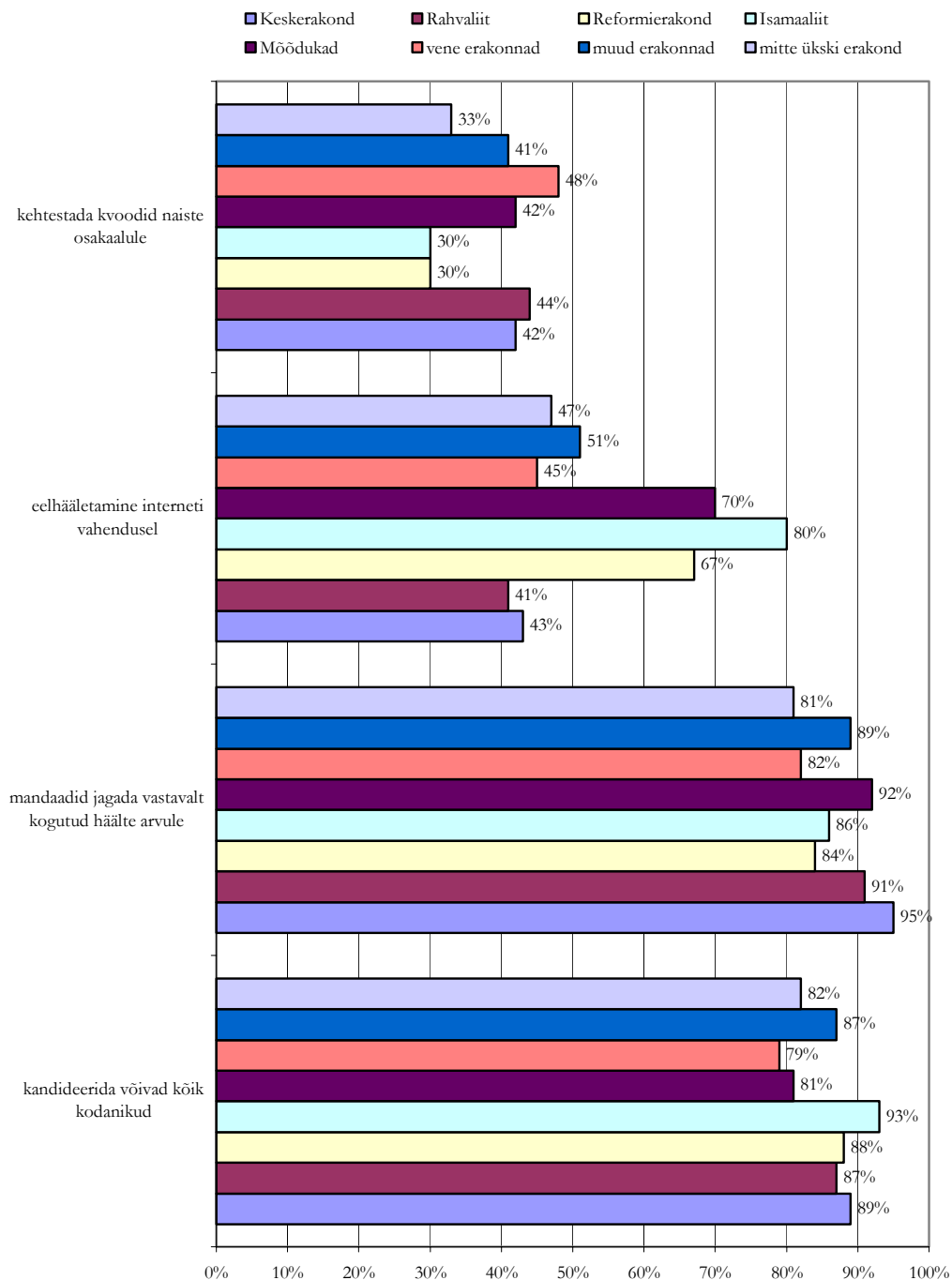
Vene erakondade pooldajad kõiguvad – kord on sarnased opositsiooniga (variant A), siis jälle toonase võimuliiduga – variant B. Veel paistavad nad silma sellega, et nende hulgas on märkimisväärselt palju 'ei oska öelda' vastuseid. Võib olla peitub selle taga arusaam, et parteisid rahastada saab ka kolmandal moel – näiteks liikmemaksudest.

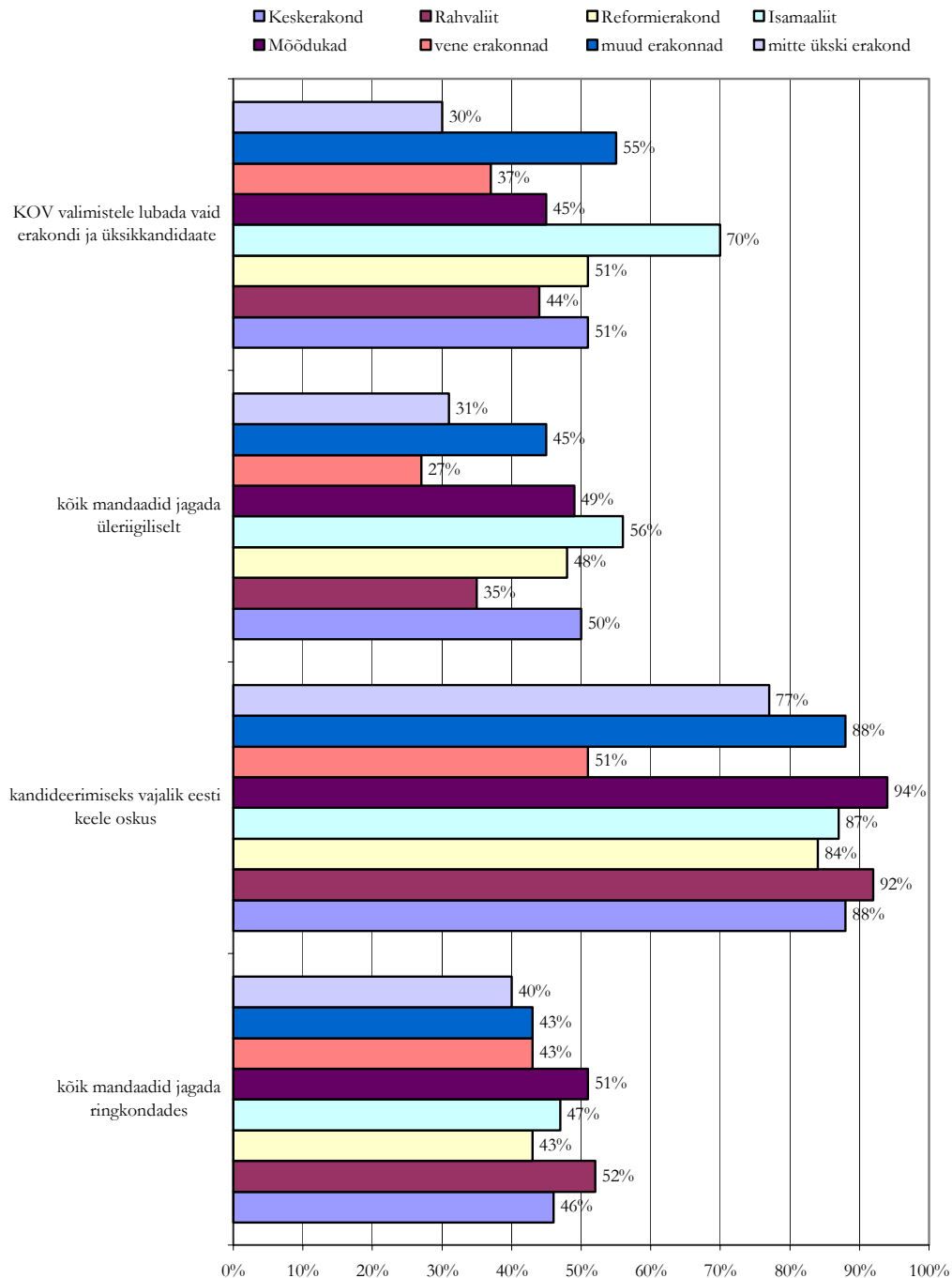
8.4.5. Arvamused muudatuste kohta valimissüsteemis

Viimasel ajal on esitatud mitmeid ettepanekuid muudatuste sisseviimiseks valimisseadustesse. Kuivõrd Teie toetate või ei toeta alljärgnevaid ettepanekuid?

Järgnevad joonised toovad erakondade toetajate hulgas nende osakaalu, kes on vastava ettepaneku poolt.

Joonis 65.

Joonis 66.

Valimistel võivad kandideerida kõik valimisealised Eesti kodanikud

Mingil määral võib väita, et selle küsimuse veelae paistab jooksvat piki rahvustunnust. Eesti erakondade toetajaskond on suhteliselt üksmeelne – umbes 2/3 vastanuist on seda meelt, et loomulikult peaksid saama kandideerida kõik valimisealised kodanikud. Kui siia juurde lisada ka need isikud, kes vastasid ‘olen pigem poolt’, siis isegi 90%.

Seevastu vene erakondade pooldajad näivad olevat pisut ettevaatlikumad. Umbes pool neist arvab kindlalt, et kandideerida võivad valimisealised Eesti kodanikud. Selle näitaja

poolest jäädakse eesti parteide toetajatest mõnevõrra tahapoolle. Võib oletada, et vene parteide toetajatele meeldiks, kui kandideerimisõigust laiendatakse ka välismaalastele – on nad siis kodakondsuseta isikud või välisriikide kodanikud. Kuid vene parteide pooldajate hulgas on arvukalt neid – pisut vähem kui 40% -, kes antud nõuet toetavad tingimisi ('olen pigem poolt'). Seega kokku tuleb enam-vähem sama protsent, mis eesti parteide puhul. Siiski paistavad vene erakondi eelistanud silma veel ühes asjas – nende hulgas on üsna palju – umbes 1/7 – neid, kes on antud ettepanekule kindlalt vastu. Eesti erakondade toetajate hulgas on taoliselt vastanuid ainult mõni protsent. Väga vähe on sellele küsimusele negatiivselt vastanuid või siis vastamisel raskustesse sattunuid. Seda võiks seletada niimoodi, et suuremale osale valijaskonnast ei ole antud küsimus probleemiks.

Kas eelhääletamist võiks läbi viia interneti teel?

Erakondade toetajad jagunevad selgelt kahte lehte juba esimese võimaluse juures – 'olen kindlasti poolt'. Ühes grupis on Reformierakond, Isamaaliit ja Mõõdukad, mille toetajad märkimisväärselt soosivad interneti kasutamist. Teises grupis on ülejäänud erakonnad, kelle toetajad on märkimisväärselt ettevaatlikumad.

Samalad grupeerumine toimub ka viimase vastusvariandi – 'ei oska öelda' – puhul. Tunduvalt ebalevamad on just opositsioonierakonnad – Keskerakond ja Rahvaliit, kelle toetajate hulgas umbes ¼ ei tihka sellele küsimusele selget vastust anda. Kolmikliidu toetajaskonna hulgas on sama näitaja umbes 10%. Mõnevõrra ootamatult lisanduvad kolmikliidu erakondadele siinkohal vene parteide toetajad.

Ülejäänud variantide puhul on enamalt jaolt tegemist sarnase suhtumisega. Ansamblist langevad välja vast ehk Isamaaliidu ja vene erakondade toetajad ühe variandi – 'olen kindlalt vastu' puhul.

Tervikuna on interneti kasutamisse soosivalt suhtunud vastajaid pisut enam kui pool. Kuid samas tuleb meeles pidada, et pisut vähem kui 30% on sellele vastu. Selline jõudude vahekord eeldab vastava arutelu süvendamist, mitte aga seaduseparanduse esitamist.

Kõikide mandaatide väljajagamine valimisringkondades

See on probleem, kus paistab välja vastajate ettevaatlikkus – keskmiselt 1/3 on lahendanud enda jaoks probleemi vastusega 'ei oska öelda'. Ilmselt võib oletada, et paljudele vastanuist on siiani jäänud saladuseks, kuidas täpselt on võimalik saada Riigikogu liikmeks.

Teised vastused on erinevate erakondade toetajate vahel jaotunud suhteliselt ühtlaselt, ilma väga suurte kõikumisteta. Pooltolijaid on märgavalt rohkem (umbes ½) kui vastuväitjaid – neid on vähem kui viiendik. Kuid samas tuleb tõdeda, et ainult Mõõdukate toetajaskonnast moodustavad taolise muutuse pooldajad enam kui poole. Vastanuid tervikuna võttes ei tohiks arvata, et selline ülekaal lubab seaduste muutmist koheselt algatada – neutraalset kolmandikku silmas pidades tuleb seda kategooriat tublisti veenda ja alles siis midagi muutma hakata. Teiselt poolt soosib muutmist asjaolu, et seeläbi võiks valimissüsteem valija silmis ka mõnevõrra õiglasemaks muutuda – seos küsimusega valimissüsteemi õiglusel paistab siinkohal ilmneda.

Eesti keele oskuse vajalikkus valimistel kandideerijatele

See on üks neist probleemidest, kus teravalt vastanduvad eesti ja vene erakondade toetajad. Kui eestlaste jaoks see küsimus ei ole aktuaalne – kõik on enam-vähem ühte meelt, mis väljendub selles, et umbes 85-90% vastanutest on kindlalt veendunud eesti keele vajalikkuses kandidaatidele, siis vene erakondade pooldajad on tunduvalt tagasihoidlikumad – umbes pooled arvavad sedasama. Kuid samas ei ole nende inimeste hulgas mitte ühtegi, kes eesti keele vajalikkuse oleks täiesti välistanud.

Valimised ainult erakondlike nimekirjade alusel

Antud küsimus paistab omavat teatud seost küsimusega üleriigilistest valimisnimekirjadest loobumise kohta, millega ta isegi vastandub. Seetõttu tundub veidi kummaline, et ainult pisut vähem kui pooled vastanutest leiab, et niimoodi tulekski Riigikogu moodustada. Küsimuses üleriigilistest valimisnimekirjadest loobumise kohta leidsid veidi üle poole, et Riigikogu tuleks moodustada teisiti. Võib olla on taoline vastandlikkus tekkinud arusaamadega valimissüsteemi ebaõiglusest? Ühed tahavad seda ebaõiglust lahendada ühte moodi, teised teistmoodi?

Sarnasus küsimusega üleriigilistest valimisnimekirjadest loobumise suhtes tuleb välja ka 'ei oska öelda' vastustes. Praeguses küsimuses on neid küll vähem, kuid ikkagi pea 30%. Ka see peaks näitama segadust arusaamistes, mis puudutavad Riigikogu moodustamist.

Parteisid ja pooltolemist silmas pidades eristub toimub jagunemine kahte gruppi:

- 'kindlasti poolt' ja 'pigem poolt' vastanud moodustavad umbes poole Isamaaliidu, Mõõdukate, Reformierakonna ja Keskerakonna toetajaskonnast, kuid neid ei ole kuigi palju üle poole,
- ülejäänud erakonnad, kus vastav näitaja kõigub 25-35% vahel

8.5. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Erakondade toetajaskondade arvamused poliitilistes küsimustes erinevad omavahel, kuid erinevused ei ole suured. Mingi erakonna toetajate hulka kuuluvate inimeste omavahelised erinevused on väiksemad kui erakondade toetajate arvamuste erinevused nendest, kellel puudub selge erakonna-eelistus või kes on erakondadest ära pöördunud. Seejuures erinevad omavahel ka kaks viimasena nimetatud kategooriat, eelistuseta ja ärapöördunute kategooria.

Sõltumata erakondlikust eelistusest hinnatakse Riigikogu liikme edukaks tööks kõrgelt seadusandluse tundmist (75%-85% vastanutest) ja ühiskonna tundmist (73%-80% vastanutest), majanduse tundmist (58%-80% vastanutest). Juhtimisoskusi hindab oluliseks umbes pool küsitletuist (42%-54%). Insenertehnilist ettevalmistust, loodustäppisteaduste tundmist ja kultuurielu tundmist hindab oluliseks umbes kümnendik (3%-24% vastanutest).

Mõned eelistused erakondade toetajate hulgas.

- Keskerakond

54% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 89% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 61% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 28%, ebaõiglaseks 55%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 75% ja erakondade vahel 21%.

63% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 35% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

63% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 31% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 37%, maksude kasutamist 27%.

Riigieelarvest sooviks toetada rahva tervise edendamise programme.

Riigikogu usaldab 50%, valitsust 65% ja erakondi 31%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatseb kindlasti või tõenäoliselt hääletada 83% ja Riigikogu valimistel 2003 75%.

- Rahvaliit

51% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 92% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 37% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 17%, ebaõiglaseks 75%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 89% ja erakondade vahel 9%.

69% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 28% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

53% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 38% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 28%, maksude kasutamist 20%.

Riigieelarvest sooviks toetada põllumajandusprogramme, maapiirkondadele ja sotsiaalse kaitse programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile, haridusele, rahva tervise edendamisele ja narko- ning AIDS-i ennetustööle.

Riigikogu usaldab 65%, valitsust 66% ja erakondi 35%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 77% ja Riigikogu valimistel 2003 73%.

- Reformierakond

46% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 63% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 57%, ebaõiglaseks 37%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 62% ja erakondade vahel 36%.

49% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 48% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

43% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 52% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 51%, maksude kasutamist 45%.

Riigieelarvest sooviks toetada politseid ja korrakaitse edendamise programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, uute töökohtade loomiseks, sotsiaal- ja toimetulekutoetusteks ning töötute abirahadeks ja sotsiaalkaitseks.

Riigikogu usaldab 58%, valitsust 66% ja erakondi 26%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 84% ja Riigikogu valimistel 2003 78%.

- Isamaaliit

43% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 84% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 71% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 63%, ebaõiglaseks 25%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 72% ja erakondade vahel 26%.

54% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 45% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

58% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 39% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 43%, maksude kasutamist 42%.

Riigieelarvest sooviks toetada uute töökohtade loomise programme, haridust, noorte perede toetusprogramme, maapiirkondade arenguprogramme ja politseid ning korrakaitset kuid ei annaks lisaraha tervishoiule ja arstiabile ning rahva tervise edendamisele, teede korrashoiule, täiskasvanute õppele ning töötute sotsiaalsele kaitsele.

Riigikogu usaldab 61%, valitsust 54% ja erakondi 24%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 88% ja Riigikogu valimistel 2003 82%.

- Mõõdukad

61% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 86% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 56% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 34%, ebaõiglaseks 59%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 89% ja erakondade vahel 19%.

52% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 43% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

43% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 56% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 51%, maksude kasutamist 44%.

Riigieelarvest sooviks toetada tervishoiu ja arstiabi ning rahva tervise edendamise programme, uute töökohtade loomise programme, maapiirkondade arendamise ja narkoennetuse programme kuid ei annaks lisaraha sotsiaaltoetusteks, töötute abirahaks ning teede korrashoiuks.

Riigikogu usaldab 52%, valitsust 47% ja erakondi 14%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 82% ja Riigikogu valimistel 2003 82%.

- Vene erakonnad

68% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 86% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 56% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 26%, ebaõiglaseks 50%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 66% ja erakondade vahel 28%.

66% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 32% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

59% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 24% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 21%, maksude kasutamist 36%.

Riigieelarvest sooviks toetada sotsiaaltoetuse ja töötute abiraha ning rahva tervise edendamise programme kuid ei annaks lisaraha tervishoiule, noorte perede toetuseks, põllumajandusele ja maapiirkondade arenguprogrammidele, narkoennetusele ja politseile.

Riigikogu usaldab 51%, valitsust 51% ja erakondi 31%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 45% ja Riigikogu valimistel 2003 46%.

- Muud erakonnad

42% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 50% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 21%, ebaõiglaseks 57%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 74% ja erakondade vahel 17%.

60% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 36% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

60% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 35% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 28%, maksude kasutamist 34%.

Riigikogu usaldab 49%, valitsust 62% ja erakondi 30%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 87% ja Riigikogu valimistel 2003 72%.

- Erakondadest ärapöörduvad

53% toetavad mitte-erakondlike valimisliitude kandideerimist kohalikel valimistel, 90% toetab üksikkandidaatide kandideerimist, 50% ainult erakondlike nimekirjade kandideerimist.

Riigikogu valimissüsteemi peab õiglaseks 21%, ebaõiglaseks 50%.

Riigikogu valimistel sooviks isikute vahel valiku teha 78% ja erakondade vahel 13%.

67% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama Riigikogu liikmete suurema vastutuse valijate ees, 26% arvates aga erakondade suurema vastutuse.

56% arvates peaks Riigikogu valimiste kord tagama tuntud liidrite valimise, 32% arvates aga soodustama uute poliitikute valimist.

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 22%, maksude kasutamist 22%.

Riigieelarvest sooviks toetada tervishoidu ja arstiabi.

Riigikogu usaldab 29%, valitsust 34% ja erakondi 13%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 48% ja Riigikogu valimistel 2003 40%.

- Kindla erakonna eelistuseta

Riigieelarve koostamist peab põhjendatuks 24%, maksude kasutamist 22%.

Riigikogu usaldab 43%, valitsust 47% ja erakondi 18%.

Kohalikel valimistel 2002 kavatses kindlasti või tõenäoliselt hääletada 45% ja Riigikogu valimistel 2003 37%.

Uuringu tulemustel võiksid valijaskonna segmentimisel olla aluseks järgmised mõõtmised:

- Isiku-erakonna roll poliitikas. Kas valida isikuid või erakondi? Kas poliitilist vastutust peaksid kandma isikud või erakonnad?
- Uuenduslikkus ja järjepidevus poliitikas. Kas poliitikasse peaksid tulema uued 'tegijad'? Kas tegutsevatele erakondadele oleks vaja täienduseks (või asenduseks...) uusi erakondi, kes tooksid Eesti ühiskonda uusi ideid?
- Sotsiaalse heaolu ja ühiskonna arengu vastuolu. Kas kulutada maksuraha sotsiaalse heaolu programmidele, toetuste maksmiseks või arendada sotsiaal-majanduslikku keskkonda suunas, mis soodustaks ettevõtlikkust ja ettevõtlust?
- Erakondade ja valimiste kontekstis on väga suur 'kasutamata ressurss' kaks elanikekategoriat: endale meelepärast erakonda mitteleidnud (umbes 30% valijaist) ja erakondadest ärapöörduvad ehk inimesed, kes ei toeta ega kavatsengi toetada ühtegi erakonda (umbes 20% valijaist). Kaks peamist põhjust niisuguse hääle reservuaari tekkeks on ilmselt
- nõrk usaldus poliitiliste ja ühiskondlike institutsioonide suhtes, eriti poliitiliste erakondade suhtes ja
- poliitiliste hoiakute suhteliselt tagasihoidlik väljakujunemine ning vähene poliitikahuvi.

9. ARVAMUSED NAISTE OSAKAALU SUURENDAVAST KVOODISÜSTEEMIST RIIGIKOGUS JA KOHALIKES VOLIKOGUDES

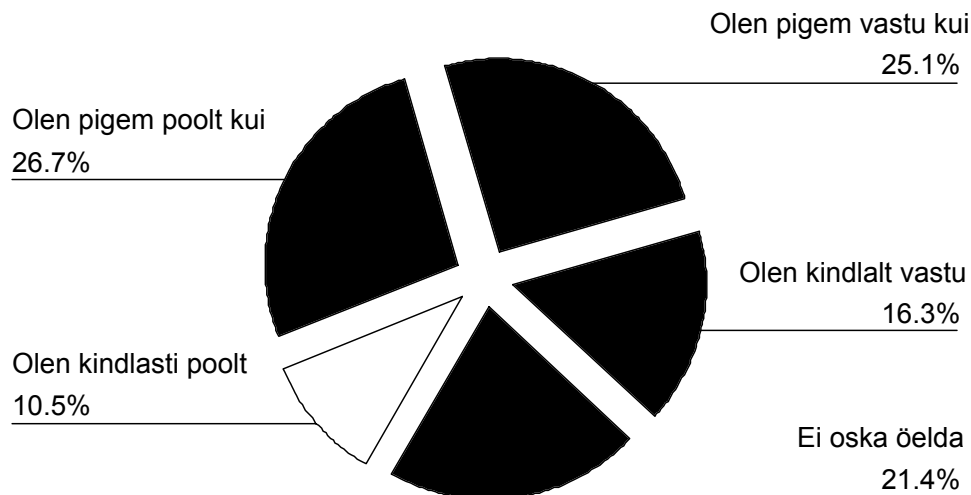
Andmed: ES Turu-uuringud AS, detsember 2001. Intervjueeritavatele esitati küsimus:

'Naiste osakaalu suurendamiseks Riigikogus ja kohalikes volikogudes tuleks kehtestada kvoodid'

- kindlasti poolt
- pigem poolt kui vastu
- pigem vastu kui poolt
- kindlalt vastu
- ei oska öelda

Naiste osakaalu suurendamiseks sisseseatava kvoodisüsteemi pooldajaid ja selle idee vastustajaid on peaaegu võrdselt: poolt on 37% ja vastu 41%, 'ei tea' vastanuid on 21%. 'Ei tea' vastuste osa on suhteliselt suur, umbes viiendik – tegemist on ühiskonna jaoks suhteliselt uue probleemiga ning paljudel arvamus selle suhtes küpsemas.

Tuleks kehtestada kvoodid naiste osakaalu suurendamisel

Joonis 67.

9.1. ERAKONNA-EELISTUS

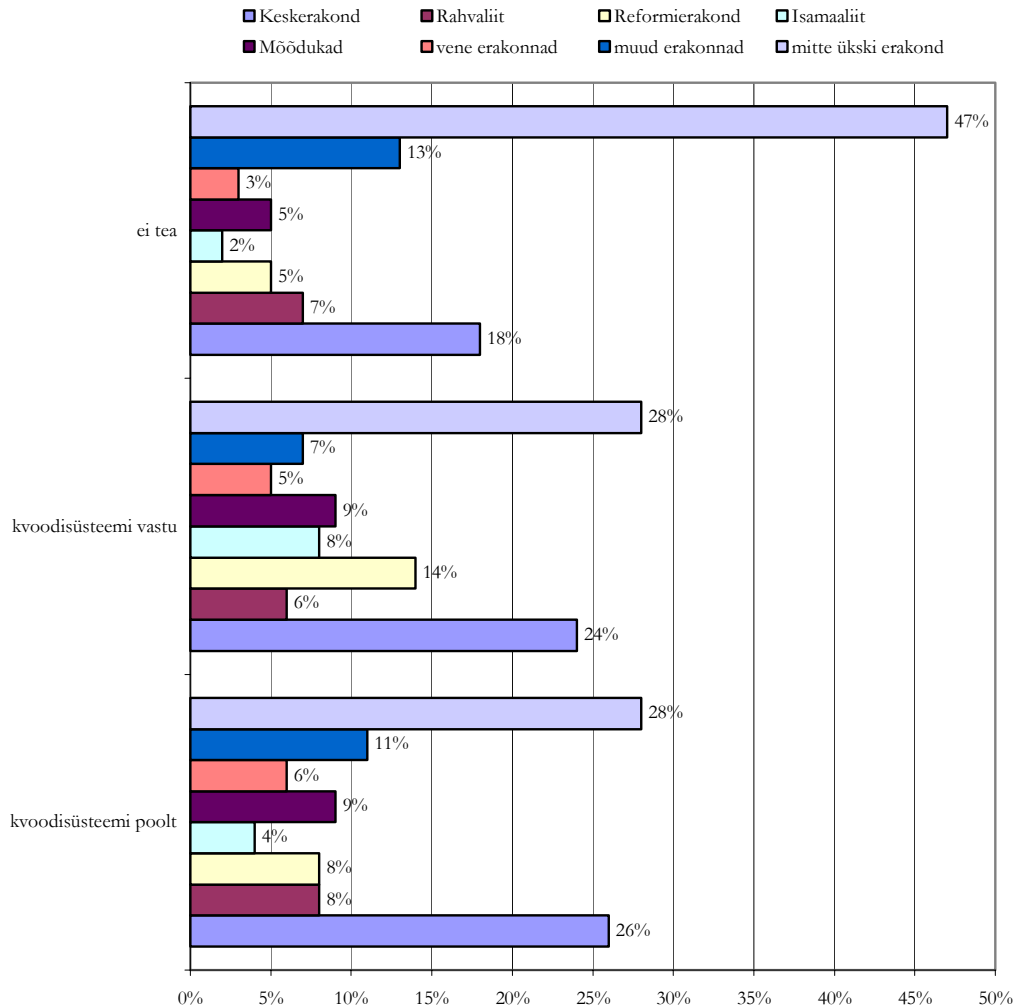
Joonis 68

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on veidi rohkem Keskerakonna ja Rahvaliidu toetajaid. Kvoodisüsteemi vastustava kategooria hulgas on keskmisest rohkem Reformierakonna ja Isamaaliidu toetajaid – tähendab, nende erakondade toetajaskond on suhteliselt vastumeelne kvoodisüsteemi sisseseadmise suhtes.

Erakonna-eelistuste jagunemise põhjus võib peituda rohkem hoiakus muutuse kui sellise suhtes mitte aga otseselt naiste osakaalu suurendamise suhtes. Aluse sellisele oletusele annab pilk küsitluse läbiviimise ajale ja küsimustiku vormistamisele. Küsitluse läbiviimise

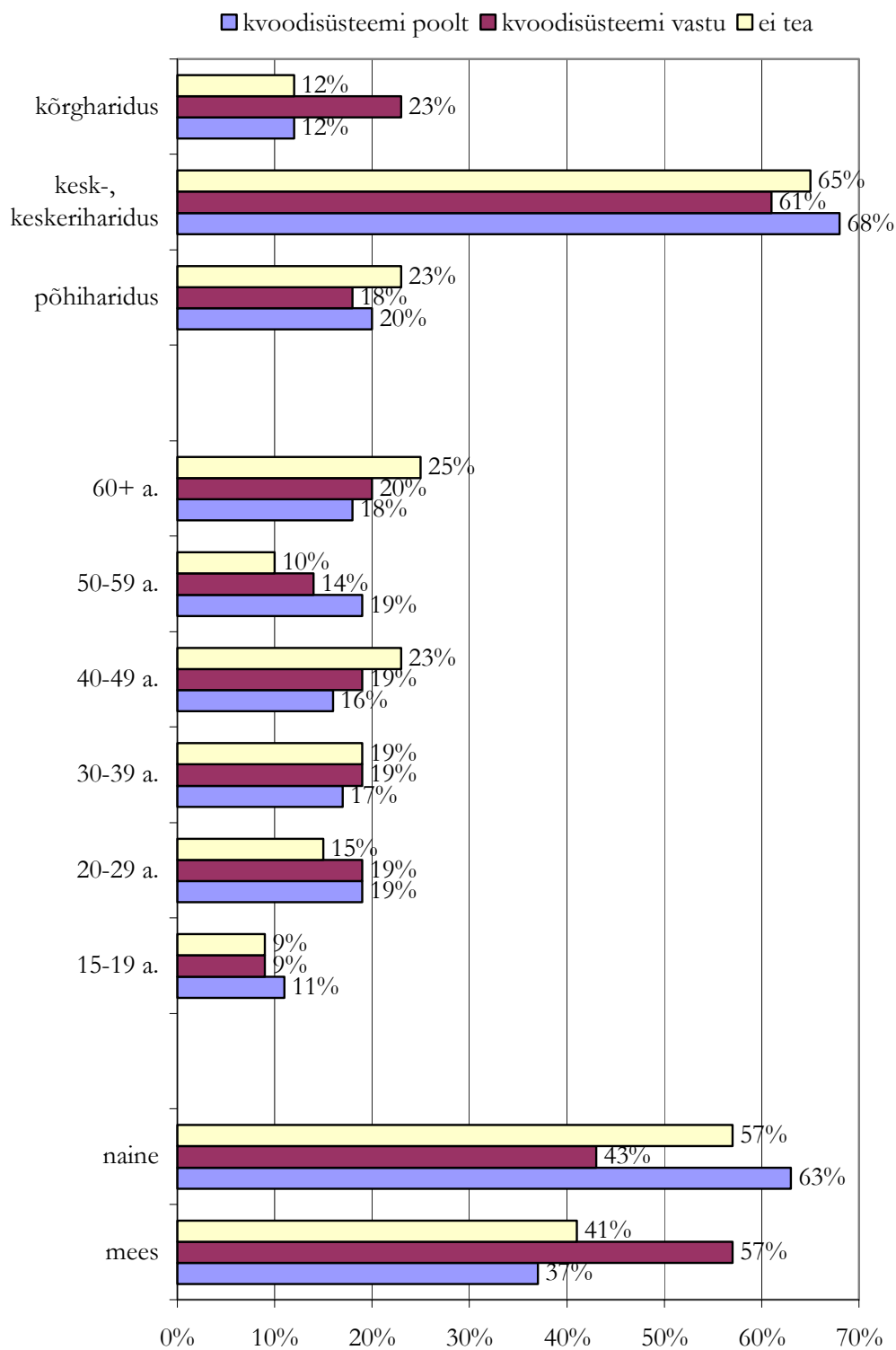
ajal kuulusid Reformierakond ja Isamaaliit valitsuskalitsiooni; küsimustikus oli kvoodisüsteemi sisseadmine esitatud ühena valimissüsteemi võimalikest muutustest. Kuna paljud võimu tippu kuuluvate erakondade toetajatest olid rahul valimissüsteemiga, siis need inimesed ei toetanud muutusi valimissüsteemis. Seetõttu oli Reformierakonna ja Isamaaliidu toetajaskonnas suhteliselt palju kvoodisüsteemi sisseadmise vastaseid. Sellegi teema juures on näha seos hoiaku puudumise ja erakondadest ärapöördumise vahel. 'Ei tea' vastanute hulgas on märksa rohkem ärapöördunud kui kvoodisüsteemi pooldajate või vastaste hulgas. Selle põhjuseks võib olla eemalejäämise tunne, võõrandumine poliitilise süsteemi institutsioonidest ja probleemidest.

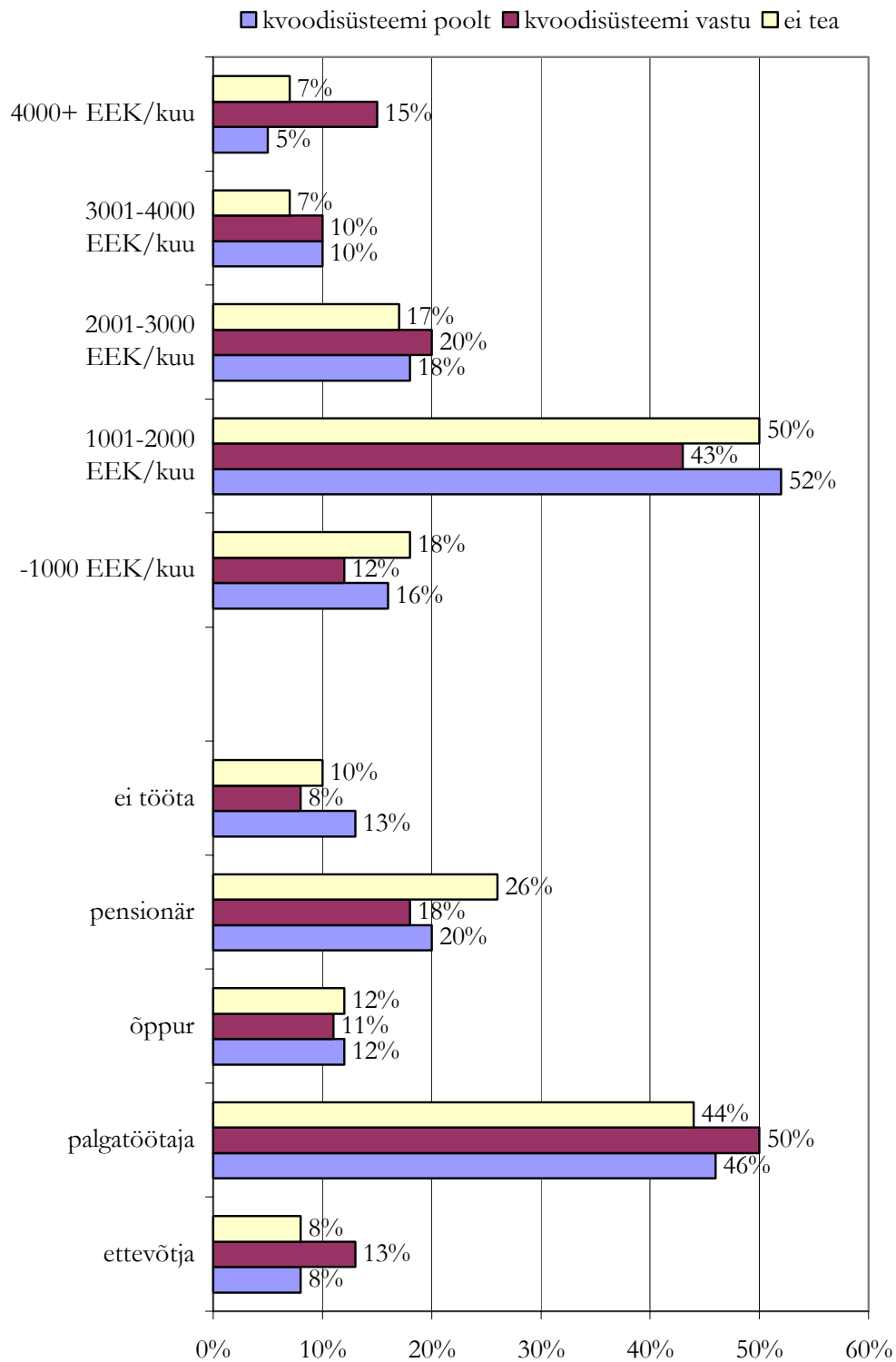
Joonis 68.

9.2. SOTSIAAL-DEMOGRAAFILINE PROFII

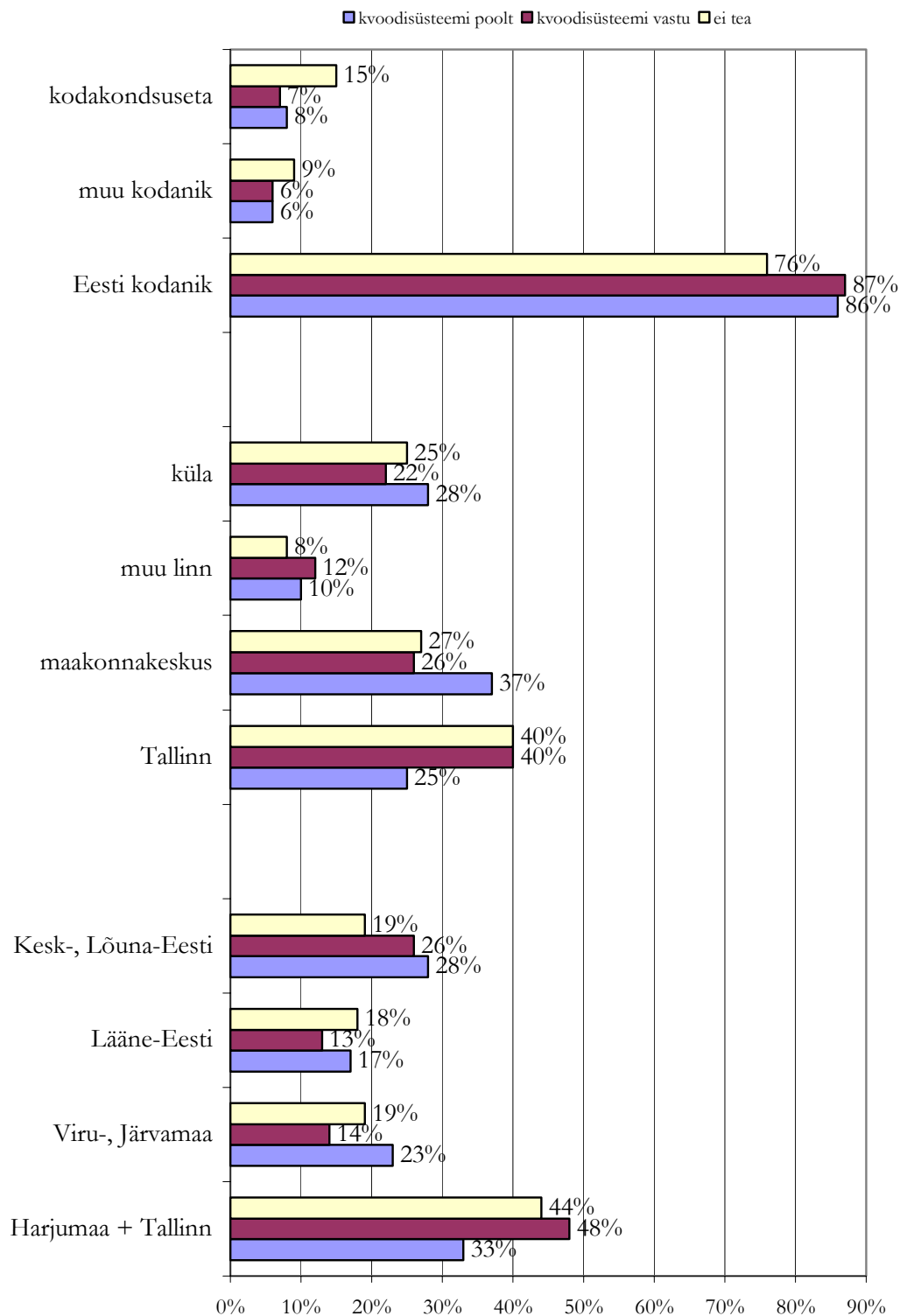
Valimistel naiste osakaalu kvootide sisseadmise pooldajad erinevad oma sotsiaalselt asukohalt mitmel mõõtmel selle idee vastustajatest. Idee pooldajate ja vastustajate kategooriad pole küll ühesuguse profiiliga vanuse ja hõivestaatusõ lõikes, kuid ka selget seost pole võimalik välja tuua.

Joonis 69.

Joonis 70.

Joonis 71.

Sugu

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest rohkem naisi, vastustajate hulgas aga mehi. Ja miks ka mitte? Põhjus, miks meeste hulgas on suhteliselt palju ideid vastaseid, on

ilmselt kultuuriline – poliitika on olnud meeste ‘mängumaa’ ja nüüd tahetakse seda stampi lõhkuda, koguni seadusandlust kasutades!

Regioon

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest vähem Tallinna ja Harjumaa elanikke kuid rohkem Viru- ja Järvamaa elanikke, vastustajate hulgas aga keskmisest rohkem Tallinna ja Harjumaa elanikke ning vähem Viru- ja Järvamaa elanikke.

Elukoha suurus

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest vähem Tallinna elanikke kuid rohkem maakonnakeskuste elanikke, ja vastupidi, idee vastustajate hulgas on rohkem Tallinna elanikke ja vähem maakonnakeskuste elanikke.

Sissetulek

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest rohkem madalamasse sissetulekukategooriasse (kuni 2000 EEK/kuu) kuuluvaid inimesi ja vähem kõrgemasse sissetulekukategooriasse (üle 4000 EEK/kuu) kuuluvaid inimesi. Vastaste hulgas aga keskmisest rohkem kõrgemasse sissetulekukategooriasse kuuluvaid inimesi ja vähem madalamasse sissetulekukategooriasse kuuluvaid isikuid.

Võibolla madalama sissetulekuga kategoorias on naiste roll pereelus suurem kui kõrgema sissetuleku kategoorias mistõttu madalama kategooria esindajad järeldavad, et naiste roll poliitikas on väiksem kui see võiks olla. Seetõttu arvataksegi, et kvoodisüsteem võiks olla sobiv viis selle olukorra korrigeerimiseks.

Hõivestaatus

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on suhteliselt palju mittetöötavaid isikuid (13% ja 8%) ning vähe ettevõtjaid (8% ja 13%). Ilmselt seetõttu, et mittetöötavate hulgas võib olla suhteliselt palju mittetöötavaid naisi.

Haridustase

Kvoodisüsteemi pooldajate hulgas on keskmisest vähem kõrgharidusega isikuid, vastaste hulgas on aga kõrgharidusega isikute arv keskmisest suurem. Põhjus võib olla selles, et kõrgharidusega isikud väärtusetavad enam asjatundlikkust kui sündides kaasasaadud omadusi. Seetõttu arvavad nendest vähesed, et volikogudesse tuleks teha valik sootunnuse alusel; ikka asjatundlikkuse alusel tuleb juhte valida.

9.3. VAHEKOKKUVÕTE JA ARVAMUS

Käesoleva osa eesmärk oli analüüsida toetust ideele suurendada naiste osakaalu volikogudes kvoodisüsteemi sisseseadmise abil. Kvoodisüsteemi sisseseadmise küsimuses on avalik arvamus äraootav ja lõhestunud: viiendik (21%) vastas ‘ei tea’, poolt on 37% ja vastu 41%. Erakondade toetus üldiselt ei ole diferentseerunud, välja arvates Isamaaliidu ja Reformierakonna puhul – nendel on toetus suurem idee vastaste hulgas.

Ilmselt on küsimus naiste osakaalu suurendamisest suhteliselt teadvustamata oma värskuse tõttu, sellest annab märku suur ‘ei tea’ vastanute hulk. Üks eesmärkidest võiks olla seisukohata elanike osakaalu vähendamine, naiste osakaalu suurendamine volikogudes tuleks tuua laiemat avalikkuse ette, seniajani pole see probleem leidnud kuigi elavat käsitlemist. Riigikogulased võiksid olla debati algataja ja vedaja rollis, kusjuures probleemi naiste rollist tasuks käsitleda laiemalt – naiste osakaal juhtivatel kohtadel ka äris ja kodanikeühendustes, mitte ainult poliitikas.

Naiste osakaalu muutumist tuleks vaadelda üldisema (kultuurilise) muutusena, mis seisneb naiste tähtsuse suurenemises ühiskonnas ja juhtimises üldse, ka äriettevõtete ja kolmanda sektori organisatsioonide juhtimises. Naiste osakaalu suurenemist volikogudes tuleks vaadelda just selles kontekstis. Ajapikku suurenev juhtimiskogemustega naiste arv toob kaasa ka suurema arvu naiste kandideerimise ja jõudmise volikogudesse – seega pole

kvoodisüsteemi kehtestamine eesmärk omaette: Kvoodisüsteemi kehtestamine võib seda protsessi kiirendada, suurendades volikogudes sotsiaalse- ja juhtimiskogemuse saanud naiste arvu. Nendest teatud osa suundub hiljem ilmselt äri- ja/või kolmandasse sektorisse, osa aga jätkab poliitikas. Protsessi kiirendamisega kaasneks ka midagi negatiivset: algperioodil võivad volikogud osutada mõnevõrra vähemtõhusateks sest volikogu koosseisust võib mõni asjatundlik inimene välja jääda oma soolise kuuluvuse tõttu, ning väheasjatundlik inimene sinna sattuda oma soolise kuuluvuse tõttu. Kuid, *summa summarum*, kvoodisüsteemi sisseseadmine kiirendaks veidi sotsiaalse kapitali ja juhtimisalase kogemuse suurenemist naissoo hulgas, mis ühiskonnale tervikuna oleks kasulik.

10. TABELID

10.1. VALIMISAKTIIVSUS

Tabel 18

Kodanikud ja mittekodanikud

	hääletab KOV 2002?			Total
	hääletab	ei hääleta	raske öelda	
kodanikukohus				
märgitud				
Count	269	8	54	332
Col %	37.9%	4.2%	25.9%	29.7%
Row %	81.1%	2.5%	16.4%	100.0%
märkimata				
Count	440	190	156	787
Col %	62.1%	95.8%	74.1%	70.3%
Row %	55.9%	24.2%	19.9%	100.0%
soovib valida juhte				
märgitud				
Count	328	3	53	384
Col %	46.2%	1.6%	25.3%	34.4%
Row %	85.3%	.8%	13.9%	100.0%
märkimata				
Count	381	195	157	734
Col %	53.8%	98.4%	74.7%	65.6%
Row %	51.9%	26.6%	21.4%	100.0%
hääli kandidaadile				
märgitud				
Count	145	1	39	185
Col %	20.4%	.4%	18.6%	16.5%
Row %	78.3%	.5%	21.2%	100.0%
märkimata				
Count	564	198	171	933
Col %	79.6%	99.6%	81.4%	83.5%
Row %	60.4%	21.2%	18.4%	100.0%
turneb osana riigist				
märgitud				
Count	59	3	14	76
Col %	8.4%	1.4%	6.6%	6.8%
Row %	78.2%	3.6%	18.2%	100.0%
märkimata				
Count	650	196	197	1042
Col %	91.6%	98.6%	93.4%	93.2%
Row %	62.3%	18.8%	18.9%	100.0%
hääli erakonnale				
märgitud				
Count	87	2	8	97
Col %	12.3%	.9%	3.8%	8.6%
Row %	89.9%	1.8%	8.3%	100.0%
märkimata				
Count	622	197	203	1022
Col %	87.7%	99.1%	96.2%	91.4%
Row %	60.9%	19.3%	19.8%	100.0%
meelsusavaldus				
märgitud				
Count	139	3	25	167
Col %	19.6%	1.4%	12.1%	14.9%
Row %	83.1%	1.6%	15.2%	100.0%
märkimata				

Count	570	196	185	951
Col %	80.4%	98.6%	87.9%	85.1%
Row %	59.9%	20.6%	19.5%	100.0%
sõprade mõjul				
märgitud				
Count	17	2	13	31
Col %	2.4%	.9%	6.1%	2.8%
Row %	53.3%	5.9%	40.8%	100.0%
märkimata				
Count	692	197	198	1087
Col %	97.6%	99.1%	93.9%	97.2%
Row %	63.7%	18.1%	18.2%	100.0%
mõjutada ühiskonda				
märgitud				
Count	68		17	86
Col %	9.6%		8.2%	7.7%
Row %	79.9%		20.1%	100.0%
märkimata				
Count	641	199	194	1033
Col %	90.4%	100.0%	91.8%	92.3%
Row %	62.0%	19.2%	18.7%	100.0%
valimiskampania mõjul				
märgitud				
Count	12	2	9	22
Col %	1.6%	.9%	4.4%	2.0%
Row %	51.3%	7.7%	41.0%	100.0%
märkimata				
Count	698	197	202	1096
Col %	98.4%	99.1%	95.6%	98.0%
Row %	63.6%	18.0%	18.4%	100.0%
on alati hääletanud				
märgitud				
Count	104	5	8	117
Col %	14.6%	2.6%	3.8%	10.4%
Row %	88.7%	4.4%	6.9%	100.0%
märkimata				
Count	605	193	203	1002
Col %	85.4%	97.4%	96.2%	89.6%
Row %	60.4%	19.3%	20.2%	100.0%
poliitvastutus				
märgitud				
Count	70	8	21	99
Col %	9.9%	3.9%	9.8%	8.8%
Row %	71.2%	7.8%	21.0%	100.0%
märkimata				
Count	639	191	190	1020
Col %	90.1%	96.1%	90.2%	91.2%
Row %	62.6%	18.7%	18.6%	100.0%
muu põhjus				
märgitud				
Count	11		12	23
Col %	1.6%		5.8%	2.1%
Row %	47.3%		52.7%	100.0%
märkimata				
Count	698	199	198	1095
Col %	98.4%	100.0%	94.2%	97.9%
Row %	63.7%	18.1%	18.1%	100.0%

Tabel 19

hääletab KOV 2002?		
hääletab	ei hääleta	raske öelda

KOV 2002 hääletamise põhjus 1			
kodanikukohus			
Count	231	6	42
Col %	33.1%	30.7%	26.3%
Row %	82.8%	2.2%	15.1%
valida juhte			
Count	224	3	37
Col %	32.1%	16.1%	22.9%
Row %	84.9%	1.2%	13.9%
kandidaat			
Count	62	1	22
Col %	8.9%	4.4%	13.5%
Row %	73.3%	1.0%	25.7%
osa riigist			
Count	23		6
Col %	3.3%		3.9%
Row %	78.3%		21.7%
hääli erakonnale			
Count	18	1	3
Col %	2.6%	4.4%	1.6%
Row %	84.0%	4.0%	12.0%
meelsusavaldus			
Count	41	3	11
Col %	5.9%	13.8%	6.7%
Row %	75.3%	5.0%	19.7%
sõprade arvamus			
Count	5		9
Col %	.7%		5.8%
Row %	33.8%		66.2%
mõjutada ühiskonda			
Count	21		8
Col %	3.0%		5.0%
Row %	72.3%		27.7%
valimiskampania			
Count	5	2	4
Col %	.7%	8.7%	2.2%
Row %	48.7%	16.7%	34.7%
alati hääletanud			
Count	39	3	3
Col %	5.6%	17.5%	1.7%
Row %	86.5%	7.6%	6.0%
nõuded poliitikutele			
Count	22	1	9
Col %	3.1%	4.4%	5.4%
Row %	69.4%	2.8%	27.8%
muu põhjus			
Count	7		8
Col %	1.0%		4.9%
Row %	46.1%		53.9%
KOV 2002 hääletamise põhjus 2			
kodanikukohus			
Count	48	2	14
Col %	7.6%	14.1%	11.3%
Row %	75.0%	3.6%	21.4%
valida juhte			
Count	110		20
Col %	17.4%		16.4%
Row %	84.7%		15.3%
kandidaat			
Count	84		18
Col %	13.2%		15.1%

Row %	82.0%		18.0%
osa riigist			
Count	37	3	9
Col %	5.8%	16.6%	7.3%
Row %	75.9%	5.6%	18.5%
häääl erakonnale			
Count	70	1	5
Col %	11.0%	5.3%	4.5%
Row %	91.7%	1.1%	7.2%
meelsusavaldus			
Count	99		15
Col %	15.7%		12.0%
Row %	87.2%		12.8%
sõprade arvamus			
Count	13	2	3
Col %	2.0%	11.4%	2.8%
Row %	70.7%	10.3%	19.0%
mõjutada ühiskonda			
Count	48		10
Col %	7.6%		8.2%
Row %	82.8%		17.2%
valimiskampania			
Count	6		6
Col %	1.0%		4.6%
Row %	53.6%		46.4%
alati hääletanud			
Count	64	2	5
Col %	10.1%	10.5%	4.3%
Row %	90.1%	2.4%	7.4%
nõuded poliitikele			
Count	49	7	12
Col %	7.7%	42.1%	9.9%
Row %	72.0%	10.1%	17.8%
muu põhjus			
Count	5		4
Col %	.8%		3.6%
Row %	53.8%		46.3%

Tabel 20
kodanikud

	hääletab RK 2003?			Total
	hääletab	ei hääleta	raske öelda	
kodanikukohus				
märgitud				
Count	286	8	52	346
Col %	46.4%	5.9%	24.2%	35.7%
Row %	82.5%	2.3%	15.1%	100.0%
märkimata				
Count	329	129	164	622
Col %	53.6%	94.1%	75.8%	64.3%
Row %	52.9%	20.7%	26.3%	100.0%
soovib valida juhte				
märgitud				
Count	210	2	46	258
Col %	34.2%	1.7%	21.2%	26.7%
Row %	81.4%	.9%	17.7%	100.0%
märkimata				
Count	405	135	171	710
Col %	65.8%	98.3%	78.8%	73.3%
Row %	57.0%	19.0%	24.0%	100.0%

hääl kandidaadile				
märgitud				
Count	66	2	25	93
Col %	10.8%	1.7%	11.4%	9.6%
Row %	71.2%	2.5%	26.4%	100.0%
märkimata				
Count	549	135	192	875
Col %	89.2%	98.3%	88.6%	90.4%
Row %	62.7%	15.4%	21.9%	100.0%
tunneb osana riigist				
märgitud				
Count	65	1	17	83
Col %	10.6%	.6%	7.9%	8.6%
Row %	78.5%	1.0%	20.4%	100.0%
märkimata				
Count	550	136	199	885
Col %	89.4%	99.4%	92.1%	91.4%
Row %	62.1%	15.4%	22.5%	100.0%
hääl erakonnale				
märgitud				
Count	85	1	17	103
Col %	13.8%	.6%	7.7%	10.6%
Row %	82.9%	.8%	16.2%	100.0%
märkimata				
Count	530	136	200	866
Col %	86.2%	99.4%	92.3%	89.4%
Row %	61.2%	15.7%	23.1%	100.0%
meelsusavaldus				
märgitud				
Count	97	3	26	126
Col %	15.8%	1.9%	12.2%	13.0%
Row %	77.0%	2.0%	21.0%	100.0%
märkimata				
Count	518	135	190	842
Col %	84.2%	98.1%	87.8%	87.0%
Row %	61.5%	16.0%	22.5%	100.0%
sõprade mõjul				
märgitud				
Count	20	1	19	40
Col %	3.3%	.6%	8.8%	4.1%
Row %	50.0%	2.2%	47.8%	100.0%
märkimata				
Count	595	136	197	928
Col %	96.7%	99.4%	91.2%	95.9%
Row %	64.1%	14.7%	21.2%	100.0%
mõjutada ühiskonda				
märgitud				
Count	102	1	19	122
Col %	16.5%	.6%	8.8%	12.6%
Row %	83.6%	.7%	15.7%	100.0%
märkimata				
Count	513	136	197	847
Col %	83.5%	99.4%	91.2%	87.4%
Row %	60.6%	16.1%	23.3%	100.0%
valimiskampania mõjul				
märgitud				
Count	13		15	27
Col %	2.1%		6.8%	2.8%
Row %	46.4%		53.6%	100.0%
märkimata				
Count	602	137	202	941
Col %	97.9%	100.0%	93.2%	97.2%
Row %	64.0%	14.6%	21.4%	100.0%

on alati hääletanud				
märgitud				
Count	120	3	17	140
Col %	19.5%	2.5%	7.7%	14.5%
Row %	85.6%	2.5%	11.9%	100.0%
märkimata				
Count	495	134	200	828
Col %	80.5%	97.5%	92.3%	85.5%
Row %	59.7%	16.1%	24.1%	100.0%
poliitvastutus				
märgitud				
Count	65	2	15	81
Col %	10.6%	1.3%	6.8%	8.4%
Row %	79.9%	2.1%	18.0%	100.0%
märkimata				
Count	550	135	202	887
Col %	89.4%	98.7%	93.2%	91.6%
Row %	62.0%	15.3%	22.7%	100.0%
muu põhjus				
märgitud				
Count	8	1	12	22
Col %	1.4%	.6%	5.7%	2.2%
Row %	38.8%	4.0%	57.2%	100.0%
märkimata				
Count	607	136	204	947
Col %	98.6%	99.4%	94.3%	97.8%
Row %	64.1%	14.4%	21.5%	100.0%

Tabel 21

	hääletab RK 2003?		
	hääletab	ei hääleta	raske öelda
RK 2003 hääletamise põhjus 1			
kodanikukohus			
Count	243	6	43
Col %	39.8%	38.5%	26.4%
Row %	83.2%	2.0%	14.8%
valida juhte			
Count	119	1	30
Col %	19.5%	5.8%	18.4%
Row %	79.3%	.6%	20.1%
kandidaat			
Count	36	1	15
Col %	5.9%	9.7%	9.2%
Row %	68.7%	2.7%	28.5%
osa riigist			
Count	22	1	5
Col %	3.5%	5.8%	3.3%
Row %	77.3%	3.1%	19.6%
hääli erakonnale			
Count	33	1	7
Col %	5.4%	5.8%	4.5%
Row %	79.9%	2.1%	18.0%
meelsusavaldus			
Count	41	3	10
Col %	6.8%	17.3%	6.4%
Row %	76.1%	4.7%	19.2%
sõprade arvamus			
Count	11	1	12
Col %	1.7%	5.8%	7.6%
Row %	44.0%	3.6%	52.4%

mõjutada ühiskonda			
Count	31	1	9
Col %	5.1%	5.8%	5.5%
Row %	75.9%	2.1%	22.0%
valimiskampania			
Count	8		6
Col %	1.3%		3.7%
Row %	56.3%		43.7%
alati hääletanud			
Count	46	1	6
Col %	7.5%	5.8%	3.5%
Row %	87.5%	1.6%	10.9%
nõuded poliitikutele			
Count	14		10
Col %	2.3%		6.1%
Row %	58.6%		41.4%
muu põhjus			
Count	6		9
Col %	1.0%		5.3%
Row %	40.8%		59.2%
RK 2003 hääletamise põhjus 2			
kodanikukohus			
Count	48	5	10
Col %	8.8%	39.6%	8.2%
Row %	76.7%	7.8%	15.6%
valida juhte			
Count	96	1	18
Col %	17.6%	11.7%	14.7%
Row %	83.5%	1.3%	15.2%
kandidaat			
Count	30	1	9
Col %	5.5%	7.0%	7.9%
Row %	74.3%	2.1%	23.5%
osa riigist			
Count	46		12
Col %	8.4%		9.7%
Row %	80.0%		20.0%
hääli erakonnale			
Count	53		9
Col %	9.7%		7.7%
Row %	85.2%		14.8%
meelsusavaldus			
Count	55		16
Col %	10.2%		13.4%
Row %	77.7%		22.3%
sõprade arvamus			
Count	10		7
Col %	1.9%		5.5%
Row %	61.0%		39.0%
mõjutada ühiskonda			
Count	73		11
Col %	13.4%		9.7%
Row %	86.4%		13.6%
valimiskampania			
Count	6		8
Col %	1.0%		7.1%
Row %	39.9%		60.1%
alati hääletanud			
Count	74	3	11
Col %	13.6%	20.9%	9.2%
Row %	84.5%	2.9%	12.5%

nõuded poliitikutele			
Count	51	2	5
Col %	9.3%	13.9%	3.8%
Row %	89.0%	3.0%	8.0%
muu põhjus			
Count	3	1	4
Col %	.6%	7.0%	3.0%
Row %	41.7%	11.3%	47.0%

Tabel 22

valimistele mittemineku põhjused
kohalikud valimised 2002, kodanikud ja mittekodanikud

	hääletab KOV 2002?		Total
	ei hääleta	raske öelda	
hääli ei otsusta			
märgitud			
Count	99	10	109
Col %	49.8%	4.7%	26.6%
Row %	90.9%	9.1%	100.0%
märkimata			
Count	100	201	300
Col %	50.2%	95.3%	73.4%
Row %	33.2%	66.8%	100.0%
häälte jagamine			
märgitud			
Count	27		27
Col %	13.7%		6.7%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	171	211	382
Col %	86.3%	100.0%	93.3%
Row %	44.8%	55.2%	100.0%
ei usalda Riigikogu			
märgitud			
Count	11	1	12
Col %	5.6%	.4%	2.9%
Row %	92.8%	7.2%	100.0%
märkimata			
Count	188	210	397
Col %	94.4%	99.6%	97.1%
Row %	47.2%	52.8%	100.0%
ei usalda KOV			
märgitud			
Count	20	5	25
Col %	9.8%	2.4%	6.0%
Row %	79.1%	20.9%	100.0%
märkimata			
Count	179	206	385
Col %	90.2%	97.6%	94.0%
Row %	46.6%	53.4%	100.0%
ei usalda erakondi			
märgitud			
Count	15	1	16
Col %	7.7%	.4%	3.9%
Row %	94.7%	5.3%	100.0%
märkimata			
Count	183	210	393
Col %	92.3%	99.6%	96.1%
Row %	46.6%	53.4%	100.0%
ei leia kandidaati			

märgitud			
Count	17	7	24
Col %	8.6%	3.2%	5.8%
Row %	71.7%	28.3%	100.0%
märkimata			
Count	182	204	386
Col %	91.4%	96.8%	94.2%
Row %	47.1%	52.9%	100.0%
häälte ümberjagamine			
märgitud			
Count	10		10
Col %	4.8%		2.3%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	189	211	400
Col %	95.2%	100.0%	97.7%
Row %	47.3%	52.7%	100.0%
halb ilm			
märgitud			
Count	7		7
Col %	3.5%		1.7%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	192	211	402
Col %	96.5%	100.0%	98.3%
Row %	47.6%	52.4%	100.0%
tervislikud põhjused			
märgitud			
Count	19	2	21
Col %	9.6%	1.1%	5.2%
Row %	89.2%	10.8%	100.0%
märkimata			
Count	180	208	388
Col %	90.4%	98.9%	94.8%
Row %	46.3%	53.7%	100.0%
isiklikud põhjused			
märgitud			
Count	27	5	32
Col %	13.7%	2.2%	7.8%
Row %	85.5%	14.5%	100.0%
märkimata			
Count	171	206	377
Col %	86.3%	97.8%	92.2%
Row %	45.4%	54.6%	100.0%

Tabel 23

	hääletab KOV 2002?		Total
	ei hääleta	raske öelda	
KOV 2002 mittehääletamise põhjus 1 hääli ei otsusta			
Count	56	6	61
Col %	48.3%	32.6%	46.3%
Row %	90.8%	9.2%	100.0%
ei saa aru häälte jagamisest			
Count	11		11
Col %	9.9%		8.6%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda Riigikogu			
Count	2		2

Col %	2.0%		1.7%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda KOV			
Count	4	5	9
Col %	3.5%	29.9%	6.9%
Row %	43.9%	56.1%	100.0%
ei usalda erakondi			
Count	5		5
Col %	4.6%		4.0%
Row %	100.0%		100.0%
ei leia kandidaati			
Count	7	3	9
Col %	5.9%	15.8%	7.1%
Row %	71.3%	28.7%	100.0%
häälte ümberjagamine			
Count	2		2
Col %	1.5%		1.3%
Row %	100.0%		100.0%
halb ilm			
Count	4		4
Col %	3.1%		2.7%
Row %	100.0%		100.0%
tervislikud põhjused			
Count	14		14
Col %	12.4%		10.8%
Row %	100.0%		100.0%
isiklikud põhjused			
Count	10	4	14
Col %	8.8%	21.8%	10.5%
Row %	73.0%	27.0%	100.0%
KOV 2002			
mittehääletamise põhjus 2			
hääli ei otsusta			
Count	43	4	48
Col %	30.6%	28.8%	30.4%
Row %	91.0%	9.0%	100.0%
ei saa aru häälte jagamisest			
Count	17		17
Col %	12.3%		11.1%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda Riigikogu			
Count	9	1	10
Col %	6.2%	5.8%	6.1%
Row %	91.0%	9.0%	100.0%
ei usalda KOV			
Count	15	2	17
Col %	11.0%	11.5%	11.0%
Row %	90.0%	10.0%	100.0%
ei usalda erakondi			
Count	10	1	11
Col %	7.0%	5.8%	6.9%
Row %	92.0%	8.0%	100.0%
ei leia kandidaati			
Count	11	4	15
Col %	7.9%	27.0%	9.7%
Row %	73.5%	26.5%	100.0%
häälte ümberjagamine			
Count	8		8
Col %	5.5%		5.0%
Row %	100.0%		100.0%

halb ilm			
Count	3		3
Col %	2.4%		2.2%
Row %	100.0%		100.0%
tervislikud põhjused			
Count	5	2	7
Col %	3.3%	15.5%	4.5%
Row %	67.1%	32.9%	100.0%
isiklikud põhjused			
Count	19	1	20
Col %	13.7%	5.8%	13.0%
Row %	95.8%	4.2%	100.0%

Tabel 24

Riigikogu valimised 2003
Kodanikud

	hääletab RK 2003?		Total
	ei hääleta	raske öelda	
hääli ei otsusta			
märgitud			
Count	60	11	71
Col %	44.1%	4.9%	20.1%
Row %	85.0%	15.0%	100.0%
märkimata			
Count	77	206	282
Col %	55.9%	95.1%	79.9%
Row %	27.1%	72.9%	100.0%
häälte jagamine			
märgitud			
Count	14		14
Col %	9.9%		3.8%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	124	216	340
Col %	90.1%	100.0%	96.2%
Row %	36.4%	63.6%	100.0%
ei usalda Riigikogu			
märgitud			
Count	26	9	35
Col %	19.1%	4.1%	9.9%
Row %	74.6%	25.4%	100.0%
märkimata			
Count	111	207	318
Col %	80.9%	95.9%	90.1%
Row %	34.9%	65.1%	100.0%
ei usalda KOV			
märgitud			
Count	8		8
Col %	6.2%		2.4%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	129	216	345
Col %	93.8%	100.0%	97.6%
Row %	37.3%	62.7%	100.0%
ei usalda erakondi			
märgitud			
Count	18	2	20
Col %	13.4%	.8%	5.7%
Row %	91.4%	8.6%	100.0%
märkimata			
Count	119	215	333
Col %	86.6%	99.2%	94.3%

Row %	35.6%	64.4%	100.0%
ei leia kandidaati			
märgitud			
Count	19	3	23
Col %	14.0%	1.6%	6.4%
Row %	84.8%	15.2%	100.0%
märkimata			
Count	118	213	331
Col %	86.0%	98.4%	93.6%
Row %	35.6%	64.4%	100.0%
häälte ümberjagamine			
märgitud			
Count	13		13
Col %	9.7%		3.8%
Row %	100.0%		100.0%
märkimata			
Count	124	216	340
Col %	90.3%	100.0%	96.2%
Row %	36.4%	63.6%	100.0%
halb ilm			
märgitud			
Count	4	3	7
Col %	3.1%	1.2%	1.9%
Row %	62.5%	37.5%	100.0%
märkimata			
Count	133	214	347
Col %	96.9%	98.8%	98.1%
Row %	38.3%	61.7%	100.0%
tervislikud põhjused			
märgitud			
Count	18	8	26
Col %	13.0%	3.9%	7.4%
Row %	68.0%	32.0%	100.0%
märkimata			
Count	119	208	327
Col %	87.0%	96.1%	92.6%
Row %	36.5%	63.5%	100.0%
isiklikud põhjused			
märgitud			
Count	26	8	35
Col %	19.3%	3.8%	9.8%
Row %	76.3%	23.7%	100.0%
märkimata			
Count	111	208	319
Col %	80.7%	96.2%	90.2%
Row %	34.7%	65.3%	100.0%

Tabel 25

	hääletab RK 2003?		Total
	ei hääleta	raske öelda	
RK 2003 mittehääletamise põhjus 1			
hääli ei otsusta			
Count	43	6	48
Col %	37.5%	25.0%	35.4%
Row %	88.1%	11.9%	100.0%
ei saa aru häälte jagamisest			
Count	7		7
Col %	6.2%		5.2%
Row %	100.0%		100.0%

ei usalda Riigikogu			
Count	9	4	13
Col %	7.6%	18.7%	9.5%
Row %	66.7%	33.3%	100.0%
ei usalda KOV			
Count	8		8
Col %	6.7%		5.6%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda erakondi			
Count	10		10
Col %	8.7%		7.2%
Row %	100.0%		100.0%
ei leia kandidaati			
Count	6	3	9
Col %	5.7%	11.2%	6.6%
Row %	71.5%	28.5%	100.0%
häälte ümberjagamine			
Count	7		7
Col %	5.9%		4.9%
Row %	100.0%		100.0%
halb ilm			
Count	3	2	4
Col %	2.3%	7.5%	3.2%
Row %	60.0%	40.0%	100.0%
tervislikud põhjused			
Count	13	5	18
Col %	11.9%	20.1%	13.2%
Row %	74.4%	25.6%	100.0%
isiklikud põhjused			
Count	8	4	12
Col %	7.5%	17.5%	9.2%
Row %	67.8%	32.2%	100.0%
RK 2003 mittehääletamise põhjus 2			
hääli ei otsusta			
Count	19	5	24
Col %	18.6%	20.8%	19.0%
Row %	79.4%	20.6%	100.0%
ei saa aru häälte jagamisest			
Count	6		6
Col %	6.4%		5.2%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda Riigikogu			
Count	18	6	24
Col %	17.3%	27.0%	19.2%
Row %	73.4%	26.6%	100.0%
ei usalda KOV			
Count	1		1
Col %	.9%		.7%
Row %	100.0%		100.0%
ei usalda erakondi			
Count	8	2	10
Col %	8.4%	7.3%	8.2%
Row %	83.1%	16.9%	100.0%
ei leia kandidaati			
Count	13	1	14
Col %	12.6%	3.7%	10.9%
Row %	93.7%	6.3%	100.0%
häälte ümberjagamine			
Count	8		8
Col %	8.0%		6.5%
Row %	100.0%		100.0%

halb ilm			
Count	2	1	3
Col %	1.7%	3.7%	2.1%
Row %	66.7%	33.3%	100.0%
tervislikud põhjused			
Count	4	4	8
Col %	4.3%	16.0%	6.5%
Row %	53.4%	46.6%	100.0%
isiklikud põhjused			
Count	21	5	26
Col %	21.0%	21.4%	21.1%
Row %	80.9%	19.1%	100.0%

10.2. HINNANGUD VALIMISSÜSTEEMI ÕIGLUSELE

Tabel 26

	valimissüsteem			Total
	õiglane	pole õiglane	ei tea	
Riigikogu valimised				
isikute vahel				
Count	188	399	121	709
Col %	68.6%	82.2%	63.9%	74.6%
erakondade vahel				
Count	80	73	22	176
Col %	29.2%	15.1%	11.8%	18.5%
ET				
Count	6	13	46	65
Col %	2.2%	2.6%	24.3%	6.9%
poliitiline vastutus				
RK liikmetel				
Count	140	326	117	583
Col %	51.0%	67.1%	61.6%	61.4%
erakondadel				
Count	130	143	42	315
Col %	47.3%	29.5%	22.1%	33.2%
ET				
Count	5	16	31	52
Col %	1.7%	3.4%	16.3%	5.5%
valituks peaksid saama				
tuntud liidrid				
Count	145	267	109	521
Col %	52.9%	54.9%	57.3%	54.8%
uued poliitikud				
Count	114	184	43	341
Col %	41.5%	38.0%	22.6%	35.9%
ET				
Count	16	35	38	88
Col %	5.6%	7.1%	20.2%	9.3%
Eestile oleks hea				
vähe parteisid				
Count	170	338	106	614
Col %	61.9%	69.7%	55.5%	64.6%
uusi erakondi juurde				
Count	78	94	21	193
Col %	28.6%	19.3%	11.1%	20.4%
ET				
Count	26	53	63	143
Col %	9.5%	11.0%	33.4%	15.0%
erakondi tuleks				
finantseerida				
riigieelarvest				
Count	93	116	31	239
Col %	33.9%	23.8%	16.1%	25.2%
sponsorsummadest				
Count	160	296	73	529
Col %	58.2%	60.9%	38.4%	55.6%
ET				
Count	22	74	87	182

Col %	7.9%	15.2%	45.5%	19.2%
kandideerimisõigus kõigil kodanikel				
poolt				
Count	229	426	142	797
Col %	83.4%	87.9%	74.6%	83.9%
vastu				
Count	36	43	22	101
Col %	13.2%	8.9%	11.5%	10.7%
ET				
Count	9	16	27	52
Col %	3.4%	3.2%	14.0%	5.4%
mandaadid vastavalt hääletele				
poolt				
Count	232	444	138	814
Col %	84.7%	91.6%	72.4%	85.7%
vastu				
Count	22	13	3	39
Col %	8.2%	2.8%	1.5%	4.1%
ET				
Count	20	27	50	97
Col %	7.2%	5.7%	26.1%	10.2%
eelhääletus internetis				
poolt				
Count	188	222	69	479
Col %	68.5%	45.8%	36.1%	50.4%
vastu				
Count	68	155	48	271
Col %	24.9%	32.0%	25.1%	28.5%
ET				
Count	18	108	74	200
Col %	6.7%	22.3%	38.8%	21.1%
kehtestada naiskvoovid				
poolt				
Count	101	191	61	354
Col %	36.9%	39.3%	32.3%	37.2%
vastu				
Count	130	201	63	394
Col %	47.2%	41.4%	33.2%	41.4%
ET				
Count	44	94	66	203
Col %	15.9%	19.3%	34.5%	21.4%
loobuda üleriigilistest nimikirjadest				
poolt				
Count	115	247	51	413
Col %	42.0%	51.0%	26.7%	43.5%
vastu				
Count	59	78	14	152
Col %	21.5%	16.1%	7.5%	16.0%
ET				
Count	100	160	125	385
Col %	36.5%	32.9%	65.9%	40.5%
kandideerimisõigus keeleoskusega				
poolt				
Count	230	420	124	774
Col %	83.7%	86.6%	65.4%	81.5%
vastu				

Count	30	43	29	102
Col %	11.0%	9.0%	15.1%	10.8%
ET				
Count	15	22	37	73
Col %	5.3%	4.5%	19.5%	7.7%
ainult üleriiklikud nimekirjad				
poolt				
Count	148	193	47	388
Col %	53.9%	39.8%	24.6%	40.8%
vastu				
Count	51	147	19	216
Col %	18.5%	30.2%	9.9%	22.8%
ET				
Count	76	146	125	346
Col %	27.5%	30.0%	65.5%	36.4%
keelata KOV valimisliidud				
poolt				
Count	149	213	47	409
Col %	54.4%	43.9%	24.7%	43.1%
vastu				
Count	52	137	18	206
Col %	18.9%	28.2%	9.2%	21.7%
ET				
Count	73	136	126	334
Col %	26.7%	27.9%	66.0%	35.2%

Tabel 27

	valimissüsteem			Total
	õiglane	pole õiglane	ei tea	
suuremad erakonnad				
Keskerakond				
Count	60	118	37	215
Col %	22.1%	24.8%	21.2%	23.3%
Rahvaliit				
Count	11	48	5	64
Col %	4.1%	10.2%	2.9%	7.0%
Reformierakond				
Count	52	33	5	90
Col %	19.0%	7.0%	3.0%	9.8%
Isamaaliit				
Count	32	13	6	50
Col %	11.7%	2.7%	3.5%	5.5%
Möödukad				
Count	26	45	5	75
Col %	9.6%	9.4%	2.7%	8.2%
vene erakonnad				
Count	11	22	10	43
Col %	4.2%	4.6%	5.8%	4.7%
muu erakond				
Count	19	52	20	90
Col %	6.8%	10.9%	11.4%	9.8%
mitte ükski erakond				
Count	61	145	86	292
Col %	22.6%	30.6%	49.5%	31.8%

Total				
Count	271	475	173	919
Col %	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Tabel 28

	valimissüsteem			Total
	õiglane	pole õiglane	ei tea	
Sugu				
Mees				
Count	127	248	66	440
Col %	46.2%	51.0%	34.6%	46.3%
Row %	28.8%	56.3%	14.9%	100.0%
Naine				
Count	148	238	124	510
Col %	53.8%	49.0%	65.4%	53.7%
Row %	29.0%	46.6%	24.4%	100.0%
Vanus				
15 - 19 a.				
Count	42	29	23	95
Col %	15.5%	6.0%	12.3%	10.0%
Row %	44.7%	30.8%	24.6%	100.0%
20 - 29 a.				
Count	67	75	29	172
Col %	24.6%	15.5%	15.5%	18.1%
Row %	39.2%	43.6%	17.1%	100.0%
30 - 39 a.				
Count	56	80	32	168
Col %	20.6%	16.4%	16.8%	17.7%
Row %	33.6%	47.4%	19.0%	100.0%
40 - 49 a.				
Count	50	90	38	177
Col %	18.1%	18.5%	19.8%	18.6%
Row %	28.1%	50.6%	21.3%	100.0%
50 - 59 a.				
Count	28	91	26	145
Col %	10.2%	18.7%	13.6%	15.3%
Row %	19.4%	62.7%	17.9%	100.0%
60 +				
Count	30	121	42	193
Col %	11.1%	24.9%	22.0%	20.3%
Row %	15.7%	62.6%	21.7%	100.0%
Elukoht				
Tallinn				
Count	108	132	85	326
Col %	39.4%	27.2%	44.9%	34.3%
Row %	33.2%	40.6%	26.2%	100.0%
Muu linn maakonna- keskus				
Count	88	146	52	286
Col %	32.0%	30.1%	27.4%	30.1%
Row %	30.7%	51.1%	18.2%	100.0%
Mõni muu linn				
Count	29	47	23	99
Col %	10.6%	9.6%	12.2%	10.4%
Row %	29.3%	47.2%	23.4%	100.0%
Alev, küla				
Count	50	160	29	239
Col %	18.0%	33.0%	15.5%	25.2%
Row %	20.7%	67.0%	12.3%	100.0%

Kodakondsus				
eesti				
Count	239	441	122	801
Col %	87.0%	90.8%	64.1%	84.4%
Row %	29.8%	55.0%	15.2%	100.0%
muu				
Count	15	22	26	63
Col %	5.4%	4.5%	13.7%	6.6%
Row %	23.9%	34.6%	41.6%	100.0%
kodak.-ta				
Count	21	23	42	86
Col %	7.6%	4.7%	22.3%	9.1%
Row %	24.2%	26.6%	49.2%	100.0%
Sissetulek pereliikme kohta				
Kuni 1000 kr				
Count	30	73	31	134
Col %	11.4%	15.7%	16.9%	14.7%
Row %	22.3%	54.6%	23.1%	100.0%
1001 - 2000 kr				
Count	117	228	93	438
Col %	44.3%	48.9%	50.8%	48.0%
Row %	26.7%	52.1%	21.3%	100.0%
2001 - 3000 kr				
Count	49	91	30	170
Col %	18.5%	19.6%	16.5%	18.6%
Row %	28.6%	53.6%	17.8%	100.0%
3001 - 4000 kr				
Count	33	35	16	85
Col %	12.6%	7.5%	8.9%	9.3%
Row %	39.2%	41.6%	19.3%	100.0%
Üle 4000 kr				
Count	35	39	13	86
Col %	13.2%	8.3%	7.0%	9.4%
Row %	40.4%	44.7%	14.9%	100.0%
Haridus				
Alg- v. põhi- haridus				
Count	47	98	35	179
Col %	17.2%	20.5%	18.8%	19.2%
Row %	26.2%	54.4%	19.4%	100.0%
Kesk- v. kesk- eri				
Count	172	306	125	602
Col %	63.1%	64.2%	67.5%	64.5%
Row %	28.6%	50.7%	20.7%	100.0%
Kõrg- haridus				
Count	54	73	25	152
Col %	19.7%	15.3%	13.7%	16.3%
Row %	35.4%	48.0%	16.6%	100.0%
maakond				
Harju+Tln				
Count	114	187	94	395
Col %	41.7%	38.6%	49.2%	41.6%
Row %	28.9%	47.4%	23.7%	100.0%
Virumaa+Järva				
Count	57	68	46	171
Col %	20.6%	13.9%	24.4%	18.0%
Row %	33.2%	39.6%	27.2%	100.0%
Lääne				
Count	40	82	22	145
Col %	14.6%	17.0%	11.8%	15.2%
Row %	27.7%	56.8%	15.5%	100.0%
Kesk-Lõuna				
Count	63	148	28	239

Col %	23.1%	30.5%	14.7%	25.2%
Row %	26.5%	61.8%	11.6%	100.0%
hõivestaatus				
ettevõtja				
Count	33	49	16	98
Col %	12.2%	10.1%	8.3%	10.4%
Row %	34.1%	49.9%	16.0%	100.0%
palgaline				
Count	130	231	86	447
Col %	47.5%	47.7%	45.2%	47.1%
Row %	29.2%	51.7%	19.2%	100.0%
õppur				
Count	51	33	25	109
Col %	18.4%	6.8%	13.4%	11.5%
Row %	46.4%	30.3%	23.3%	100.0%
pensionist				
Count	32	121	43	196
Col %	11.8%	25.0%	22.4%	20.6%
Row %	16.5%	61.8%	21.7%	100.0%
ei tööta				
Count	28	50	20	98
Col %	10.2%	10.4%	10.7%	10.4%
Row %	28.4%	51.0%	20.6%	100.0%

10.3. ARVAMUSED MITTE-ERAKONDLIKE VALIMISLIITUDE LUBATAVUSEST

Tabel 29

	Üksikkandidaat jah	Üksikkandidaat ei	Mitteerakondlikud liidud jah	Mitteerakondlikud liidud ei
Elukogemus	31%	25%	34%	28%
Eesti õigussüsteemi tundmine	61%*	48%	60%	59%
Hinnatud spetsialist	20%	25%	20%	21%
Mitmekülgsus	48%*	36%	49%	44%
Võõrkeelte oskus	27%*	38%	24%*	34%
Noorus	10%	14%	11%	10%
Oskus avalikkusega suhelda	42%	36%	43%	38%
Osalemine taasiseseisvumise Eesti poliitikas	5%	10%	5%	6%
Tihe side oma valimisringkonna valijatega	31%*	21%	31%	28%
Eesti keele oskus	30%	37%	28%	33%
Poliitiline põhimõttekindlus	15%	16%	15%	15%
Puhas minevik, hea reputatsioon	34%	29%	33%	35%
Juhtimiskogemus	19%	26%	19%	21%
Usaldusväarsus	47%	42%	44%	48%
Väitlusoskus	5%*	13%	5%	7%
Haritus, tarkus	53%	48%	54%	50%
Tuntus	3%	7%	5%*	2%
Muu	2%	1%	2%	1%

* erinevus on statistiliselt oluline 95% usaldusnivool/.05 olulisuse nivool

Tabel 30

	12.3. Üksikkandidaadid		12.5. Mitte - erakondlikud valimisliidud	
	Jah	Ei	Jah	Ei
suuremad erakonnad				
Keskerakond				
Count	178	22	105	91
Col %	24.0%	23.1%	24.8%	23.5%
Rahvaliit				
Count	59	5	29	28
Col %	7.9%	5.1%	6.9%	7.2%
Reformierakond				
Count	77	9	37	43
Col %	10.4%	9.2%	8.9%	11.2%
Isamaaliit				
Count	38	8	19	25
Col %	5.2%	8.0%	4.5%	6.6%
Möödukad				
Count	55	9	40	25
Col %	7.5%	9.4%	9.4%	6.5%
vene erakonnad				
Count	33	8	26	12
Col %	4.5%	8.3%	6.3%	3.2%
muu erakond				
Count	71	8	32	45
Col %	9.6%	8.3%	7.7%	11.7%
mitte ükski erakond				
Count	229	27	133	117
Col %	31.0%	28.6%	31.5%	30.1%
Total				
Count	739	94	421	387
Col %	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%

Erienvused pole stat olulised usaldusnivool 95%

Tabel 31

	12.3. Üksikkandidaadid			Total	12.5. Mitte - erakondlikud valimisliidud			Total
	Jah	Ei	Vastama ta		Jah	Ei	Vastama ta	
Sugu								
Mees								
Count	352	45	43	440	208	177	55	440
Col %	46.8%	47.1%	41.7%	46.3%	48.9%	44.9%	42.1%	46.3%
Row %	80.1%	10.2%	9.7%	100.0%	47.2%	40.2%	12.6%	100.0%
Naine								
Count	400	50	60	510	217	217	76	510
Col %	53.2%	52.9%	58.3%	53.7%	51.1%	55.1%	57.9%	53.7%
Row %	78.4%	9.9%	11.7%	100.0%	42.6%	42.5%	15.0%	100.0%
Vanus								
15 - 19 a.								
Count	73	12	9	95	48	36	11	95
Col %	9.8%	12.8%	9.1%	10.0%	11.3%	9.2%	8.3%	10.0%
Row %	77.3%	12.9%	9.9%	100.0%	50.5%	38.0%	11.6%	100.0%
20 - 29 a.								

Count	129	21	23	172	78	63	31	172
Col %	17.1%	21.5%	22.4%	18.1%	18.3%	16.1%	23.8%	18.1%
Row %	74.8%	11.9%	13.3%	100.0%	45.1%	36.7%	18.2%	100.0%
30 - 39 a.								
Count	137	15	16	168	87	60	21	168
Col %	18.2%	16.2%	15.4%	17.7%	20.6%	15.2%	15.7%	17.7%
Row %	81.4%	9.2%	9.4%	100.0%	52.1%	35.6%	12.3%	100.0%
40 - 49 a.								
Count	142	13	22	177	82	68	27	177
Col %	18.9%	13.9%	21.4%	18.6%	19.2%	17.3%	20.8%	18.6%
Row %	80.1%	7.5%	12.4%	100.0%	46.1%	38.4%	15.5%	100.0%
50 - 59 a.								
Count	112	18	15	145	55	73	16	145
Col %	14.9%	19.2%	14.2%	15.3%	13.0%	18.7%	12.5%	15.3%
Row %	77.4%	12.6%	10.0%	100.0%	38.0%	50.7%	11.3%	100.0%
60 +								
Count	159	16	18	193	75	93	25	193
Col %	21.2%	16.4%	17.5%	20.3%	17.7%	23.6%	19.0%	20.3%
Row %	82.6%	8.1%	9.3%	100.0%	39.0%	48.1%	13.0%	100.0%
hõivestaatus								
ettevõtja								
Count	78	12	8	98	49	39	10	98
Col %	10.4%	12.8%	7.6%	10.4%	11.6%	9.9%	7.7%	10.4%
Row %	79.7%	12.4%	8.0%	100.0%	50.1%	39.5%	10.3%	100.0%
palgaline								
Count	350	45	52	447	200	178	69	447
Col %	46.6%	47.5%	50.7%	47.1%	47.1%	45.4%	52.3%	47.1%
Row %	78.3%	10.1%	11.6%	100.0%	44.7%	39.9%	15.4%	100.0%
õppur								
Count	79	14	16	109	54	38	17	109
Col %	10.5%	15.3%	15.1%	11.5%	12.8%	9.6%	13.0%	11.5%
Row %	72.5%	13.3%	14.2%	100.0%	49.7%	34.6%	15.7%	100.0%
pensionist								
Count	166	13	17	196	76	97	23	196
Col %	22.1%	13.7%	16.6%	20.6%	17.9%	24.6%	17.5%	20.6%
Row %	84.7%	6.6%	8.7%	100.0%	38.8%	49.4%	11.8%	100.0%
ei tööta								
Count	78	10	10	98	45	41	12	98
Col %	10.4%	10.7%	9.9%	10.4%	10.5%	10.5%	9.5%	10.4%
Row %	79.4%	10.3%	10.3%	100.0%	45.5%	41.8%	12.7%	100.0%
maakond								
Harju+Tln								
Count	282	52	61	395	155	166	74	395
Col %	37.5%	54.7%	59.3%	41.6%	36.4%	42.2%	56.5%	41.6%
Row %	71.4%	13.2%	15.4%	100.0%	39.1%	42.0%	18.8%	100.0%
Virumaad+Järva								
Count	147	11	12	171	100	57	13	171
Col %	19.6%	11.7%	11.7%	18.0%	23.6%	14.5%	10.0%	18.0%
Row %	86.4%	6.5%	7.0%	100.0%	58.7%	33.5%	7.7%	100.0%
Lääne								
Count	119	15	10	145	52	81	12	145
Col %	15.8%	16.2%	10.0%	15.2%	12.2%	20.6%	9.2%	15.2%
Row %	82.3%	10.6%	7.1%	100.0%	35.7%	56.0%	8.4%	100.0%
Kesk-Lõuna								
Count	203	17	19	239	118	89	32	239
Col %	27.0%	17.4%	18.9%	25.2%	27.9%	22.6%	24.3%	25.2%
Row %	85.0%	6.9%	8.1%	100.0%	49.5%	37.2%	13.4%	100.0%
Kodakondsus								
eesti								
Count	649	86	67	801	356	353	93	801
Col %	86.2%	90.1%	65.4%	84.4%	83.7%	89.8%	70.3%	84.4%
Row %	80.9%	10.7%	8.4%	100.0%	44.4%	44.1%	11.6%	100.0%

muu								
Count	44	4	14	63	35	12	16	63
Col %	5.9%	4.3%	13.8%	6.6%	8.1%	3.1%	12.0%	6.6%
Row %	70.9%	6.5%	22.6%	100.0%	55.1%	19.5%	25.4%	100.0%
kodak.-ta								
Count	59	5	21	86	35	28	23	86
Col %	7.9%	5.6%	20.9%	9.1%	8.2%	7.1%	17.7%	9.1%
Row %	68.8%	6.3%	24.9%	100.0%	40.3%	32.6%	27.1%	100.0%
Elukoht								
Tallinn								
Count	231	38	57	326	135	121	69	326
Col %	30.7%	39.7%	55.2%	34.3%	31.8%	30.8%	52.7%	34.3%
Row %	71.0%	11.6%	17.4%	100.0%	41.5%	37.2%	21.3%	100.0%
Muu linn								
maakonna-								
keskus								
Count	242	21	22	286	132	124	30	286
Col %	32.2%	22.5%	21.7%	30.1%	31.1%	31.6%	22.6%	30.1%
Row %	84.7%	7.5%	7.8%	100.0%	46.1%	43.5%	10.4%	100.0%
Mõni muu linn								
Count	88	6	5	99	53	39	6	99
Col %	11.7%	6.6%	4.5%	10.4%	12.6%	10.0%	4.8%	10.4%
Row %	89.0%	6.3%	4.7%	100.0%	54.0%	39.6%	6.3%	100.0%
Alev, küla								
Count	190	30	19	239	104	109	26	239
Col %	25.3%	31.2%	18.6%	25.2%	24.5%	27.6%	20.0%	25.2%
Row %	79.6%	12.4%	8.0%	100.0%	43.6%	45.4%	11.0%	100.0%
Sissetulek								
pereliikme								
kohta								
Kuni 1000 kr								
Count	109	12	13	134	64	51	19	134
Col %	14.9%	13.9%	13.5%	14.7%	15.5%	13.6%	15.3%	14.7%
Row %	81.2%	9.2%	9.6%	100.0%	47.6%	38.4%	14.0%	100.0%
1001 - 2000 kr								
Count	353	37	48	438	188	192	58	438
Col %	48.4%	42.1%	50.1%	48.0%	45.7%	50.6%	47.3%	48.0%
Row %	80.6%	8.6%	10.9%	100.0%	43.1%	43.8%	13.2%	100.0%
2001 - 3000 kr								
Count	126	19	26	170	89	52	29	170
Col %	17.3%	20.9%	27.2%	18.6%	21.6%	13.7%	23.9%	18.6%
Row %	73.9%	10.9%	15.2%	100.0%	52.3%	30.6%	17.1%	100.0%
3001 - 4000 kr								
Count	67	13	4	85	32	45	8	85
Col %	9.2%	15.0%	4.5%	9.3%	7.7%	11.9%	6.5%	9.3%
Row %	79.2%	15.8%	5.0%	100.0%	37.4%	53.3%	9.4%	100.0%
Üle 4000 kr								
Count	75	7	5	86	39	38	9	86
Col %	10.2%	8.1%	4.7%	9.4%	9.5%	10.2%	7.0%	9.4%
Row %	86.5%	8.3%	5.2%	100.0%	45.5%	44.7%	9.9%	100.0%
Haridus								
Alg- v. põhi-								
haridus								
Count	145	19	15	179	90	72	18	179
Col %	19.7%	20.3%	14.8%	19.2%	21.5%	18.7%	13.5%	19.2%
Row %	81.1%	10.4%	8.5%	100.0%	50.1%	39.9%	9.9%	100.0%
Kesk- v. kesk-								
eri								
Count	470	57	75	602	262	246	94	602
Col %	63.5%	62.2%	73.6%	64.5%	62.7%	64.2%	71.1%	64.5%
Row %	78.0%	9.5%	12.5%	100.0%	43.5%	40.9%	15.6%	100.0%
Kõrg- haridus								
Count	124	16	12	152	66	66	20	152
Col %	16.8%	17.6%	11.6%	16.3%	15.9%	17.1%	15.4%	16.3%

Row %	81.5%	10.6%	7.8%	100.0%	43.6%	43.1%	13.3%	100.0%
-------	-------	-------	------	--------	-------	-------	-------	--------

10.4. ERAKONDADE TOETAJATE ISELOOMUSTUS

KÜSIMUS 15

Tabel 32

	suuremad erakonnad								Total
	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaal iit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond	
valimissüsteem õiglane									
Count	60	11	52	32	26	11	19	61	271
Col %	27.9%	17.0%	57.3%	63.0%	34.4%	26.2%	20.6%	20.9%	29.5%
Row %	22.1%	4.1%	19.0%	11.7%	9.6%	4.2%	6.8%	22.6%	100.0%
pole õiglane									
Count	118	48	33	13	45	22	52	145	475
Col %	55.0%	75.2%	37.0%	25.0%	59.2%	50.4%	57.4%	49.7%	51.7%
Row %	24.8%	10.2%	7.0%	2.7%	9.4%	4.6%	10.9%	30.6%	100.0%
ei tea									
Count	37	5	5	6	5	10	20	86	173
Col %	17.1%	7.7%	5.7%	12.0%	6.3%	23.4%	22.0%	29.4%	18.8%
Row %	21.2%	2.9%	3.0%	3.5%	2.7%	5.8%	11.4%	49.5%	100.0%
Total									
Count	215	64	90	50	75	43	90	292	919
Col %	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Row %	23.3%	7.0%	9.8%	5.5%	8.2%	4.7%	9.8%	31.8%	100.0%

KÜSIMUS 13

Tabel 33

	suuremad erakonnad								Total
	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaal iit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond	
13. Suur elukogemus									
märgitud									
Count	76	20	17	19	24	15	42	73	286
Col %	35,5%	31,3%	18,4%	37,8%	32,1%	35,1%	46,4%	25,0%	31,1%
Row %	26,6%	7,0%	5,8%	6,7%	8,4%	5,3%	14,6%	25,6%	100,0%
märkimata									
Count	138	44	73	31	51	28	48	219	633
Col %	64,5%	68,7%	81,6%	62,2%	67,9%	64,9%	53,6%	75,0%	68,9%
Row %	21,8%	7,0%	11,6%	4,9%	8,1%	4,4%	7,6%	34,6%	100,0%
Eesti seaduste ja õigussüsteemid e tundmine									
märgitud									
Count	131	42	54	38	46	28	46	164	549
Col %	60,9%	66,0%	60,4%	74,7%	61,0%	64,5%	51,1%	56,3%	59,7%
Row %	23,8%	7,7%	9,9%	6,8%	8,3%	5,0%	8,4%	30,0%	100,0%
märkimata									
Count	84	22	36	13	29	15	44	128	370
Col %	39,1%	34,0%	39,6%	25,3%	39,0%	35,5%	48,9%	43,7%	40,3%
Row %	22,7%	5,9%	9,6%	3,4%	7,9%	4,1%	11,9%	34,5%	100,0%
Hinnatud spetsialist analerialal märgitud									

Count	45	9	25	5	14	10	16	63	188
Col %	21,1%	13,9%	27,5%	9,7%	18,2%	24,1%	18,2%	21,7%	20,4%
Row %	24,1%	4,8%	13,2%	2,6%	7,3%	5,5%	8,7%	33,8%	100,0%
märkimata									
Count	169	55	65	45	61	33	73	229	732
Col %	78,9%	86,1%	72,5%	90,3%	81,8%	75,9%	81,8%	78,3%	79,6%
Row %	23,1%	7,6%	8,9%	6,2%	8,4%	4,5%	10,0%	31,3%	100,0%
Mitmekülgus, kursisolek paljude erinevate valdkondadega									
märgitud									
Count	94	34	43	28	42	12	34	132	420
Col %	43,9%	52,6%	48,2%	55,8%	56,1%	27,2%	37,9%	45,2%	45,6%
Row %	22,4%	8,1%	10,3%	6,7%	10,0%	2,8%	8,1%	31,5%	100,0%
märkimata									
Count	120	30	47	22	33	31	56	160	500
Col %	56,1%	47,4%	51,8%	44,2%	43,9%	72,8%	62,1%	54,8%	54,4%
Row %	24,1%	6,1%	9,3%	4,5%	6,6%	6,3%	11,2%	32,0%	100,0%
Hea võõrkeelte oskus									
märgitud									
Count	54	17	33	16	29	6	28	70	254
Col %	25,0%	26,4%	37,2%	32,8%	38,9%	13,4%	31,7%	23,8%	27,6%
Row %	21,1%	6,7%	13,2%	6,5%	11,5%	2,3%	11,2%	27,5%	100,0%
märkimata									
Count	161	47	57	34	46	37	61	222	666
Col %	75,0%	73,6%	62,8%	67,2%	61,1%	86,6%	68,3%	76,2%	72,4%
Row %	24,2%	7,1%	8,5%	5,1%	6,9%	5,6%	9,2%	33,4%	100,0%
Noorus									
märgitud									
Count	17	7	5	2	9	11	8	34	92
Col %	8,1%	11,2%	5,4%	3,6%	11,6%	24,6%	8,4%	11,6%	10,0%
Row %	18,9%	7,9%	5,3%	2,0%	9,5%	11,5%	8,2%	36,9%	100,0%
märkimata									
Count	197	57	85	49	66	32	82	258	827
Col %	91,9%	88,8%	94,6%	96,4%	88,4%	75,4%	91,6%	88,4%	90,0%
Row %	23,8%	6,9%	10,3%	5,9%	8,0%	3,9%	9,9%	31,2%	100,0%
Oskus avalikkusega suhelda									
märgitud									
Count	92	26	47	21	30	21	33	102	373
Col %	42,6%	40,2%	52,8%	42,2%	40,5%	48,9%	36,3%	35,0%	40,5%
Row %	24,6%	7,0%	12,7%	5,7%	8,2%	5,6%	8,7%	27,5%	100,0%
märkimata									
Count	123	38	42	29	45	22	57	190	547
Col %	57,4%	59,8%	47,2%	57,8%	59,5%	51,1%	63,7%	65,0%	59,5%
Row %	22,5%	7,0%	7,8%	5,3%	8,2%	4,0%	10,5%	34,7%	100,0%
Osalemine taasiseseisvum ise perioodi Eesti poliitikas									
märgitud									
Count	23	5	2	6	2	1	5	5	47
Col %	10,8%	7,3%	1,8%	11,3%	2,0%	2,6%	5,1%	1,6%	5,1%
Row %	49,4%	10,0%	3,4%	12,1%	3,2%	2,4%	9,7%	9,9%	100,0%
märkimata									
Count	191	60	88	45	74	42	85	287	872
Col %	89,2%	92,7%	98,2%	88,7%	98,0%	97,4%	94,9%	98,4%	94,9%
Row %	21,9%	6,8%	10,1%	5,1%	8,4%	4,8%	9,8%	33,0%	100,0%
Tiie side valijatega oma									

valimisringkonnas									
märgitud									
Count	60	24	18	15	14	16	33	89	270
Col %	28,2%	37,1%	20,4%	30,7%	18,9%	37,4%	36,5%	30,5%	29,4%
Row %	22,4%	8,8%	6,8%	5,7%	5,3%	5,9%	12,1%	32,9%	100,0%
märkimata									
Count	154	40	72	35	61	27	57	203	649
Col %	71,8%	62,9%	79,6%	69,3%	81,1%	62,6%	63,5%	69,5%	70,6%
Row %	23,7%	6,2%	11,0%	5,4%	9,4%	4,1%	8,8%	31,3%	100,0%
Besti keele oskus									
märgitud									
Count	64	27	31	18	28	3	27	85	282
Col %	29,7%	42,3%	33,9%	36,1%	37,3%	6,7%	30,0%	29,1%	30,7%
Row %	22,6%	9,6%	10,8%	6,4%	9,9%	1,0%	9,5%	30,1%	100,0%
märkimata									
Count	151	37	59	32	47	40	63	207	637
Col %	70,3%	57,7%	66,1%	63,9%	62,7%	93,3%	70,0%	70,9%	69,3%
Row %	23,7%	5,8%	9,3%	5,1%	7,4%	6,3%	9,9%	32,5%	100,0%
Põhimõttekindlus									
märgitud									
Count	45	8	21	5	13	7	13	31	144
Col %	21,0%	13,1%	23,2%	10,8%	17,3%	16,4%	14,8%	10,5%	15,6%
Row %	31,4%	5,9%	14,5%	3,8%	9,0%	4,9%	9,2%	21,3%	100,0%
märkimata									
Count	170	56	69	45	62	36	77	262	776
Col %	79,0%	86,9%	76,8%	89,2%	82,7%	83,6%	85,2%	89,5%	84,4%
Row %	21,9%	7,2%	8,9%	5,8%	8,0%	4,6%	9,9%	33,7%	100,0%
Hea reputatsioon									
märgitud									
Count	68	16	20	14	23	18	28	117	304
Col %	31,8%	25,1%	22,6%	28,1%	30,3%	40,9%	31,5%	39,9%	33,1%
Row %	22,4%	5,3%	6,7%	4,7%	7,5%	5,8%	9,3%	38,3%	100,0%
märkimata									
Count	146	48	70	36	52	25	62	176	615
Col %	68,2%	74,9%	77,4%	71,9%	69,7%	59,1%	68,5%	60,1%	66,9%
Row %	23,8%	7,8%	11,3%	5,9%	8,5%	4,1%	10,0%	28,5%	100,0%
Juhtimiskogemus									
märgitud									
Count	47	9	10	9	12	15	18	60	179
Col %	22,0%	13,7%	11,0%	18,1%	15,7%	33,8%	19,8%	20,4%	19,4%
Row %	26,4%	4,9%	5,5%	5,1%	6,6%	8,1%	10,0%	33,3%	100,0%
märkimata									
Count	167	56	80	41	63	28	72	233	741
Col %	78,0%	86,3%	89,0%	81,9%	84,3%	66,2%	80,2%	79,6%	80,6%
Row %	22,6%	7,5%	10,8%	5,6%	8,6%	3,8%	9,7%	31,4%	100,0%
Usaldusväarsus									
märgitud									
Count	90	30	48	18	31	9	48	149	424
Col %	42,2%	46,9%	53,2%	35,9%	41,5%	21,4%	52,9%	51,0%	46,1%
Row %	21,4%	7,1%	11,3%	4,3%	7,4%	2,2%	11,2%	35,2%	100,0%
märkimata									
Count	124	34	42	32	44	34	42	143	496
Col %	57,8%	53,1%	46,8%	64,1%	58,5%	78,6%	47,1%	49,0%	53,9%
Row %	25,0%	6,9%	8,5%	6,5%	8,9%	6,8%	8,5%	28,9%	100,0%
Väitlusoskus									
märgitud									
Count	10	3	5	3	6	4	7	14	52
Col %	4,8%	4,2%	5,5%	6,7%	8,1%	10,0%	7,8%	4,7%	5,7%
Row %	19,5%	5,2%	9,4%	6,4%	11,7%	8,2%	13,4%	26,1%	100,0%
märkimata									
Count	204	62	85	47	69	39	83	278	867
Col %	95,2%	95,8%	94,5%	93,3%	91,9%	90,0%	92,2%	95,3%	94,3%
Row %	23,6%	7,1%	9,8%	5,4%	8,0%	4,5%	9,6%	32,1%	100,0%

Tarkus, haritus									
märgitud									
Count	105	24	57	24	38	30	45	171	495
Col %	48,7%	38,0%	63,7%	48,4%	50,7%	69,4%	50,3%	58,5%	53,8%
Row %	21,1%	4,9%	11,6%	4,9%	7,7%	6,0%	9,1%	34,5%	100,0%
märkimata									
Count	110	40	33	26	37	13	45	121	425
Col %	51,3%	62,0%	36,3%	51,6%	49,3%	30,6%	49,7%	41,5%	46,2%
Row %	25,9%	9,4%	7,7%	6,1%	8,7%	3,1%	10,5%	28,6%	100,0%
Tuntus									
märgitud									
Count	10	1		1	4	6	3	9	34
Col %	4,8%	1,4%		1,9%	5,7%	14,2%	2,9%	3,0%	3,7%
Row %	30,3%	2,7%		2,8%	12,7%	18,0%	7,7%	25,8%	100,0%
märkimata									
Count	204	63	90	49	71	37	87	283	886
Col %	95,2%	98,6%	100,0%	98,1%	94,3%	85,8%	97,1%	97,0%	96,3%
Row %	23,1%	7,2%	10,2%	5,6%	8,0%	4,2%	9,9%	32,0%	100,0%
Muu									
märgitud									
Count	4	1	1				3	7	16
Col %	1,8%	1,5%	1,0%				3,7%	2,3%	1,7%
Row %	24,0%	6,0%	5,8%				21,2%	43,0%	100,0%
märkimata									
Count	211	63	89	50	75	43	87	285	904
Col %	98,2%	98,5%	99,0%	100,0%	100,0%	100,0%	96,3%	97,7%	98,3%
Row %	23,3%	7,0%	9,8%	5,6%	8,3%	4,8%	9,6%	31,6%	100,0%

KÜSIMUS 14

Tabel 34

	suuremad erakonnad								Total
	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaal iit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond	
14. seadusandluse hea tundmine									
märgitud									
Count	170	55	73	42	60	35	67	228	729
Col %	79,3%	85,4%	80,9%	82,6%	80,0%	81,2%	74,5%	77,9%	79,3%
Row %	23,3%	7,5%	10,0%	5,7%	8,2%	4,8%	9,2%	31,2%	100,0%
märkimata									
Count	44	9	17	9	15	8	23	64	190
Col %	20,7%	14,6%	19,1%	17,4%	20,0%	18,8%	25,5%	22,1%	20,7%
Row %	23,4%	4,9%	9,0%	4,6%	7,9%	4,2%	12,0%	33,9%	100,0%
majanduselu hea tundmine									
märgitud									
Count	160	51	67	34	50	28	52	215	657
Col %	74,5%	79,8%	74,8%	66,7%	66,6%	64,8%	57,6%	73,6%	71,4%
Row %	24,3%	7,8%	10,2%	5,1%	7,6%	4,2%	7,9%	32,7%	100,0%
märkimata									
Count	55	13	23	17	25	15	38	77	263
Col %	25,5%	20,2%	25,2%	33,3%	33,4%	35,2%	42,4%	26,4%	28,6%
Row %	20,9%	4,9%	8,6%	6,4%	9,6%	5,8%	14,5%	29,4%	100,0%
ühiskonnaelu probleemide ja inimeste hea tundmine									
märgitud									
Count	156	51	71	39	57	34	70	217	695
Col %	72,5%	79,6%	79,5%	77,9%	75,6%	78,4%	77,8%	74,2%	75,6%
Row %	22,4%	7,4%	10,3%	5,6%	8,2%	4,9%	10,1%	31,2%	100,0%

märkimata									
Count	59	13	18	11	18	9	20	76	225
Col %	27,5%	20,4%	20,5%	22,1%	24,4%	21,6%	22,2%	25,8%	24,4%
Row %	26,3%	5,8%	8,2%	4,9%	8,2%	4,1%	8,9%	33,6%	100,0%
kultuurielu hea tundmine									
märgitud									
Count	17	1	11	5	11	4	11	23	82
Col %	8,1%	1,5%	12,2%	9,9%	14,0%	8,9%	12,0%	7,8%	9,0%
Row %	21,1%	1,2%	13,3%	6,0%	12,8%	4,7%	13,1%	27,8%	100,0%
märkimata									
Count	197	63	79	45	65	39	79	269	837
Col %	91,9%	98,5%	87,8%	90,1%	86,0%	91,1%	88,0%	92,2%	91,0%
Row %	23,6%	7,6%	9,4%	5,4%	7,7%	4,7%	9,5%	32,2%	100,0%
loodus- ja täppisteaduse hea tundmine									
märgitud									
Count	6	1	1	5	1	4	11	13	43
Col %	3,0%	1,4%	1,0%	9,9%	1,1%	9,8%	12,8%	4,6%	4,7%
Row %	14,8%	2,1%	2,2%	11,6%	2,0%	9,8%	26,6%	30,9%	100,0%
märkimata									
Count	208	63	89	45	74	39	78	279	876
Col %	97,0%	98,6%	99,0%	90,1%	98,9%	90,2%	87,2%	95,4%	95,3%
Row %	23,8%	7,2%	10,2%	5,2%	8,5%	4,4%	8,9%	31,8%	100,0%
insener-tehniline ettevõttevõrk või sellealane praktiline töökogemus									
märgitud									
Count	10	2	3	3	5	2	2	16	42
Col %	4,5%	3,3%	3,1%	5,4%	6,5%	3,9%	2,5%	5,5%	4,6%
Row %	23,1%	5,0%	6,6%	6,4%	11,6%	4,0%	5,3%	38,0%	100,0%
märkimata									
Count	205	62	87	48	70	41	88	276	877
Col %	95,5%	96,7%	96,9%	94,6%	93,5%	96,1%	97,5%	94,5%	95,4%
Row %	23,4%	7,1%	9,9%	5,4%	8,0%	4,7%	10,0%	31,5%	100,0%
head juhtimisoskused									
märgitud									
Count	112	27	42	23	39	22	49	145	458
Col %	52,1%	42,2%	46,2%	45,4%	51,6%	51,1%	54,3%	49,7%	49,8%
Row %	24,4%	5,9%	9,1%	5,0%	8,5%	4,8%	10,7%	31,7%	100,0%
märkimata									
Count	103	37	48	27	36	21	41	147	461
Col %	47,9%	57,8%	53,8%	54,6%	48,4%	48,9%	45,7%	50,3%	50,2%
Row %	22,3%	8,1%	10,5%	6,0%	7,9%	4,6%	8,9%	31,9%	100,0%
muu									
märgitud									
Count	3	1	1	1				3	9
Col %	1,5%	1,4%	1,2%	2,2%				,9%	1,0%
Row %	35,7%	9,8%	12,5%	12,5%				29,4%	100,0%
märkimata									
Count	211	64	89	49	75	43	90	290	910
Col %	98,5%	98,6%	98,8%	97,8%	100,0%	100,0%	100,0%	99,1%	99,0%
Row %	23,2%	7,0%	9,8%	5,4%	8,3%	4,7%	9,9%	31,8%	100,0%

KÜSIMUSED 11 ja 12
Tabel 35

	suuremad erakonnad	Total
--	--------------------	-------

	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaa liit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond		
11.1. Erakondlikud nimekirjad, mis koosnevad ainult erakonna liikmetest										
Jah										
Count	130	36	59	36	38	26	45	147	517	
Col %	64,6%	60,2%	68,5%	79,9%	57,4%	66,1%	55,6%	58,2%	62,2%	
Row %	25,2%	7,0%	11,5%	6,9%	7,3%	5,0%	8,7%	28,5%	100,0%	
Ei										
Count	71	24	27	9	28	13	36	106	314	
Col %	35,4%	39,8%	31,5%	20,1%	42,6%	33,9%	44,4%	41,8%	37,8%	
Row %	22,7%	7,6%	8,7%	2,9%	8,9%	4,2%	11,4%	33,7%	100,0%	
11.2. Erakondlikud nimekirjad, kuhu kuuluvad ka erakonda mittekuuluvad kandidaadid										
Jah										
Count	97	24	38	19	32	24	34	125	392	
Col %	49,0%	39,9%	44,8%	40,3%	47,6%	63,2%	42,8%	49,5%	47,5%	
Row %	24,7%	6,0%	9,7%	4,8%	8,2%	6,1%	8,6%	31,9%	100,0%	
Ei										
Count	101	36	47	28	35	14	45	127	433	
Col %	51,0%	60,1%	55,2%	59,7%	52,4%	36,8%	57,2%	50,5%	52,5%	
Row %	23,3%	8,2%	10,9%	6,4%	8,2%	3,2%	10,4%	29,4%	100,0%	
11.3. Üksikkandidaad id										
Jah										
Count	172	51	73	35	53	26	67	208	686	
Col %	85,7%	83,0%	84,8%	79,7%	80,2%	65,3%	86,0%	81,5%	82,4%	
Row %	25,0%	7,4%	10,7%	5,2%	7,7%	3,8%	9,8%	30,4%	100,0%	
Ei										
Count	29	10	13	9	13	14	11	47	146	
Col %	14,3%	17,0%	15,2%	20,3%	19,8%	34,7%	14,0%	18,5%	17,6%	
Row %	19,6%	7,1%	8,9%	6,2%	8,9%	9,5%	7,5%	32,3%	100,0%	
11.4. Erakondade- vahelised valimisliidud										
Jah										
Count	72	21	30	19	36	20	19	95	313	
Col %	37,6%	37,2%	37,2%	42,4%	55,2%	52,4%	26,0%	38,9%	39,3%	
Row %	23,1%	6,8%	9,7%	6,1%	11,4%	6,3%	6,2%	30,5%	100,0%	
Ei										
Count	120	36	51	26	29	18	55	149	484	
Col %	62,4%	62,8%	62,8%	57,6%	44,8%	47,6%	74,0%	61,1%	60,7%	
Row %	24,8%	7,4%	10,6%	5,3%	6,0%	3,7%	11,4%	30,9%	100,0%	
11.5. Mitte - erakondlikud valimisliidud										
Jah										
Count	78	22	27	19	30	16	24	115	332	
Col %	40,7%	37,8%	33,9%	43,2%	47,2%	43,7%	31,4%	46,3%	41,4%	
Row %	23,7%	6,5%	8,2%	5,6%	9,1%	5,0%	7,3%	34,6%	100,0%	
Ei										
Count	114	35	53	25	34	21	53	133	469	
Col %	59,3%	62,2%	66,1%	56,8%	52,8%	56,3%	68,6%	53,7%	58,6%	
Row %	24,4%	7,6%	11,4%	5,3%	7,2%	4,5%	11,4%	28,3%	100,0%	

12. 1.										
Erakondlikud nimekirjad, mis koosnevad ainult erakonna liikmetest										
Jah										
Count	120	22	54	32	36	23	39	124	450	
Col %	60,9%	37,3%	63,2%	70,9%	56,1%	58,2%	49,8%	50,1%	55,2%	
Row %	26,8%	4,8%	12,0%	7,2%	7,9%	5,1%	8,6%	27,5%	100,0%	
Ei										
Count	77	36	31	13	28	17	39	124	365	
Col %	39,1%	62,7%	36,8%	29,1%	43,9%	41,8%	50,2%	49,9%	44,8%	
Row %	21,2%	10,0%	8,6%	3,6%	7,6%	4,5%	10,7%	33,8%	100,0%	
12.2.										
Erakondlikud nimekirjad, kuhu kuuluvad ka erakonda mittekuuluvad kandidaadid										
Jah										
Count	103	28	43	24	38	27	36	133	434	
Col %	51,8%	48,9%	50,9%	51,7%	56,4%	72,2%	47,3%	53,5%	52,9%	
Row %	23,9%	6,5%	10,0%	5,6%	8,7%	6,2%	8,4%	30,7%	100,0%	
Ei										
Count	96	30	42	23	29	10	41	116	386	
Col %	48,2%	51,1%	49,1%	48,3%	43,6%	27,8%	52,7%	46,5%	47,1%	
Row %	24,9%	7,7%	10,8%	5,9%	7,5%	2,7%	10,5%	30,0%	100,0%	
12.3.										
Üksikkandidaadid										
Jah										
Count	178	59	77	38	55	33	71	229	739	
Col %	89,1%	92,4%	89,8%	83,5%	86,2%	80,9%	90,0%	89,5%	88,7%	
Row %	24,0%	7,9%	10,4%	5,2%	7,5%	4,5%	9,6%	31,0%	100,0%	
Ei										
Count	22	5	9	8	9	8	8	27	94	
Col %	10,9%	7,6%	10,2%	16,5%	13,8%	19,1%	10,0%	10,5%	11,3%	
Row %	23,1%	5,1%	9,2%	8,0%	9,4%	8,3%	8,3%	28,6%	100,0%	
12.4. Erakondade- vahelised valimisliidud										
Jah										
Count	85	22	39	19	34	25	22	103	349	
Col %	44,1%	38,5%	48,3%	42,4%	52,2%	63,8%	29,3%	42,5%	43,8%	
Row %	24,5%	6,4%	11,1%	5,4%	9,8%	7,0%	6,2%	29,5%	100,0%	
Ei										
Count	109	36	41	26	31	14	53	139	448	
Col %	55,9%	61,5%	51,7%	57,6%	47,8%	36,2%	70,7%	57,5%	56,2%	
Row %	24,2%	8,0%	9,2%	5,7%	7,0%	3,1%	11,7%	31,1%	100,0%	
12.5. Mitte - erakondlikud valimisliidud										
Jah										
Count	105	29	37	19	40	26	32	133	421	
Col %	53,5%	51,1%	46,4%	43,0%	61,2%	68,4%	41,7%	53,2%	52,1%	
Row %	24,8%	6,9%	8,9%	4,5%	9,4%	6,3%	7,7%	31,5%	100,0%	
Ei										
Count	91	28	43	25	25	12	45	117	387	
Col %	46,5%	48,9%	53,6%	57,0%	38,8%	31,6%	58,3%	46,8%	47,9%	
Row %	23,5%	7,2%	11,2%	6,6%	6,5%	3,2%	11,7%	30,1%	100,0%	

Tabel 36

suuremad erakonnad

	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaa liit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond
16.1								
väide A								
Count	161	58	56	36	61	28	67	228
Col %	74,9%	89,4%	62,3%	71,9%	81,4%	65,9%	74,3%	78,1%
Row %	23,1%	8,3%	8,1%	5,2%	8,8%	4,1%	9,6%	32,8%
väide B								
Count	46	5	32	13	14	12	16	38
Col %	21,4%	7,8%	35,5%	26,4%	18,6%	28,0%	17,4%	13,2%
Row %	26,0%	2,9%	18,1%	7,5%	7,9%	6,8%	8,9%	21,8%
ei oska öelda								
Count	8	2	2	1		3	7	26
Col %	3,7%	2,8%	2,2%	1,7%		6,1%	8,3%	8,8%
Row %	16,5%	3,7%	4,1%	1,8%		5,4%	15,5%	53,1%
16.2								
väide A								
Count	136	45	44	27	39	28	54	195
Col %	63,2%	69,3%	49,4%	53,6%	52,4%	65,5%	60,1%	66,8%
Row %	23,9%	7,9%	7,8%	4,8%	6,9%	5,0%	9,5%	34,3%
väide B								
Count	75	18	43	22	32	14	33	76
Col %	34,9%	27,9%	48,4%	44,7%	43,2%	31,5%	36,2%	25,9%
Row %	23,9%	5,7%	13,9%	7,2%	10,4%	4,3%	10,4%	24,2%
ei oska öelda								
Count	4	2	2	1	3	1	3	21
Col %	1,9%	2,8%	2,3%	1,7%	4,4%	3,0%	3,7%	7,3%
Row %	10,5%	4,7%	5,4%	2,2%	8,6%	3,4%	8,8%	56,3%
16.3								
väide A								
Count	135	34	38	29	33	26	54	163
Col %	62,9%	52,6%	42,8%	57,5%	43,3%	59,4%	59,7%	55,8%
Row %	26,4%	6,6%	7,5%	5,7%	6,4%	5,0%	10,5%	31,9%
väide B								
Count	67	24	47	20	42	10	31	94
Col %	31,1%	37,7%	52,2%	39,4%	55,5%	24,4%	35,0%	32,1%
Row %	19,9%	7,2%	14,0%	5,9%	12,4%	3,1%	9,4%	28,0%
ei oska öelda								
Count	13	6	4	2	1	7	5	35
Col %	6,1%	9,7%	5,0%	3,2%	1,2%	16,2%	5,3%	12,1%
Row %	17,8%	8,5%	6,1%	2,2%	1,3%	9,5%	6,5%	48,2%
16.4								
väide A								
Count	158	49	54	29	41	23	64	186
Col %	73,5%	75,9%	59,6%	57,5%	54,0%	53,3%	71,1%	63,8%
Row %	26,2%	8,1%	8,9%	4,8%	6,7%	3,8%	10,6%	30,9%
väide B								
Count	33	9	29	15	23	15	15	52
Col %	15,6%	13,8%	32,6%	29,1%	30,4%	34,9%	16,2%	17,8%
Row %	17,5%	4,7%	15,4%	7,7%	12,0%	7,9%	7,6%	27,3%
ei oska öelda								
Count	24	7	7	7	12	5	11	54
Col %	11,0%	10,4%	7,8%	13,4%	15,6%	11,8%	12,7%	18,4%
Row %	18,7%	5,3%	5,6%	5,4%	9,3%	4,0%	9,1%	42,7%
16.5.								
väide A								
Count	57	16	33	19	23	7	23	58
Col %	26,6%	25,4%	36,2%	38,3%	30,9%	17,3%	25,5%	19,8%
Row %	24,1%	6,9%	13,8%	8,1%	9,8%	3,1%	9,7%	24,4%
väide B								
Count	123	35	54	25	42	25	51	163

Col %	57,3%	54,7%	59,8%	48,7%	56,5%	59,0%	57,1%	55,8%
Row %	23,7%	6,8%	10,4%	4,7%	8,2%	4,9%	9,9%	31,4%
ei oska öelda								
Count	35	13	4	7	9	10	16	71
Col %	16,2%	19,8%	4,0%	13,0%	12,6%	23,8%	17,4%	24,5%
Row %	21,1%	7,8%	2,2%	4,0%	5,8%	6,2%	9,5%	43,5%
17.1. Valimistel võivad kandideerida kõik valimisealised Eesti kodanikud								
poolt								
Count	190	56	79	47	61	34	78	239
Col %	88,5%	87,3%	88,4%	93,1%	80,9%	78,8%	86,8%	81,7%
Row %	24,2%	7,2%	10,1%	6,0%	7,8%	4,3%	10,0%	30,4%
vastu								
Count	22	4	7	3	12	7	12	33
Col %	10,2%	6,1%	7,8%	6,9%	15,6%	17,0%	13,2%	11,2%
Row %	22,0%	3,9%	7,0%	3,5%	11,7%	7,3%	11,9%	32,8%
ei oska öelda								
Count	3	4	3		3	2		21
Col %	1,3%	6,6%	3,8%		3,5%	4,1%		7,1%
Row %	7,8%	12,0%	9,5%		7,4%	5,0%		58,3%
17.2. Mandaatide jagamisel tuleks lähtuda mitte kandidaadi asetusest erakonna nimekirjas, vaid tema poolt kogutud häälte								
poolt								
Count	204	59	76	43	69	35	80	235
Col %	95,0%	91,2%	84,4%	85,9%	92,1%	81,5%	89,3%	80,5%
Row %	25,4%	7,3%	9,5%	5,4%	8,6%	4,4%	10,0%	29,3%
vastu								
Count	4	2	9	4	5	2	2	9
Col %	2,0%	2,9%	10,0%	7,8%	6,4%	4,3%	2,1%	3,2%
Row %	11,7%	5,0%	24,4%	10,6%	13,1%	5,0%	5,1%	25,1%
ei oska öelda								
Count	6	4	5	3	1	6	8	48
Col %	3,0%	5,9%	5,5%	6,3%	1,5%	14,2%	8,6%	16,4%
Row %	7,8%	4,7%	6,1%	3,9%	1,4%	7,5%	9,6%	58,9%
17.3. Elhääletamist võiks läbi viia ka interneti teel								
poolt								
Count	93	26	60	40	53	19	46	136
Col %	43,1%	40,9%	66,5%	79,9%	70,0%	44,9%	50,9%	46,6%
Row %	19,6%	5,6%	12,6%	8,5%	11,1%	4,1%	9,7%	28,8%
vastu								
Count	74	24	21	5	17	19	25	81
Col %	34,3%	36,6%	23,5%	10,6%	23,2%	45,2%	27,7%	27,8%
Row %	27,6%	8,8%	7,9%	2,0%	6,5%	7,3%	9,4%	30,4%
ei oska öelda								
Count	48	14	9	5	5	4	19	75
Col %	22,5%	22,5%	10,1%	9,4%	6,7%	9,9%	21,3%	25,7%
Row %	26,8%	8,0%	5,0%	2,6%	2,8%	2,4%	10,6%	41,6%
17.4. Naiste								

osakaalu suurendamiseks Riigikogus ja kohalikes volikogudes tuleks kehtestada kvoodid									
poolt									
Count	89	29	27	15	32	20	37	97	
Col %	41,6%	44,3%	29,6%	29,9%	42,3%	47,5%	41,4%	33,1%	
Row %	25,8%	8,3%	7,7%	4,4%	9,2%	5,9%	10,8%	28,0%	
vastu									
Count	91	23	54	31	33	17	28	109	
Col %	42,6%	36,2%	60,5%	62,1%	44,5%	40,4%	31,7%	37,5%	
Row %	23,5%	6,0%	14,0%	8,0%	8,6%	4,5%	7,3%	28,1%	
ei oska öelda									
Count	34	13	9	4	10	5	24	86	
Col %	15,8%	19,4%	9,9%	8,0%	13,3%	12,0%	26,9%	29,4%	
Row %	18,4%	6,8%	4,8%	2,2%	5,4%	2,8%	13,1%	46,6%	
17.5. Tuleks loobuda üleriigilistest nimekirjadest ja jagada kõik mandaadid välja valimisringkondades									
poolt									
Count	100	34	39	24	38	19	38	118	
Col %	46,4%	52,4%	42,8%	47,2%	50,6%	43,1%	42,6%	40,4%	
Row %	24,4%	8,3%	9,4%	5,8%	9,3%	4,5%	9,4%	28,9%	
vastu									
Count	30	10	25	16	12	8	14	35	
Col %	14,1%	15,4%	28,0%	32,5%	16,0%	19,4%	15,2%	12,0%	
Row %	20,1%	6,6%	16,7%	10,9%	8,0%	5,5%	9,0%	23,2%	
ei oska öelda									
Count	85	21	26	10	25	16	38	139	
Col %	39,4%	32,2%	29,2%	20,3%	33,3%	37,5%	42,2%	47,6%	
Row %	23,5%	5,8%	7,3%	2,8%	7,0%	4,5%	10,5%	38,6%	
17.6. Valimistel kandideerimiseks on vajalik eesti keele oskus									
poolt									
Count	188	59	76	44	71	22	79	226	
Col %	87,5%	91,6%	84,3%	87,4%	94,4%	51,3%	88,4%	77,3%	
Row %	24,5%	7,7%	9,9%	5,7%	9,3%	2,9%	10,4%	29,5%	
vastu									
Count	20	2	10	5	3	17	3	37	
Col %	9,5%	3,2%	11,4%	10,8%	3,6%	39,0%	3,1%	12,8%	
Row %	20,8%	2,1%	10,5%	5,5%	2,7%	17,2%	2,9%	38,3%	
ei oska öelda									
Count	6	3	4	1	2	4	8	29	
Col %	3,0%	5,2%	4,3%	1,9%	2,0%	9,7%	8,4%	9,9%	
Row %	11,4%	5,9%	6,8%	1,7%	2,6%	7,3%	13,4%	50,8%	
17.7. Riigikogu valimised peaksid toimuma ainult üleriigiliste erakondlike nimekirjade alusel									
poolt									

Count	108	23	43	28	37	11	41	91
Col %	50,4%	35,1%	48,1%	56,4%	48,7%	26,5%	45,4%	31,1%
Row %	28,3%	5,9%	11,3%	7,4%	9,6%	3,0%	10,7%	23,8%
vastu								
Count	38	21	21	17	15	18	18	69
Col %	17,8%	32,2%	23,5%	32,8%	20,4%	41,5%	19,7%	23,6%
Row %	17,6%	9,6%	9,8%	7,6%	7,1%	8,2%	8,2%	31,9%
ei oska öelda								
Count	68	21	25	5	23	14	31	132
Col %	31,8%	32,8%	28,4%	10,7%	30,9%	32,0%	34,9%	45,3%
Row %	21,3%	6,6%	7,9%	1,7%	7,2%	4,3%	9,8%	41,2%
17.8. Samaselt Riigikogu valimistele tuleks kohalikel valimistel lubada kandideerida vaid erakondade nimekirjadel ja ük								
poolt								
Count	110	29	46	35	34	16	49	88
Col %	51,2%	44,4%	50,7%	70,1%	44,7%	37,4%	54,6%	30,2%
Row %	27,0%	7,0%	11,2%	8,7%	8,3%	4,0%	12,1%	21,7%
vastu								
Count	46	22	23	9	20	16	10	58
Col %	21,6%	34,7%	25,8%	17,3%	26,1%	36,6%	11,5%	19,8%
Row %	22,7%	11,0%	11,3%	4,3%	9,6%	7,7%	5,0%	28,4%
ei oska öelda								
Count	58	13	21	6	22	11	31	146
Col %	27,2%	20,8%	23,5%	12,5%	29,2%	25,9%	33,9%	50,0%
Row %	18,9%	4,3%	6,8%	2,0%	7,1%	3,6%	9,9%	47,3%

Tabel 37

	suuremad erakonnad								Total
	Keskera kond	Rahvali it	Reformi erakond	Isamaa liit	Mööduka d	vene erakonn ad	muu erakond	mitte ükski erakond	
Sugu									
Mees									
Count	91	28	45	33	34	18	43	132	424
Col %	42.5%	44.1%	49.9%	65.8%	44.9%	40.9%	48.0%	45.2%	46.1%
Row %	21.5%	6.7%	10.6%	7.8%	8.0%	4.1%	10.2%	31.1%	100.0%
Naine									
Count	123	36	45	17	41	25	47	160	496
Col %	57.5%	55.9%	50.1%	34.2%	55.1%	59.1%	52.0%	54.8%	53.9%
Row %	24.9%	7.3%	9.1%	3.5%	8.4%	5.1%	9.4%	32.3%	100.0%
Vanus									
15 - 19 a.									
Count	17		13	6	12	3	6	33	90
Col %	8.1%		14.0%	11.9%	16.4%	7.3%	6.8%	11.2%	9.8%
Row %	19.2%		13.9%	6.6%	13.7%	3.5%	6.8%	36.3%	100.0%
20 - 29 a.									
Count	23	3	27	11	13	16	14	61	167
Col %	10.6%	5.2%	29.8%	21.1%	16.9%	36.9%	15.5%	20.9%	18.2%
Row %	13.6%	2.0%	16.0%	6.4%	7.6%	9.5%	8.4%	36.6%	100.0%
30 - 39 a.									
Count	34	9	18	12	11	7	14	60	165
Col %	15.8%	14.7%	20.1%	24.4%	14.4%	17.3%	15.2%	20.5%	18.0%
Row %	20.5%	5.7%	10.9%	7.4%	6.5%	4.5%	8.2%	36.2%	100.0%

40 - 49 a.									
Count	42	12	16	9	20	10	13	47	167
Col %	19.3%	17.9%	17.6%	17.9%	26.1%	22.3%	14.8%	16.0%	18.2%
Row %	24.8%	6.9%	9.5%	5.4%	11.7%	5.7%	8.0%	28.0%	100.0%
50 - 59 a.									
Count	39	16	9	6	9	4	16	46	143
Col %	18.0%	24.1%	9.6%	11.6%	11.5%	9.0%	18.2%	15.6%	15.6%
Row %	27.0%	10.9%	6.1%	4.1%	6.1%	2.7%	11.4%	31.8%	100.0%
60 +									
Count	61	25	8	7	11	3	27	46	186
Col %	28.2%	38.1%	8.8%	13.1%	14.7%	7.2%	29.5%	15.7%	20.3%
Row %	32.5%	13.2%	4.3%	3.5%	5.9%	1.7%	14.3%	24.7%	100.0%
hõivestaatus									
ettevõtja									
Count	19	9	17	7	4	5	8	27	96
Col %	8.7%	14.2%	18.9%	14.0%	5.1%	12.4%	9.0%	9.4%	10.5%
Row %	19.3%	9.5%	17.5%	7.3%	4.0%	5.5%	8.4%	28.4%	100.0%
palgaline									
Count	87	25	49	24	42	28	37	140	432
Col %	40.8%	39.6%	54.8%	47.0%	55.3%	64.6%	40.6%	48.2%	47.1%
Row %	20.2%	5.9%	11.3%	5.5%	9.6%	6.4%	8.5%	32.6%	100.0%
õppur									
Count	20	2	14	8	14	5	5	37	103
Col %	9.2%	3.5%	15.4%	15.2%	18.2%	10.9%	5.1%	12.7%	11.3%
Row %	19.0%	2.2%	13.3%	7.4%	13.2%	4.6%	4.5%	35.8%	100.0%
pensionist									
Count	61	22	3	8	8	2	31	54	190
Col %	28.6%	34.9%	3.5%	15.6%	10.6%	4.6%	34.8%	18.5%	20.7%
Row %	32.3%	11.8%	1.6%	4.1%	4.2%	1.0%	16.5%	28.4%	100.0%
ei tööta									
Count	27	5	7	4	8	3	9	33	96
Col %	12.7%	7.9%	7.5%	8.1%	10.9%	7.5%	10.5%	11.2%	10.5%
Row %	28.2%	5.3%	6.9%	4.3%	8.5%	3.3%	9.8%	33.7%	100.0%
maakond									
Harju+Tln									
Count	78	13	42	23	27	22	39	126	370
Col %	36.4%	20.3%	46.7%	45.9%	36.1%	51.4%	42.8%	43.1%	40.2%
Row %	21.1%	3.5%	11.4%	6.2%	7.3%	6.0%	10.4%	34.0%	100.0%
Virumaa+Järva									
Count	48	12	9	2	5	18	12	60	167
Col %	22.4%	18.4%	10.2%	4.1%	6.8%	42.5%	13.9%	20.6%	18.2%
Row %	28.8%	7.1%	5.5%	1.2%	3.1%	10.9%	7.4%	36.0%	100.0%
Lääne									
Count	34	11	16	7	17		16	41	143
Col %	16.0%	17.3%	17.5%	14.0%	23.3%		18.3%	14.0%	15.5%
Row %	24.0%	7.8%	11.0%	4.9%	12.2%		11.5%	28.5%	100.0%
Kesk-Lõuna									
Count	54	28	23	18	25	3	22	65	239
Col %	25.3%	44.0%	25.5%	36.0%	33.8%	6.0%	25.0%	22.4%	26.0%
Row %	22.6%	11.8%	9.6%	7.6%	10.6%	1.1%	9.4%	27.3%	100.0%
Kodakondsus									
eesti									
Count	180	63	88	49	73	25	83	227	789
Col %	83.9%	98.3%	98.1%	98.1%	97.5%	57.5%	92.2%	77.7%	85.8%
Row %	22.8%	8.0%	11.2%	6.3%	9.3%	3.1%	10.5%	28.8%	100.0%
muu									
Count	13	1			1	8	2	27	51
Col %	6.1%	1.7%			1.2%	17.7%	2.2%	9.1%	5.6%
Row %	25.4%	2.2%			1.8%	14.8%	3.9%	51.9%	100.0%
kodak.-ta									
Count	22		2	1	1	11	5	38	79
Col %	10.1%		1.9%	1.9%	1.3%	24.8%	5.6%	13.2%	8.6%
Row %	27.2%		2.1%	1.2%	1.2%	13.4%	6.3%	48.5%	100.0%

Elukoht										
Tallinn										
Count	65	6	38	19	24	19	31	102	304	
Col %	30.1%	9.8%	42.3%	38.2%	31.7%	43.6%	34.9%	34.8%	33.0%	
Row %	21.3%	2.1%	12.5%	6.3%	7.9%	6.2%	10.3%	33.4%	100.0%	
Muu linn										
maakonna-										
keskus										
Count	72	14	31	16	19	16	22	93	283	
Col %	33.8%	22.0%	34.6%	31.3%	24.7%	36.4%	24.2%	32.0%	30.8%	
Row %	25.6%	5.0%	11.0%	5.6%	6.6%	5.5%	7.7%	33.0%	100.0%	
Mõni muu linn										
Count	25	6	13	1	8	5	14	28	99	
Col %	11.9%	9.1%	14.0%	1.7%	10.1%	12.2%	15.0%	9.5%	10.8%	
Row %	25.7%	6.0%	12.7%	.9%	7.7%	5.3%	13.7%	28.0%	100.0%	
Alev, küla										
Count	52	38	8	14	25	3	23	69	234	
Col %	24.2%	59.1%	9.1%	28.7%	33.5%	7.9%	25.9%	23.8%	25.4%	
Row %	22.2%	16.3%	3.5%	6.2%	10.8%	1.4%	9.9%	29.7%	100.0%	
Sissetulek										
pereliikme										
kohta										
Kuni 1000 kr										
Count	26	13	9	5	13	4	15	47	132	
Col %	12.4%	20.2%	10.5%	9.8%	18.8%	9.5%	17.5%	17.0%	14.9%	
Row %	19.8%	9.7%	6.7%	3.7%	9.7%	3.1%	11.7%	35.7%	100.0%	
1001 - 2000 kr										
Count	122	35	18	23	23	21	47	135	423	
Col %	57.9%	55.1%	21.6%	45.9%	33.5%	47.8%	53.6%	48.7%	47.9%	
Row %	28.8%	8.3%	4.3%	5.3%	5.4%	4.9%	11.2%	31.9%	100.0%	
2001 - 3000 kr										
Count	38	9	16	8	18	7	16	50	162	
Col %	18.3%	13.7%	19.2%	15.6%	26.7%	15.4%	17.7%	18.2%	18.3%	
Row %	23.8%	5.4%	10.0%	4.8%	11.3%	4.1%	9.6%	31.1%	100.0%	
3001 - 4000 kr										
Count	13	3	13	8	11	7	4	24	83	
Col %	6.1%	5.5%	15.5%	15.5%	16.6%	16.6%	4.5%	8.5%	9.4%	
Row %	15.6%	4.2%	15.6%	9.2%	13.6%	8.6%	4.8%	28.4%	100.0%	
Üle 4000 kr										
Count	11	4	28	6	3	5	6	21	84	
Col %	5.3%	5.6%	33.2%	13.2%	4.4%	10.7%	6.7%	7.6%	9.5%	
Row %	13.3%	4.2%	33.4%	7.8%	3.6%	5.5%	7.1%	25.2%	100.0%	
Haridus										
Alg- v. põhi-										
haridus										
Count	55	13	11	5	15		19	56	173	
Col %	26.7%	20.3%	12.0%	9.9%	19.7%		22.0%	19.4%	19.2%	
Row %	31.6%	7.4%	6.2%	2.9%	8.5%		11.0%	32.4%	100.0%	
Kesk- v. kesk-										
eri										
Count	122	40	54	31	44	31	57	201	581	
Col %	59.8%	63.8%	60.5%	60.6%	59.0%	71.9%	65.4%	69.5%	64.3%	
Row %	21.1%	6.9%	9.4%	5.3%	7.6%	5.3%	9.8%	34.6%	100.0%	
Kõrg- haridus										
Count	27	10	25	15	16	12	11	32	149	
Col %	13.4%	15.9%	27.5%	29.5%	21.3%	28.1%	12.6%	11.2%	16.4%	
Row %	18.5%	6.8%	16.7%	10.0%	10.8%	8.1%	7.4%	21.8%	100.0%	

SAAR POLL, september 2001

K27 Missugune poliitiline erakond esindab Te

Value Label Value Frequency Percent Percent Percent

Valid Cn

Eesti Keskerakond	3	114	11.2	11.2	11.2
Eesti Kristlik Rahva	5	2	.2	.2	11.4
Eesti Sotsiaaldemokra	6	2	.2	.2	11.6
Eesti Ühendatud Rahv	7	8	.8	.8	12.4
Eestiraa Rahvaliit	8	51	5.0	5.0	17.4
Isaliit	9	36	3.5	3.5	20.9
Rahvaerakond Mõõduka	11	62	6.1	6.1	27.0
Reformierakond	12	53	5.3	5.3	32.2
Vene Balti Erakond E	15	2	.2	.2	32.4
Vene Erakond Eestis	16	3	.3	.3	32.7
Vene Ühtsuspartei	17	3	.3	.3	33.1
Muu erakond	18	1	.1	.1	33.2
Pensionäride Ühendus	19	6	.6	.6	33.8
Taarusuliste Partei	20	1	.1	.1	33.9
Rohelised	21	1	.1	.1	34.0
Ei ole sellist	98	393	38.7	38.7	72.7
Raske öelda	99	277	27.3	27.3	100.0
Total		1014	100.0	100.0	

Valid cases 1014 Missing cases 0

ERAKOND suuremad erakonnad

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
Keskerakond	3.00	114	11.2	11.2	11.2
Rahvaliit	8.00	51	5.0	5.0	16.2
Isaliit	9.00	36	3.5	3.5	19.7
Mõõdukad	11.00	62	6.1	6.1	25.8
Reformierakond	12.00	53	5.3	5.3	31.1
vene erakonnad	96.00	16	1.6	1.6	32.7
mud erakonnad	97.00	13	1.3	1.3	34.0
ei ole sellist	98.00	393	38.7	38.7	72.7
raske öelda	99.00	277	27.3	27.3	100.0
Total		1014	100.0	100.0	

	suuremad erakonnad									Total
	Keskerakond	Rahvaliit	Isaliit	Mõõdukad	Reformierakond	vene erakonnad	mud erakonnad	ei ole sellist	raske öelda	
Kui sageli jälgib selle erakonna/ valimisliidu tegevust, kelle poolt on Riigikogu valimistel 1999. a. häälitanud?										
Jälgite pidevalt										
Count	23	4	7	10	10	2		13	12	82
Col %	20.3%	8.3%	20.8%	15.6%	18.2%	13.6%		3.4%	4.3%	8.1%
Row %	28.3%	5.2%	9.1%	11.8%	11.9%	2.7%		16.5%	14.6%	100.0%
Vähe										
Count	39	34	21	36	24	5	4	68	65	295
Col %	34.5%	66.1%	59.1%	58.4%	45.1%	29.2%	31.7%	17.3%	23.4%	29.1%
Row %	13.3%	11.4%	7.1%	12.2%	8.2%	1.6%	1.4%	23.0%	21.9%	100.0%
Üldse ei jälgi										
Count	18	7	4	5	5	2	6	108	62	216
Col %	15.7%	14.0%	11.2%	7.5%	8.7%	10.8%	43.1%	27.5%	22.6%	21.3%
Row %	8.3%	3.3%	1.8%	2.2%	2.1%	.8%	2.6%	50.0%	28.9%	100.0%
Ei käinud valimas										
Count	33	3	3	10	14	6	3	192	111	376
Col %	28.6%	6.3%	8.9%	16.8%	26.0%	37.1%	25.2%	48.9%	40.1%	37.0%
Row %	8.7%	.8%	.8%	2.8%	3.7%	1.6%	.9%	51.2%	29.5%	100.0%

Raske öelda										
Count	1	3		1	1	1		11	27	46
Col %	.9%	5.3%		1.7%	2.0%	9.3%		2.9%	9.7%	4.5%
Row %	2.3%	5.9%		2.3%	2.3%	3.3%		25.0%	58.9%	100.0%
	suresad erakonnad									Total
	Keskera kond	Puhveli it	Isamaal iit	Möörika d	Reformi erakond	vene erakonn ad	mud erakonn ad	ei ole sellist	raske öelda	
Kuivõrd selle erakonna/ valimisliidu, kelle poolt on viimastel RK valimistel hääletanud, tegevus vastab ootustele?										
Vastab täielikult										
Count	7	2	1		1	1				11
Col %	11.7%	4.1%	2.8%		2.8%	12.3%				3.0%
Row %	63.8%	13.5%	7.0%		8.3%	7.4%				100.0%
Põhiliselt vastab										
Count	44	26	19	30	31	4		29	35	217
Col %	69.9%	70.1%	66.8%	65.6%	90.5%	56.3%		35.3%	45.1%	57.5%
Row %	20.1%	12.2%	8.7%	13.8%	14.1%	1.8%		13.3%	15.9%	100.0%
Põhiliselt ei vasta										
Count	8	7	9	13	2	2	2	36	32	112
Col %	13.5%	18.5%	30.4%	28.5%	6.6%	31.4%	55.1%	44.0%	42.3%	29.7%
Row %	7.5%	6.2%	7.7%	11.6%	2.0%	1.9%	2.0%	32.0%	28.9%	100.0%
Üldse ei vasta										
Count	2	2		2				12	2	19
Col %	2.8%	5.1%		4.4%				14.5%	2.1%	5.1%
Row %	9.2%	10.2%		10.4%				61.8%	8.4%	100.0%
Ei tea, ei ole kursis										
Count	1	1		1			2	5	8	18
Col %	2.0%	2.2%		1.5%			44.9%	6.2%	10.6%	4.7%
Row %	7.1%	4.8%		3.8%			10.5%	28.4%	45.4%	100.0%
	suresad erakonnad									Total
	Keskera kond	Puhveli it	Isamaal iit	Möörika d	Reformi erakond	vene erakonn ad	mud erakonn ad	ei ole sellist	raske öelda	
Kui sageli Te jälgite teiste erakondade tegevust?										
Jälgite pidevalt										
Count	17	4	7	8	9			12	8	66
Col %	27.6%	9.3%	24.5%	17.6%	26.9%			15.2%	11.0%	17.4%
Row %	26.2%	5.4%	10.6%	12.3%	13.9%			18.9%	12.9%	100.0%
Väheal jälgite										
Count	41	30	19	38	24	7	3	52	58	271
Col %	65.1%	79.4%	67.5%	82.4%	70.1%	100.0%	77.8%	63.7%	76.1%	72.0%
Row %	15.0%	11.1%	7.1%	13.9%	8.7%	2.5%	1.2%	19.1%	21.5%	100.0%
Üldse ei jälgi										
Count	4	4	2		1			16	6	33
Col %	5.7%	11.3%	8.0%		3.0%			19.9%	7.8%	8.8%
Row %	10.6%	12.8%	6.8%		3.1%			48.6%	18.0%	100.0%
Raske öelda										
Count	1						1	1	4	7

Col %	1.7%						22.2%	1.2%	5.1%	1.8%
Row %	15.4%						13.4%	14.7%	56.5%	100.0%

Kui saaks toetada viit riiklikku programmi riigieelarve koostamisel, siis milliseid toetaks?

	suremad erakonnad									Total
	Keskera kond	Rahvali it	Isamaa iit	Möörika d	Refami erakond	vene erakonnad	mud erakonnad	ei ole sellist	raske öelda	
Ettevõttes järjekorras										
Tervishoid ja arstiabi										
Count	28	24	13	18	18	8	3	113	81	307
Col %	24.5%	47.5%	36.9%	29.3%	33.5%	48.1%	26.6%	28.7%	29.4%	30.2%
Row %	9.1%	7.9%	4.3%	5.9%	5.8%	2.5%	1.1%	36.8%	26.5%	100.0%
Haridus										
Count	11	2	4	7	11	3		44	38	120
Col %	9.9%	3.8%	9.9%	11.0%	20.4%	21.5%		11.3%	13.6%	11.8%
Row %	9.4%	1.6%	2.9%	5.7%	9.1%	2.9%		37.0%	31.4%	100.0%
Teadus										
Count			2		1		1	5	5	13
Col %			4.6%		1.4%		7.9%	1.3%	1.6%	1.3%
Row %			12.6%		5.6%		7.9%	38.9%	34.9%	100.0%
Kultuur										
Count	1							3		4
Col %	.6%							.9%		.4%
Row %	17.1%							82.9%		100.0%
Riigi osalusega äriühingute arendamine										
Count	5							4	2	11
Col %	4.2%							1.0%	.7%	1.1%
Row %	44.2%							36.9%	19.0%	100.0%
Uute töökohade loomine										
Count	23	8	4	14	7	2	3	84	41	187
Col %	20.2%	16.5%	10.8%	23.0%	12.6%	14.5%	23.1%	21.4%	14.8%	18.4%
Row %	12.4%	4.5%	2.1%	7.6%	3.6%	1.3%	1.6%	45.0%	21.9%	100.0%
Täiskasvanute täiendkoolitus ja übertäpe										
Count	2		2	1	1			7	10	22
Col %	1.8%		5.0%	1.1%	2.2%			1.7%	3.6%	2.2%
Row %	9.0%		7.9%	3.0%	5.3%			29.5%	45.2%	100.0%
Põllumajandus										
Count	5	5		3	1		2	11	16	43
Col %	4.4%	10.0%		4.7%	1.6%		13.7%	2.9%	5.7%	4.2%
Row %	11.8%	11.8%		6.8%	2.0%		4.2%	26.8%	36.7%	100.0%
Ühiskondlik transport										
Count					1			2	1	4
Col %					1.4%			.5%	.4%	.4%
Row %					20.6%			50.2%	29.2%	100.0%
Teadete koostamine										
Count	1				1				3	5
Col %	1.1%				1.4%				1.0%	.5%
Row %	26.2%				15.5%				58.3%	100.0%
Riigieelarveliste asutuste töötajate palkade tõstmine										

Count	3			2	1			7	2	15
Col %	2.4%			2.8%	1.9%			1.8%	.8%	1.4%
Row %	19.1%			11.8%	6.9%			47.2%	15.1%	100.0%
Keskonnakaitse										
Count	1		1					2	1	5
Col %	.7%		2.7%					.5%	.3%	.5%
Row %	18.1%		20.2%					42.3%	19.4%	100.0%
Väikeettevõtluse arendamine										
Count	1	1		1	1			8	2	14
Col %	.8%	2.4%		1.8%	1.5%			2.1%	.7%	1.4%
Row %	6.7%	8.7%		7.9%	5.5%			57.8%	13.3%	100.0%
Maapiirkondade arenguprogrammid										
Count	3	2	2	1				9	8	25
Col %	2.3%	4.2%	5.9%	1.1%				2.4%	3.0%	2.5%
Row %	10.5%	8.4%	8.2%	2.7%				37.0%	33.0%	100.0%
Politsei										
Count	1			1	1			1	4	8
Col %	.8%			1.2%	1.6%			.3%	1.5%	.7%
Row %	11.6%			9.5%	11.1%			14.4%	53.4%	100.0%
Kaitsevägi										
Count				1				2	1	4
Col %				1.3%				.6%	.4%	.4%
Row %				18.4%				53.8%	27.8%	100.0%
Piirivalve										
Count					1					1
Col %					1.5%					.1%
Row %					100.0%					100.0%
Sooduslaenude fondide loomine										
Count				1	1			2	3	6
Col %				1.8%	1.9%			.5%	1.0%	.6%
Row %				10.2%	17.7%			28.5%	43.6%	100.0%
Välissuhete arendamine										
Count	2								1	3
Col %	2.0%								.3%	.3%
Row %	72.8%								27.2%	100.0%
Kõhusüsteem										
Count								1		1
Col %								.3%		.1%
Row %								100.0%		100.0%
Vanaduspensionid										
Count	10	4	1	2	2	1	4	28	17	70
Col %	8.9%	7.9%	2.8%	3.0%	4.1%	7.9%	28.7%	7.2%	6.3%	6.9%
Row %	14.5%	5.8%	1.4%	2.7%	3.1%	1.8%	5.4%	40.4%	24.9%	100.0%
Toetused noortele peredele										
Count	8	3	6	6	4	1		23	26	78
Col %	7.0%	5.7%	17.2%	9.5%	7.6%	8.0%		5.9%	9.5%	7.7%
Row %	10.2%	3.7%	7.8%	7.5%	5.2%	1.7%		29.9%	33.9%	100.0%
Toetused puuetega inimestele										
Count	1		1					3	2	7
Col %	.8%		2.5%					.8%	.8%	.7%
Row %	12.7%		12.0%					43.7%	31.7%	100.0%
Eluaseme toetusprogramm										
Count	2			3	2			3	7	18
Col %	2.0%			4.8%	3.6%			.8%	2.6%	1.7%
Row %	12.9%			17.0%	11.0%			18.7%	40.4%	100.0%

Tööü abiraha, töötunteeused töötutele										
Count	6	1		1	2			24	5	39
Col %	5.4%	1.9%		1.8%	3.8%			6.0%	1.9%	3.9%
Row %	15.7%	2.4%		2.8%	5.2%			60.6%	13.3%	100.0%
Eurointegratsioon										
Count				1				2		3
Col %				1.7%				.5%		.3%
Row %				33.1%				66.9%		100.0%
Raske öelda										
Count								3		3
Col %								.8%		.3%
Row %								100.0%		100.0%
Teises järjekorras										
Teravishoid ja arstiabi										
Count	9	5	5	6	14	3	3	52	54	150
Col %	8.0%	9.1%	14.6%	9.8%	26.1%	16.1%	25.7%	13.3%	19.6%	14.9%
Row %	6.0%	3.1%	3.4%	4.0%	9.3%	1.7%	2.2%	34.3%	35.8%	100.0%
Haridus										
Count	12	11	9	10	8			59	47	156
Col %	10.8%	21.3%	24.7%	16.2%	15.6%			15.2%	17.0%	15.5%
Row %	7.9%	6.9%	5.6%	6.4%	5.4%			37.8%	30.0%	100.0%
Teadus										
Count	2			1	1		1	5	10	20
Col %	2.0%			1.7%	1.3%		7.5%	1.2%	3.7%	2.0%
Row %	11.8%			5.3%	3.4%		5.0%	23.5%	51.0%	100.0%
Kultuur										
Count	1		2		1	1			5	10
Col %	.7%		5.3%		1.7%	8.1%			1.8%	1.0%
Row %	8.7%		19.4%		9.3%	13.4%			49.3%	100.0%
Riigi osalusega äriühingute arendamine										
Count	1							12	5	18
Col %	.8%							3.1%	1.7%	1.7%
Row %	4.9%							68.1%	26.9%	100.0%
Uute töökohade loomine										
Count	20	6	2	9	5	2		40	34	117
Col %	17.8%	11.4%	4.4%	15.1%	9.3%	10.8%		10.2%	12.3%	11.6%
Row %	17.4%	4.9%	1.3%	8.0%	4.3%	1.5%		33.8%	28.9%	100.0%
Täiskasvanute täiendkoolitus ja übertäpe										
Count	7			5	2			19	9	41
Col %	5.9%			8.0%	2.9%			4.9%	3.2%	4.1%
Row %	16.3%			12.0%	3.8%			46.6%	21.3%	100.0%
Põllumajandus										
Count	9	6	7	4		2	1	27	16	71
Col %	8.3%	11.2%	18.8%	7.1%		13.0%	7.1%	6.8%	5.7%	7.1%
Row %	13.2%	7.9%	9.3%	6.1%		2.9%	1.3%	37.3%	21.9%	100.0%
Ühiskondlik transport										
Count	3	1						1	2	7
Col %	2.8%	1.8%						.2%	.8%	.7%
Row %	46.0%	13.0%						10.7%	30.3%	100.0%
Teede korrasoid										
Count				1	1			6	1	9
Col %				1.8%	1.5%			1.7%	.3%	.9%
Row %				12.3%	8.5%			69.8%	9.4%	100.0%

Riigieelarveliste asutuste töötajate paljude tõstmine										
Count	1		1	1	2			2	2	8
Col %	.6%		2.9%	1.6%	3.9%			.4%	.7%	.8%
Row %	8.8%		12.2%	12.0%	24.8%			20.1%	22.0%	100.0%
Keskkonkaitse										
Count	1			1	2			9	1	14
Col %	1.0%			1.4%	3.0%			2.4%	.4%	1.4%
Row %	8.3%			6.3%	11.5%			66.4%	7.5%	100.0%
Väikeettevõtluse arendamine										
Count	2	1		3	1			12	2	22
Col %	1.8%	2.5%		5.5%	1.2%			3.1%	.8%	2.2%
Row %	9.5%	5.8%		15.5%	3.0%			55.6%	10.5%	100.0%
Maapiirkondade arenguprogrammid										
Count	5	5	1	6	3	1		15	10	46
Col %	4.5%	8.9%	1.8%	9.3%	5.3%	8.3%		3.9%	3.7%	4.5%
Row %	11.1%	9.9%	1.4%	12.5%	6.2%	2.9%		33.5%	22.4%	100.0%
Politsei										
Count	2		2	1	2			9	4	20
Col %	1.7%		4.8%	1.7%	4.0%			2.4%	1.5%	2.0%
Row %	9.4%		8.4%	5.2%	10.5%			45.9%	20.4%	100.0%
Kaitsevägi										
Count			1					1	1	3
Col %			3.0%					.3%	.3%	.3%
Row %			35.6%					35.2%	29.2%	100.0%
Piirivalve										
Count					1			2	1	4
Col %					1.2%			.6%	.3%	.4%
Row %					17.3%			58.1%	24.6%	100.0%
Sooduslaenude fondide loomine										
Count	3	1			1		1	3	2	11
Col %	2.9%	1.7%			1.8%		7.9%	.8%	.7%	1.1%
Row %	29.7%	7.7%			8.3%		9.1%	27.7%	17.4%	100.0%
Välissuhete arendamine										
Count					1			1		2
Col %					2.0%			.2%		.2%
Row %					54.6%			45.4%		100.0%
Kõhusüsteem										
Count								1	1	
Col %								.3%	.1%	
Row %								100.0%	100.0%	
Kinnipidamisasutused, vanglad										
Count	1							1	1	3
Col %	.9%							.2%	.4%	.3%
Row %	35.0%							30.2%	34.8%	100.0%
Vanuspensionid										
Count	11	4	3	5	2	5	3	36	13	81
Col %	9.8%	8.1%	7.3%	7.5%	3.5%	30.4%	20.5%	9.2%	4.7%	8.0%
Row %	13.8%	5.1%	3.2%	5.8%	2.3%	6.1%	3.3%	44.4%	16.0%	100.0%
Tõetusad noortele peredele										
Count	11	5	1	3	4		2	37	23	85
Col %	9.2%	9.0%	1.9%	5.4%	7.7%		17.2%	9.5%	8.3%	8.4%
Row %	12.3%	5.4%	.8%	3.9%	4.9%		2.7%	43.3%	26.7%	100.0%

Toetused puuetega inimestele										
Count	5	2	1	1	1		2	12	8	31
Col %	4.0%	4.4%	2.8%	1.1%	1.9%		14.2%	3.1%	2.8%	3.1%
Row %	14.7%	7.2%	3.2%	2.1%	3.2%		6.0%	39.1%	24.5%	100.0%
Eluasene toetusprogramm										
Count	1	4	1	2	3			9	9	30
Col %	.8%	8.1%	2.8%	3.4%	6.1%			2.4%	3.4%	3.0%
Row %	2.9%	13.8%	3.3%	6.9%	10.9%			30.8%	31.5%	100.0%
Töötu abiraha, töötuteenused töötutele										
Count	6		2	2		2		20	15	47
Col %	5.7%		5.0%	3.3%		13.3%		5.0%	5.6%	4.7%
Row %	13.6%		3.7%	4.3%		4.5%		41.3%	32.5%	100.0%
Eurointegratsioon										
Count		1								1
Col %		2.4%								.1%
Row %		100.0%								100.0%
Kolmandas järjekorras Tervishoid ja arstiabi										
Count	13	3	3	7	1	1	1	42	25	97
Col %	11.3%	6.5%	9.5%	11.1%	1.9%	9.3%	8.9%	10.8%	9.2%	9.7%
Row %	13.3%	3.3%	3.4%	7.0%	1.0%	1.5%	1.2%	43.2%	26.0%	100.0%
Haridus										
Count	5	3	2	3	6	2	1	26	26	73
Col %	4.0%	7.0%	4.9%	4.6%	10.4%	10.5%	7.2%	6.7%	9.4%	7.2%
Row %	6.3%	4.8%	2.4%	3.9%	7.7%	2.3%	1.3%	35.9%	35.4%	100.0%
Teadus										
Count	3			2	2			3	9	19
Col %	2.4%			2.6%	3.1%			.8%	3.4%	1.9%
Row %	14.9%			8.5%	9.0%			17.0%	50.6%	100.0%
Kultuur										
Count				5		3	1	4	9	22
Col %				8.3%		16.3%	7.5%	1.1%	3.3%	2.2%
Row %				23.3%		12.0%	4.5%	19.2%	40.9%	100.0%
Riigi osalusega äriühingute arendamine										
Count	2	1			1			11	3	18
Col %	1.7%	1.8%			2.5%			2.8%	1.0%	1.7%
Row %	10.8%	5.2%			7.6%			61.4%	15.0%	100.0%
Uute töökohade loomine										
Count	12	6	5	2	9	3	1	46	35	119
Col %	10.9%	12.0%	14.7%	3.8%	17.3%	16.1%	6.2%	11.9%	12.6%	11.9%
Row %	10.4%	5.0%	4.4%	2.0%	7.7%	2.2%	.7%	38.7%	28.9%	100.0%
Täiskasvanute täiendkooolitus ja ümberõpe										
Count	5		2	1	2			17	9	35
Col %	4.0%		5.3%	1.8%	3.7%			4.3%	3.2%	3.5%
Row %	12.9%		5.4%	3.2%	5.6%			47.5%	25.3%	100.0%
Põllumajandus										
Count	4	8	4	4	3			23	20	67
Col %	3.5%	16.8%	11.2%	7.0%	5.1%			6.0%	7.4%	6.7%
Row %	5.9%	12.5%	5.9%	6.4%	4.1%			34.8%	30.4%	100.0%
Ühiskondlik transport										
Count	1		2		1	1		7	6	18
Col %	.9%		5.6%		1.6%	7.9%		1.7%	2.1%	1.8%
Row %	6.0%		11.2%		4.9%	7.2%		37.9%	32.8%	100.0%

Teede korrasoid									
Count	4	3	2	1	1		11	5	27
Col %	3.7%	7.0%	4.5%	1.3%	1.5%		2.7%	2.0%	2.7%
Row %	15.6%	12.9%	5.9%	3.0%	2.9%		39.4%	20.3%	100.0%
Riigieelarveliste asutuste töötajate palgade tõstmine									
Count	1		1		1		8	3	13
Col %	.8%		2.3%		1.2%		2.1%	1.0%	1.3%
Row %	6.6%		6.2%		5.0%		61.1%	21.0%	100.0%
Keskonnakaitse									
Count	2	1		2	3	1	10	8	26
Col %	1.7%	1.8%		3.0%	4.9%	8.6%	2.6%	2.8%	2.6%
Row %	7.5%	3.4%		7.0%	9.9%	4.3%	38.1%	29.8%	100.0%
Väliskeetevõtluse arendamine									
Count	10			3	3		12	5	34
Col %	9.2%			4.8%	5.8%		3.0%	2.0%	3.3%
Row %	31.1%			8.9%	9.2%		34.9%	16.0%	100.0%
Maapiirkondade arenguprogrammid									
Count	8	4	3	7	1	1	28	16	69
Col %	7.0%	9.0%	7.9%	12.0%	1.5%	7.1%	7.3%	5.7%	6.8%
Row %	11.6%	6.5%	4.1%	10.8%	1.1%	1.3%	41.5%	23.0%	100.0%
Politsei									
Count	11	2	2	3	2	2	7	7	36
Col %	9.3%	4.3%	6.9%	5.0%	3.1%	13.5%	1.9%	2.5%	3.6%
Row %	29.4%	6.0%	6.8%	8.6%	4.6%	6.0%	20.0%	18.7%	100.0%
Kaitsevägi									
Count		1	1				3	1	5
Col %		1.9%	2.6%				.7%	.3%	.5%
Row %		17.1%	17.1%				50.7%	15.0%	100.0%
Piirivalve									
Count							1	2	3
Col %							.3%	.6%	.3%
Row %							39.3%	60.7%	100.0%
Sotsiaalaenude fondide loomine									
Count	1		1	2	3		7	6	19
Col %	.8%		2.3%	2.9%	5.5%		1.9%	2.1%	1.9%
Row %	4.5%		4.3%	9.2%	15.0%		38.0%	29.1%	100.0%
Välissuhete arendamine									
Count	1	1		1			2	3	7
Col %	.6%	2.1%		1.6%			.5%	1.0%	.7%
Row %	9.9%	14.0%		13.5%			25.3%	37.3%	100.0%
Kõhtusüsteem									
Count	1			2	1			1	5
Col %	.9%			3.0%	1.3%			.4%	.5%
Row %	21.0%			40.4%	15.3%			23.3%	100.0%
Kinnipidamisasutused, vanglad									
Count	1						1		2
Col %	1.1%						.2%		.2%
Row %	64.1%						35.9%		100.0%
Vanduspensionid									
Count	11	7	2	7	2	2	30	20	82
Col %	9.9%	13.6%	6.1%	11.9%	4.4%	13.1%	7.9%	7.2%	8.2%
Row %	13.8%	8.2%	2.6%	8.9%	2.9%	2.6%	37.1%	23.9%	100.0%

Toetused parteidele										
Count	10	4	4	4	9	2	3	37	29	104
Col %	9.0%	8.8%	11.7%	6.7%	17.6%	13.3%	24.2%	9.6%	10.6%	10.4%
Row %	9.9%	4.2%	4.0%	4.0%	9.0%	2.1%	3.0%	35.8%	28.0%	100.0%
Toetused puuetega inimestele										
Count	2		1	1			1	11	9	26
Col %	1.9%		1.9%	1.7%			10.2%	3.0%	3.2%	2.5%
Row %	8.5%		2.6%	4.2%			5.3%	45.0%	34.5%	100.0%
Eluaseme toetusprogramm										
Count	5	1	1	2	1		1	17	5	33
Col %	4.6%	2.4%	2.8%	3.2%	1.8%		5.3%	4.3%	2.0%	3.3%
Row %	15.7%	3.7%	3.0%	6.0%	3.0%		2.1%	50.4%	16.1%	100.0%
Töötü abiraha, tööturuteenused töötutele										
Count	1	3		2	2		2	22	14	46
Col %	.8%	5.1%		3.5%	3.8%		14.9%	5.7%	5.2%	4.6%
Row %	2.1%	5.5%		4.7%	4.4%		4.2%	48.2%	30.8%	100.0%
Eurointegratsioon										
Count					1			1		2
Col %					2.0%			.2%		.2%
Row %					53.8%			46.2%		100.0%
Neljandas järjekorras										
Tervishoid ja arstiabi										
Count	10	4	5	7	1	2		34	22	85
Col %	9.2%	8.0%	12.7%	11.9%	2.5%	13.5%		8.7%	8.0%	8.5%
Row %	12.2%	4.7%	5.3%	8.6%	1.6%	2.6%		39.4%	25.6%	100.0%
Haridus										
Count	6	1	3	4	2		2	26	16	59
Col %	5.3%	2.0%	9.0%	5.7%	3.7%		13.3%	6.8%	5.7%	5.9%
Row %	10.1%	1.7%	5.4%	5.9%	3.3%		2.9%	44.4%	26.3%	100.0%
Teadus										
Count	6	1		2				3	4	16
Col %	5.6%	2.0%		3.1%				.8%	1.3%	1.6%
Row %	39.5%	6.3%		12.0%				19.5%	22.7%	100.0%
Kultuur										
Count	2		2	1	1			8	6	20
Col %	1.6%		5.2%	1.1%	2.3%			2.1%	2.3%	2.0%
Row %	9.4%		9.3%	3.4%	6.3%			40.4%	31.3%	100.0%
Riigi osalusega äriühingute arendamine										
Count	1	1			1			3	4	10
Col %	.8%	1.8%			2.1%			.8%	1.4%	1.0%
Row %	8.9%	8.8%			11.4%			32.0%	38.9%	100.0%
Uute töökohade loomine										
Count	6	4	5	5	5	2		33	29	89
Col %	5.6%	7.2%	14.7%	7.3%	10.2%	10.7%		8.6%	10.7%	8.9%
Row %	7.1%	4.0%	5.8%	5.0%	6.1%	1.9%		37.3%	32.7%	100.0%
Täiskasvanute täiendkoolitus ja ühberõpe										
Count	3	2		1	2		1	19	7	34
Col %	2.7%	4.0%		1.9%	3.2%		7.9%	4.8%	2.4%	3.4%
Row %	8.8%	5.9%		3.5%	4.9%		3.0%	54.5%	19.4%	100.0%
Põllumajandus										
Count	8	5	2	4	6	1		21	19	66
Col %	6.8%	9.3%	4.6%	6.7%	11.5%	8.3%		5.5%	7.0%	6.6%
Row %	11.7%	7.0%	2.5%	6.3%	9.3%	2.0%		32.1%	29.0%	100.0%

Ühiskondlik transport										
Count	1	2	2					6	4	15
Col %	.8%	3.8%	4.9%					1.6%	1.6%	1.5%
Row %	6.2%	12.5%	11.3%					40.9%	29.2%	100.0%
Teede hooldus										
Count	3	3	1	1	4			14	7	33
Col %	2.9%	6.7%	3.6%	1.3%	7.6%			3.6%	2.5%	3.3%
Row %	9.9%	10.1%	3.8%	2.4%	12.2%			41.4%	20.2%	100.0%
Riigieelarveliste asutuste töötajate palgade tõstmine										
Count			1	1				2	2	6
Col %			2.6%	1.3%				.5%	.7%	.6%
Row %			16.7%	14.7%				34.9%	33.8%	100.0%
Keskmaakaitse										
Count	3	1	1	1	3	1	2	12	10	36
Col %	2.9%	2.5%	3.1%	1.9%	5.7%	7.9%	17.3%	3.2%	3.7%	3.6%
Row %	9.2%	3.4%	3.0%	3.2%	8.5%	3.5%	6.3%	34.6%	28.2%	100.0%
Väikeettevõtluse arendamine										
Count	6	2	1	2				10	4	25
Col %	5.0%	3.8%	2.7%	3.4%				2.6%	1.5%	2.5%
Row %	22.6%	7.6%	3.8%	8.5%				40.9%	16.6%	100.0%
Maapiirkondade arenguprogrammid										
Count	5	3	4	6	8	1	1	19	17	64
Col %	4.8%	6.7%	10.2%	9.7%	14.5%	7.9%	5.3%	4.9%	6.1%	6.4%
Row %	8.5%	5.2%	5.7%	9.4%	12.1%	2.0%	1.1%	29.7%	26.3%	100.0%
Politsei										
Count	5	5	1	1	4			15	18	49
Col %	4.8%	9.0%	3.0%	1.3%	8.1%			3.8%	6.7%	4.9%
Row %	11.2%	9.2%	2.1%	1.7%	8.8%			29.8%	37.2%	100.0%
Kaitsevägi										
Count				1					4	5
Col %				1.2%					1.6%	.5%
Row %				14.1%					85.9%	100.0%
Piirivalve										
Count	1							4	1	5
Col %	.8%							.9%	.3%	.5%
Row %	17.2%							66.4%	16.4%	100.0%
Sotsiaalaenu fondide loomine										
Count	2			1	1			6	2	12
Col %	1.7%			2.2%	1.4%			1.4%	.8%	1.2%
Row %	16.2%			11.8%	6.2%			47.0%	18.9%	100.0%
Välissuhete arendamine										
Count	2					1		4	3	10
Col %	1.6%					8.1%		1.0%	1.2%	1.0%
Row %	17.9%					12.6%		38.5%	31.0%	100.0%
Kõhusüsteem										
Count			1		2				1	4
Col %			2.2%		3.7%				.4%	.4%
Row %			20.3%		51.6%				28.1%	100.0%
Kimipidamisasutusel, varglad										
Count					1					1
Col %					1.4%					.1%
Row %					100.0%					100.0%

Vanuspensionid										
Count	16	4	2	6	2	2	3	32	25	91
Col %	13.8%	7.3%	5.3%	9.7%	3.0%	13.4%	23.0%	8.3%	9.3%	9.1%
Row %	17.1%	4.0%	2.1%	6.5%	1.8%	2.4%	3.3%	35.1%	27.8%	100.0%
Toetused noortele peredele										
Count	12	5	3	9	5	1	1	44	32	113
Col %	10.3%	10.8%	7.8%	15.3%	9.7%	5.4%	7.2%	11.5%	11.8%	11.3%
Row %	10.3%	4.8%	2.5%	8.4%	4.6%	.8%	.8%	39.3%	28.6%	100.0%
Toetused puuetega inimestele										
Count	4		1	2		3	1	23	11	45
Col %	4.0%		2.8%	3.0%		15.6%	8.6%	5.9%	4.0%	4.4%
Row %	10.1%		2.3%	4.2%		5.7%	2.5%	50.8%	24.5%	100.0%
Eluaseme toetusprogramm										
Count	3	5	2	3	1		1	18	12	46
Col %	2.6%	11.0%	5.6%	5.3%	1.2%		10.2%	4.7%	4.5%	4.6%
Row %	6.3%	11.9%	4.3%	7.1%	1.4%		2.9%	39.2%	26.9%	100.0%
Töötu abiraha, töötuteenused töötutele										
Count	7	2		4	3	1	1	27	11	56
Col %	6.4%	4.1%		6.8%	5.5%	9.3%	7.2%	6.9%	4.0%	5.6%
Row %	12.8%	3.6%		7.5%	5.2%	2.7%	1.7%	47.5%	19.1%	100.0%
Eurointegratsioon										
Count					1			4	1	6
Col %					2.8%			1.0%	.3%	.6%
Row %					23.7%			62.4%	13.9%	100.0%
Vienas järjekorras										
Tervishoid ja arstiabi										
Count	7	1	2	2	5		1	25	13	56
Col %	6.3%	2.1%	6.1%	4.1%	8.7%		8.6%	6.4%	4.9%	5.6%
Row %	12.6%	1.8%	3.8%	4.4%	8.1%		1.7%	44.0%	23.6%	100.0%
Haridus										
Count	8	3	1	4	3	2		19	12	51
Col %	6.8%	5.9%	2.6%	7.2%	5.2%	13.5%		4.8%	4.5%	5.2%
Row %	14.8%	5.8%	1.8%	8.4%	5.3%	4.2%		36.3%	23.5%	100.0%
Teadus										
Count	2			1				6	3	11
Col %	1.7%			1.8%				1.5%	1.0%	1.1%
Row %	17.0%			9.8%				50.0%	23.2%	100.0%
Kultuur										
Count	5			1		1		7	3	17
Col %	4.3%			1.3%		7.9%		1.8%	1.1%	1.7%
Row %	28.6%			4.5%		7.6%		41.5%	17.9%	100.0%
Riigi osalusega äriühingute arendamine										
Count					1	1		1		3
Col %					2.0%	5.3%		.3%		.3%
Row %					33.8%	28.0%		38.2%		100.0%
Uute töökohade loomine										
Count	14	5	3	5	4		2	37	22	92
Col %	12.5%	10.4%	7.7%	7.9%	8.3%		20.5%	9.7%	8.1%	9.3%
Row %	15.2%	5.6%	2.9%	5.1%	4.7%		2.5%	40.2%	23.7%	100.0%
Täiskasvanute täiendkoostitus ja ümberõpe										
Count	3	4	1		1			13	6	28
Col %	2.6%	7.3%	2.5%		2.7%			3.4%	2.2%	2.8%

Row %	10.5%	12.9%	3.1%		4.9%			47.1%	21.4%	100.0%
Põllumajandus										
Count	10	3	2	3	4		2	30	16	71
Col %	9.1%	6.8%	5.4%	5.0%	7.0%		18.4%	7.9%	6.1%	7.2%
Row %	14.4%	4.8%	2.7%	4.2%	5.1%		2.9%	42.8%	23.1%	100.0%
Ühiskondlik transport										
Count	5	2	2	1	2			4	10	26
Col %	4.4%	4.6%	6.5%	1.9%	3.6%			1.1%	3.5%	2.6%
Row %	18.7%	8.7%	8.6%	4.3%	7.2%			16.0%	36.6%	100.0%
Tööde korrasoid										
Count		2	1	4				11	10	28
Col %		3.9%	2.7%	6.6%				2.9%	3.9%	2.9%
Row %		6.9%	3.3%	13.8%				39.2%	36.8%	100.0%
Riigieelarveliste asutuste töötajate paljude töötamine										
Count	2				2			1	1	6
Col %	1.7%				4.1%			.3%	.2%	.6%
Row %	33.2%				37.4%			17.9%	11.5%	100.0%
Keskonnakaits										
Count	3	2	2	3	1	1		16	10	38
Col %	2.5%	3.7%	5.6%	5.7%	1.5%	8.3%		4.0%	3.8%	3.8%
Row %	7.3%	4.9%	5.1%	8.9%	2.1%	3.5%		41.0%	27.1%	100.0%
Väliskeetevõtluse arendamine										
Count	4	1	2	4	3			4	3	22
Col %	3.7%	2.1%	6.0%	6.4%	6.6%			1.1%	1.1%	2.2%
Row %	19.2%	4.8%	9.6%	17.6%	15.8%			19.8%	13.1%	100.0%
Maapiirkondade arenguprogrammid										
Count	3	7	1	4	2			14	20	51
Col %	3.0%	13.1%	2.3%	7.2%	4.2%			3.6%	7.3%	5.1%
Row %	6.5%	12.9%	1.6%	8.5%	4.3%			27.4%	38.8%	100.0%
Politsei										
Count	2	2	1	1	1	2		9	8	26
Col %	1.5%	3.6%	2.3%	1.8%	2.3%	14.6%		2.3%	2.9%	2.6%
Row %	6.7%	7.0%	3.2%	4.1%	4.8%	9.3%		34.6%	30.4%	100.0%
Kaitsevägi										
Count				1	2				3	5
Col %				1.9%	3.1%				1.0%	.5%
Row %				21.1%	29.9%				49.0%	100.0%
Piirivalve										
Count	1			2	3			2	4	12
Col %	1.0%			2.6%	5.1%			.5%	1.7%	1.2%
Row %	9.5%			13.0%	22.3%			17.4%	37.8%	100.0%
Sooduslaenude fondide loomine										
Count	1		1		1			5	5	13
Col %	1.1%		2.9%		1.7%			1.4%	1.7%	1.3%
Row %	9.6%		7.7%		6.8%			41.3%	34.5%	100.0%
Välissuhete arendamine										
Count			1	1	2			5	3	11
Col %			2.6%	1.2%	3.2%			1.2%	1.1%	1.1%
Row %			8.2%	6.4%	15.4%			41.5%	28.5%	100.0%
Kõrgharidus										
Count				1		1		2	3	6
Col %				1.4%		5.5%		.4%	1.2%	.6%
Row %				12.8%		13.8%		24.0%	49.4%	100.0%

Kinnipidamisasutus, vanglad						1		4	2	7
Count						1		4	2	7
Col %						8.1%		1.0%	.7%	.7%
Row %						18.7%		54.8%	26.5%	100.0%
Varuspensionid										
Count	8	5	5	4	6			41	24	94
Col %	7.0%	10.3%	15.7%	6.6%	11.2%			10.8%	9.0%	9.5%
Row %	8.3%	5.5%	5.8%	4.2%	6.2%			44.2%	25.8%	100.0%
Toetusd moartele peredele										
Count	6	5	2	5	2	3		41	26	91
Col %	5.5%	10.4%	6.9%	8.5%	4.5%	16.1%		10.8%	9.7%	9.2%
Row %	6.8%	5.7%	2.6%	5.5%	2.6%	2.8%		45.2%	28.7%	100.0%
Toetusd puuetega inimestele										
Count	3	2	2	1	1		3	12	13	37
Col %	2.4%	3.9%	5.1%	2.0%	2.8%		24.7%	3.2%	4.9%	3.8%
Row %	7.3%	5.2%	4.8%	3.3%	3.9%		7.5%	32.7%	35.3%	100.0%
Eluasere toetusprogramm										
Count	11	1	2	4	3	1		31	17	70
Col %	9.6%	2.3%	7.1%	6.2%	5.2%	7.7%		7.9%	6.5%	7.1%
Row %	15.4%	1.7%	3.5%	5.3%	3.8%	1.8%		43.6%	24.9%	100.0%
Tõõtu abiraha, tõõturuteenused tõõtutele										
Count	10	5	4	8	1	2	3	36	26	95
Col %	9.2%	9.6%	10.1%	12.8%	1.9%	13.1%	27.9%	9.3%	9.8%	9.6%
Row %	10.9%	5.0%	3.7%	8.0%	1.0%	2.2%	3.3%	37.8%	27.9%	100.0%
Eurointegratsioon										
Count	4				3			9	6	22
Col %	3.9%				5.0%			2.5%	2.2%	2.3%
Row %	19.7%				11.5%			42.3%	26.5%	100.0%

ES Turu-uuringute AS, mai-juuni 2002

Toetus: Missugune järgnevatest erakondadest esindab Teie huve kõige paremini?

Keskerakond	14%
Rahvaliid	4%
Reformierakond	9%
Isamaaliit	5%
Mõõdukad	5%
vene erakonnad	3%
muud erakonnad	8%
mitte ükski erakond	22%
ei oska öelda	30%

	toetus erakondadele									Total
	Keskerakond	Rahvaliid	Reformierakond	Isamaaliit	Mõõdukad	vene erakonnad	muud erakonnad	mitte ükski erakond	ei oska öelda	
23.1. Kas Te olete viimase 5 aasta jooksul hääletanud Riigikogu valimistel?										
Jah										

Count	102	34	69	38	31	17	56	91	91	529
Col %	70.7%	80.6%	74.6%	72.3%	60.9%	53.0%	69.6%	41.7%	30.1%	52.1%
Row %	19.2%	6.4%	13.1%	7.2%	5.8%	3.2%	10.6%	17.2%	17.2%	100.0%
Ei										
Count	38	4	24	15	17	14	23	122	209	465
Col %	26.1%	10.3%	25.4%	27.7%	34.7%	42.9%	29.2%	55.9%	69.0%	45.8%
Row %	8.1%	.9%	5.1%	3.2%	3.7%	2.9%	5.0%	26.2%	44.9%	100.0%
Vastarata										
Count	5	4			2	1	1	5	3	21
Col %	3.2%	9.1%			4.3%	4.1%	1.3%	2.4%	.9%	2.1%
Row %	21.9%	18.4%			10.5%	6.2%	4.9%	24.7%	13.4%	100.0%
23.2. Kas Te olete viimase 5 aasta jooksul hääletanud kohalike omavalitsuste volikogude valimistel?										
Jah										
Count	109	35	73	39	35	14	63	108	118	594
Col %	75.9%	82.5%	78.1%	73.9%	70.5%	44.8%	78.6%	49.7%	38.8%	58.6%
Row %	18.3%	5.9%	12.2%	6.6%	6.0%	2.4%	10.6%	18.2%	19.8%	100.0%
Ei										
Count	32	4	19	14	13	16	14	103	183	399
Col %	22.5%	8.5%	20.8%	26.1%	25.2%	51.1%	17.3%	47.5%	60.5%	39.3%
Row %	8.1%	.9%	4.9%	3.5%	3.2%	4.1%	3.5%	26.0%	46.0%	100.0%
Vastarata										
Count	2	4	1		2	1	3	6	2	22
Col %	1.5%	9.1%	1.1%		4.3%	4.1%	4.1%	2.8%	.6%	2.1%
Row %	10.0%	17.6%	4.6%		10.0%	6.0%	15.2%	27.7%	8.8%	100.0%
KOV valimistel 2002.a oktoobris										
Jah, kindlasti										
Count	70	15	54	30	25	10	42	36	69	352
Col %	48.7%	36.2%	58.5%	56.1%	50.3%	32.1%	51.7%	16.7%	22.8%	34.7%
Row %	19.9%	4.3%	15.5%	8.5%	7.2%	2.9%	11.8%	10.3%	19.6%	100.0%
Tõenäoliselt jah										
Count	49	17	23	17	16	4	28	68	68	291
Col %	34.0%	40.3%	25.0%	31.8%	31.5%	13.2%	35.2%	31.2%	22.5%	28.6%
Row %	16.8%	5.9%	8.0%	5.8%	5.4%	1.5%	9.8%	23.4%	23.5%	100.0%
Tõenäoliselt mitte										
Count	5	1	2	2	7	3	1	39	42	104
Col %	3.4%	3.1%	2.7%	4.4%	14.1%	10.6%	1.1%	18.0%	13.9%	10.2%
Row %	4.7%	1.3%	2.4%	2.2%	6.8%	3.3%	.9%	37.9%	40.6%	100.0%
Kindlasti mitte										
Count	10	2	6	2	1	9	6	43	64	142
Col %	7.2%	5.2%	5.9%	4.1%	2.2%	26.8%	6.9%	19.8%	21.0%	14.0%
Row %	7.3%	1.5%	3.9%	1.5%	.8%	6.0%	3.9%	30.3%	44.8%	100.0%
Ei oska öelda										
Count	10	6	7	2	1	6	4	31	60	127
Col %	6.7%	15.3%	8.0%	3.5%	2.0%	17.3%	5.1%	14.3%	19.7%	12.5%
Row %	7.6%	5.1%	5.8%	1.5%	.8%	4.3%	3.2%	24.6%	47.1%	100.0%
Riigikogu valimistel 2003 a märtsis										
Jah, kindlasti										
Count	63	12	53	29	27	9	33	28	52	306
Col %	43.7%	27.5%	56.5%	54.2%	54.6%	29.3%	40.8%	13.0%	17.3%	30.1%
Row %	20.5%	3.8%	17.2%	9.4%	9.0%	3.1%	10.7%	9.2%	17.1%	100.0%
Tõenäoliselt jah										
Count	45	19	20	15	14	5	25	59	58	260

Col %	31.1%	45.0%	21.6%	28.2%	27.2%	16.4%	31.2%	27.2%	19.3%	25.7%
Row %	17.2%	7.3%	7.7%	5.7%	5.2%	2.0%	9.7%	22.8%	22.4%	100.0%
Tõenäoliselt mitte										
Count	6	2	5	7	7	3	8	43	45	126
Col %	3.8%	5.2%	5.4%	14.1%	14.1%	10.3%	9.9%	19.8%	14.8%	12.4%
Row %	4.4%	1.7%	4.0%	5.9%	5.6%	2.6%	6.3%	34.1%	35.4%	100.0%
Kindlasti mitte										
Count	16	1	7		1	9	9	50	80	173
Col %	11.4%	3.1%	7.1%		2.2%	27.1%	11.7%	23.1%	26.3%	17.1%
Row %	9.5%	.7%	3.8%		.6%	5.0%	5.4%	29.0%	45.9%	100.0%
Ei oska öelda										
Count	14	8	9	2	1	5	5	37	68	149
Col %	9.9%	19.3%	9.4%	3.5%	2.0%	16.9%	6.3%	16.9%	22.5%	14.7%
Row %	9.5%	5.5%	5.9%	1.3%	.7%	3.6%	3.4%	24.6%	45.5%	100.0%

	toetus erakondadele									Total
	Keskera- kond	Pahvali- it	Reformi- erakond	Isamaa- liit	Möörika- d	vene- erakonnad	muud- erakonnad	mitte- ükski- erakond	ei oska- öelda	
30. Kas Teie arvates on Eesti riigieelarve senine koostamine ja raha jagamine erinevatele valdkondadele olnud... täiesti arusaadav ja põhjendatud			1		1		1	7	2	12
Count			1		1		1	7	2	12
Col %			1.2%		2.4%		1.0%	3.1%	.6%	1.1%
Row %			9.3%		10.1%		6.9%	57.2%	16.4%	100.0%
põhiliselt arusaadav ja põhjendatud	54	12	46	23	24	7	21	42	72	300
Count	54	12	46	23	24	7	21	42	72	300
Col %	37.3%	28.0%	49.5%	43.0%	48.3%	20.9%	26.6%	19.2%	23.8%	29.6%
Row %	17.8%	3.9%	15.3%	7.6%	8.1%	2.2%	7.1%	13.9%	24.0%	100.0%
põhiliselt ebaarusaadav ja põhjendamata	53	16	31	19	14	12	38	100	78	361
Count	53	16	31	19	14	12	38	100	78	361
Col %	36.6%	38.2%	33.0%	36.1%	28.5%	38.7%	47.5%	45.8%	25.7%	35.6%
Row %	14.6%	4.5%	8.5%	5.3%	4.0%	3.4%	10.6%	27.6%	21.6%	100.0%
täiesti ebaarusaadav ja põhjendamata	17	3	4	3	3	5	6	25	35	101
Count	17	3	4	3	3	5	6	25	35	101
Col %	11.7%	8.0%	4.0%	5.6%	5.3%	17.2%	7.9%	11.4%	11.6%	10.0%
Row %	16.6%	3.4%	3.6%	2.9%	2.6%	5.4%	6.2%	24.5%	34.7%	100.0%
Raske öelda	21	11	11	8	8	7	14	45	116	241
Count	21	11	11	8	8	7	14	45	116	241
Col %	14.4%	25.8%	12.3%	15.3%	15.6%	23.2%	17.0%	20.6%	38.2%	23.7%
Row %	8.6%	4.5%	4.8%	3.4%	3.2%	3.1%	5.7%	18.6%	48.1%	100.0%
32. Mis Te arvate, kui võrd otstarbekalt kasutab riik elanikkonnalt										

laekunud makse, kas..										
täiesti otstarbekalt										
Count	1	1		1		1	1	2	1	8
Col %	.7%	2.1%		2.2%		3.2%	1.0%	.8%	.4%	.8%
Row %	13.0%	11.2%		15.0%		13.0%	10.3%	22.5%	15.0%	100.0%
küllaltki otstarbekalt										
Count	38	8	42	21	22	10	27	46	64	278
Col %	26.6%	18.3%	45.3%	39.4%	43.9%	32.3%	33.4%	20.9%	21.1%	27.4%
Row %	13.7%	2.8%	15.2%	7.5%	7.9%	3.7%	9.7%	16.4%	23.1%	100.0%
küllaltki ebaotstarbekalt										
Count	64	21	33	21	20	11	34	114	114	432
Col %	44.4%	49.0%	35.7%	40.4%	39.7%	34.4%	42.9%	52.3%	37.7%	42.6%
Row %	14.7%	4.8%	7.7%	4.9%	4.6%	2.5%	8.0%	26.3%	26.4%	100.0%
täiesti ebaotstarbekalt										
Count	19		6	3	3	3	9	27	35	106
Col %	13.3%		7.0%	6.3%	6.1%	9.1%	11.0%	12.6%	11.5%	10.4%
Row %	18.0%		6.1%	3.2%	2.9%	2.8%	8.4%	25.9%	32.8%	100.0%
Raske öelda										
Count	22	13	11	6	5	7	9	29	89	191
Col %	15.1%	30.6%	12.1%	11.7%	10.4%	20.9%	11.7%	13.4%	29.4%	18.8%
Row %	11.3%	6.8%	5.9%	3.2%	2.7%	3.5%	4.9%	15.2%	46.5%	100.0%

	toetus erakondadele									Total
	Keskera- kond	Rehvelli- it	Reformi- erakond	Isamaa- liit	Möörika- d	vene- erakonnad	muid- erakonnad	mitte- ükski- erakond	ei oska- öelda	
31. tervishoiule ja arstiabi										
märkimata										
Count	34	16	28	17	11	11	16	41	86	262
Col %	23.3%	39.0%	30.6%	32.8%	21.0%	35.4%	20.3%	19.0%	28.5%	25.8%
Row %	12.8%	6.3%	10.9%	6.6%	4.0%	4.3%	6.2%	15.8%	33.0%	100.0%
märgitud										
Count	110	26	65	36	40	21	64	176	217	753
Col %	76.7%	61.0%	69.4%	67.2%	79.0%	64.6%	79.7%	81.0%	71.5%	74.2%
Row %	14.6%	3.4%	8.6%	4.7%	5.3%	2.7%	8.5%	23.4%	28.7%	100.0%
hariduseles märkimata										
Count	66	30	50	21	25	15	40	111	155	512
Col %	46.0%	70.7%	53.4%	39.0%	49.7%	47.2%	49.2%	51.0%	51.2%	50.4%
Row %	12.9%	5.8%	9.7%	4.0%	4.9%	2.9%	7.7%	21.7%	30.3%	100.0%
märgitud										
Count	78	12	43	32	25	17	41	107	148	503
Col %	54.0%	29.3%	46.6%	61.0%	50.3%	52.8%	50.8%	49.0%	48.8%	49.6%
Row %	15.4%	2.5%	8.6%	6.4%	5.0%	3.3%	8.1%	21.2%	29.4%	100.0%
teadusele ja arendustegevusele (innovaatika, teadusrahakas tootmine jne)										
märkimata										
Count	126	38	85	44	44	29	68	191	272	897
Col %	87.9%	90.8%	91.0%	83.6%	87.6%	90.6%	84.6%	87.9%	89.7%	88.4%
Row %	14.1%	4.3%	9.4%	4.9%	4.9%	3.2%	7.6%	21.3%	30.3%	100.0%
märgitud										
Count	17	4	8	9	6	3	12	26	31	118

Col %	12.1%	9.2%	9.0%	16.4%	12.4%	9.4%	15.4%	12.1%	10.3%	11.6%
Row %	14.8%	3.3%	7.1%	7.4%	5.3%	2.6%	10.5%	22.4%	26.6%	100.0%
kultuuri- ja sporditehiste- le										
märkimata										
Count	129	39	85	46	45	28	77	200	265	913
Col %	89.7%	93.0%	91.8%	87.5%	88.9%	86.8%	95.5%	91.7%	87.4%	90.0%
Row %	14.1%	4.3%	9.3%	5.1%	4.9%	3.0%	8.4%	21.9%	29.0%	100.0%
märgitud										
Count	15	3	8	7	6	4	4	18	38	102
Col %	10.3%	7.0%	8.2%	12.5%	11.1%	13.2%	4.5%	8.3%	12.6%	10.0%
Row %	14.5%	2.9%	7.5%	6.5%	5.5%	4.1%	3.6%	17.8%	37.6%	100.0%
tippspordi toetuseks										
märkimata										
Count	138	38	90	51	49	31	76	206	289	969
Col %	96.3%	89.4%	96.6%	95.7%	98.4%	97.2%	95.1%	94.7%	95.4%	95.4%
Row %	14.3%	3.9%	9.3%	5.2%	5.1%	3.2%	7.9%	21.3%	29.8%	100.0%
märgitud										
Count	5	4	3	2	1	1	4	11	14	46
Col %	3.7%	10.6%	3.4%	4.3%	1.6%	2.8%	4.9%	5.3%	4.6%	4.6%
Row %	11.3%	9.7%	6.8%	4.9%	1.8%	1.9%	8.6%	24.8%	30.1%	100.0%
lute töökohade loomisele										
märkimata										
Count	66	20	45	20	15	14	32	94	137	442
Col %	46.1%	46.8%	48.7%	37.5%	28.9%	44.7%	39.5%	43.3%	45.1%	43.6%
Row %	15.0%	4.5%	10.2%	4.5%	3.3%	3.2%	7.2%	21.3%	30.9%	100.0%
märgitud										
Count	77	22	48	33	36	18	49	123	166	573
Col %	53.9%	53.2%	51.3%	62.5%	71.1%	55.3%	60.5%	56.7%	54.9%	56.4%
Row %	13.5%	3.9%	8.3%	5.8%	6.2%	3.1%	8.5%	21.6%	29.1%	100.0%
täiskasvanute täiendkoolitus- ele ja ühterõppele										
märkimata										
Count	116	37	75	47	41	28	71	183	255	852
Col %	80.8%	86.9%	80.4%	89.6%	81.9%	86.8%	88.0%	84.0%	84.2%	84.0%
Row %	13.6%	4.3%	8.8%	5.6%	4.8%	3.2%	8.3%	21.5%	29.9%	100.0%
märgitud										
Count	28	6	18	5	9	4	10	35	48	163
Col %	19.2%	13.1%	19.6%	10.4%	18.1%	13.2%	12.0%	16.0%	15.8%	16.0%
Row %	17.0%	3.4%	11.2%	3.4%	5.6%	2.6%	5.9%	21.4%	29.5%	100.0%
põllumajandusele										
märkimata										
Count	97	18	66	37	33	23	43	144	206	666
Col %	67.7%	43.3%	70.5%	69.3%	65.1%	73.2%	53.6%	66.1%	67.9%	65.7%
Row %	14.6%	2.7%	9.8%	5.5%	4.9%	3.5%	6.5%	21.6%	30.9%	100.0%
märgitud										
Count	46	24	27	16	18	9	37	74	97	349
Col %	32.3%	56.7%	29.5%	30.7%	34.9%	26.8%	46.4%	33.9%	32.1%	34.3%
Row %	13.3%	6.9%	7.9%	4.7%	5.0%	2.5%	10.7%	21.2%	27.9%	100.0%
Besti sissele ühiskondlikule transpordile (bussi-, rongi-, laeva- jne liiklus)										
märkimata										
Count	132	36	86	50	49	29	78	204	273	936
Col %	91.6%	85.2%	92.3%	94.2%	98.2%	91.3%	96.4%	93.9%	90.0%	92.3%
Row %	14.0%	3.8%	9.2%	5.3%	5.3%	3.1%	8.3%	21.8%	29.1%	100.0%

määritud	Count	12	6	7	3	1	3	3	13	30	79
	Col %	8.4%	14.8%	7.7%	5.8%	1.8%	8.7%	3.6%	6.1%	10.0%	7.7%
	Row %	15.4%	7.9%	9.1%	3.9%	1.1%	3.5%	3.7%	16.9%	38.4%	100.0%
teede											
konstruktsiooni											
määrkimata	Count	119	33	73	47	45	26	65	176	232	816
	Col %	82.6%	78.0%	78.9%	88.7%	90.4%	80.7%	81.0%	80.9%	76.5%	80.4%
	Row %	14.5%	4.0%	9.0%	5.8%	5.6%	3.2%	8.0%	21.6%	28.4%	100.0%
määritud	Count	25	9	20	6	5	6	15	42	71	199
	Col %	17.4%	22.0%	21.1%	11.3%	9.6%	19.3%	19.0%	19.1%	23.5%	19.6%
	Row %	12.6%	4.7%	9.9%	3.0%	2.4%	3.1%	7.7%	20.9%	35.7%	100.0%
ettevõtluse											
arendamisele											
määrkimata	Count	127	41	78	47	42	30	74	196	278	913
	Col %	88.8%	97.9%	83.9%	88.7%	83.2%	93.2%	91.5%	90.2%	91.9%	90.0%
	Row %	14.0%	4.5%	8.5%	5.1%	4.6%	3.2%	8.1%	21.5%	30.5%	100.0%
määritud	Count	16	1	15	6	8	2	7	21	25	102
	Col %	11.2%	2.1%	16.1%	11.3%	16.8%	6.8%	8.5%	9.8%	8.1%	10.0%
	Row %	15.9%	.9%	14.8%	5.9%	8.3%	2.1%	6.7%	21.1%	24.3%	100.0%
maapiirkondade											
arenguprogrammi											
ideale											
määrkimata	Count	122	27	73	38	38	29	65	187	258	837
	Col %	84.7%	64.9%	78.1%	72.3%	76.5%	89.7%	80.3%	86.0%	85.3%	82.5%
	Row %	14.5%	3.3%	8.7%	4.6%	4.6%	3.4%	7.7%	22.4%	30.9%	100.0%
määritud	Count	22	15	20	15	12	3	16	31	45	178
	Col %	15.3%	35.1%	21.9%	27.7%	23.5%	10.3%	19.7%	14.0%	14.7%	17.5%
	Row %	12.4%	8.3%	11.4%	8.3%	6.6%	1.8%	8.9%	17.2%	25.0%	100.0%
politseile,											
konrakaitsele											
määrkimata	Count	131	39	74	44	44	30	65	195	269	890
	Col %	91.1%	92.5%	79.8%	83.0%	87.7%	94.1%	80.2%	89.5%	88.7%	87.7%
	Row %	14.7%	4.4%	8.3%	4.9%	4.9%	3.4%	7.3%	21.9%	30.2%	100.0%
määritud	Count	13	3	19	9	6	2	16	23	34	125
	Col %	8.9%	7.5%	20.2%	17.0%	12.3%	5.9%	19.8%	10.5%	11.3%	12.3%
	Row %	10.3%	2.5%	15.0%	7.2%	5.0%	1.5%	12.7%	18.4%	27.4%	100.0%
kaitsevägele,											
NATO-ga											
koostööle											
määrkimata	Count	144	42	85	49	49	32	78	215	302	996
	Col %	100.0%	100.0%	91.1%	93.3%	97.9%	100.0%	97.2%	98.7%	99.7%	98.1%
	Row %	14.4%	4.2%	8.5%	5.0%	4.9%	3.2%	7.8%	21.6%	30.3%	100.0%
määritud	Count			8	4	1		2	3	1	19
	Col %			8.9%	6.7%	2.1%		2.8%	1.3%	.3%	1.9%
	Row %			43.5%	18.7%	5.4%		11.9%	15.1%	5.4%	100.0%
piirivalvele ja											
tollile											
määrkimata	Count	139	42	86	52	50	32	80	214	294	989
	Col %	96.5%	100.0%	92.5%	97.9%	100.0%	100.0%	100.0%	98.1%	97.2%	97.5%
	Row %	14.0%	4.3%	8.7%	5.2%	5.1%	3.2%	8.1%	21.6%	29.8%	100.0%
määritud	Count	5		7	1				4	8	26
	Col %	3.5%		7.5%	2.1%				1.9%	2.8%	2.5%

Row %	19.4%		27.2%	4.2%				16.3%	32.8%	100.0%
kohtusüsteemile märkimata										
Count	142	41	92	52	50	32	78	214	299	1000
Col %	98.7%	96.9%	99.0%	97.6%	100.0%	100.0%	97.2%	98.1%	98.8%	98.5%
Row %	14.2%	4.1%	9.2%	5.2%	5.0%	3.2%	7.8%	21.4%	29.9%	100.0%
määritud										
Count	2	1	1	1			2	4	4	15
Col %	1.3%	3.1%	1.0%	2.4%			2.8%	1.9%	1.2%	1.5%
Row %	12.2%	8.4%	5.7%	8.4%			14.8%	26.5%	24.1%	100.0%
kinnipidamisasutu stele, vanglatele märkimata										
Count	142	41	90	52	50	27	79	215	287	984
Col %	98.8%	97.9%	96.2%	98.3%	100.0%	85.8%	98.5%	98.5%	94.9%	96.9%
Row %	14.4%	4.2%	9.1%	5.3%	5.1%	2.8%	8.1%	21.8%	29.2%	100.0%
määritud										
Count	2	1	4	1		5	1	3	15	31
Col %	1.2%	2.1%	3.8%	1.7%		14.2%	1.5%	1.5%	5.1%	3.1%
Row %	5.4%	2.8%	11.2%	2.8%		14.4%	3.8%	10.2%	49.3%	100.0%
programmidele eakate inimeste paremaks osalemiseks ühiskonnas märkimata										
Count	133	39	88	52	47	28	73	200	282	942
Col %	92.6%	93.5%	95.0%	98.1%	92.8%	87.2%	90.3%	91.8%	93.3%	92.8%
Row %	14.1%	4.2%	9.4%	5.5%	4.9%	2.9%	7.7%	21.2%	30.0%	100.0%
määritud										
Count	11	3	5	1	4	4	8	18	20	73
Col %	7.4%	6.5%	5.0%	1.9%	7.2%	12.8%	9.7%	8.2%	6.7%	7.2%
Row %	14.6%	3.8%	6.4%	1.4%	5.0%	5.6%	10.7%	24.5%	28.0%	100.0%
rahva tervise edendamisele märkimata										
Count	107	37	81	46	37	24	62	180	236	809
Col %	74.5%	86.8%	86.8%	87.5%	74.0%	74.8%	76.6%	82.8%	77.8%	79.7%
Row %	13.2%	4.5%	10.0%	5.7%	4.6%	2.9%	7.6%	22.3%	29.1%	100.0%
määritud										
Count	37	6	12	7	13	8	19	38	67	206
Col %	25.5%	13.2%	13.2%	12.5%	26.0%	25.2%	23.4%	17.2%	22.2%	20.3%
Row %	17.8%	2.7%	6.0%	3.2%	6.3%	3.9%	9.2%	18.3%	32.7%	100.0%
laste ja noorte vaba aja tegevustele märkimata										
Count	104	34	69	43	36	24	64	167	228	770
Col %	72.6%	79.4%	74.4%	80.4%	72.1%	76.8%	79.4%	76.8%	75.3%	75.8%
Row %	13.5%	4.4%	9.0%	5.5%	4.7%	3.2%	8.3%	21.7%	29.7%	100.0%
määritud										
Count	39	9	24	10	14	7	17	51	75	245
Col %	27.4%	20.6%	25.6%	19.6%	27.9%	23.2%	20.6%	23.2%	24.7%	24.2%
Row %	16.0%	3.5%	9.7%	4.2%	5.7%	3.0%	6.7%	20.6%	30.4%	100.0%
noorte perede toetusprogrammidele märkimata										
Count	99	29	61	32	35	28	61	141	213	699
Col %	68.9%	68.2%	65.3%	60.5%	69.5%	87.2%	75.9%	64.8%	70.5%	68.9%
Row %	14.2%	4.1%	8.7%	4.6%	5.0%	4.0%	8.7%	20.2%	30.5%	100.0%
määritud										
Count	45	13	32	21	15	4	19	77	89	316

Col %	31.1%	31.8%	34.7%	39.5%	30.5%	12.8%	24.1%	35.2%	29.5%	31.1%
Row %	14.1%	4.3%	10.2%	6.6%	4.8%	1.3%	6.1%	24.3%	28.3%	100.0%
luetega inimestele										
märkimata										
Count	136	35	82	49	48	28	74	192	265	910
Col %	94.7%	82.0%	88.6%	92.6%	95.7%	89.1%	92.5%	88.2%	87.4%	89.6%
Row %	14.9%	3.8%	9.1%	5.4%	5.3%	3.1%	8.2%	21.1%	29.1%	100.0%
märgitud										
Count	8	8	11	4	2	3	6	26	38	105
Col %	5.3%	18.0%	11.4%	7.4%	4.3%	10.9%	7.5%	11.8%	12.6%	10.4%
Row %	7.3%	7.2%	10.1%	3.7%	2.1%	3.3%	5.7%	24.4%	36.2%	100.0%
eluaseme toetusprogrammile										
märkimata										
Count	127	41	88	48	49	32	77	193	277	930
Col %	88.5%	96.0%	94.4%	89.8%	98.2%	100.0%	95.3%	88.5%	91.3%	91.7%
Row %	13.7%	4.4%	9.4%	5.1%	5.3%	3.4%	8.2%	20.7%	29.7%	100.0%
märgitud										
Count	16	2	5	5	1		4	25	26	85
Col %	11.5%	4.0%	5.6%	10.2%	1.8%		4.7%	11.5%	8.7%	8.3%
Row %	19.5%	2.0%	6.1%	6.4%	1.0%		4.4%	29.5%	31.0%	100.0%
taibijakaitsele										
märkimata										
Count	139	40	92	53	49	29	76	215	298	991
Col %	96.5%	95.5%	99.0%	100.0%	97.4%	91.0%	94.8%	98.6%	98.3%	97.6%
Row %	14.0%	4.1%	9.3%	5.3%	4.9%	2.9%	7.7%	21.7%	30.0%	100.0%
märgitud										
Count	5	2	1		1	3	4	3	5	24
Col %	3.5%	4.5%	1.0%		2.6%	9.0%	5.2%	1.4%	1.7%	2.4%
Row %	20.5%	7.8%	3.7%		5.3%	11.8%	17.2%	12.2%	21.6%	100.0%
toetus erakondadele										
	Keskera- kond	Januari it	Reformi erakond	Isamaal iit	Möörika d	vene erakonnad	mud erakonnad	mitte ükski erakond	ei oska öelda	Total
töötu abirahaks, töötu sotsiaalseks kaitseks										
märkimata										
Count	119	34	86	50	47	23	69	183	259	870
Col %	82.7%	80.4%	92.7%	94.1%	93.3%	71.1%	86.2%	84.1%	85.6%	85.7%
Row %	13.6%	3.9%	9.9%	5.7%	5.4%	2.6%	8.0%	21.1%	29.8%	100.0%
märgitud										
Count	25	8	7	3	3	9	11	35	44	145
Col %	17.3%	19.6%	7.3%	5.9%	6.7%	28.9%	13.8%	15.9%	14.4%	14.3%
Row %	17.2%	5.7%	4.7%	2.1%	2.3%	6.3%	7.6%	23.8%	30.2%	100.0%
sotsiaaltoetusteks, toimetulekutetusteks										
märkimata										
Count	110	33	84	41	47	16	64	172	237	803
Col %	76.3%	78.7%	90.7%	76.5%	92.8%	50.7%	79.0%	79.0%	78.1%	79.1%
Row %	13.6%	4.1%	10.5%	5.1%	5.8%	2.0%	7.9%	21.4%	29.5%	100.0%
märgitud										
Count	34	9	9	12	4	16	17	46	66	212
Col %	23.7%	21.3%	9.3%	23.5%	7.2%	49.3%	21.0%	21.0%	21.9%	20.9%
Row %	16.1%	4.2%	4.1%	5.9%	1.7%	7.4%	7.9%	21.5%	31.2%	100.0%
avalik-õiguslikule ringhäälingule										

(Besti Television, Eesti Raadio)										
märkimata										
Count	142	40	91	53	48	31	80	213	293	991
Col %	98.7%	94.8%	98.1%	100.0%	96.2%	95.9%	100.0%	97.7%	96.8%	97.7%
Row %	14.3%	4.0%	9.2%	5.3%	4.9%	3.1%	8.1%	21.5%	29.6%	100.0%
märgitud										
Count	2	2	2		2	1		5	10	24
Col %	1.3%	5.2%	1.9%		3.8%	4.1%		2.3%	3.2%	2.3%
Row %	7.8%	9.2%	7.5%		8.0%	5.5%		21.3%	40.6%	100.0%
Euroopa Liidu programmide kaasfinantseerimiseks (SABARD, infrastruktuuri ehitised jm)										
märkimata										
Count	141	42	87	50	48	31	79	217	296	990
Col %	98.2%	100.0%	93.6%	94.2%	96.2%	97.2%	97.6%	99.5%	97.6%	97.6%
Row %	14.2%	4.3%	8.8%	5.0%	4.9%	3.1%	7.9%	21.9%	29.9%	100.0%
märgitud										
Count	3		6	3	2	1	2	1	7	25
Col %	1.8%		6.4%	5.8%	3.8%	2.8%	2.4%	.5%	2.4%	2.4%
Row %	10.4%		24.1%	12.4%	7.6%	3.6%	7.8%	4.8%	29.3%	100.0%
marko- ja AIDS-i leviku ennetustööle										
märkimata										
Count	126	41	71	46	38	29	70	190	252	862
Col %	87.6%	96.0%	76.1%	87.1%	75.6%	90.4%	87.4%	87.1%	83.3%	84.9%
Row %	14.6%	4.7%	8.2%	5.4%	4.4%	3.3%	8.2%	22.0%	29.3%	100.0%
märgitud										
Count	18	2	22	7	12	3	10	28	51	153
Col %	12.4%	4.0%	23.9%	12.9%	24.4%	9.6%	12.6%	12.9%	16.7%	15.1%
Row %	11.7%	1.1%	14.6%	4.5%	8.0%	2.0%	6.6%	18.4%	33.1%	100.0%
muule										
märkimata										
Count	143	42	93	52	48	32	80	215	300	1005
Col %	99.4%	100.0%	100.0%	98.1%	95.5%	100.0%	100.0%	98.7%	99.0%	99.0%
Row %	14.2%	4.2%	9.3%	5.2%	4.8%	3.2%	8.0%	21.4%	29.8%	100.0%
märgitud										
Count	1			1	2			3	3	10
Col %	.6%			1.9%	4.5%			1.3%	1.0%	1.0%
Row %	8.8%			10.3%	22.7%			27.5%	30.6%	100.0%

	Count	Col %
Iastega peredele		
Ei nõustu maksu tõusuga	358	35.2%
Nõustun maksulise tõusuga	533	52.5%
Raske öelda	125	12.3%
Haridusele ja koolidele		
Ei nõustu maksu tõusuga	427	42.0%
Nõustun maksulise tõusuga	444	43.7%
Raske öelda	145	14.2%
Maaelu arendamisele		
Ei nõustu maksu tõusuga	474	46.7%
Nõustun maksulise tõusuga	385	37.9%
Raske öelda	156	15.4%
Tervishoiule		
Ei nõustu maksu tõusuga	391	38.5%
Nõustun maksulise tõusuga	494	48.6%
Raske öelda	131	12.9%

Politseile ja konakaitsele		
Ei nõustu maksu tõusuga	610	60.1%
Nõustun maksulise tõusuga	236	23.2%
Raske öelda	169	16.7%
Keskkonakaitsele		
Ei nõustu maksu tõusuga	552	54.3%
Nõustun maksulise tõusuga	278	27.4%
Raske öelda	185	18.3%
Väliskeetevõtluse alustamiseks ja tööhõivepoliitikale		
Ei nõustu maksu tõusuga	596	58.7%
Nõustun maksulise tõusuga	226	22.2%
Raske öelda	193	19.0%
Pensionide tõstmiseks		
Ei nõustu maksu tõusuga	416	41.0%
Nõustun maksulise tõusuga	437	43.0%
Raske öelda	162	16.0%

	toetus erakondadele									Total
	Keskera kond	Rahvali it	Refomi erakond	Isamaa liit	Möörika d	vene erakonnad	mud erakonnad	mitte ükski erakond	ei oska öelda	
nõustub 1% maksutõusuga										
Count	45	9	24	9	7	9	26	82	131	343
Col %	31.5%	22.3%	25.9%	17.4%	14.8%	27.5%	32.6%	37.9%	43.1%	33.8%
Row %	13.2%	2.7%	7.0%	2.7%	2.2%	2.6%	7.6%	24.0%	38.0%	100.0%
1.00										
Count	6	4	6	8	5	1	3	15	21	69
Col %	4.0%	9.2%	6.4%	14.3%	10.1%	3.1%	3.6%	7.1%	6.9%	6.8%
Row %	8.4%	5.6%	8.7%	11.0%	7.4%	1.5%	4.2%	22.6%	30.5%	100.0%
2.00										
Count	11	5	12	9	3	4	6	15	20	86
Col %	7.9%	11.8%	13.1%	17.7%	6.9%	13.7%	7.4%	6.7%	6.6%	8.5%
Row %	13.2%	5.8%	14.2%	10.9%	4.0%	5.1%	6.9%	16.9%	23.1%	100.0%
3.00										
Count	15	6	6	4	4	4	9	17	33	99
Col %	10.7%	14.0%	6.5%	8.0%	8.4%	11.5%	11.6%	7.7%	10.9%	9.7%
Row %	15.6%	6.0%	6.1%	4.3%	4.3%	3.7%	9.5%	17.0%	33.5%	100.0%
4.00										
Count	13	5	6	8	5	3	4	22	24	89
Col %	9.0%	13.0%	6.3%	14.8%	9.5%	8.1%	5.2%	10.0%	7.9%	8.8%
Row %	14.5%	6.1%	6.6%	8.8%	5.3%	2.9%	4.7%	24.4%	26.7%	100.0%
5.00										
Count	14	4	13	4	6	6	8	13	24	92
Col %	10.0%	10.0%	14.1%	7.4%	11.9%	18.4%	9.7%	6.0%	8.0%	9.1%
Row %	15.5%	4.6%	14.2%	4.2%	6.4%	6.4%	8.4%	14.0%	26.2%	100.0%
6.00										
Count	8	5	11	4	10	2	9	19	15	83
Col %	5.6%	10.8%	12.0%	7.5%	19.1%	7.5%	11.3%	8.6%	5.0%	8.2%
Row %	9.7%	5.5%	13.5%	4.8%	11.6%	2.9%	11.0%	22.6%	18.4%	100.0%
7.00										
Count	12		5	4	4	1	4	10	11	52
Col %	8.1%		5.3%	8.0%	8.8%	4.1%	4.8%	4.8%	3.7%	5.1%
Row %	22.4%		9.6%	8.2%	8.5%	2.5%	7.4%	20.0%	21.4%	100.0%
8.00										
Count	19	4	10	3	5	2	11	25	24	102
Col %	13.1%	9.0%	10.4%	4.9%	10.4%	6.0%	13.9%	11.3%	7.9%	10.0%
Row %	18.5%	3.7%	9.5%	2.5%	5.1%	1.9%	10.9%	24.2%	23.6%	100.0%

Lastega peredele										
Ei nõustu maksu										
tõusuga										
Count	48	12	30	12	8	16	32	88	111	358
Col %	33.6%	29.4%	32.2%	22.5%	15.9%	49.1%	39.6%	40.5%	36.8%	35.2%
Row %	13.5%	3.5%	8.4%	3.3%	2.2%	4.4%	8.9%	24.6%	31.2%	100.0%
Nõustun										
maksulise										
tõusuga										
Count	85	23	56	34	38	14	43	103	139	533
Col %	58.8%	53.7%	59.7%	64.1%	75.0%	44.3%	53.1%	47.2%	45.8%	52.5%
Row %	15.9%	4.3%	10.4%	6.4%	7.1%	2.6%	8.0%	19.3%	26.0%	100.0%
Raske öelda										
Count	11	7	8	7	5	2	6	27	53	125
Col %	7.5%	16.9%	8.1%	13.4%	9.2%	6.6%	7.3%	12.3%	17.4%	12.3%
Row %	8.7%	5.7%	6.0%	5.7%	3.7%	1.7%	4.7%	21.5%	42.3%	100.0%
Haridusele ja										
koolidele										
Ei nõustu maksu										
tõusuga										
Count	53	14	34	18	14	18	33	106	136	427
Col %	37.0%	34.0%	37.0%	33.9%	27.0%	57.0%	40.7%	48.7%	45.0%	42.0%
Row %	12.5%	3.4%	8.1%	4.2%	3.2%	4.3%	7.7%	24.9%	31.9%	100.0%
Nõustun										
maksulise										
tõusuga										
Count	71	16	52	29	32	12	40	84	108	444
Col %	49.7%	37.0%	56.0%	55.6%	63.3%	36.4%	49.8%	38.5%	35.7%	43.7%
Row %	16.1%	3.5%	11.7%	6.6%	7.2%	2.6%	9.0%	18.9%	24.3%	100.0%
Raske öelda										
Count	19	12	6	6	5	2	8	28	59	145
Col %	13.3%	29.0%	6.9%	10.5%	9.7%	6.6%	9.5%	12.8%	19.4%	14.2%
Row %	13.2%	8.5%	4.5%	3.8%	3.4%	1.5%	5.3%	19.3%	40.6%	100.0%
Maaelu										
arendamisele										
Ei nõustu maksu										
tõusuga										
Count	60	13	52	26	18	19	38	111	138	474
Col %	41.7%	30.1%	55.4%	48.6%	36.4%	60.1%	46.8%	50.8%	45.6%	46.7%
Row %	12.7%	2.7%	10.9%	5.4%	3.9%	4.0%	7.9%	23.4%	29.1%	100.0%
Nõustun										
maksulise										
tõusuga										
Count	67	20	35	20	25	12	32	80	95	385
Col %	46.4%	46.2%	37.5%	37.1%	49.3%	36.4%	39.6%	36.9%	31.5%	37.9%
Row %	17.3%	5.1%	9.1%	5.1%	6.4%	3.0%	8.3%	20.9%	24.8%	100.0%
Raske öelda										
Count	17	10	7	8	7	1	11	27	69	156
Col %	11.9%	23.8%	7.0%	14.4%	14.3%	3.4%	13.6%	12.2%	22.9%	15.4%
Row %	10.9%	6.4%	4.2%	4.9%	4.6%	.7%	7.0%	17.0%	44.3%	100.0%
Tervishoiule										
Ei nõustu maksu										
tõusuga										
Count	58	13	32	19	12	12	31	90	124	391
Col %	40.4%	31.0%	34.1%	36.5%	24.5%	36.4%	38.5%	41.2%	40.9%	38.5%
Row %	14.8%	3.4%	8.1%	4.9%	3.2%	3.0%	7.9%	23.0%	31.7%	100.0%
Nõustun										
maksulise										
tõusuga										
Count	71	24	53	29	33	18	44	104	118	494
Col %	49.6%	57.3%	56.7%	54.5%	65.5%	56.9%	54.4%	47.6%	39.0%	48.6%
Row %	14.4%	4.9%	10.7%	5.9%	6.7%	3.7%	8.9%	21.0%	23.9%	100.0%
Raske öelda										
Count	14	5	9	5	5	2	6	24	61	131
Col %	10.1%	11.7%	9.2%	9.0%	9.9%	6.6%	7.1%	11.2%	20.1%	12.9%
Row %	11.0%	3.8%	6.5%	3.7%	3.8%	1.6%	4.4%	18.7%	46.5%	100.0%

Politseile ja konrakaitsele											
Ei nõustu maksu tõusuga											
Count	87	26	53	34	28	20	48	135	179	610	
Col %	60.6%	61.9%	56.5%	64.1%	55.1%	63.7%	60.0%	61.9%	59.2%	60.1%	
Row %	14.3%	4.3%	8.6%	5.6%	4.5%	3.3%	7.9%	22.1%	29.4%	100.0%	
Nõustun maksu%-lise tõusuga											
Count	35	6	30	9	17	9	23	52	55	236	
Col %	24.3%	13.4%	32.2%	17.4%	32.9%	29.7%	28.3%	23.8%	18.3%	23.2%	
Row %	14.8%	2.4%	12.7%	3.9%	7.0%	4.0%	9.6%	22.0%	23.5%	100.0%	
Raske öelda											
Count	22	10	10	10	6	2	9	31	68	169	
Col %	15.1%	24.7%	11.3%	18.5%	12.0%	6.6%	11.7%	14.3%	22.5%	16.7%	
Row %	12.8%	6.2%	6.2%	5.8%	3.6%	1.3%	5.6%	18.4%	40.3%	100.0%	
Keskkonakaitsele											
Ei nõustu maksu tõusuga											
Count	78	24	49	32	20	19	43	125	160	552	
Col %	54.5%	56.7%	52.8%	60.9%	40.4%	61.1%	53.8%	57.5%	52.8%	54.3%	
Row %	14.2%	4.3%	8.9%	5.9%	3.7%	3.5%	7.8%	22.7%	29.0%	100.0%	
Nõustun maksu%-lise tõusuga											
Count	41	7	33	14	20	9	27	60	68	278	
Col %	28.4%	16.2%	35.0%	26.1%	40.5%	29.5%	33.0%	27.6%	22.4%	27.4%	
Row %	14.6%	2.5%	11.7%	5.0%	7.3%	3.4%	9.5%	21.6%	24.4%	100.0%	
Raske öelda											
Count	25	11	11	7	10	3	11	33	75	185	
Col %	17.1%	27.1%	12.2%	13.0%	19.2%	9.4%	13.2%	15.0%	24.8%	18.3%	
Row %	13.3%	6.2%	6.1%	3.7%	5.2%	1.6%	5.7%	17.6%	40.6%	100.0%	
Väikeettevõtluse alustamiseks ja tööhõivepoliit ikale											
Ei nõustu maksu tõusuga											
Count	84	18	62	37	23	21	47	129	176	596	
Col %	58.4%	42.0%	66.1%	70.6%	45.5%	64.9%	58.9%	59.2%	58.1%	58.7%	
Row %	14.1%	3.0%	10.3%	6.3%	3.8%	3.5%	7.9%	21.6%	29.5%	100.0%	
Nõustun maksu%-lise tõusuga											
Count	37	14	21	8	17	8	21	52	47	226	
Col %	25.9%	34.2%	22.8%	14.9%	34.7%	25.7%	25.5%	23.8%	15.5%	22.2%	
Row %	16.5%	6.4%	9.4%	3.5%	7.7%	3.6%	9.1%	23.0%	20.8%	100.0%	
Raske öelda											
Count	23	10	10	8	10	3	13	37	80	193	
Col %	15.8%	23.8%	11.1%	14.6%	19.9%	9.4%	15.6%	16.9%	26.4%	19.0%	
Row %	11.7%	5.2%	5.4%	4.0%	5.2%	1.6%	6.5%	19.1%	41.4%	100.0%	
Pensionide tõstmiseks											
Ei nõustu maksu tõusuga											
Count	53	11	46	26	20	13	33	93	120	416	
Col %	37.1%	26.4%	49.8%	48.6%	39.9%	41.0%	40.6%	42.9%	39.7%	41.0%	
Row %	12.8%	2.7%	11.1%	6.2%	4.8%	3.1%	7.9%	22.5%	28.9%	100.0%	
Nõustun maksu%-lise tõusuga											
Count	72	23	37	22	23	17	41	95	108	437	
Col %	50.3%	55.4%	40.1%	40.6%	45.0%	52.4%	50.9%	43.5%	35.6%	43.0%	
Row %	16.5%	5.4%	8.5%	4.9%	5.2%	3.8%	9.4%	21.7%	24.6%	100.0%	

raske öelda											
Count	18	8	9	6	8	2	7	30	75	162	
Col %	12.6%	18.2%	10.1%	10.8%	15.2%	6.6%	8.5%	13.6%	24.8%	16.0%	
Row %	11.2%	4.8%	5.8%	3.5%	4.7%	1.3%	4.2%	18.3%	46.3%	100.0%	

	toetus erakondadele									Total
	Keskera kond	Rahveli it	Reformi erakond	Isamaa liit	Möödika d	vene erakonn ad	mud erakonn ad	mitte ükski erakond	ei oska öelda	
Besti Riigikogu										
usaldab										
Count	72	27	54	32	26	19	39	52	131	454
Col %	50.1%	64.9%	58.3%	61.0%	51.7%	60.9%	49.0%	24.0%	43.2%	44.7%
Row %	15.9%	6.0%	12.0%	7.1%	5.7%	4.3%	8.7%	11.5%	28.8%	100.0%
ei usalda										
Count	64	14	35	19	20	10	34	156	135	487
Col %	44.5%	33.2%	37.4%	35.5%	39.9%	32.6%	42.3%	71.4%	44.7%	48.0%
Row %	13.1%	2.9%	7.2%	3.9%	4.1%	2.1%	7.0%	32.0%	27.8%	100.0%
raske öelda										
Count	8	1	4	2	4	2	7	10	37	74
Col %	5.4%	1.9%	4.3%	3.5%	8.4%	6.6%	8.7%	4.6%	12.1%	7.3%
Row %	10.4%	1.1%	5.3%	2.5%	5.7%	2.8%	9.5%	13.4%	49.3%	100.0%
Besti Valitsus										
usaldab										
Count	93	28	61	29	24	16	49	73	143	516
Col %	64.6%	65.6%	65.8%	54.2%	47.2%	51.6%	61.5%	33.5%	47.3%	50.9%
Row %	18.0%	5.4%	11.9%	5.6%	4.6%	3.2%	9.6%	14.1%	27.7%	100.0%
ei usalda										
Count	47	13	30	24	23	14	28	132	123	435
Col %	33.0%	30.1%	31.9%	45.8%	46.2%	45.3%	35.1%	60.6%	40.5%	42.8%
Row %	10.9%	2.9%	6.8%	5.6%	5.3%	3.3%	6.5%	30.4%	28.2%	100.0%
raske öelda										
Count	4	2	2		3	1	3	13	37	64
Col %	2.5%	4.3%	2.3%		6.6%	3.1%	3.4%	5.9%	12.2%	6.3%
Row %	5.5%	2.8%	3.4%		5.2%	1.6%	4.2%	19.9%	57.4%	100.0%
Besti President										
usaldab										
Count	127	39	75	37	41	26	73	155	234	806
Col %	88.5%	93.1%	80.2%	69.0%	80.9%	80.8%	91.3%	71.3%	77.1%	79.4%
Row %	15.8%	4.9%	9.3%	4.5%	5.0%	3.2%	9.1%	19.3%	29.0%	100.0%
ei usalda										
Count	12	3	15	15	8	5	7	49	43	158
Col %	8.2%	6.9%	16.5%	28.6%	16.5%	16.1%	8.7%	22.6%	14.1%	15.5%
Row %	7.5%	1.9%	9.8%	9.6%	5.3%	3.3%	4.4%	31.2%	27.1%	100.0%
raske öelda										
Count	5		3	1	1	1		13	27	51
Col %	3.3%		3.3%	2.5%	2.6%	3.1%		6.1%	8.8%	5.0%
Row %	9.3%		6.0%	2.5%	2.5%	2.0%		25.9%	51.8%	100.0%
Besti Peaminister										
usaldab										
Count	86	26	68	30	24	14	44	67	133	490
Col %	59.8%	61.6%	73.0%	55.8%	47.3%	43.9%	54.2%	30.6%	44.0%	48.3%
Row %	17.5%	5.3%	13.8%	6.0%	4.8%	2.9%	8.9%	13.6%	27.2%	100.0%
ei usalda										
Count	53	15	22	19	26	15	36	137	121	443
Col %	36.6%	35.4%	23.6%	36.4%	50.9%	46.3%	44.7%	62.7%	40.0%	43.6%
Row %	11.9%	3.4%	5.0%	4.4%	5.8%	3.3%	8.1%	30.8%	27.4%	100.0%
raske öelda										
Count	5	1	3	4	1	3	1	15	48	82
Col %	3.6%	3.1%	3.4%	7.8%	1.8%	9.8%	1.1%	6.7%	16.0%	8.0%
Row %	6.3%	1.6%	3.9%	5.1%	1.1%	3.8%	1.1%	17.9%	59.3%	100.0%

Oma linna- või vallavalitsus											
usaldab											
Count	103	35	73	33	32	20	57	115	190	658	
Col %	72.0%	82.1%	78.2%	61.5%	64.6%	63.4%	71.2%	52.9%	62.7%	64.9%	
Row %	15.7%	5.3%	11.1%	5.0%	4.9%	3.1%	8.7%	17.5%	28.8%	100.0%	
ei usalda											
Count	31	8	16	16	17	11	19	81	83	281	
Col %	21.6%	17.9%	17.3%	30.0%	33.7%	33.3%	23.9%	37.2%	27.4%	27.7%	
Row %	11.0%	2.7%	5.7%	5.7%	6.0%	3.8%	6.8%	28.8%	29.5%	100.0%	
raske öelda											
Count	9		4	5	1	1	4	22	30	75	
Col %	6.4%		4.5%	8.5%	1.8%	3.2%	4.9%	9.9%	9.9%	7.4%	
Row %	12.1%		5.6%	6.0%	1.2%	1.4%	5.2%	28.6%	39.9%	100.0%	
Erakonnad											
usaldab											
Count	45	15	24	12	7	10	24	27	53	218	
Col %	31.2%	35.1%	26.1%	23.5%	13.5%	31.2%	30.0%	12.6%	17.6%	21.5%	
Row %	20.6%	6.8%	11.1%	5.7%	3.1%	4.6%	11.1%	12.6%	24.4%	100.0%	
ei usalda											
Count	72	19	54	30	37	15	44	149	147	567	
Col %	49.9%	44.1%	58.1%	57.1%	73.8%	48.6%	54.3%	68.3%	48.5%	55.8%	
Row %	12.7%	3.3%	9.5%	5.3%	6.5%	2.7%	7.7%	26.3%	25.9%	100.0%	
raske öelda											
Count	27	9	15	10	6	6	13	42	103	231	
Col %	18.9%	20.8%	15.9%	19.3%	12.7%	20.2%	15.6%	19.1%	33.9%	22.7%	
Row %	11.8%	3.8%	6.4%	4.4%	2.8%	2.8%	5.5%	18.0%	44.5%	100.0%	
Usulõngud ja kirikud											
usaldab											
Count	63	16	34	25	23	20	49	85	139	455	
Col %	43.8%	38.7%	36.3%	48.0%	46.4%	62.4%	60.7%	39.0%	46.0%	44.8%	
Row %	13.8%	3.6%	7.4%	5.6%	5.1%	4.4%	10.7%	18.7%	30.6%	100.0%	
ei usalda											
Count	39	8	36	18	12	5	22	68	58	266	
Col %	26.9%	19.8%	38.3%	33.4%	23.1%	16.8%	27.9%	31.1%	19.2%	26.2%	
Row %	14.6%	3.1%	13.4%	6.7%	4.4%	2.0%	8.5%	25.5%	21.9%	100.0%	
raske öelda											
Count	42	18	24	10	15	7	9	65	105	294	
Col %	29.2%	41.4%	25.4%	18.6%	30.5%	20.7%	11.4%	29.9%	34.8%	29.0%	
Row %	14.3%	5.9%	8.0%	3.3%	5.2%	2.2%	3.1%	22.1%	35.8%	100.0%	
Ametiühingud											
usaldab											
Count	70	18	44	28	27	17	40	75	105	425	
Col %	48.8%	42.1%	47.0%	53.5%	54.2%	53.8%	50.0%	34.5%	34.7%	41.8%	
Row %	16.5%	4.2%	10.3%	6.7%	6.4%	4.0%	9.5%	17.7%	24.7%	100.0%	
ei usalda											
Count	32	7	23	13	10	10	14	60	65	235	
Col %	22.5%	16.3%	24.4%	24.0%	20.5%	32.4%	17.9%	27.7%	21.5%	23.2%	
Row %	13.7%	2.9%	9.7%	5.4%	4.4%	4.4%	6.1%	25.6%	27.7%	100.0%	
raske öelda											
Count	41	18	27	12	13	4	26	82	133	355	
Col %	28.7%	41.6%	28.6%	22.5%	25.2%	13.9%	32.1%	37.8%	43.8%	35.0%	
Row %	11.6%	5.0%	7.5%	3.4%	3.6%	1.2%	7.3%	23.2%	37.3%	100.0%	
Muud mittetulundusühingud ja nende liidud											
usaldab											
Count	56	12	39	21	25	11	34	67	86	351	
Col %	39.0%	28.1%	42.0%	40.4%	49.6%	34.5%	42.1%	30.7%	28.5%	34.6%	
Row %	16.0%	3.4%	11.1%	6.1%	7.1%	3.1%	9.6%	19.0%	24.5%	100.0%	
ei usalda											

Count	30	11	24	13	5	9	19	48	65	225
Col %	20.8%	26.5%	25.7%	25.2%	10.3%	29.0%	23.8%	22.2%	21.3%	22.2%
Row %	13.3%	5.0%	10.7%	5.9%	2.3%	4.1%	8.5%	21.5%	28.7%	100.0%
raske öelda										
Count	58	19	30	18	20	12	27	103	152	439
Col %	40.2%	45.4%	32.2%	34.4%	40.0%	36.6%	34.1%	47.1%	50.2%	43.3%
Row %	13.1%	4.4%	6.8%	4.2%	4.6%	2.7%	6.2%	23.4%	34.7%	100.0%

	toetus erakondadele									Total
	Keskera kond	Puhveli it	Reformi erakond	Isamaa liit	Möörika d	vene erakonn ad	mud erakonn ad	mitte ükski erakond	ei oska öelda	
23.1. Kas Te ölete viimase 5 aasta jooksul hääletanud Riigikogu valimistel?										
Jah										
Count	102	34	69	38	31	17	56	91	91	529
Col %	70.7%	80.6%	74.6%	72.3%	60.9%	53.0%	69.6%	41.7%	30.1%	52.1%
Row %	19.2%	6.4%	13.1%	7.2%	5.8%	3.2%	10.6%	17.2%	17.2%	100.0%
Ei										
Count	38	4	24	15	17	14	23	122	209	465
Col %	26.1%	10.3%	25.4%	27.7%	34.7%	42.9%	29.2%	55.9%	69.0%	45.8%
Row %	8.1%	.9%	5.1%	3.2%	3.7%	2.9%	5.0%	26.2%	44.9%	100.0%
Vastanata										
Count	5	4	0	0	2	1	1	5	3	21
Col %	3.2%	9.1%	.0%	.0%	4.3%	4.1%	1.3%	2.4%	.9%	2.1%
Row %	21.9%	18.4%	.0%	.0%	10.5%	6.2%	4.9%	24.7%	13.4%	100.0%
23.2. Kas Te ölete viimase 5 aasta jooksul hääletanud kohalike oravalitsuste volikogude valimistel?										
Jah										
Count	109	35	73	39	35	14	63	108	118	594
Col %	75.9%	82.5%	78.1%	73.9%	70.5%	44.8%	78.6%	49.7%	38.8%	58.6%
Row %	18.3%	5.9%	12.2%	6.6%	6.0%	2.4%	10.6%	18.2%	19.8%	100.0%
Ei										
Count	32	4	19	14	13	16	14	103	183	399
Col %	22.5%	8.5%	20.8%	26.1%	25.2%	51.1%	17.3%	47.5%	60.5%	39.3%
Row %	8.1%	.9%	4.9%	3.5%	3.2%	4.1%	3.5%	26.0%	46.0%	100.0%
Vastanata										
Count	2	4	1	0	2	1	3	6	2	22
Col %	1.5%	9.1%	1.1%	.0%	4.3%	4.1%	4.1%	2.8%	.6%	2.1%
Row %	10.0%	17.6%	4.6%	.0%	10.0%	6.0%	15.2%	27.7%	8.8%	100.0%
KOV valimistel 2002.a oktoobris										
Jah, kindlasti										
Count	70	15	54	30	25	10	42	36	69	352
Col %	48.7%	36.2%	58.5%	56.1%	50.3%	32.1%	51.7%	16.7%	22.8%	34.7%
Row %	19.9%	4.3%	15.5%	8.5%	7.2%	2.9%	11.8%	10.3%	19.6%	100.0%
Tõenäoliselt jah										
Count	49	17	23	17	16	4	28	68	68	291
Col %	34.0%	40.3%	25.0%	31.8%	31.5%	13.2%	35.2%	31.2%	22.5%	28.6%
Row %	16.8%	5.9%	8.0%	5.8%	5.4%	1.5%	9.8%	23.4%	23.5%	100.0%
Tõenäoliselt										

mitte											
Count	5	1	2	2	7	3	1	39	42	104	
Col %	3.4%	3.1%	2.7%	4.4%	14.1%	10.6%	1.1%	18.0%	13.9%	10.2%	
Row %	4.7%	1.3%	2.4%	2.2%	6.8%	3.3%	.9%	37.9%	40.6%	100.0%	

Kindlasti mitte											
Count	10	2	6	2	1	9	6	43	64	142	
Col %	7.2%	5.2%	5.9%	4.1%	2.2%	26.8%	6.9%	19.8%	21.0%	14.0%	
Row %	7.3%	1.5%	3.9%	1.5%	.8%	6.0%	3.9%	30.3%	44.8%	100.0%	

Ei oska öelda											
Count	10	6	7	2	1	6	4	31	60	127	
Col %	6.7%	15.3%	8.0%	3.5%	2.0%	17.3%	5.1%	14.3%	19.7%	12.5%	
Row %	7.6%	5.1%	5.8%	1.5%	.8%	4.3%	3.2%	24.6%	47.1%	100.0%	

Riigikogu valimistel 2003 a märtsis Jah, kindlasti											
Count	63	12	53	29	27	9	33	28	52	306	
Col %	43.7%	27.5%	56.5%	54.2%	54.6%	29.3%	40.8%	13.0%	17.3%	30.1%	
Row %	20.5%	3.8%	17.2%	9.4%	9.0%	3.1%	10.7%	9.2%	17.1%	100.0%	

Tõenäoliselt jah											
Count	45	19	20	15	14	5	25	59	58	260	
Col %	31.1%	45.0%	21.6%	28.2%	27.2%	16.4%	31.2%	27.2%	19.3%	25.7%	
Row %	17.2%	7.3%	7.7%	5.7%	5.2%	2.0%	9.7%	22.8%	22.4%	100.0%	

Tõenäoliselt mitte											
Count	6	2	5	7	7	3	8	43	45	126	
Col %	3.8%	5.2%	5.4%	14.1%	14.1%	10.3%	9.9%	19.8%	14.8%	12.4%	
Row %	4.4%	1.7%	4.0%	5.9%	5.6%	2.6%	6.3%	34.1%	35.4%	100.0%	

Kindlasti mitte											
Count	16	1	7	0	1	9	9	50	80	173	
Col %	11.4%	3.1%	7.1%	.0%	2.2%	27.1%	11.7%	23.1%	26.3%	17.1%	
Row %	9.5%	.7%	3.8%	.0%	.6%	5.0%	5.4%	29.0%	45.9%	100.0%	

Ei oska öelda											
Count	14	8	9	2	1	5	5	37	68	149	
Col %	9.9%	19.3%	9.4%	3.5%	2.0%	16.9%	6.3%	16.9%	22.5%	14.7%	
Row %	9.5%	5.5%	5.9%	1.3%	.7%	3.6%	3.4%	24.6%	45.5%	100.0%	

V191 25. Kui sageli Te jälgite selle erakonna by ERAKOND toetus erakondadele

		ERAKOND					Page 1 of 2	
		Count						
Row Pct	Col Pct	Keskerakond	Rahvaliid	Reformierakond	Isamaaliit	Möödukad	Row Total	
		3.00	5.00	9.00	11.00	13.00		
V191								
1		29	6	21	17	8	116	
jälgite pidevalt		25.3	4.8	18.3	14.8	6.7	11.4	
		20.4	13.3	22.8	32.3	15.5		
2		59	18	42	20	21	277	
vahel jälgite		21.2	6.4	15.1	7.4	7.6	27.3	
		40.9	42.2	44.9	38.6	41.7		
3		19	8	7	5	3	110	
üldse ei jälgi		17.3	6.9	6.6	4.2	2.7	10.9	
		13.3	18.0	7.8	8.8	5.9		
4		24	6	16	8	15	327	
EI KÄINUD VALIMA		7.4	1.8	4.9	2.5	4.5	32.2	
		16.9	13.6	17.3	15.4	29.2		
5		5	5	4		3	77	
- EI MÄLETA, MIS		6.7	5.9	5.0		3.9	7.6	
		3.6	10.8	4.2		6.0		
9		7	1	3	3	1	108	
Raske öelda		6.6	.8	2.7	2.4	.8	10.6	
		4.9	2.1	3.1	4.9	1.8		

Column	144	42	93	53	50	1015
(Continued) Total	14.1	4.2	9.2	5.2	4.9	100.0

V191 25. Kui sageli Te jälgite selle erakonna by ERAKOND toetus erakondadele

		ERAKOND				Page 2 of 2				
Count		vene	era	muud	era	mitte	ük	ei	oska	
Row Pct		konnad	konnad	ski	erak	öelda				Row
Col Pct		96.00	97.00	98.00	99.00					Total
V191										
1	jälgite pidevalt	4	8	16	7	116				
		3.1	6.7	13.9	6.4	11.4				
		11.4	9.7	7.4	2.4					
2	vahel jälgite	12	40	30	35	277				
		4.5	14.3	11.0	12.5	27.3				
		38.8	49.2	14.0	11.4					
3	üldse ei jälgi	2	6	31	30	110				
		2.1	5.4	27.7	27.2	10.9				
		7.2	7.3	14.0	9.9					
4	EI KÄINUD VALIMA	11	16	91	141	327				
		3.3	4.8	27.7	43.0	32.2				
		34.2	19.6	41.7	46.5					
5	- EI MÄLETA, MIS	1	5	27	28	77				
		1.1	6.9	34.7	35.8	7.6				
		2.8	6.6	12.4	9.1					
9	Raske öelda	2	6	23	63	108				
		1.6	5.6	21.4	58.1	10.6				
		5.6	7.5	10.6	20.7					
Column		32	80	218	303	1015				
Total		3.1	7.9	21.5	29.8	100.0				

Number of Missing Observations: 0

V192 26. Kuivõrd vastab Teie ootustele selle by ERAKOND toetus erakondadele

		ERAKOND					Page 1 of 2
Count		Keskerak	Rahvalii	Reformie	Isamaali	Möödukad	
Row Pct		ond	t	rakond	it		Row
Col Pct		3.00	5.00	9.00	11.00	13.00	Total
V192							
1	vastab täielikul	4		4	1	2	14
		28.0		30.6	7.6	13.9	1.3
		2.6		4.5	1.9	3.8	
2	põhiliselt vasta	70	18	51	29	18	251
		27.9	7.1	20.2	11.5	7.2	24.8
		48.7	42.0	54.4	54.4	36.2	
3	põhiliselt ei va	16	3	9	5	7	100
		15.8	3.0	9.1	4.9	6.5	9.9
		11.0	7.1	9.8	9.2	13.0	
4	üldse ei vasta	2		1	3	1	25
		7.5		3.5	11.2	4.0	2.5
		1.3		1.0	5.3	2.0	
9	EI TEA , EI OLE	52	22	28	15	23	625
		8.3	3.4	4.5	2.5	3.6	61.6
		36.3	50.9	30.3	29.1	45.0	
Column		144	42	93	53	50	1015
(Continued) Total		14.1	4.2	9.2	5.2	4.9	100.0

V192 26. Kuivõrd vastab Teie ootustele selle by ERAKOND toetus erakondadele

ERAKOND

Page 2 of 2

		ERAKOND				Page 1 of 2	
Count		Keskerak	Rahvalii	Reformie	Isamaali	Möödukad	
Row Pct	vene era muud era mitte üks ei oska						Row
Col Pct	konnad konnad ski erak öelda						Total
	96.00 97.00 98.00 99.00						
V195							
1		2		1			14
vastab täielikul		12.5		7.3			1.3
		2.1		.3			
2	11	25	15	14			251
põhiliselt vasta	4.5	10.0	6.1	5.6			24.8
	35.7	31.2	7.1	4.6			
3	4	14	26	17			100
põhiliselt ei va	3.6	14.4	25.6	17.0			9.9
	11.4	18.0	11.8	5.6			
4		2	12	5			25
üldse ei vasta		6.8	48.7	18.3			2.5
		2.1	5.6	1.5			
9	17	38	164	266			625
EI TEA , EI OLE	2.7	6.0	26.3	42.6			61.6
	52.9	46.6	75.5	87.9			
Column	32	80	218	303			1015
Total	3.1	7.9	21.5	29.8			100.0

Number of Missing Observations: 0

V195 28. Kas hääletaksite järgmistel Riigikog by ERAKOND toetus erakondadele

		ERAKOND				Page 1 of 2	
Count		Keskerak	Rahvalii	Reformie	Isamaali	Möödukad	
Row Pct	vene era muud era mitte üks ei oska						Row
Col Pct	konnad konnad ski erak öelda						Total
	96.00 97.00 98.00 99.00						
V195							
1	56	17	37	27	14		177
sama erakonna po	31.4	9.5	21.0	15.3	7.8		17.4
	38.7	39.8	39.9	51.2	27.6		
2	11	4	8	5	5		79
teise erakonna p	13.5	4.9	10.1	6.0	6.8		7.8
	7.5	9.2	8.6	8.9	10.7		
3	46	13	25	10	14		293
ei tea veel, ei	15.6	4.5	8.6	3.3	4.8		28.8
	31.8	31.4	27.1	18.3	28.3		
9	32	8	23	11	17		466
raske öelda	6.8	1.8	4.9	2.5	3.6		45.9
	22.1	19.7	24.4	21.7	33.4		
Column	144	42	93	53	50		1015
(Continued) Total	14.1	4.2	9.2	5.2	4.9		100.0

V195 28. Kas hääletaksite järgmistel Riigikog by ERAKOND toetus erakondadele

		ERAKOND				Page 2 of 2	
Count		Keskerak	Rahvalii	Reformie	Isamaali	Möödukad	
Row Pct	vene era muud era mitte üks ei oska						Row
Col Pct	konnad konnad ski erak öelda						Total
	96.00 97.00 98.00 99.00						
V195							
1	2	18	1	5			177
sama erakonna po	1.3	10.3	.7	2.7			17.4
	7.3	22.7	.6	1.6			
2	1	20	13	12			79
teise erakonna p	1.6	25.4	16.0	15.6			7.8
	4.1	25.0	5.8	4.1			
3	11	16	90	68			293
ei tea veel, ei	3.9	5.3	30.7	23.2			28.8

		35.6	19.4	41.3	22.4	
9	raske öelda	17	26	114	218	466
		3.6	5.7	24.4	46.8	45.9
		53.0	32.8	52.3	71.9	
	Column	32	80	218	303	1015
	Total	3.1	7.9	21.5	29.8	100.0

Number of Missing Observations: 0

10.5. KVOODISÜSTEEM NAISTE OSAKAALU SUURENDAMISEKS VOLIKOGUDES

Tabel 38

	naiskvoodid			Total
	poolt	vastu	ei tea	
Sugu				
Mees				
Count	131	226	84	440
Col %	36.9%	57.3%	41.4%	46.3%
Naine				
Count	223	168	119	510
Col %	63.1%	42.7%	58.6%	53.7%
Vanus				
15 - 19 a.				
Count	39	37	19	95
Col %	11.1%	9.4%	9.3%	10.0%
20 - 29 a.				
Count	66	75	31	172
Col %	18.6%	19.1%	15.3%	18.1%
30 - 39 a.				
Count	60	74	34	168
Col %	16.9%	18.8%	16.8%	17.7%
40 - 49 a.				
Count	57	73	47	177
Col %	16.2%	18.6%	23.0%	18.6%
50 - 59 a.				
Count	68	55	21	145
Col %	19.4%	14.1%	10.4%	15.3%
60 +				
Count	63	79	51	193
Col %	17.9%	20.1%	25.1%	20.3%
hõivestaatus				
ettevõtja				
Count	30	52	17	98
Col %	8.4%	13.1%	8.4%	10.4%
palgaline				
Count	162	197	88	447
Col %	46.0%	49.9%	43.7%	47.1%
õppur				
Count	43	42	24	109
Col %	12.2%	10.7%	11.8%	11.5%
pensionist				
Count	72	72	52	196
Col %	20.4%	18.2%	25.8%	20.6%
ei tööta				
Count	46	32	21	98

Col %	13.0%	8.0%	10.3%	10.4%
maakond				
Harju+Tln				
Count	118	188	89	395
Col %	33.3%	47.9%	44.0%	41.6%
Virumaa+Järva				
Count	80	53	38	171
Col %	22.5%	13.5%	18.7%	18.0%
Lääne				
Count	59	50	37	145
Col %	16.6%	12.6%	18.1%	15.2%
Kesk-Lõuna				
Count	98	103	39	239
Col %	27.7%	26.1%	19.2%	25.2%
Kodakondsus				
eesti				
Count	305	343	154	801
Col %	86.2%	87.1%	75.8%	84.4%
muu				
Count	22	23	19	63
Col %	6.1%	5.7%	9.1%	6.6%
kodak.-ta				
Count	27	28	31	86
Col %	7.7%	7.2%	15.0%	9.1%
Elukoht				
Tallinn				
Count	87	158	80	326
Col %	24.7%	40.2%	39.5%	34.3%
Muu linn maakonna-				
keskus				
Count	131	100	54	286
Col %	37.1%	25.5%	26.8%	30.1%
Mõni muu linn				
Count	35	47	17	99
Col %	10.0%	11.9%	8.3%	10.4%
Alev, küla				
Count	100	88	52	239
Col %	28.2%	22.4%	25.4%	25.2%
Sissetulek pereliikme				
kohta				
Kuni 1000 kr				
Count	52	46	36	134
Col %	15.6%	12.1%	18.0%	14.7%
1001 - 2000 kr				
Count	174	163	100	438
Col %	52.1%	43.1%	50.2%	48.0%
2001 - 3000 kr				
Count	58	77	35	170
Col %	17.5%	20.3%	17.4%	18.6%
3001 - 4000 kr				
Count	32	38	15	85
Col %	9.6%	10.0%	7.4%	9.3%
Üle 4000 kr				
Count	17	55	14	86
Col %	5.2%	14.5%	7.1%	9.4%
Haridus				
Alg- v. põhi- haridus				
Count	68	64	47	179
Col %	19.8%	16.6%	23.2%	19.2%

Kesk- v. kesk- eri				
Count	236	237	130	602
Col %	68.4%	60.9%	64.7%	64.5%
Kõrg- haridus				
Count	40	88	24	152
Col %	11.7%	22.5%	12.0%	16.3%
18. Kui järgmisel pühapäeval toimuksid valimised Riigikogusse, siis mis erakonna poolt Te hääletaksite?				
Esti Demokraatlik Partei				
Count	3	1	4	8
Col %	.9%	.2%	2.0%	.9%
Esti Iseseisvuspartei				
Count	1	2		3
Col %	.3%	.6%		.3%
Esti Keskerakond				
Count	89	91	34	215
Col %	25.2%	23.2%	16.7%	22.6%
Esti Kristlik Rahvapartei				
Count	7	4	2	12
Col %	1.9%	.9%	.9%	1.3%
Esti Pensionäride Erakond				
Count	15	9	9	33
Col %	4.4%	2.2%	4.4%	3.5%
Estimaa Rahvaliit				
Count	29	23	13	64
Col %	8.1%	5.9%	6.2%	6.8%
Estimaa Ühendatud Rahvapartei				
Count	7	6	3	16
Col %	1.9%	1.5%	1.5%	1.6%
Esti Reformierakond				
Count	27	54	9	90
Col %	7.5%	13.8%	4.4%	9.5%
Esti Sotsiaaldemokraatlik Tööpartei				
Count	1	4	2	6
Col %	.2%	1.0%	.8%	.7%
Isaliit				
Count	15	31	4	50
Col %	4.3%	7.9%	2.0%	5.3%
Põllumeeste Kogu				
Count	6	5	4	15
Col %	1.8%	1.2%	2.0%	1.6%
Rahvaerakond Mõõdukad				
Count	32	33	10	75
Col %	9.0%	8.5%	4.9%	7.9%
Erakond Uus Eesti				
Count	4	4	4	12
Col %	1.1%	1.1%	1.8%	1.3%
Vene Erakond Bestis				
Count	5	5		10
Col %	1.4%	1.4%		1.1%
Vene Balti Erakond				

Eestis				
Count	5	6	2	13
Col %	1.4%	1.5%	1.1%	1.4%
Vene Ühtsuspartei				
Count	4			4
Col %	1.1%			.4%
Mitte ühegi erakonna poolt				
Count	97	109	86	292
Col %	27.3%	27.8%	42.4%	30.7%
Vastamata				
Count	8	4	18	31
Col %	2.3%	1.1%	9.0%	3.2%

Tabel 39

	naiskvoodid			Total
	poolt	vastu	ei oska öelda	
suuremad erakonnad				
Keskerakond				
Count	89	91	34	215
Col %	25.8%	23.5%	18.4%	23.3%
Row %	41.6%	42.6%	15.8%	100.0%
Rahvaliit				
Count	29	23	13	64
Col %	8.3%	6.0%	6.8%	7.0%
Row %	44.3%	36.2%	19.4%	100.0%
Reformierakond				
Count	27	54	9	90
Col %	7.7%	14.0%	4.8%	9.8%
Row %	29.6%	60.5%	9.9%	100.0%
Isamaaliit				
Count	15	31	4	50
Col %	4.4%	8.0%	2.2%	5.5%
Row %	29.9%	62.1%	8.0%	100.0%
Möödukad				
Count	32	33	10	75
Col %	9.2%	8.6%	5.4%	8.2%
Row %	42.3%	44.5%	13.3%	100.0%
vene erakonnad				
Count	20	17	5	43
Col %	5.9%	4.5%	2.8%	4.7%
Row %	47.5%	40.4%	12.0%	100.0%
muu erakond				
Count	37	28	24	90
Col %	10.8%	7.3%	13.1%	9.8%
Row %	41.4%	31.7%	26.9%	100.0%
mitte ükski erakond				
Count	97	109	86	292
Col %	28.0%	28.1%	46.6%	31.8%
Row %	33.1%	37.5%	29.4%	100.0%
Total				
Count	345	389	185	919
Col %	100.0%	100.0%	100.0%	100.0%
Row %	37.6%	42.3%	20.1%	100.0%